

Ferdinand Johann Wiedemann

VERSUCH

UEBER DEN

WERROEHSTNISCHEN DIALEKT

UURIMUS VÕRU MURDEST

TARTU 2002

VERSUCH
UEBER DEN
WERROEHSTNISCHEN DIALEKT

Ferdinand Johann Wiedemann

VERSUCH

UEBER DEN

WERROEHSTNISCHEN DIALEKT

Ferdinand Johann Wiedemann

UURIMUS

VÕRU MURDEST

See raamat on ilmunud
riikliku programmi «Lõunaeesti keel ja kultuur» toetusel

Tõlge eesti keelde: Inge Annom

Toimetajad: Külli Habicht ja Karl Pajusalu

Tehniline toimetus: Sulev Iva

© Tartu Ülikool, 2002

ISSN 1406-0183

ISBN 9985-4-0248-0

Trükkimine: Bookmill

EESSÕNA

Ferdinand Johann Wiedemanni kompaktne ja sisutihe uurimus «Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt» (1864) jõuab siinses väljaandes esmakordselt eestikeel-sena lugeja ette. Ehkki teose kirjutamisest on möödas 138 aastat, on see uurimus aegumatult väärtuslik tänu süsteemsele ja ülevaatlikule lõunaeesti keele grammatika kirjeldusele ning mõnegi tänaseks kadunud lõunaeestilise erijoone talletamisele, hoolimata tollasele teadusstiilile omasest mõnevõrra raskepärasest sõnastusest ja üksikuist termineist, mida tänapäeval ei kasutata. Tegemist on esimese Võru murde kohta kirjutatud monograafiaga, mis võiks pakkuda huvi ka tänapäeva lugejale.

Wiedemann rakendab oma töös kirjaviisi, mis võimaldab vokaalide alusel vahet teha sarnaselt kõlavate sõnade tähenduste vahel: ta eristab algupäraseid diftonge ja sisekao tõttu kõrvuti sattunud vokaale. Uuriija teeb vahet ka tugeva ja nõrga *s*-i vahel, märgib palatalisatsiooni ja larüngaalklusiili. Wiedemann on tähele pannud Võru murdele iseloomulikku vokaalharmooniat (v.a õ-harmoonia) ning afrikaati *ts*. Tüve-muutuste kirjeldus on tal pikk ja mitmekülgne, lisaks iseloomustab ta praeguseks peaaegu kadunud vormidest täielikku potentsiaali ja isikulist passiivi.

Oma uurimuses lähtub Wiedemann paljuski E. Ahrensi 1843. aastal ilmunud teosest «Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes». Tüve-muutuste kirjeldamisel opereerib ta samade terminitega ning nagu Ahrensil, ei ole ka Wiedemannil võetud käänete hulka komitatiivi ja terminatiivi. Ahrensi grammatika eeskul pooldab Wiedemanngi sõnade jagamist muutkondadesse ja tüüpidesse, kuigi loobub Võru murde kirjeldamisel käänd- ja pöördkondadeks jaotusest ning toob välja vaid konkreetseid muuttüübid.

Wiedemanni uurimuse tõlge on valminud 2001. a. kevadel Tartu ülikooli eesti keele eriala üliõpilase Inge Annomi bakalaureusetööna professor Karl Pajusalu juhendamisel. Tõlkija on väljaandele lisanud omapoolseid selgitavaid märkusi ja osutusi võimalikele trükivigadele. Wiedemanni tähendusseletused on edasi antud valikuliselt ja ainult nende sõnade juures, mille kirjpilt erineb nüüdsest kasutusest või mida tänapäeva kirjakeeles ei tunta (Wiedemannil kasutatud *w*-d tänapäevase *v* asemel ei ole tähenduste seletamisel arvesse võetud, nt ei seletata sõnade *wilu* ja *wõlg* tähendust).

Uurimus on püütud tõlkida võimalikult tekstilähedaselt. Seega ei peaks hea lugeja pahandama mõne raskepärase lause või terminitega küllastatud mõttekäigu pärast, sest tegemist on 19. sajandi teise poole teaduslikku traditsiooni järgiva käsitlusega.

Tänapäevaks käibelt kõrvale jäänud terminid on tekstis säilitatud, lisatud on tõlkija kommentaar nende tänapäevase tähenduse kohta. Et teksti mitte võõrterminitega üle koormata, vahendatakse omasõnade abil need keeleteaduslikud terminid, millel on olemas eestikeelsed vasted, nt on *sünkoobi* asemel kasutatud *sisekadu* või *fleksiooni* asemel *sõnamuutmist*. Teksti mõistetavuse huvides on mõnes kohas nurksulgudes lisatud täpsustavaid sõnu. Wiedemanni kasutatud mõistete *der revalehstnische Dialekt* ja *der werroehstnische Dialekt* tõlkevastetena on läbivalt kasutatud mõisteid Tallinna murre ja Võru murre, mis annavad kõige adekvaatsemalt edasi autori kahe peamurde eristusel põhinevat ja mitte vastavaid kirjakeeli rõhutavat jaotust.

Selles väljaandes avaldatakse uuesti ka Wiedemanni originaaltekst, mis paikneb kõrvuti eesti tõlkega.

Joonealuse viitestiku hulgas leidub kahesugust materjali: ühelt poolt on säilitatud F. J. Wiedemanni enese märkused (nende järel on lühend F. J. W.), teisalt on joone all ära toodud ka tõlkija ja toimetajate tähelepanekud ning vajalikud mõistete seletused (nende järel lühendit ei ole).

Kahtlemata väärib Wiedemanni koostatud Võru murde uurimus keeleajaloos niisama auväärset kohta kui tema eesti-saksa sõnaraamat (1869) ja eesti keele grammatika (1875). Praegustele ja tulevastele Võru murde uurijatele pakub «Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt» kindlasti huvitavaid avastusi, edasimõtlemisainet ning miks mitte ka eeskjuu uute Võru grammatikate koostamisel.

Madisepäeval 2002 Tartus

Toimetajad

SISUKORD

Sissejuhatus	11
Häälikuõpetus	14
Konsonandiline tenuatsioon	27
Vokaaliline tenuatsioon	31
Konsonantide tenuatsioon (elisioon) koos sõnatüve vokaalimuutustega...	31
Konsonandiline firmatsioon	31
Vokaaliline firmatsioon	33
Sõnamoodustus	37
Vormiõpetus	43
Noomenite käänamine	43
Adjektiivide komparatiivi moodustamine	75
Arvsõnad	75
Pronoomenid	77
Tegusõna	79
Afirmatiivverbid	81
Eitav verb	93
Muutumatud sõnad	119
Lühendid	123
<i>Berichtigungen</i> (vigade parandus)	124

MÉMOIRES
DE
L'ACADÉMIE IMPÉRIALE DES SCIENCES DE ST.-PÉTERSBOURG, VIIe SÉRIE.
TOME VII, N° 8.

VERSUCH
UEBER DEN
WERROEHSTNISCHEN DIALEKT.

Von

F. J. Wiedemann.

Mitgliede der Akademie.

Gelesen am 4. December 1863.

ST. PETERSBURG, 1864.

Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften:

in St. Petersburg
Eggers et Comp.,

in Riga
Samuel Schmidt,

in Leipzig
Leopold Voss.

Preis: 50 Kop. = 17 Ngr.

DER WERROEHSTNISCHE DIALEKT.

Einleitung.

Dieser gewöhnlich mit dem Namen des Dörptschen bezeichnete Dialekt des Ebstnischen ist von dem revalehstnischen sehr bedeutend abweichend nicht nur durch den Gebrauch vieler ihm allein eigenthümlichen Wörter, sondern auch durch die fast durchgängig andere Aussprache der beiden Dialekten gemeinschaftlichen Wörter und durch eigenthümliche Flexionsendungen, ja sogar eigenthümliche Construction, so dass man fast versucht ist, ihm neben dem Revalehstnischen eine selbständige Stellung anzuweisen — etwa gleich dem Finnischen und Livischen, mit denen er durchaus eine nähere Verwandtschaft zeigt, als das Revalehstnische — wenn man eben nur die Schriftform beider Dialekte berücksichtigen wollte und nicht zugleich auch den Umstand, dass sie in der lebendigen Rede doch, wo sie zusammenstossen, grösstentheils nicht so scharf gegen einander abstecken, sondern in einander weit hinübergreifen und allmählich übergehen. Eben dieses Ueberganges wegen ist es nicht wohl möglich, die Verbreitungsgrenzen des Werroehstnischen ganz genau anzugeben, ausser wo die Ebsten an Völker verschiedenen Stammes, Russen und Letten, stossen. Vielleicht gehörten zu diesem Dialekt von den in den Chroniken genannten Stämmen nicht nur die Ungannier, sondern auch die Sakkaler, und dass in den Wohnsitzen der Letzteren jetzt zum Theil das Revalehstnische herrscht oder doch in der Mischung überwiegt, kann vielleicht dem Umstande zugeschrieben werden, dass in dem jetzigen Sakkalerlande, dem Fellin'schen Sprengel, das Revalehstnische Kirchen-, Schul- und Büchersprache ist, wodurch die Bevölkerung natürlich schon von Jugend auf mit den Wörtern und Formen beider Dialekte bekannt wird, und dieselben durch einander wirft und neben einander gebraucht. Die Revalehsten werden nicht auf gleiche Weise mit dem Werroehstnischen bekannt gemacht, und so erscheint die Annahme wohl gerechtfertigt, dass in alter Zeit das Werroehstnische im Fellin'schen Sprengel weiter gereicht haben mag als jetzt, und

VÕRU MURRE

Sissejuhatus

See tavaliselt Tartu murdeks nimetatud eesti dialekt erineb Tallinna murdest märkimisväärselt mitte ainult paljude temale eriomaste sõnade, vaid ka mõlema murde ühissõnavara peaaegu läbiva häälduserinevuse ning vaid sellele murdele iseloomulike muutelõppude ja isegi omapärase ülesehituse poolest, nii et seda võiks käsitada Tallinna murde kõrval eraldi asendis olevana. Suhe on peaaegu sama nagu soome ja liivi keelel, millega see on lähemas suguluses kui Tallinna murre – juhul kui arvestada vaid kahe murde kirjalikku kuju ja mitte asjaolu, et nad elavas kõnes kokku puutudes enamasti nii teravalt ei eristu, vaid osaliselt kattuvad ja järk-järgult teineteisesse sulanduvad. Just selle ülemineku tõttu ei ole võimalik täpselt määratleda Võru murde piire, välja arvatud need piirid, kus eestlased puutuvad kokku teiste hõimudega – venelaste ja lätlastega. Võimalik, et selle murde alla on kuulunud peale kroonikates nimetatud ugalaste hõimude ka sakalased. Et nende asualal praegu valitseb või on segunemise puhul ülekaalus Tallinna murre, on seletatav asjaoluga, et praegusel Sakalamaal, Viljandi maakonnas, on Tallinna murre kiriku-, kooli- ja raamatukeeleks. Seetõttu tunnevad sealsed elanikud loomulikult juba lapsepõlvest saadik mõlema murde sõnu ja vorme, neid kõrvuti kasutades ja üksteisega asendades. Tallinna murde kõnelejad pole sellisel viisil Võru murdega kokku puutunud, mistõttu võib tõeks osutuda oletus, et varem on Võru murre ulatunud Viljandi maakonnas kaugemale kui praegu ja et see tulevikus Tallinna murde ees veel enam taandub.

dass es in Zukunft vor dem Revalehstnischen noch mehr zurückweichen wird. Wie die Sache nun eben liegt, nimmt von den beiden Hauptdialekten des Ehstnischen der werro- oder dörptehstnische den bei Weitem kleineren Theil des ganzen Sprachgebietes ein. Er herrscht nämlich zunächst in dem Werro'schen Sprengel (achtzehn Kirchspiele), wo er zugleich Schul- und Kirchensprache ist und dadurch in seiner Fortexistenz einstweilen gesichert erscheint. Da seine Literatur eben keine sehr umfangreiche ist, so werden hier freilich auch vielfach die in viel grösserer Anzahl erscheinenden revalehstnischen Bücher vom Volke gelesen, jedoch mehr wie Bücher einer fremden, wenn auch leicht verständlichen Sprache, welche hier auf die gesprochene natürlich denselben Einfluss nicht haben kann wie da, wo zu dem Volke von Jugend auf auch in Kirche und Schule in derselben Sprache gesprochen wird. Es ist so, wie etwa auch ein Däne ohne grosse Schwierigkeit schwedische Bücher liest und versteht, ohne dass doch seine eigene Sprache dadurch beeinflusst würde. Der Werro'sche Sprengel grenzt im SW, S und O an von Letten und Russen bewohnte Gegenden, im W und N aber an den Fellin'schen und Dörptschen Sprengel, beide mit ehstnischer Bevölkerung. In dem letzteren ist, mit scharfer Abgrenzung, die Sprache seines Namens ungeachtet revalehstnisch, in dem ersten aber setzt sich das Werroehstnische noch grösstentheils fort, sogar noch bis in das zum Pernau'schen Sprengel gehörige Kirchspiel Hallist, so dass im südlichen Theil die Volkssprache ungeachtet der abweichenden Schul- und Kirchensprache doch werroehstnisch ist, mit abnehmender Reinheit, je weiter nach W und N. Bei Fellin selbst gewinnt schon das Revalehstnische die Oberhand, und die davon nördlich liegenden Kirchspiele sind durchaus revalehstnisch, eben so wie die von dem vorhin genannten Hallist westlich liegenden des Pernau'schen Sprengels. Oestlich von dem Werro'schen Sprengel wohnen hier und da unter den Russen und mit ihnen zu demselben Glaubensbekenntniss gehörend noch Ehsten, welche ich zwar nicht selbst besucht habe, die aber nach den Sprachproben, die mir zu Gesichte gekommen sind, ohne Zweifel zu demselben Dialekte gehören. Dasselbe gilt auch von den von dem Akademiker Sjögren untersuchten Ehsten, welche, durch einen schmalen Lettenstreifen getrennt, etwas weiter nach Süden in den lettischen Kirchspielen Oppekaln und Marienburg wohnen, und welche Einige mit Unrecht für Liven haben halten wollen, obgleich doch schon Hupel sie richtig als Ebsten bezeichnet hat.

Ob die mancherlei Uebereinstimmungen in einzelnen Wörtern und Wortformen, welche ausser dem so eben begrenzten werroehstnischen Sprachgebiet einerseits nach N bis zum finnischen Meerbusen, andererseits nach W bis zu den an der ehstländischen Küste liegenden grösseren und kleineren Inseln sich erstrecken, berechtigen zu der Annahme, dass das Werro- oder Dörptehstnische zu irgend einer unbekannten Zeit sich bis so weit hin erstreckt habe, muss doch bezweifelt werden. Denn abgesehen auch davon, dass diese Aehnlichkeiten doch sehr wenig zahlreich sind gegen den bei Weitem vorherrschenden revalehstnischen Typus, und dass, wie Volkslieder und ältere Schriften zeigen, früher viele Wörter noch beiden Hauptdialekten gemeinschaftlich waren, die jetzt in dem einen ausser Gebrauch gekommen sind, könnte das scheinbar Dörptehstnische im N und O eben so gut auf einen Zusammenhang mit

Praegu hõlmab Võru või Tartu murre eesti kahest peamurdest väiksema territooriumiosa. See on kasutusel eeskätt Võru maakonnas (18 kihelkonda)¹, kus see on kooli- ja kirikukeeleks ja näib sedakaudu endale esialgu edasikestmist kindlustavat. Kuna võrumurdelist kirjandust pole eriti palju, loeb siinne rahvas vabalt ja sagedasti ka tallinnamurdelisi raamatuid, mida on ilmunud suuremal hulgal. Tallinna murdesse suhtutakse siiski pigem nagu kergesti arusaadavasse võõrkeelde, mis ei suuda kõnekeelt mõjutada samal määral kui seal, kus inimestega on lapsest saadik kirikus ja koolis selles keeles kõneldud. Olukord on võrreldav näiteks sellega, kui taanlane võib ilma suuremate raskusteta lugeda ja mõista rootsikeelseid raamatuid, ilma et see mõjutaks tema enese emakeelt. Võru maakond piirneb edelas, lõunas ja idas venelaste ja lätlaste asualadega, läänes ja põhjas aga Viljandi ja Tartu maakonnaga, kus elavad eestlased. Tartu maakonnas kõneldakse selgepiirilisel Tallinna murret maakonna nimele vaatamata, Viljandi maakonnas aga valdavalt veel Võru murret kuni Pärnu maakonda kuuluva Halliste kihelkonnani välja, nii et lõuna pool on vaatamata kõikuvale kooli- ja kirikukeele tavale rahvakeeleks Võru murre. Mida enam lääne ja põhja suunas liikuda, seda enam kaotab Võru murre oma puhtuse. Viljandis endas on Tallinna murre juba ülekaalu saavutamas ja sellest põhja pool asuvad kihelkonnad on juba tallinnamurdelised, nagu ka eespool nimetatud Hallistest läänes asuvad Pärnumaa kihelkonnad. Võru maakonnast ida pool elab paiguti venelasi ja nendega samasse usku kuuluvaid eestlasi, keda ma küll ise külastanud ei ole, kes aga keelenäidete alusel otsustades kuuluvad kahtlemata sama murde alla. Sama kehtib ka akadeemik Sjögreni uuritud eestlaste kohta, kes elavad kitsast lätlaste asualast eraldatuna pisut lõuna pool Läti Oppekalni² ja Marienburgi³ kihelkondades ja keda mõned on ekslikult liivlasteks pidanud, ehkki juba Hupel on neid õigesti eestlasteks nimetanud.

Kuigi teatavaid ühtelangevusi Võru murde üksiksõnade ja vormidega leidub ka väljaspool selle murde piire ühelt poolt põhjas kuni Soome laheni välja ja teisalt läänerrannikul asuvate suuremate ja väiksemate saarteni, on siiski kaheldav, et Võru või Tartu murre on võinud mingil varasemal ajal ulatuda nii kaugele. Vaatamata sellele, et need sarnasused on küllalt väikesed, vastupidiselt üha enam levivatele Tallinna murde joontele ja rahvalaulude ning vanemate ülestähenduste kaudu osutatud asjaolule, et varem on paljud sõnad olnud mõlemas peamurdes ühised, võis see oletatav Tartu murre osutada põhjas ja idas seosele soome, lõunas ja läänes aga liivi keelega,

¹ Siin ei mõtle Wiedemann ilmselt mitte ainult Võrumaad, vaid lõunaeesti keele kogu leviala.

² Oppekaln kannab praegu nime Apukalns ja asub Lätimaal Aluksnest 17 km loodes. 1900. aastal elas Oppekalni kihelkonnas umbes 1000 eestlast.

³ Marienburg kannab praegu nime Aluksne. 1849. aastal avaldas F. J. Wiedemann kirjutise «Die Ehsteninsel in den lettischen Kirchspielen Marienburg und Schwaneburg in Livland».

dem Finnischen, im S und W mit dem Livischen hinweisen, welche beiden Sprachen häufig mit dem Dörptehstnischen eine Uebereinstimmung zeigen, die sie mit dem Revalehstnischen nicht haben. Wir halten uns also an den gegenwärtigen Thatbestand, da das zu einer befriedigenden Lösung dieser Frage nöthige historische und sprachliche Material fehlt.

Der südliche Hauptdialekt des Ehstnischen zeigt selbst wieder zwei merklich verschiedene Schattirungen. Der einen verdankt wohl der ganze Dialekt den Namen des dörptehstnischen, mit dem er bisher allgemein bezeichnet worden ist, denn sie herrscht eben in der Umgebung Dorpat's, also in dem nördlichen Theil des Werro'schen Sprengels, und ausserdem im Fellin'schen; ihr schliesst sich auch die Schriftsprache an, und sie ist daher auch diejenige, welche eine, wie wohl sehr ungenügende grammatische Behandlung erfahren hat, aber die vorzüglichere von beiden ist sie dennoch nicht. Wollte man einmal dem südlichen Hauptdialekt auch eine eigene Schriftsprache geben, wovon die Nothwendigkeit schon früher mehrfach ist angedrungen worden, so wäre es gewiss passender gewesen, diejenige Form des Dialektes zu wählen, welche die Eigenthümlichkeit desselben in grösserer Reinheit erhalten hat. Diese Form aber zeigt die weiter nach Werro hin, also im südöstlichen Theil des Gebietes, gesprochene Sprache weshalb auch die Benennung werroehstnisch passender scheint als dörptehstnisch, zumal wenn man vorzugsweise von der reineren Form des Dialektes sprechen will. In dem Folgenden habe ich daher unter werroehstnisch, im Gegensatz zu der Schriftsprache, immer diese besondere Mundart des südlichen Hauptdialektes verstanden. Diese grössere Reinheit aber zeigt sich theils darin, dass sie manche zu dem Revalehstnischen stimmende und vielleicht von da herstammende Endungen, welche im NO des Dialektes gelten, nicht hat, dass sie die Vocalharmonie und überhaupt eigenthümliche und feinere Lautgesetze besitzt, welche im NO theils verdunkelt, theils ganz verloren scheinen. Das Letzte namentlich spricht für eine grössere Ursprünglichkeit, denn dergleichen kann wohl durch äusseren Einfluss einer Sprache verloren geben, wird aber schwerlich durch einen solchen angenommen. In beiden Punkten stimmt übrigens das reinere Werroehstnische besser zum Finnischen, als das abgeartete Dörptehstnische.

Auf einer zur Bereicherung meines Materials für ein ehstnisches Lexikon nach Dorpat und dessen Umgebung gemachten Reise hatte ich Gelegenheit, durch einen aus der Mitte des Werro'schen Sprengels gebürtigen Ehsten, Herrn Studenten Hurt, das Werroehstnische in seiner reiner bewahrten Eigenthümlichkeit kennen zu lernen, und ich hoffe, dass die hier gegebene Skizze davon auch für Andere, die sich mit den Sprachen finnischen Stammes beschäftigen, von Interesse sein wird, besonders da auch die über die dörptehstnische Schriftsprache erschienenen Arbeiten bei Weitem nicht hinreichen, um von dem südlichen Hauptdialekt des Ehstnischen überhaupt ein Bild zu geben.

Lautlehre.

§ 1. An Lauten ist das Werroehstnische etwas reicher als das Revalehstnische. Ausser den mit diesem gemeinschaftlichen Consonanten b, d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, z, t, w

sest mõlemad keeled sarnanevad just Tartu, mitte Tallinna murdega. Kahjuks puudub aga praegusel hetkel selle küsimuse rahuldavaks lahendamiseks vajalik ajalooline ja keeleline aines.

Lõunaeeesti peamurdel on kaks küllalt erinevat kuju. Üht neist on asukohast lähtuvalt nimetatud senini Tartu murdeks, sest see on levinud Tartu ümbruses ning Võru maakonna põhjapoolses osas ja ka Viljandi maakonnas. Seda ühendab ka kirjakeel, mille grammatikat on siiani küll üsna vähe uuritud. Ometi ei ole see kahest murdest esileküündivam. Kui lõunaeeesti peamurdele tahetaks kunagi luua oma kirjakeelt, mille vajaduse üle on juba ammu aru peetud, siis oleks sobilik valida seesugune murdekuju, mis on omapära puhtamal kujul säilitanud. Selline keelekuju osutab Võrumaa kaguosale, kus kõneldavat keelt võiks nimetada pigem Võru kui Tartu murdeks, kui tahetakse kõnelda murde puhtamast kujust. Järgnevas käsitluses olen ma Võru murde all mõelnud just seda erilist lõunaeeesti peamurde kõnekeelekuju vastandina kirja-keelele. Suurem puhtus seisneb osaliselt selles, et siin puuduvad mõned põhjaeeesti murdes olemasolevad ja ilmselt sealt pärit lõpud, mida leidub ka murdeala kirdeosas; siin esineb vokaalharmoonia ning omapärased ja kindlad häälikuseadused, mis näivad murde kirdeosas olevat hägustunud või täiesti kadunud. Viimane nimelt viitab suuremale algupärasusele, mis võib välismõju tõttu kaduma minna, olles seetõttu raskesti taastatav. Mõlemas osas kuulub puhas Võru murre paremini kokku soome keele kui degenerereerunud Tartu murdega.

Oma sõnaraamatu täiendamiseks Tartusse ja Tartu ümbrusse tehtud reisil oli mul võimalus Võrumaa keskosast pärit tudengihärra [Jakob] Hurda kaasabil Võru murret selle ehedas omapäras tundma õppida ja ma loodan, et siin esitatud visandid pakuvad huvi teistelegi soome-ugri keeltega tegelejatele ja osutavad, et tartu kirjakeele kohta ilmunud töödest ei piisa lõunaeeesti peamurdest ettekujutuse saamiseks.

Häälikuõpetus

§ 1. Häälikuliselt on Võru murre Tallinna murdest mõnevõrra rikkam. Peale ühiste konsonantide *b, d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, z, t, w* esineb murdes sõnaalguline, niisiis lahutamatu *ts*. Tallinna murre tunneb *ts*-i ainult sõna sise- ja lõpphäälikutes ning asendab selle mõlemale murdele ühiste sõnade puhul sõnaalgulise *t*- või *s*-ga. *ts*-i kõrval esineb ka selle nõrk variant *-dz*, mida Tallinna murdes ei esine ja kus *ts* ei nõrgene, nt *kõrts*, *g kõrdzo*, Tallinna murdes *korts*, *g kortsu*. Analoogiliselt käitub *-kz*, nõrgenedes *gz*-ks, kuid see pole nii selgesti kuuldav. Konsonantide hulka kuulub

hat es noch ein anlautendes, also untrennbares ts — das Revalehstnische kennt ts nur im In- und Auslaut, und ersetzt es bei den beiden Dialekten gemeinschaftlichen Wörtern im Anlaut durch t oder s — und neben diesem ts theils als Schwächung desselben durch die Flexion, theils auch sonst ein dz, welches dem Revalehstnischen ganz fremd ist, wo das ts ungeschwächt bleibt, z. B. kōrts G. kōrdzo, revalehstnisch korts G. kortsu. Diesem entspricht noch ein gz als Schwächung von ks, doch weniger deutlich hörbar. Zu den Consonanten ist endlich noch zu zählen eine eigenthümliche Aspiration am Ende, entsprechend einem weggefallenen finnischen t; sie ist hier mit dem Apostroph bezeichnet, da sie nicht ganz so stark ist wie h und da dieses als stärkere Aspiration ohnehin schon da ist, z. B. hōne' (*Haus*), G. hōne, wōras G. wōra N. pl. wōra', finnisch huonet G. huoneen, wieras G. wieraan N. pl. wieraat.

§ 2. Die Vocale sind dieselben wie im Revalehstnischen, nämlich: a, e, i, o, u, ä, ö, õ, ü, die sämmtlich sowohl lang als kurz vorkommen; zu den daraus combinirten Diphthongen kommen aber noch äü, eü und öü hinzu, welche dort durch äj, öj, ej (ej) ersetzt werden, z. B. peüg, käümä, täütmä, köüdik, löüdmä, rev. pōjd, käjma, täjtmä, köjdik, lejdmä. Dafür sind im Werroehstnischen äj und öj sehr selten, wenn man aber in dem letzten mit Ahrens das unreine, dumpfe ö (õ) sehen und genauer öj schreiben will, so ist zu bemerken, dass das werroehstnische öj (z. B. in sōjr, *Käse*) etwas Anderes ist; es ist nämlich in dieser Verbindung das õ deutlich verschieden von ö, und öj lautet so ziemlich wie russ. оѣ, so wie auch das õ selbst in der raubesten Mundart sich sehr dem russischen ы nähert. Die von Ahrens so genannte unreine Aussprache der hier mit dem Dehnungszeichen bezeichneten langen Vocale, wobei sie eine diphthongische Brechung erleiden, ā (oa), ē (ie), ō (uo), ū (üi), ȳ (oō, ōe, ōä), hat das Werroehstnische nicht, dafür aber nehmen e, o, ö und õ, wenn der schwere Ton darauf fällt (vergl. unten), eine eigenthümliche Modification in der Aussprache an, welche wir bezeichnen: ê (zwischen e und i), ô (zwischen o und u), õ (zwischen ö und ü), ȳ (zwischen õ und ü oder vielleicht richtiger zwischen õ und einem dem ü entsprechenden harten Vocal, der aber selbständig, so viel ich bemerkt habe, in der Sprache nicht vorkommt), z. B. mēl' G. mēle, sōl G. sōla, lōw G. lōwi, sōrd G. sōru. Eine analoge Modification kommt bei den übrigen langen Vocalen im gleichen Falle nicht vor.

§ 3. Ueber den Werth der hier gebrauchten Lautzeichen ist wenig zu sagen. Die Consonanten entsprechen fast ganz denen des Lepsius'schen Alphabets, und z hat also hier dieselbe Bedeutung wie im Französischen zum Unterschiede von s, welches immer den entsprechenden starken Laut bezeichnet; nur für y und v des Standardalphabets sind hier die dem Deutschen geläufigeren j und w behalten worden. Das gutturale n kommt zwar im Werroehstnischen so gut vor wie im Revalehstnischen, aber nicht wie dort als selbständiger Laut, sondern nur vor den andern Gutturalen (g, k); da-aber ferner das n, wie im Deutschen, vor g und k immer den gutturalen Laut annimmt, so schien es überflüssig, ein besonderes Zeichen dafür einzuführen. Die Vocale sind eben so leicht von selbst verständlich, nur von õ ist zu bemerken, dass es, von ö ganz verschieden, den auch in anderen mit der Vocalharmonie versehenen Sprachen vorkommenden, dem weichen e entsprechenden harten (mehr gutturalen)

ka omapärane sõnalõpu aspiratsioon, mis vastab soome keeles välja langenud sõnalõpuliselle *t*-le. Seda on siinses käsitluses tähistatud apostroofiga, kuna see ei ole nii tugev kui *h*, sest see kui tugevam aspiratsioon on seal nagunii juba olemas, nt *hõne* ' (hoone), *g hõne*; *wõras*, *g wõra*, pl n *wõra* ', soome *huonet*, *g huoneen*; *wieras*, *g wieraan*, pl n *wieraat*.

§ 2. Vokaalid on samad mis Tallinna murdes, nimelt *a, e, i, o, u, ä, ö, õ, ü*, esinedes nii pika kui ka lühikesena. Nendest moodustatud diftongidele lisanduvad Võru murdes veel *äü, eü ja õü*, mis esinevad seal *äi, õi, õi (ei)* asemel, nt *peüg, käümä, täütmä, kõüdik, lõüdmä*, Tallinna murdes *põid, käima, täitma, kõidik, leidma*. Seevastu on *äi* ja *õi* Võru murdes väga haruldased. Kui aga viimases tahetakse näha Ahrensi eeskujul mittepuhast, tumedat *ö*-d (*õ*-d) ja kirjutada pigem *õi*, siis olgu märgitud, et võrumurdeline *õi* (nt sõnas *sõir* 'juust') kõlab mõnevõrra teisiti. Sellises ühendis erineb *õ* selgelt *õ*-st ja *õi* kõlab nagu vene *ыü*, nii nagu ka *õ* ise hääldub karedamas murdekeeles väga vene *ы* sarnaselt. Selliseid siin pikendusemärgiga tähistatud vokaale, mis diftongis muutuvad ja mida Ahrens nimetas ebapuhtaks häälduseks, nagu *ā (oa)*, *ē (ie)*, *ō (uo)*, *ū (üi)*, *ō̄ (oõ, õe, õä)*, Võru murdes ei leidu. Seevastu aga modifitseerub omapäraselt *e, o, ö* ja *õ* hääldus, kui neile langeb raske toon (vrd ülal), mida me tähistame: *ê (e ja i vahepeal)*, *ô (o ja u vahepeal)*, *ô̄ (õ ja ü vahepeal)*, *ô̄ (õ ja ü vahepeal)* või ehk pigem *õ* ja *ü*-le vastava tugeva vokaali vahepealne häälik, mida aga minu tähelepaneku kohaselt keeles iseseisvalt ei esine), nt *mêl', g mēle*; *sôl, g sôla*; *lôw, g lõwi*; *sôrd, g sõru*. Sarnast modifikatsiooni ei toimu ülejäänud pikkade vokaalide puhul.

§ 3. Siin kasutatud muude häälikumärkide kohta pole palju öelda. Konsonandid vastavad peaaegu täiesti Lepsiuse alfabeedile⁴ ja *z* hääldub siin samamoodi *s*-st erinevalt nagu prantsuse keeles, kus *s* märgib alati tugevat häälikut. Vaid standardtähestiku *y* ja *v* tähistamiseks kasutatakse siin saksa keele päraselt *j*-i ja *w*-d. Guturaalne⁵ *n* esineb Võru murdes niisamuti nagu Tallinna murdeski, kuid mitte iseseisva häälikuna, vaid teiste guturaalide (*g, k*) ees. Et aga *n* hääldub kaugemal *g* ja *k* ees alati guturaalselt nagu saksa keeleski, tundus selle jaoks eri märgi kasutusele võtmine tarbetu. Vokaalid on samuti iseenesestmõistetavad, ainult *õ* puhul tuleb märkida, et nagu ka teistes vokaalharmooniaga keeltes, tähistab see *õ*-st täiesti erinevat, pehmele *e*-le vastavat tugevat (guturaalsemat) häälikut, mis on murdes lähedane vene *ы*-le, ehkki viimane on lähedasem *i*-le, nii nagu eesti *õ* on lähedasem *e*-le.

⁴ Karl Richard Lepsius (1810–1884), saksa egiptoloog ja keeleteadlane, kes on loonud ilma kirjakeeleta rahvaste alfabeedi («Das allgemeine linguistische Alphabet» 1855).

⁵ Guturaalset *n*-i nimetatakse tänapäeval palataalvelaarseks *n*-ks. Sama kehtib ka *g* ja *k* kohta.

Laut bezeichnet, welcher mundartlich dem russischen *ы* sehr nahe kommt, obgleich dies eigentlich zu dem *і* in dem Verhältnisse steht, wie das ehstnische *õ* zu *e*. — Einige Consonanten bedürfen noch besonderer Bemerkungen.

Das *j* schliesst sich dem vorübergehenden Consonanten viel enger an als im Revalehstnischen, so dass fast nur die Rücksicht auf das bisher Gangbare den Ausschlag gegeben hat, wenn wir z. B. lieber *azja*, *paljo* schreiben als *aža*, *paļo*, welche den wirklichen Laut vielleicht so ziemlich eben so genau bezeichnen. Mit einem schwachen Consonanten bildet daher das *j* nach kurzem Vocal auch nicht Position, z. B. von *azi* (*Sache*) Genit. *azja* (= *aža* genommen), aber wohl mit starken, wie im Infin. *ašja*, oder *mašja* (*Bezahler*). *Ts* wird von der Sprache bald als Doppellaut aufgefasst, wie andere Verbindungen der Art (*st*, *nd*, *rt* u. s. w.), bald als einfacher Laut. Das Erste ist der Fall in einsylbigen Stämmen mit kurzem Vocal, wo die Sprache immer die Vocalkürze durch eine Positionslänge compensirt, und in welchen also, wenn sie mit *ts* auslauten, diese Verbindung offenbar für zwei Consonanten gilt, z. B. *mats* (*Hieb*), wie *patt* (*Sünde*); es zeigt sich ferner darin, dass *ts* so wenig wie andere consonantische Diphthonge verdoppelt werden kann. Wo die Regeln der Flexion fordern würden (wegen der starken Wortform), einen einfachen Consonanten doppelt zu setzen, da bleibt *ts* unverändert, z. B. Infin. *matsu* (vergl. Infin. *pattu*), eben so wie *hirmu* od. *lastu* von *hirm* und *last*, von dem eben so lautenden Genitiv (vergl. dagegen G. *patu*) nur durch den stärkeren Accent unterschieden, eben so wie *hirmu* oder *lastu*. Als einfacher Consonant ist es anzusehen in einsylbigen Stämmen mit langem Vocal (wo es keiner Position bedarf), oder wenn es in einsylbigen Stämmen mit kurzem Vocal Position bildet mit Hülfe eines anderen Consonanten (zur Position genügen zwei Consonanten), also z. B. in *wäits*, *öüts*, *pütsk*, *narts*, *Ants*, *tsir'ts*. Dass hier die Sprache *ts* als einfachen Laut betrachtet, zeigt sich augenscheinlich darin, dass es in den geschwächten Formen nicht unverändert bleibt, wie oben, sondern eine dem *t* ganz analoge Schwächung erleidet, nämlich zu *dz* wird, wie *t* zu *d*, also die Genitive der eben genannten Wörter lauten: *wäidze*, *öüdzi*, *püdze*, *nardzo*, *Andzu*, *tiřdzi* (vergl. *kūdū*, *kōrdi* von *kūt*, *kōřt*). Fast eben so, nur nicht so deutlich hörbar, verhält es sich mit der Schwächung von *ks* zu *gz* (z. B. *klōnks* Gen. *klōngzi*), aber ein entsprechendes *bz* als Schwächung von *ps* habe ich nicht mehr unterscheiden können.

Dz, obgleich dem Klange nach ein consonantischer Diphthong, wird doch von der Sprache durchaus nur als ein schwacher, einfacher Laut behandelt, ganz analog dem *d*.

Die Consonanten *b*, *d*, *g*, *z* lassen, wie im Revalehstnischen, keine Verdoppelung zu: die erste Stufe der Firmation macht aus ihnen *p*, *t*, *g*, *s*. Aber *h*, *j*, *w* können in diesem Falle verdoppelt werden, wobei in der Aussprache aus *jj* natürlich *ij* wird, da das erste *j*, als zur vorübergehenden Sylbe gezogen, mit dem Vocal derselben einen *i*-Diphthong bildet; umgekehrt entsteht das *ww* immer aus einem *U*- oder *Ü*-Diphthong oder aus *ô*, *ô*, *ū*, also: *raha* (*Geld*) Infin. *rahha*, *maja* (*Haus*) Infin. *majja*, *laud* (*Brett*) G. *lawwa*, *tōng* (*Partei*) G. *tōwwu*, *kiud* (*Faden*) G. *kiwwu*, *peřid* (*Felge*) G. *pewwā*, *lōřdmā* (*finden*) Praes. *lōwwā*, *sōmā* (*essen*) Infin. *sūwwā'*, *jōma* (*trinken*) Infin. *juwwā'*, *tsóg* (*Bauerschuh*) G. *tsawwa*, *lūd* (*Besen*)

Mõningatel konsonantidel tuleb veel eraldi peatuda.

j muudab talle eelnevad konsonandid palju ahtamaks kui Tallinna murdes, nii et vaid seni kehtiva kirjutustraditsiooni arvestamine on tinginud selle, et me kirjutame nt pigem *azja*, *paljo* kui *aža*, *pallo*, mis tähistab tegelikku häälikut ehk peaaegu niisama täpselt. Nõrga konsonandiga ei moodusta *j* lühikese vokaali järel ühendit, nt sõnas *azi* ('asi'), *g azja* (= *aža võtnud*), küll aga tugevate konsonantidega, nagu nt inf⁶ *ašja* või *mašja* (maksja). *ts-i* võib käsitada keeles kord kaksikhäälikuna nagu teisi sarnaseid ühendeid (*-st*, *-nd*, *-rt* ja teised), kord lihthäälikuna. Esimesel juhul on tegemist lühivokaalsete ühesilbiliste tüvedega, kus keel kompenseerib vokaali lühiduse alati positsiooni pikkusega, missugusel juhul on *ts-lõpulistes* sõnades tegemist kahe konsonandiga, nt *mats* (lõök), nagu *patt*. Lisaks ilmneb, et *ts-i* nagu teisigi konsonantdiftonge⁷ ei saa kahekordistada. Kui sõnamuutmisreeglid nõuaksidki konsonandi kahekordistamist (tugeva astme puhul), jääb *ts-ühend* muutmatuks, nt inf *matsu* (vrd inf *pattu*), samuti nagu *hirmu* või *lastu* sõnadest *hirm* ja *last*, erinedes sarnaselt kõlavast genitiivist (vrd *g patu*) vaid tugevama rõhu poolest, nagu ka vormides *hirmu* või *lastu*. Üksikkonsonandina on *ts* käsitatav pika vokaaliga ühesilbilistes tüvedes (kus pole vaja positsiooni) või kui ta moodustab ühesilbilistes lühivokaalsetes tüvedes positsiooni teiste konsonantide abil (positsiooniks piisab kahest konsonandist), nt sõnades *wäits*, *õüts*, *pütsk*, *narts*, *Ants*, *tsirts*. Et siin peab keel *ts-i* üksikhäälikuks, nähtub ilmselt sellest, et see ei jää nõrga astme vormides muutumatuks nagu eelneval juhul, vaid nõrgeneb nagu *-t*, muutudes nimelt *dz-ks*, nii nagu *-t* muutub *d-ks*. Eespool nimetatud sõnade genitiivivormid oleksid seega: *wäidze*, *õüdzi*, *püdze*, *nardzo*, *Andzu*, *tsirdzi* (vrd *küdü*, *kõrdi* sõnadest *küt*, *kört*). Peaaegu samamoodi, aga mitte nii selgelt kuuldavalt muutub *ks gz-ks* (nt *klõnks*, *g klõngzi*), vastavat *ps-i* nõrgenemist *bz-ks* pole ma aga suutnud eristada.

dz-i käsitatakse keeles, vaatamata selle konsonantdiftongilisele kõlale, nõrga üksikkonsonandina nagu *d-d*.

Konsonandid *b*, *d*, *g*, *z* ei kahekordistu nagu Tallinna murdeski: esimese astme firmatsioon⁸ muudab need *p-ks*, *t-ks*, *g-ks*⁹ ja *s-ks*. Ent *h*, *j*, *w* alluvad kahekordistamisele, kusjuures *-jj* hääldub muidugi *ij-na*, nii et esimene *-j* moodustab eelnevasse silpi kuuluvana selle vokaaliga *i*-diftongi. Vastupidiselt moodustub *-ww* alati kas *u-* või *ü-diftongist* või *õ-st*, *ô-st*, *ü-st*, seega: *raha*, inf *rahha*, *maja*, inf *maiija*, *lqud*, *g lawwa*, *tõug*, *g tõwwu*, *kiud*, *g kiwwu*, *peüd* (rattapäid), *g pewwä*, *lõüdmä* (leidma), pr *lõwwä*, *sõmä*, inf *süwwä'*, *jõma*, inf *juwwa'*, *tsõg* (pastel), *g tsuwwa*, *lūd*, *g luwwa*.

⁶ Infinitiiv (lühend *inf*) tähendab Wiedemannil käandsõnade puhul partitiivi.

⁷ Konsonantdiftongi nimetatakse tänapäeval kaashäälikuühendiks.

⁸ Firmatsioon tähendab tugevnevat astmemuutust.

⁹ Nähtavasti trükiviga. Kuna ülejäänud häälikute puhul on märgitud tugevam variant, siis peaks ka siin olema *k*.

G. luwwa. Im Reval-Ehstnischen bleiben h und j immer unverändert, und statt des ww hat nur in einigen Gegenden (z. B. Dagö, Oesel) die Volkssprache in diesen Fällen ein einfaches w, in den meisten bleibt nur der Diphthong oder der lange Vocal. also: laua, tōuu, kiuu, pōja, lūa, sūa, jūa, lūa.

§ 4. Wie fast überall im Ehstnischen bewirkt das i oder j eine Mouillirung des oder der auslautenden Consonanten der vorhergehenden Sylbe, jedoch mit einigen Beschränkungen und nicht bei jedem Consonanten gleich merklich. Unmerklich oder fast unmerklich ist sie bei den Lippenbuchstaben (b, m, w, p) und den Kiehlbuchstaben (g, h, k), und j kommt in solcher Weise nicht vor; es bleiben also als mouillirbare besonders übrig die Zungenbuchstaben (d, l, n, r, s, z, t) und nur an diesen wird sie hier bezeichnet werden (d', l', n', r', s', z', t'). Zur vollkommen deutlichen Mouillirung ist ferner nöthig, dass die Sylbe eine lange (natur- oder positionslange) und zugleich betonte sei; sie ist also am merklichsten wieder in der ersten, etwas schwächer in der zweiten betonten Sylbe, fast unmerklich in unbetonten. Mit der Mouillirung verbindet sich unwillkürlich das, was Ahrens die Dilution des vorhergehenden Vocals nennt, d. h. eine Zuspitzung desselben oder Hineigung zum i, welche natürlich desto mehr ins Ohr fällt, je weiter der Vocal an sich von i entfernt ist, also mehr in tuñdi, koñti, kañsi, pañjo, weniger in wōlwi, pätsi, kōrti. telgi, am wenigsten in tiñyo. Nach diesen einfachen Regeln wäre es vielleicht nicht nöthig, die Mouillirung überhaupt zu bezeichnen, wenn nicht das sie bewirkende i häufig ausgefallen wäre, und erst in der Flexion sich zeigte, wenn nicht manche Wortformen (namentlich die Infinitivcasus beider Numeri) die Mouillirung beibehielten, obgleich sie an die Stelle des i einen andern Vocal setzen, und wenn nicht manche Wörter (wie sälg Rücken) noch mouillirt wären, auch ohne dass — jetzt wenigstens — ein i in der Flexion erschiene. Das fehlende i findet sich meistens in dem verwandten Finnischen noch erhalten. Uebrigens bewirkt das i die Mouillirung nur, wenn es in unbetonter Sylbe steht oder ausgefallen ist, nicht aber, wenn durch Syncope auf die betonte, also mouillirbare Sylbe, unmittelbar eine zweite betonte mit dem i folgt (vergl. unten § 11): es heisst also usklik, audmine, nicht usklik, andmine.

Schliesst eine mouillirte Sylbe mit mehreren Consonanten, so werden sie, in so weit sie überhaupt der Erweichung fähig sind, unwillkürlich alle von der Mouillirung getroffen, und es genügt daher, um nicht die Zeichen zu sehr zu häufen, sie an dem ersten allein zu bezeichnen, wo sie am constantesten ist, also kōrts st. kōrís; wächst aber das Wort so, dass die mouillirten Consonanten ganz oder zum Theil Anlaut der folgenden Sylbe werden, so bleiben sie nur mouillirt, wenn es Doppelconsonanten sind, also kañsi, kōñti, sōñni, aber tūdi, tuñdi. kōrdzi von tūt, tuñd (= tuñd'), kōrts (= kōrís).

§ 5. Die Doppelconsonanten sind hier auch am Ende der Wörter immer doppelt geschrieben, obgleich es für das Ohr kaum einen Unterschied machen würde, wenn man sie einfach schriebe, z. B. tam st. tamm, und man deshalb bis jetzt (selbst Ahrens noch) sie einfach geschrieben hat. Die Formenlehre wird aber viel einfacher und anschaulicher, wenn man den Consonanten auch doppelt schreibt, von dem man doch dem Leser zumuthen muss, dass er ihn

Tallinna murdes *-h* ja *-j* ei muutu ning *-ww* asemel on vaid mõnes paigas (nt Hiiu-
maa, Saaremaa) kõnekeeles sarnastel juhtudel ühekordne *-w*, enamasti jääb alles ai-
nult diftong või pikk vokaal: *lqua*, *tõuu*, *kiuu*, *põia*, *lūa*, *sūa*, *jūa*, *lūa*.

§ 4. Peaaegu kõikjal eesti keeles kutsuvad *-i* või *-j* esile eelneva silbi lõppkonso-
nantide muljeerumise¹⁰, kuigi teatud piirangutega ja mitte iga konsonandi puhul.
Märkamatu või peaaegu märkamatu on see huul- (*b*, *m*, *w*, *p*) ja kurguhäälikute (*g*, *h*,
k) puhul, kus *-j* ei esine. Muljeerumisele alluvad tavaliselt keelhäälikud (*d*, *l*, *n*, *r*, *s*,
z, *t*)¹¹, mis märgitakse sellisel juhul *d'*, *l'*, *n'*, *r'*, *s'*, *t'*. Selgeks muljeerumiseks on vaja,
et silp oleks pikk (kas loomulikult või positsiooniliselt) ja samal ajal rõhuline.
Muljeerumine on kõige märgatavam esimeses, nõrgem teises ja peaaegu märkamatu
rõhutuse silbis. Muljeerimisega seostub paratamatult Ahrensi eelnevate vokaalide di-
lutsiooniks nimetatud mõiste, st vokaali teravnemine või kaldumine *i* poole, mis tor-
kab kõrva seda enam, mida kaugemal vokaal *i*-st on, niisiis rohkem sõnades *tuñdi*,
kott'i, *kaš'si*, *pal'jo*, vähem sõnades *võl'vi*, *pät'si*, *kört'i*, *telgi*, kõige vähem sõnas *till'o*.
Selliste lihtsate reeglite puhul poleks ehk muljeerumist vaja märkidagi, kui muljee-
riv *-i* poleks tihti sõnast välja langenud, tulles esile vaid sõna muutmisel, kui just
mõned sõnavormid (nimelt mõlema arvu infinitiivikääne) muljeerumist ei säilita,
kuigi *-i* asendub neis mõne muu vokaaliga, ja kui mõned sõnad (nagu *säl'g*) poleks
ka muljeeritud, ilma et *-i* sõna muutmisel üldse esile tuleks. See puuduv *-i* on ena-
masti veel säilinud sugulaskeeles soome keeles. Tavaliselt põhjustab *-i* muljeerumise
vaid siis, kui see paikneb rõhutuse silbis või on silbist välja langenud, mitte aga siis,
kui sisekao tõttu järgneb rõhulisele, seega muljeeritavale silbile teine rõhuline *i-d*
sisaldav silp (vrd § 11). Õige on seega *usklik*, *andmine*, mitte *usklik*, *añdmine*.

Kui muljeeritud silp lõpeb mitme konsonandiga, siis on need kõik, nii kaugele
kui peenenemine ulatub, paratamatult muljeerumisest haaratud ning tähistamiseks
piisab märgi liigse kuhjumise vältimiseks selle kasutamisest esimese hääliku peal,
kus see on konstantseim, niisiis *kõr'ts*, mitte *kõr'tš*. Kui aga muljeeruvad konsonandid
satuvad sõnas täielikult või osaliselt järgmise silbi algusse, siis jäävad nad muljeeri-
tuks juhul, kui tegemist on kahekordse konsonandiga: *kaš'si*, *kott'i*, *sõññi*, aga *tüdi*,
tuñdi, *kõr'dzi* sõnadest *tüt'*, *tuñd* (= *tuñd*), *kõr'ts* (= *kõr'tš*).

§ 5. Siin kirjutatakse kahekordsed konsonandid ka sõna lõpus alati kahekordselt,
kuigi kõrva jaoks pole vahet, kui neid ühekordselt kirjutatakse, nt *tam tamm* asemel,
mistõttu neid ongi siiani ühekordselt kirjutatud (isegi veel Ahrens). Vormiõpetus
oleks aga lihtsam ja selgem, kui need konsonandid kirjutatakse kahekordselt, millega

¹⁰ Muljeerumise asemel kasutatakse tänapäeval terminit *palatalisatsioon*.

¹¹ Tänapäevase jaotuse järgi on nimetatud häälikud dentaal-alveolaarse häälduskohaga, v. a *r*,
mis on ainult alveolaarne.

als Doppelconsonanten ansehe, als welcher er auch wirklich erscheint, sobald ein Vocal dazu tritt, z. B. Genit. tamme, oder wenn die Regeln der Flexion eine Vereinfachung fordern, z. B. sepp, Genit. sepä, Infinit. seppä. Im Inlaut dagegen, wo die Doppelconsonanten vor einem andern, die folgende Sylbe anfangenden Consonanten von einfachen ebenfalls eben nicht hörbar verschieden sind (z. B. tappma oder tapma), ist die bisher gebräuchliche Schreibweise, da der oben angeführte Grund, sie zu verlassen, hier nicht eben so waltet, beibehalten worden, da es uns mehr um eine phonetisch treue, als um eine etymologisch genaue Schreibweise zu thun war.

Zwischen Vocalen verdoppeln wir die Consonanten nur nach dem Hauptton, weil nach dem Nebenton oder gar nach unbetonten Sylben die Verdoppelung fast oder ganz unbörbar wird, also z. B. die Frequentativa pallemä, kullemä (syncopirt aus palulemä, külelemä), aber nicht kohutellemä (~~~~) oder gar könellemä (~~~~), sondern kohutelemä, könelemä; rikka (Genitiv von rikas), aber nicht usklikku (~~~~) oder kodanikku (~~~~) oder gar nōrikko (~~~~), sondern uskliku, kodaniku, nōriko, obgleich Manche freilich auch nach dem Nebenton noch die Verdoppelung anerkannt und bezeichnet wissen wollen.

§ 6. Die Flexion der Wörter bewirkt mancherlei Veränderungen in den Vocal-, besonders aber in den Consonantlauten, welche weiter unten in dem Abschnitt von der Mutation oder Stammflexion zusammengestellt sind. Hier sind aber ausserdem noch einige von den Mutationsgesetzen unabhängige Fälle der Art zu erwähnen, welche überhaupt und im Allgemeinen durch das Zusammentreffen gewisser Laute veranlasst werden.

a) Das z nimmt einen schärferen Laut an (s), wenn es mit k oder t zusammentrifft, und umgekehrt wird s zu z, wenn es aus einer solchen Verbindung heraustritt, also küz (*Fichte*), Infin. küst st. küzt, läšk (*Wittwe*), Genit. läzä st. läsä.

b) Das t, welches die Analogie in der Flexion sonst fordern würde, wird zu d an vocalisch auslautenden langen, einsylbigen Stämmen, so die Infinitive mäd, püd, täd, süd u. s. w. von mā (*Land*), pū (*Baum*), tē (*Weg*), sū (*Mund*), und nach betonten Diphthongen, z. B. in den Infinit. plur. maid, teid, hōletuid, eben so unmittelbar nach den Liquiden l, n, r bei Stämmen von zwei kurzen Sylben, wenn durch Syncope der Vocal dazwischen ausgefallen ist, z. B. tuld, werd, und u. s. w. von tuli (*Feuer*), weri (*Blut*), uni (*Schlaf*); — der erste Fall gilt eben so auch für Verba, also im Particip des Passivs z. B. jōd, sōd, mūd, wīd, sād u. s. w. von jōma (*trinken*), sōmä (*essen*), mūmä (*verkaufen*), wīmā (*bringen*), sāmā (*bekommen*), der zweite bei zwei- und dreisylbigen Stämmen, wie kōneld st. kōnelt von kōnelemä (*sprechen*), mæld st. mäelt von mädlema (*ringen*) u. s. w.

c) Wenn die Flexionsregeln Verdoppelung eines zwischen zwei Vocalen stehenden j fordern (z. B. im Infinit. von mājā *Haus*), so wird das erste zu i und bildet mit dem vorhergehenden Vocal einen Diphthong, also mājā st. majja. Umgekehrt wird nach einem I-Diphthong, wenn die Sylbe firmirt werden muss, vor einem anderen Vocal ein j eingeschoben, also sai (*Weissbrot*), G. saia, Infin. saija.

§ 7. Die Vocalharmonie ist consequent und vollkommen deutlich hörbar. Die Vocale a.

tehakse lugejale nähtavaks topeltkonsonant, mis ilmneb vokaali lisandudes, nt *g tamme*, või kui sõnamuutmisreeglid nõuavad lihtsustamist, nt *sepp*, *g sepä*, inf *sep-pä*. Seevastu sõna sisehäälikutes, kus kahekordse konsonandi piiri pole võimalik teistest, järgmise silbi alguse konsonantidest lihtsalt kuuldeliselt eristada (nt *tappma* või *tapma*), on senine kirjaviis, mis pole siin nii valitsev, säilitanud eespool nimetatud põhjusel põhimõtte kaksikkonsonantidest loobuda, nii et meil on tegemist pigem foneetiliselt tõetruu kui etümoloogiliselt täpse kirjaviisiga.

Vokaalidevahelisi konsonante kahekordistame vaid pearõhulise silbi järel, sest pärast kaasrõhulist või rõhuta silpi on kahekordsus kas peaaegu või täiesti kuuldamatu, nagu nt frekventatiivid *pallema*, *kullema* (saadud sisekao tulemusel sõnadest *palulema*, *külelema*), ent mitte *kohutellema* (') või koguni *kõnellema* ('), vaid *kohutelema*, *kõnelema*; *rikka* (*g* sõnast *rikas*), aga mitte *usklikku* (') või *kodanikku* (') või koguni *nõrikko* ('), vaid *uskliku*, *kodaniku*, *nõriko*, ehkki mõned tahaksid ka pärast kaasrõhulist silpi märgata ja märkida kahekordistust.

§ 6. Sõnamuutmine põhjustab vokaalides, eriti aga konsonantides mitmesuguseid muutusi, mis esitatakse järgnevalt mutatsiooni¹² või tüvemuutuse all. Siinkohal olgu nimetatud lisaks mõned mutatsioonireeglitest sõltumatud juhtumid, mis olenevad üldiselt teatud kindlate häälikute koosesinemisest.

a) *z* hääldub tugevamalt (-s), kui ta esineb -*k* või -*t* kõrval, ja vastupidi, -s muutub *z*-ks, kui ta väljub sellisest ümbrusest, nt *kūz* (kuusk), inf *kūšt*, mitte *kūzt*, *lāšk* (lesk), *g lāzā*, mitte *lāsā*.

b) *t*, mis peaks järgima fleksioonireegleid, muutub pika vokaaliga lõppevate ühesilbiliste tüvede puhul *d*-ks, nt inf *mād*, *pūd*, *tēd*, *sūd* jne sõnadest *mā*, *pū*, *tē*, *sū*, samuti pärast rõhulisi diftonge, nt pl inf *maid*, *teid*, *hōletuid*, ja vahetult pärast liikvi-*daid l, n, r* kahest lühikesest silbist koosneva tüve puhul, kus vokaal on sisekao tõttu tüvest välja langenud, nt *tuld*, *werd*, *und* jt sõnadest *tuli*, *weri*, *uni*. Esimene juhtum tuleb esile ka verbide puhul, nimelt passiivi partitsiibis, nt *jōd*, *sōd*, *mūd*, *wīd*, *sād* jne sõnadest *jōma*, *sōmä*, *mūmä*, *wīmā*, *sāma*. Teine juhtum kehtib kahe- ja kolmesilbilistes verbitüvedes, nagu *kōneld*, mitte *kōnelt* verbist *kōnelema*, *māeld*, mitte *māelt* verbist *mādlema* jt.

c) Kui sõnamuutmisreeglid nõuavad kahe vokaali vahel asetseva *j*-i kahekordistamist (nt inf sõnast *maja*), siis muutub esimene *j* *i*-ks ning moodustab eelneva vokaaliga diftongi, niisiis *maiija*, mitte *majja*. *i*-diftongi järel on aga vastupidi: juhul kui silp firmeerub, asetub -*j* järgneva vokaali ette, nt *sai*, *g saia*, inf *saija*.

¹² Mutatsioon tähendab astmevaheldust.

ō, u sind durchgängig hart, die entsprechenden ä, ü durchgängig weich, e, i, ö und o unentschieden; der aus Vocalen der letzten Kategorie allein gebildete Diphthong *oj* gilt für hart, *öj* und *ej* für weich, die aus harten allein oder aus weichen allein gebildeten behalten natürlich den Charakter ihrer Classe, und wo harte oder weiche mit unentschiedenen zusammen kommen, da entscheiden die bestimmten Vocale über den Charakter des Diphthongs, *aj*, *öj*, *uj*, *iü* sind also hart, *äj*, *eü*, *öü* weich. Die unentschiedenen Vocale werden von der Sprache nicht alle gleich behandelt, sondern es gelten auch für sie gewisse Gesetze, und namentlich kommt es darauf an, ob sie im Wortstamm oder in Ableitungs- und Flexionssyllben vorkommen. Ö kommt nur im Stamm vor und zwar meist in der Bedeutung eines harten Vocals, als weicher scheint es nur zu wirken in gedehnten Stämmen (mit *ō*), wo es sich der Aussprache des weichen ü nähert (z. B. *pōr*, *pōrā*, *pōrmā*, *rōkmā*, *sōmā*), oder in Stämmen, wo es mit einem anderen nicht harten Vocal gepaart ist (z. B. *kōhimā*), oder wo es Ablaut von ü ist (z. B. *rügā* G. *rōā*), oder endlich, wenn es mit dem weichen Vocal ü zum Diphthong *öü* verbunden ist; etwas häufiger erscheint i in Stämmen, namentlich Verbalstämmen, als weicher Vocal (z. B. *widämā*, *pidämā*, *ikmā*, *kirgmā*, *kirgämā*, *nītmā*, *wīmā* u. a.), namentlich wenn es mit dem e gepaart ist, wie *imemā*, *minemā*, *iherūs*, in Ableitungs- und Flexionssyllben kann es zu harten und weichen Stämmen gesetzt werden; dieselbe Bedeutung hat für diesen letzten Fall auch das e, in Stämmen ist es immer weicher Vocal; umgekehrt ist o in Stämmen immer harter Vocal, und es gehört zu den weichen Vocalen nur in so fern, als es in der Flexion nicht nur harter Stämme erscheint, sondern auch weicher, wo es gleichsam die Stelle des ö vertritt (z. B. *Rejino*, *pejo*, *nēlo*).

Ausnahmen von der Beobachtung der Vocalharmonie sind nur sehr selten und nur auf besondere Fälle beschränkt. Mir sind nur folgende Fälle vorgekommen: 1) die Endung der dritten Person des Imperativs (*ku*, *gu*) bleibt unverändert auch bei weichen Verbalstämmen (nicht *kü*, *gü*); 2) die zwei- und mehrsyllbigen Wörter auf *k*, welche im Genitiv und den andern Causus nicht o, sondern u haben (vergl. unten), behalten dieses u (nicht ü) auch an Stämmen mit weichen Vocalen; 3) das Suffix *ga* (mit) bleibt für alle Nomina unverändert, vielleicht indem es noch am meisten den Charakter der Postposition (*kāz*) behalten hat, aus der es entstanden scheint, und die in alten ehstnischen Schriften, im Finnischen aber noch jetzt (*kansa*, *kans*) dessen Stelle vertritt; 4) die ein- und zweisyllbigen Nomina, welche im Infinit. plur. das o des Genit. sing. in a verwandeln, behalten a (statt ä), auch wenn der Vocal des Stammes ein weicher ist, z. B. *täkk* (*Hengst*), G. *täko*, Infinit. plur. *täkka*, *käro* (*Karren*), G. *käro*, Infinit. plur. *kärä*; 5) einige onomatopoetische Verba behalten in den Ableitungssyllben die harten Vocale, ungeachtet der Stamm einen weichen hat, z. B. *tsäksama* (*picken*). — Der umgekehrte Fall, dass Wörter mit einem harten Vocal im Stamme in den andern Syllben weiche haben sollten, kommt nie vor.

§ 8. Eine ausserordentlich wichtige Rolle spielt im Ehstnischen bei der Wortbildung sowohl wie bei der Flexion, neben den dabei verwendeten Suffixen, die Mutation (Stammflexion). So gleichmässig im Ganzen diese Suffixe sind, so dass man kaum nöthig hätte, mehr als eine

§ 7. Vokaalharmonia on järjekindel ja täiesti selgelt kuuldav. Vokaalid *a*, *õ*, *u* on läbivalt tugevad, *ä* ja *ü* vastavalt nõrgad, *e*, *i*, *ö* ja *u* vahepealsed. Viimati nimetatud vokaalidest moodustunud diftongi *qi* peetakse tugevaks, *qi*-d ja *ei*-d nõrgaks. Ainult tugevatest või ainult nõrkadest vokaalidest moodustunud diftongides säilivad vasta-va tüübi omadused. Kui aga tugev või nõrk vokaal esineb koos vahepealse vokaali-
ga, määravad need vokaalid diftongi iseloomu: *qi*, *qi*, *ui*, *iu* on seega tugevad, *äi*, *eü*, *öü* aga nõrgad. Kõiki vahepealseid vokaale ei käsitleta keeles võrdselt, vaid nendegi suhtes kehtivad seaduspärasused olenevalt sellest, kas need esinevad sõnatüves, tule-
tusliites või muutelõpus. *õ* esineb ainult tüves ja enamasti tugeva vokaalina, nõrgem tundub ta olevat vaid pikenenud tüves (-*õ*), kus see läheneb häälduses nõrgale *ü*-le (nt *põr*, *põrä*, *põrmä*, *rõkmä*, *sõmä*), või tüvedes, kus see esineb koos teise mitte tugeva vokaaliga (nt *kõhimä*), samuti tüvevahelduses *ü* asemel (nt *rügä*, g *röä*), või lõpuks, kui see moodustab koos nõrga vokaaliga *ü*-diftongi *öü*. Mõnevõrra sagedamini esineb tüvedes, põhiliselt verbitüvedes, nõrga vokaalina -*i* (nt *widämä*, *pidämä*, *ikmä*, *kirgmä*, *kirgämä*, *nütmä*, *wimä* jt), eriti koos *e*-ga, nagu *imemä*, *minemä*, *iherüs*. Tuletusliidetes ja muutelõppudes võib see liituda nii tugevatele kui ka nõrkadele tüvedele. Samamoodi võib käituda ka -*e*, mis tüves esineb alati nõrga vokaalina. *o* on, vastupidi, tüves alati tugev vokaal, nõrkade vokaalide hulka kuulub see vaid juhul, kui esineb sõna muutmise-
ga seoses mitte ainult tugevas, vaid ka nõrgas tüves, otse-
kui asendades *õ*-d (nt *Reino*, *pejo*, *nëlo*).

Erandeid leidub vokaalharmonias vaid väga harva ja üksikjuhtudel. Olen kokku puutunud järgmiste juhtudega: 1) imperatiivi kolmanda pöörde lõpp (-*ku*, -*gu*) jääb muutumatuks ka nõrkade verbitüvede puhul (esinemata kujul -*kü*, -*gü*); 2) kahe- ja enamasilbilised *k*-lõpulised sõnad, mis ei lõpe genitiivis ja teistes käänetes mitte *o*-, vaid *u*-ga (vrd allpool), säilitavad -*u* (mitte -*ü*) ka nõrga vokaaliga tüvedes; 3) sufiks -*ga* ('koos') jääb kõikides noomenitüvedes muutumatuks ehk sellepärast, et on säilitanud veel postpositiooni (*kāz*) iseloomu, millest see näib pärinevat ja mis esineb selles funktsioonis eesti vanema kirjakeele tekstides ja praeguseni soome keeles (*kansa*, *kans*); 4) ühe- ja kahesilbilised noomenid, milles sg g -*o* asendub pl inf *a*-ga, säilitavad -*a* (mitte -*ä*) ka siis, kui tüves esineb nõrk vokaal, nt *täkk*, g *täko*, pl inf *täkka*, *käro* ('käru'), g *käro*, pl inf *kärä*; 5) mõnes onomatopoeetilises verbis säilib tuletusliites tugev vokaal, vaatamata tüves esinevale nõrgale vokaalile, nt *tsäksama* ('täksima'). Vastupidiseid juhtumeid, kus tugeva vokaaliga sõnatüvedes esineks muudes silpides nõrk vokaal, ei leidu.

§ 8. Nii sõnamoodustuses kui ka sõnamuutmises kasutatavate sufiksrite kõrval mängib eesti keeles erakordset rolli mutatsioon (tüvemuutus). Ühtlased nagu muutelõpud on, nii et vaevalt oleks põhjust käsitleda neid rohkem kui ühes käänd- ja pöördkon-
nas, on tüvemuutused siiski mitmekesised, mistõttu suhteliselt lihtne vormiõpetus muutuks väga keeruliseks. Neid muutusi, mis seisnevad osaliselt tüve nõrgenemises

Declination und eine Conjugation anzunehmen, so vielfach sind die Veränderungen, welche ausserdem der Wortstamm erleidet, und wodurch die sonst wohl einfache Formenlehre sehr verwickelt wird. Diese Mutationen, welche theils in einer Schwächung (Tenuation), theils in einer Verstärkung (Firmation) des Stammes bestehen, müssen zwar gehörigen Orts im Einzelnen angegeben werden, hier in der Lautlehre aber ist die geeignetste Stelle, um von den dabei waltenden Gesetzen eine allgemeine Uebersicht zu geben. Im Werroehstnischen ist diese Stammflexion nicht nur durchgreifender und consequenter als im Revalehstnischen, indem sie vielfach dort Statt findet, wenn hier eine Erstarrung in der Stammform eingetreten ist, sondern sie hat auch eine weitere Ausdehnung, indem sie nicht blos an dem Endconsonanten des Stammes sich zeigt, sondern in gewissen Fällen regelmässig auch am Stammvocal, nicht bloss bei einsylbigen Stämmen eintritt, sondern auch bei zweisylbigen in viel weiterem Maasse als im Revalehstnischen. Im Allgemeinen sind der Mutation nur Stammwörter unterworfen, abgeleitete in seltenen Ausnahmefällen und meist nur, wenn sie durch Syncope die kürzere Form von Stammwörtern angenommen haben, z. B. sôtmä (*füttern*), causatives Verbum von sômä (*essen*), wird conjugirt wie das Stammwort heitmä, dessen Form es durch Syncope (aus sôdetämä) angenommen hat.

Die Tenuation besteht, um bei den von Ahrens, welcher für das Revalehstnische diesen Gegenstand zuerst in allgemeine Regeln gebracht hat, gebrauchten Benennungen zu bleiben, 1) in der Emollition, d. h. es treten an die Stelle der stärkeren Consonanten (p, t, k, g oder gj, s, ts, b) die entsprechenden schwächeren (b, d, g, j, -z, dz, w); 2) in der Elision starker sowohl wie schwacher Consonanten, wohin also auch die Vereinfachung von Doppelconsonanten gehört; — 3) in der Assimilation, d. h. dass nach einer Liquida (l, m, n, r) ein nachfolgendes b oder d, nach dem r bisweilen auch ein z, der Liquida gleich gemacht wird; die Assimilation von ng zu nn, welche auch im Revalehstnischen keine grosse Verbreitung hat und bei den Finnen eben so wenig durchgängig gilt, kommt im Werroehstnischen nicht vor; 4) in einer Veränderung des Stammvocals, theils für sich allein, theils mit der Tenuation des Consonanten verbunden. Es folgen nun für alle diese Fälle einige Beispiele.

A. Consonantische Tenuation.

1. Emollition.

Des p: wāp (*Firniss*) G. wāba, pīp (*Ipfife*) pību, kārp (*Gestell*) kārbā, kirp (*Floh*) kirbu, hilp (*Fetzen*) hilbu, tulp (*Pfosten*) tulba, kimp (*Bündel*) kimbo, tömp (*stumpf*) tömbi, rūpmā (*schlürfen*) Präs. rūbi, sompma (*verlieren*) sombi, sompuma (*verloren gehen*) sombu.

Des t: kūt (*streifig*) kūdū, koj̄t (*Morgenröthe*) koj̄du, sānt (*Bettler*) sāndi, kōrt (*Mehlsuppe*) kōrdi, kilt (*Steinplatte*) kilda, — mūtuma (*anders werden*) Präs. mūdū, lajtma (*tadeln*) lajda.

Des k: luik (*Schwan*) G. luiga, tōuk (*Made*) tōugu, wajk (*Harz*) wajgu, paik (*Balken*) paigi, tsilk (*Tropfen*) tsilga, kurk (*Kehle*) kurgu, mürk (*Schierling*) mürgū, kōnk (*Hügel*)

(tenuatsioon¹³), osaliselt tugevnemises (firmatsioon), tuleks küll vastavas jaotises üksikasjalikumalt esitada, siin, häälikuõpetuse peatükis, on aga sobivaim koht selles vallas valitsevatest seaduspärasustest üldise ülevaate andmiseks. Võru murdes pole selline tüvemuutus mitte ainult läbivam ja järjekindlam kui Tallinna murdes, esinedes mitmekesiselt seal, kus [Tallinna murdes] on kivilinenud tüvevorm, vaid see laieneb ka mujale, sest ei tule esile ainult tüve lõppkonsonantides, vaid teatud juhtudel ka reeglipäraselt tüvesisese vokaaliga seoses ja seda mitte ainult ühesilbilistes, vaid ka kahesilbilistes tüvedes ning hoopis laiemalt kui Tallinna murdes. Üldiselt puudutab mutatsioon vaid tüvisõnu, tuletisi vaid üksikutel erandjuhtudel, kui need on sisekao tõttu lühenenud, nt *sõtmä*, mis on kausatiivne tuletis verbist *sõmä* (pöör-dub nagu tüvisõna *heitmä*), milline vorm on sisekao tulemus (verbist *sõdetämä*).

Kui jääda Ahrensi terminite juurde, kes on Tallinna murde jaoks esimesena vastavad reeglid välja toonud, seisneb tenuatsioon: 1) emollitsioonis¹⁴, st tugevaid konsonante (*p, t, k, g* või *gj, s, ts, b*) asendavad vastavad nõrgad konsonandid (*b, d, g, j, z, dz, w*); 2) nii tugevate kui ka nõrkade konsonantide elisoonis¹⁵, kuhu kuulub ka kahekordsete konsonantide lihtsustumine; 3) assimilatsioonis, mis tähendab, et liikvida (*l, m, n, r*) järel muudetakse järgnev *-b* või *-d, r-i* järel mõnikord ka *-z* liikvida sarnaseks. *-ng*¹⁶ assimileerumist *-nn*-ks, mis pole ka Tallinna murdes eriti laialt levinud ega esine läbivalt soome keeleski, ei esine Võru murdes üldse; 4) tüvevokaali muutuses, mis toimub osaliselt iseseisvalt, osaliselt on aga seotud konsonantide tenuatsiooniga. Järgnevad mõned näited kõikide nimetatud juhtude kohta.

A. Konsonandiline tenuatsioon

1) Emollitsioon

p: *wāp* (vaap), *g wāba, pīp* (piip) : *pību, kārþ* : *kārbā, kirp* : *kirbu, hilp* : *hilbu, tulp* : *tulba, kimp* : *kimbo, tõmp* : *tõmbi, rūpmā* (rüüpama), pr [sg1] *rūbi, sompma* (kaotama) : *sombi, sompuma* (kaotsi minema) : *sombu*.

t: *kūit* (triibuline), *g kūdū, koit* : *koidu, sañt* : *sañdi, kõrt* : *kõrdi, kilt* (kiviplaat) : *kilda; mūtuma* (muutuma), pr *mūdu, laitma* : *lajida*.

¹³ Tenuatsioon tähendab nõrgenevat astmemuutust.

¹⁴ Emollitsioonil puudub tänapäeva terminoloogias otsene vaste. See hõlmab nii nõrgenevat pikkus- kui ka laadimuutust (lad *emollio* 'nõrgendama, pehmendama').

¹⁵ Elisoonil puudub tänapäeval ühene vaste. See tähendab nii nõrgenevat vältemuutust kui ka laadivahelduslikku konsonandi kadu.

¹⁶ *n* tähistab Wiedemannil palataalvelaarset *n-i*.

kõngo, plańk (*Bretterzaun*) plańgi — końkma (*klopfen*) Präs. końgi, lõikma (*schneiden*) lõigu, toũkama (*stossen*) Infın. toũgada.

Des g (gj): lagja (*breit*) G. laja, wagja (*Keil*) waja.

Des s: poĩs (*Knabe*) G. põizi, kauš (*Schüssel*) kauzi, wõłs (*Lüge*) wõłzi, wårs (*Vers*) wårszi.

Des ts: õũts (*Nachthütung*) G. õũdzi, wũjts (*Messer*) wũjdzẽ, kõrts (*Schenke*) kõrdzi, — kajtsma (*hüten*) Präs. kajdza, tsĩrtsmä (*spritzen*) tsĩrdzi.

Des b: kurb (*traurig*) G. kurwa, serb (*Rand*) serwä, sib (*Flügel*) siwo, kõlb (*Tauglichkeit*) kõlwu.

2) Elision.

Des p: lõpp (*Ende*) G. lõpu, näpp (*Finger*) näpo — leppũmä (*sich versöhnen*) Präs. lepũ, uppuma (*ertrinken*) upu.

Des t aus tt: kõtt (*Bauch*) G. kõtu, patt (*Sünde*) patu, koť (*Sack*) koti — süttũmä (*sich entzünden*) Präs. sütü.

Aus ht: oht (*Noth*) oho — uhtuma (*ausgezogen, ausgelaugt werden*) Präs. uhu, uhtma (*auslaugen, ausspülen*) uha, tohtma (*dürfen*) tohi.

Des k aus kk: lukk (*Schloss*) G. luku, täkk (*Hengst*) täko, pakk (*Klotz*) paku — tekũmä (*entstehen*) Präs. tekũ, nakkama (*anfangen*) Infın. nakada.

Aus hk: wāhk (*Krebs*) G. wāhā, õhk (*Hauch*) õhu, kiuhk (*Hauzahn*) kiuha — lahkma (*spalten, theilen*) Präs. laho, lahkema (*aufspringen, sich spalten*) Infın. laheda, wihkama (*hasen*) wihada.

Des g: org (*Thal*) G. oro, halg (*Scheit*) halo, sułg (*Feder*) sule, sõrg (*Klaue*) sõra, sāg (*Säge*) sāe, lõig (*Strick*) lõja, mago (*Magen*) mao, magu (*Geschmack*) mau, jõgi (*Fluss*) jõe. lagi (*Zimmerdecke*) lae, kogo (*Vereinigung, Versammlung*) koo — põlgma (*verachten*) Präs. põle, kiřgmā (*krähen*) kiri, kiřgāmā (*funkeln*) Infın. kirādā.

Des d: sũd (*Schuld*) G. sũũ, nejd (*Jungfrau*) nejo, ajd (*Zaun*) aja, riđ (*Streit*) ria, mado (*Wurm*) mao, mōdu (*Meth*) mōu — wārdmā (*überwinden*) Präs. wārā, pandma (*setzen*) pane. sādmā (*ordnen*) sāā (sā), hārduma (*treffen, stossen auf etwas*) hāru.

Des s: mass (*Leber*) G. masa, oss (*Ast*) osa, toss (*Dunst*) tosu, kaśś (*Katze*) kasi — mässāmā (*lärmen*) mäsāda.

Des z: reĩz (*Schenkel*) G. reje, kāzi (*Hand*) kāe, wezi (*Wasser*) wee.

Des b, h, l, m, n, r, w: hābũ (*Schande*) G. hāũ, ahhun (*Barsch*) ahuna, kollin (*Geräusch*) kolina, jummal (*Gott*) jumala, sõnnom (*Botschaft*) sõnome, tennāmā (*danken*) Inlin. tenādā, kirriw (*bunt*) G. kiriwā, awwar (*geräumig*) awara.

3) Assimilation.

Des d: lind (*Vogel*) G. linnu, rind (*Brust*) rinna, tuńd (*Stunde*) tuńńi, põld (*Feld*) põllo, wald (*Gutsgebiet*) walla, murd (*Bruch*) murru, mõrd (*Fischreuse*) mõrra — sũndũmä (*ge-*

k: *luik*, g *luiga*, *tõuk* : *tõugu*, *waik* : *wäigu*, *palk* : *palgi*, *tsilk* (tilk) : *tsilga*, *kurk* : *kurgu*, *mürk* (surmaputk) : *mürgü*, *kõnk* (kink) : *kõngo*, *plank* (laudtara) : *plangi*; *kolkma* (kolkima) : pr *kolgi*, *lõikma* (lõikama) : *lõigu*, *toukama* (tõukama) : inf *tougada*.

g (gj): *lagja* (lai), g *laja*, *wagja* (kiil, talb) : *waja*.

s: *pois*, g *põizi*, *kauš* : *kauzi*, *wõls* (vale) : *wõlzi*, *wärs* : *wärzi*.

ts: *õüts* (õits), g *õüdzi*, *wäits* (nuga) : *wäidze*, *kõrts* : *kõrdzi*; *kajtsma* : *kaidza*, *tsiirts-mä* (siristama) : *tsiirdzi*.

b: *kurb*, g *kurwa*, *serb* (serv) : *serwä*, *sīb* (tiib) : *sīwo*, *kõlb* (kõlblikkus, kõlvulus) : *kõlwu*.

2) Elisioon

p: *lõpp*, g *lõpu*, *näpp* : *näpo*, *leppümä* (leppima), pr *lepü*, *uppuma* : *upu*.

tt-st t: *kõtt* (kõht), g *kõtu*, *patt* : *patu*, *kotí* : *koti*, *süttümä* (süttima), pr : *sütü*.

ht-st: *oht*, g *oho*; *uhtuma* : pr *uhu*, *uhtma* : *uha*, *tohtma* (tohtima) : *tohi*.

kk-st k: *lukk*, g *luku*, *täkk* : *täko*, *pakk* : *paku*; *tekkümä* (tekkima) : *tekü*, *nakkama* (algama) : inf *nakada*.

hk-st: *wähk*, g *wähä*, *õhk* : *õhu*, *kiuhk* : *kiuha* (kihv); *lahkma* (lõhkuma) : *laho*, *lahkema* (lõhkema), inf *laheda*, *wihkama* : *wihada*.

g: *org*, g *oro*, *halg* : *halo*, *sulg* : *sule*, *sõrg* : *sõra*, *sāg* : *sāe*, *lõig* (nöör, lõög) : *lõia*, *mago* (magu) : *mao*, *magu* (maitse) : *mau*, *jõgi* : *jõe*, *lagi* : *lae*, *kogo* (kogu) : *koo*; *põlgma* (põlgama) : pr *põle*, *kirgmä* (kirema) : *kiri*, *kirgämä* (kiirgama) : inf *kirädä*.

d: *süüd* (süü), g *süü*, *nejd* : *nejo*, *aïd* (aed) : *aia*, *rïd* (riid) : *rïa*, *mado* (madu) : *mao*, *mõdu* : *mõu*; *wärdmä* (võitu saama) : pr *wärä*, *pandma* (panema) : *pane*, *sädmä* (seadma) : *sää* (*sä*), *hårduma* (tabama, peale sattuma) : *hāru*.

s: *mass* (maks), g *masa*, *oss* (oks) : *osa*, *toss* : *tosu*, *kašš* : *kaši*; *mässämä* : *mäsädä*.

z: *rejz*, g *reje*, *käzi* : *käe*, *wezi* : *wee*.

b, h, l, m, n, r, w: *hübü* (häbi), g *häu*, *ahhun* (ahven) : *ahuna*, *kollin* (kolin) : *kolina*, *jummal* (jumal) : *jumala*, *sõnnom* (sõnum) : *sõnome*; *tennämä* (tänama), inf *tenädä*, *kirriw* (kirju, kirev), g *kiriwä*, *awwar* (avar) : *awara*.

3) Assimilatsioon

d: *lind*, g *linnu*, *rind* : *rinna*, *tuúd* : *tuñni*, *põld* : *põllo*, *wald* : *walla*, *murd* : *murru*, *mõrd* : *mõrra*; *sündümä* (sündima), pr *sünnü*, *kõndma* (kõndima) : *kõñni*, *andma* : *anna*, *murdma* : *murra*.

b: *tõmbama*, inf *tõmmada*.

z: *kõrz* (kõrs), g *kõrre*, *wařz* : *warre*, *orřz* (õrs) : *orre*.

boren werden) Präs. sūnnū, kōndma (gehen) kōññi, andma (geben) anna, murdma (brechen) murra.

Des b: tōmbama (ziehen) Inf. tōmmada.

Des z: kōřz (Halm) G. kōrre, wařz (Stiel) warre, ořz (Stange) orre.

B. Vocalische Tenuation.

1) Durch blosser Verkürzung: rūb (Trog) G. ruhe, rih (Dreschscheune) ribe, sāj (Hochzeitszug) saja, jāhtuma (sich abkühlen), jahutama (abkühlen).

2) Durch Ablautung in Folge schwächerer Betonung: pēļ (Mastbaum) G. pēle, lēm (Suppe) lēme, kēlmā (verbieten) Präs. kēlā, tēnmā (dienen) tēni — sōl (Salz) G. sōla, sōn (Ader) sōne, krōnma (krönen) Präs. krōni — lōw (Sensenstiel) G. lōwi, pōr (Riegel) pōrā, pōrmā (drehen) Präs. pōrā.

3) Durch Veränderung der Quantität und Qualität zugleich: jāuh (Mehl) G. jahu, jōuh (Pferdehaar) jōhe, mājh (Splint) mähā, nōu (Absicht) nōwwu, aū (Ehre) awwu (vergl. § 10 Anmerk.), jāuhma (mahlen) Präs. jaha.

C. Tenuation (Elision) des Consonanten, verbunden mit Veränderung des Stammvocal.

Rügā (Roggen) G. rōā, tugi (Stütze) toe, tigo (Schmutz) teo, wido (Fuhre) weo, suga (Kamm) soa, uba (Bohne) oa, sugu (Art) sou.

§ 9. Bei der Firmation sind die Vorgänge den bei der Tenuation angegebenen gerade entgegengesetzt, von Ahrens für das Revalehstnische mit dem Namen Induration, Insertion und Dissimilation bezeichnet, wozu für das Werroehstnische noch die an dem Stammvocal sich zeigende Firmation hinzukommt, nebst der aus consonantischer und vocalischer Mutation gemischten. Wenn man, wie es am zweckmässigsten erscheint, für das Verbum das Verbalnomen auf ma als Grundform annimmt, welches gegen das Präsens gehalten fast immer die starke Form der Conjugation repräsentirt, so beschränkt sich die Firmation fast nur auf die Nomina, und es wird hier an einigen Beispielen von jeder Art genügen.

A. Consonantische Firmation.

1. Induration.

Tōbras (Vieh) G. tōpra, sābas (Stiefel) sāpa — waldas (Brunnenschwengel) walta, wide' (Aufenthalt) wite — wōrge' (Band) wōrke, tsārgē' (Kerbe) tsārkme — ūdze' (neues Getreide) ūtse — warwas (Zehe) warba — majas (lecker) makja (magja) — magama (schlafen) Präs. maka, rabama (schlagen) rapa.

*

B. Vokaaliline tenuatsioon

- 1) **Lihtne lühenemine:** *rūh* (küna), g *ruhe*, *rīh* (rehi) : *rihe*, *sāj* (pulmad) : *saja*, *jāhtuma* (jahtuma), *jahutama*.
- 2) **Rõhu nõrgenemisest tingitud türevokaali vaheldus:** *pēl* (mastipuu), g *pēle*, *lēm* : *lēme*, *kēlmā* (keelama), pr *kēlā*, *tēnmā* (teenima) : *tēni*, *sōl*, g *sōla*, *sôn* : *sōne*, *krônma* (kroonima), pr *krōni*; *lōw* (lüsi), g *lōwi*, *pôr* (riiv) : *pōra*, *pôrmā* (pöörama), pr *pōrā*.
- 3) **Kvantideedi ja kvaliteedi üheaegne muutus:** *jauh* (jahu), g *jahu*, *jōuh* (jõhv) : *jōhe*, *māih* (mähk) : *mähā*, *nōu* (kavatsus) : *nōwwu*, *au* : *awwu* (vrd § 10 märkus), *jauhma* (jahvatama), pr *jaha*.

C. Konsonantide tenuatsioon (elisioon) koos sõnatüve vokaalimuutustega

rügā (rukis), g *rōā*, *tugi* : *toe*, *tigo* : *teo*, *wido* (vedu) : *weo*, *suga* : *soa*, *uba* : *oa*, *su-gu* : *sou*.

§ 9. Firmatsiooni alla kuuluvad tenuatsioonile vastupidised juhud. Tallinna murde puhul on Ahrens kasutanud vastavalt termineid induratsioon¹⁷, insertsioon¹⁸ ning dissimilatsioon. Võru murdes lisandub tüvesisese vokaali firmatsioon, mis lisandub vokaalilisele ja konsonandilisele tüvemuutusele. Kui verbidel võetakse aluseks kõige otstarbekamana näiv *ma*-tegevusnimi, mis vastupidiselt oleviku vormile esindab pööramisel peaaegu alati tugevat astet, siis piirdub firmatsioon enam-vähem ainult noomenitega, mistõttu piisab siin vaid mõnest näitest iga liigi kohta.

A. Konsonandiline firmatsioon

1. Induratsioon

tōbras : *tōpra*, *sābas* : *sāpa*, *waldas* (kaevukook) : *walta*, *wīde'* (viitmine) : *wīte*, *wōrge'* (võru, vits) : *wōrke*, *tsāрге'* (tärge) : *tsārkme*, *ūdze'* (uudse(vili)) : *ūtse*, *war-was* : *warba*, *majas* (maias) : *makja* (*magja*); *magama*, pr *maka*, *rabama* (lööma) : *rapa*.

¹⁷ Induratsioon (asendumine, lad *indūro* 'kõvaks tegema') tähendab nii tugevnevat pikkuskui ka laadimuutust.

¹⁸ Insertsioon (lad *inserto* 'sisse panema') tähendab nii tugevnevat vältemuutust kui ka laadi-vahelduslikku konsonandi kadu.

2. Insertion.

Kate' (*Decke*) G. katte, jäte' (*Ueberbleibsel*) jätte — talos (*Ernteschmaus*) talgo — puhas (*rein*) puhta, tahas (*Teig*) tahta — löke' (*Lohe*) lökke, rikas (*reich*) rikka — röse' (*Feuchtigkeit*) rösse — pere' (*Bauerhof*) perre — kiwi (*Stein*) Infin. kiwwi — raha (*Geld*) I. rahha — külä (*Dorf*) I. küllä — himo (*Begierde*) I. himmo — söna (*Wort*) I. sönnä.

3. Dissimilation.

Ranne' (*Handwurzel*) G. rande, wanne' (*Fluch*) wande — purre' (*Steg*) purde, warras (*Spiess*) warda, hammas (*Zahn*) hamba, wemmel (*Knüttel*) wembele.

B. Vocalische Firmation.

Sēme' (*Same*) G. sēmne — sōre' (*Nüster*) sōrme — hōne' (*Haus*) hōne, sōme' (*Schuppe*) sōme, rōdjas (*Zaunstange*) rōdja.

§ 10. Was im Vorstehenden von der Mutation gezeigt wurde, kann als die erste Stufe derselben bezeichnet werden, es giebt aber Wörter, welche in ihrer Flexion noch eine zweite, ja eine dritte Stufe aufweisen, und zwar entweder so, dass die erste Stufe (seltener auch noch eine zweite) übersprungen wird, oder so, dass alle neben einander bestehen. In dem letzten Falle steht dann regelmässig die Grundform (Nominativ des Singulars und Verbalnomen auf ma) in der Mitte, der Infinitiv (des Nomen sowohl als des Zeitworts) hat eine stärkere Form und der Illativ bisweilen eine noch stärkere. Einige Beispiele mögen die Sache erläutern.

A. Ueberspringung einer Stufe findet nicht selten statt, 1) indem ausser der Elision noch der übrig bleibende Consonant eine Emollition erleidet, z. B. läšk (*Wittwe*) G. lāzā, wašk (*Kupfer*) waze, usk (*Glaube*) uzu, tujsk (*Schneegestöber*) tujzu, pütsk (*Röhre*) pūdze — kiskma (*reißen*) Präs. kizo, tsuškma (*stechen*) tsuzi, kitskma (*jäten*) kidzo, oder 2) indem vocalische und consonantische Mutation zusammentreffen, z. B. mit Verkürzung des Vowels: lūd (*Besen*) G. luwwa, pūdmā (*fangen*) Präs. pūwwā, mit Ablautung: rōg (*Rohr*) G. rōu, jōt (*Gasterei*) jōdu, mōt (*Maass*) mōdu, mōk (*Degen*) mōga, sōrd (*Verhack*) sōru, sōt (*unbebautes Land*) sōdū, kērd (*Drehung*) kēro, kētmā (*kochen*) Präs. kēdā, mit Verkürzung und Ablautung zugleich: pojg (*Sohn*) G. poja, ajg (*Zeit*) aja, laud (*Brett*) lawwa. haudma (*brüten*) Präs. hawwu, lōug (*Kinnlade*) G. lōwwa, pōud (*Dürre*) pōwwa, peūg (*Felge*) pewwā, siug (*Schlange*) siwwu, kiud (*Faden*) kiwwu, rōg (*Speise*) ruwwa, lōūdmā (*finden*) Pr. lōwwā*); in rōskama (*peitschen*) Infin. rōzada sieht man sogar zwei Stufen überspringen:

*) Das ww in diesen Wörtern und oben in luwwa, pūwwā ist, obgleich ein Doppelconsonant, nicht als eine Firmation des einfachen d und g anzusehen, sondern es findet hier nur eine Elision des Consonanten statt, wie bei A. 2, und ww ist nur eingeschoben, um den Hiatus zu vermeiden. Diess zeigt theils die ganz ähnliche Genitivform bei Wörtern, denen schon im Nominativ der Consonant fehlt, wie nōu (*Absicht*) G. nōwwu, au (*Ehre*) awwu, theils die Vergleichung mit dem Revalehnischen, wo die respectiven Genitive lūa, lūa, lūa,

2. Insertsioon

kate ' , g *katte*, *jäte* ' (jäänus, jäte) : *jätte*, *talos* (talgud) : *talgo*, *puhas* : *puhta*, *tahas* (tainas) : *tahta*, *lõke* ' : *lõkke*, *rikas* : *rikka*; *rõse* ' (rõske) : *rösse*, *pere* ' (talu) : *perre*, *kiwi*, inf *kiwwi*, *raha*, inf *rahha*, *külä*, inf *küllä*, *himo* (himu), inf *himmo*, *sõna*, inf *sõnna*.

3. Dissimilatsioon

ranne ' , g *rande*, *wanne* ' : *wande*, *purre* ' : *purde*, *warras* : *warda*, *hammas* : *hamba*, *wemmel* (vemmal) : *wemble*.

B. Vokaaliline firmatsioon

sēme ' (seeme), g *sēmne*, *sõre* ' (sõõre) : *sõrme*, *hōne* ' : *hōne*, *sōme* ' (soomus) : *sōme*, *rōdjas* (roov) : *rōdja*.

§ 10. Kõike eespool mutatsiooni all esitatut võib nimetada selle muutuse esimeseks astmeks. Leidub aga sõnu, mille muutmisel väljendub ka teine ja kolmas aste, ja nimelt nii, et vahele on jäetud kas esimene (harvem ka teine) aste või järgnevad kõik astmed üksteisele. Viimasel juhul on reeglina kesksel kohal põhivorm (ainsuse nominatiiv ja *ma*-verbaalnoomen), infinitiiv (nii noomenite kui verbide puhul) on tugevas astmes ja illatiiv on vahetevahel veel tugevam. Mõned näited asja selgituseks.

A. Ühe astme vahelejätmine pole just harv nähtus: 1) lisaks elisioonile allub emollitsioonile ka järelejäanud konsonant, nt *lāsk* (lesk), g *lāzā*, *wašk* : *waze*, *usk* : *uzu*, *tuisk* : *tuizu*, *püfsk* (putk) : *pūdze*; *kiskma* (kiskuma) : pr *kizo*, *tsuškma* (suskama) : *tsuzi*, *kitskma* (kitkuma) : *kidzo*; 2) vokaaliline ja konsonandiline mutatsioon esinevad üheaegselt, nt koos vokaali lühenemisega: *lūd* (luud), g *luwwa*, *pūd mā* (püüdma), pr *püwwā*; tüve vokaalimuutusega: *rōg* ((pilli)roog) : *rōu*, *jōt* : *jōdu*, *mōt* : *mōdu*, *mōk* : *mōga*, *sōrd* (hagudest tara) : *sōru*, *sōt* (harimata maa) : *sōdu*, *kērd* : *kēro*, *kētmā* (keetma), pr *kēdā*; samaaegse tüve vokaalimuutuse ja rõhu nõrgenemisega: *poig* (poeg), g *poja*, *aig* (aeg) : *aja*, *laid* : *lawwa*; *haudma* (hauduma), pr *hawwu*, *lōug* : *lōwwa*, *pōud* : *pōwwa*, *peüg* (pöid) : *pewwā*, *siug* : *siwwu*, *kiud* : *kiwwu*, *rōg* : *ruwwa*, *lōūd mā* (leidma), pr *lōwwa*¹⁹. Sõnas *rōskama*, inf *rōzada* on näha koguni

¹⁹ ww pole nendes sõnades ja ülal (*luwwa*, *püwwā*) vaatamata oma kahekordsusele pelga *d* ja *g* firmatsiooni tulemus, vaid siin on tegemist konsonantide elisiooniga (nagu A.2), ja ww esineb siin ainult hiaatuse vältimiseks. See sarnaneb osaliselt selliste sõnade genitiivivormiga, millel juba nominatiivis puudub konsonant, nt *nōu* : *nōwwu*, *au* : *awwu*, osaliselt ka Tallinna murde vastavate genitiivivormidega *lūa*, *lāua*, *lōua*, *pōua*, *kiuu*, *rōa* ja oleviku vormidega *pūān*, *hauan*, *leian*,

õsada (Elision allein) und rōzada (Elision und Emollition), zu welchen beiden in rōzada endlich noch Ablautung hinzukommt, um die dritte Tenuationsstufe zu bilden. — Ein gleiches Ueberspringen einer Stufe kommt auch, wiewohl viel seltener, in der Firmation vor, z. B. rōge' (*Rülp*s) G. rōke, kuwwas (*Beilstiel*) kūda, hidza (*Furche*) hitskme, vergl. oben die Tenuation mōk G. mōga, lūd G. luwwa, kitskma Pr. kidzo, auch oben (A. 1) die Induration makja st. majja von majas.

B. Neben einander bestehende Stufen der Tenuation und Firmation zeigen namentlich die Stämme mit kurzer erster und offener zweiter Sylbe, wenn der Genitiv oder in Verben das Präsens eine Tenuation zulässt, z. B. waja (*Keil*) G. waja Inf. wakja, pōdema (*kränkeln*) Präs. pōe, Inf. pōte', lugema (*lesen*), loe, luke'; Nominalstämme der Art, wo die Tenuation Elision ist, zeigen deutlich vier Stufen, z. B. rügä (*Roggen*) G. rōä, Inf. rükä, Illat. rükkä, wago (*Furche*) wao, wako, wakko, pido (*Fest, Schmaus*) peo, pito, pitto, uba (*Bohne*) oa, upa, uppa.

§ 11. Der Accent ist, wie im Ehstnischen überhaupt so auch hier, ein trochäischer, d. h. er trifft die erste, dritte und fünfte Sylbe, am stärksten die erste, schwächer die dritte, noch schwächer die fünfte, und ist an den beiden letzten wohl überhaupt kaum hörbar, wenn nicht noch eine unbetonte (vierte und sechste) darauf folgt, gleichsam als Folie, von welcher sich die vorübergehende betonte erst recht deutlich für das Ohr abhebt. So hört man z. B. inemine (*Mensch*) deutlich als Ditrochäus (○○○), aber in hobene hört man mehr einen Dactylus (○○○) als einen Amphimacer (○○); kodanikidele klingt wie ○○○○○, aber kodanikide nur wie ○○○○. Diese Ordnung von betonten und unbetonten Sylben kann aber mancherlei Störungen erleiden. theils dadurch, dass durch Syncope zwei betonte Sylben an einander gerückt werden, theils dadurch, dass gewisse Flexions- und Ableitungssylben immer den Ton haben, ohne Rücksicht auf die Anzahl der vorhergehenden Sylben. So klingt katuse wie ○○○, rikkuze aber (statt rikkauze) wie ○○○; uskliku, sōämeliku wie ○○○, ○○○○○, weil die Ableitungssylbe lik (wie mik, tik, dik, rik und die erste Sylbe in kene, mane, mäne, lane, läne, line, mine) immer den Ton hat. Die Stelle des Nebentones ist auch in der Formenlehre von grosser Wichtigkeit, worauf weiter unten gehörigen Ortes wird hingewiesen werden. Hier mag nur ein Fall im Voraus bemerkt werden, in so fern er sich der vorhergegangenen Lehre von der Firmation ziemlich genau anschliesst. In gewisser Weise kann man nämlich sagen, dass durch die Betonung eine Firmation oder wenigstens etwas derselben ganz Analoges erzielt wird. Die Werroehsten unterscheiden nämlich viel genauer als die Revalehsten den Infinitiv vom Genitiv und den Illativ vom Infinitiv, und wo nicht die Mittel der Firmation dazu ausreichen, da nehmen sie den Accent zu Hülfe, indem sie den Infinitiv vom Genitiv und den Illativ vom Infinitiv durch die stärkere Betonung unterscheiden. Man unterscheidet z. B. leicht durch die Firmation pido (*Fest*) G. peo, Inf. pito, Illat. pitto, eben so auch, wenn der Genitiv nicht tenuirt wird: abi (*Hülfe*) G.

pōua, kiuu, rōa und die Präsentia pūan, huan, lejan heissen, mit einfacher Elision und dem Hiatus, mundartlich zum Theil auch mit einem gegen den Hiatus eingeschobenen w, z. B. pōwa, lewan.

kahe astme vahelejätmist: *rôsada* (ainult elisioon) ja *rôzada* (elisioon ja emollitsioon), mõlemale lisandub vormis *rôzada* tüverõhu muutus, et moodustada kolmas tenuatsiooniaste. Sellist ühe astme vahelejätmist esineb ka firmatsiooni puhul, ehkki palju harvemini, nt *rôge'* (rõhitis), g *rôke*, *kuwwas* (kirvevars) : *kûda*, *hidza* (vagu) : *hitskme*, vrd eespool tenuatsiooniga *môk*, g *môga*, *lûd*, g *luwwa*, *kitskma*, pr *kidzo*, ja eespool (A. 1) käsitletud induratsiooniga: *majas* : *makja* (*magja* asemel).

B. Kõrvuti paiknevad tenuatsiooni- ja firmatsiooniastmed esinevad lühikese esimese silbi ja lahtise teise silbiga tüvedes, kui [noomeni] genitiiv või verbi olevik võimaldavad tenuatsiooni, nt *wagja* (vai), g *waja*, inf *wakja*, *pôdema*, pr *pôe*, inf *pôte'*, *lugema* : *loe* : *luke'*. Seda tüüpi noomenitüvedes, kus tenuatsioon esineb elisioonina, on tegelikult neli astet, nt *rügä* (rukis), g *röä*, inf *rükä*, ill *rükkä*; *wago* (vagu) : *wao* : *wako* : *wakko*; *pido* (pidu) : *peo* : *pito* : *pitto*; *uba* : *oa* : *upa* : *uppa*.

§ 11. Nagu eesti keeles üldse, esineb ka siin trohheiline rõhk, s.t rõhk on esimesel, kolmandal ja viiendal silbil. Esimene silp on kõige rõhulisem, kolmas mõnevõrra vähem ja viies kõige vähem. Viimase kahe [silbi] rõhk oleks üldse vaevu kuuldav, kui neile ei järgneks rõhutud silbid (neljas ja kuues) otsekui taust, millel rõhulised silbid on selgemini eristatavad. Näiteks kõlab *inemine* selgesti ditrohheusena (ˈ ˈ), *hobene* pigem daktüluse (ˈ ˈ) kui amfimeerina (ˈ ˈ); *kodanikidele* kõlab nagu ˈ ˈ ˈ, aga *kodanikide* nagu ˈ ˈ. Sellises rõhuliste ja rõhutute silpide vahekorras esineb aga mõningaid kõrvalekaldeid, osaliselt sellepärast, et sisekao tõttu võivad kaks rõhulist silpi kõrvuti sattuda, osaliselt sellepärast, et teatud muutelõpud ja tuletusliited on alati rõhulised, vaatamata eelnevate silpide arvule. Nii kõlab *katuse* ˈ, *rikkuze* aga (*rikkauze* asemel) ˈ ˈ; *uskliku*, *söämeliku* nagu ˈ ˈ, ˈ ˈ kuna tuletussufiks -lik (nagu ka -mik, -dik, -tik, -rik ja esimene silp sufiksitest -kene, -mane, -mäne, -lane, -läne, -line, -mine) on alati rõhuline. Ka kausrõhulistel silpidel on vormiõpetuses suur tähtsus, millele viidatakse edaspidi vastavates jaotistes. Siinkohal võib etteruttavalt nimetada üht juhtu, mis seondub eelnevalt tutvustatud firmatsiooniga. Teatud mõttes võib öelda, et rõhu tõttu tekib firmatsioon või vähemalt midagi sellesarnast. Võrumaalased teevad nimelt tallinlastest selgemini vahet infinitiivi ja genitiivi ning illatiivi ja infinitiivi vahel, ja kui firmatsiooni vahenditest ei piisa, võetakse appi rõhk, mis võimaldab tugevamalt eristada infinitiivi genitiivist ning illatiivi infinitiivist. Firmatsiooni abil tehakse kergesti vahet näiteks vormidel *pido*, g *peo*, inf *pito*, ill *pitto*, isegi juhul kui genitiiv ei tenueeru: *abi* : g *abi*, inf *api*, ill *appi*; *hädä* : *hädä* : *hätä* : *hättä*, aga nt *tupp*, g *tupe*, inf *tuppe* või *töld*, g *tõlla*, inf

milles esineb lihtne elisioon ja hiaatus, kõnes on aga osaliselt hiaatuse vältimiseks vahele hääldatud w, nt *pôwa*, *lewan*. — F. J. W.

abi, Inf. api, Illat. appi, hädä (*Noth*) hädä, hätä, hättä u. dgl., aber z. B. bei tnpp (*Scheide*) G. tupe Inf. tuppe oder töld (*Kutsche*), G. tölla Inf. töldä, wo der Infinitiv nicht weiter firmirt werden kann, bleibt für den Illativ nichts übrig als die stärkere Betonung; wenn der Genitiv nicht tenuirt wird, und der Infinitiv sich nicht durch die Firmation unterscheiden kann, da bleibt auch für diesen nur die stärkere Betonung übrig und für den Illativ dann eine noch stärkere, z. B. hirm (*Furcht*) G. Inf. Ill. hirmu, tolm (*Staub*) G. Inf. Illat. tolmä. In der firmirenden Declination, wo der Genitiv firmirt wird, wie säbas G. säpa, vertritt ebenfalls der stärkere Accent die Firmation, wo diese selbst nicht eintritt oder eintreten kann, z. B. tajwas G. tajwa.

Der schwere Accent oder der mit der Vocallänge zusammentreffende Hauptaccent des Wortes hat auch Einfluss auf die Qualität des Vocals. Wenn nämlich die Sylbe zugleich mit einem oder zwei Consonanten geschlossen ist (schwere Sylbe), so bekommen e, o, ö und õ den eigenthümlichen Laut, welcher oben (s. § 2) durch ê, ô, õ und õ bezeichnet ist, wird aber in der Flexion der Schlussconsonant wegen eines hinzutretenden Vocals zur folgenden Sylbe gezogen, so tritt dafür der Laut ē, ô, õ und õ ein, z. B. mēl, mēlt aber mēle, jôt und jōdu, sôt und sōdü, sōrd und sōru. Der einzige Fall, so viel ich habe bemerken können, wo auch eine offene Sylbe diesen schweren Accent hat, sind die einsylbigen Nominal- und Verbalstämme, z. B. pô (*Busen*), sōmä (*essen*), jōma (*trinken*).

Wortbildung.

§ 12. Die zur Wortbildung dienenden Suffixe, welche Ahrens in seiner Grammatik für das Revalehstnische zusammengestellt hat, gelten auch für das Werroehstnische, versteht sich mit Beobachtung der Vocalharmonie, also z. B. wohl mustlane, aber nicht wenelane, wie dort, sondern weneläne u. dgl. Nur einiges Wenige fällt hier weg, was dort nur als missverständene Ueberreste einer einmal vorhanden gewesenen Vocalharmonie erscheint, z. B. die Substantivendung is (auch es) neben us, wie kütis (werroehstn. kütüs), die Adjectivendung mene neben mane, wie ezimene (werroehst. edimäne), die Intransitivform der Verba auf ima neben uma, wie nägima, leppima, sündima (werr. nägümä, leppümä, sündümä). Es wird also hier genügen, nur das anzuführen, was das Werroehstnische Eigenthümliches hat.

Substantive auf ts, von Verben abgeleitet, bezeichnen einen Gegenstand, welcher so thut oder die Beschaffenheit hat, wie das Verb aussagt, z. B. likats (*ein schlechtes Messer mit einer am Griff wackelnden Schneide*) von likahtama (*hinken*), lõkats (*Klopfbrett, Klöppel am Mühlen-trichter*) von lõkatama (*klappern*), jopats (*Schwätzer*) von jopatama (*schwätzen*), kukats (*Hopser*) von kukkama (*hopsen, hinken*), nälats (*Hungerleider*) von nalgämä (*hungern*).

Von den Namen der Bäume werden Substantiva auf ist oder istu (istü) gebildet, um ein daraus bestehendes Gebüsch zu bezeichnen, z. B. hawist(u) (*Espengebüsch*), lepist(ü) (*Erlengebüsch*), kōjwist(u) (*Birkengehölz*) von haw, lepp, kōjw; im Revalehstnischen ist dafür nur die Form hawik u. s. w., das Finnische hat beide.

tõlda. Juhul kui infinitiivi ei saa edasi firmeerida, ei jää illatiivi jaoks muud võimalust kui tugevam rõhk. Kui genitiivis ei toimu tenuatsiooni ja infinitiiv ei eristu firmatsiooniga, siis saab neid eristada ainult erineva rõhu abil, illatiivi sellisel juhul kõige tugevamalt rõhutades, nt *hirm*, g, inf, ill *hirmu*; *tolm*, g, inf, ill *tolmu*. Firmeeruva käänamise puhul, kus genitiiv tugevneb, nagu *sābas*, g *sāpa*, asendab tugevam rõhk firmatsiooni, kui see ise ei teki või ei saa tekkida, nt *taiwas* (taevas), g *taiwa*.

Raske rõhk või vokaali pikkusega kokkulangev pearõhk sõnas sõltub ka vokaali kvaliteedist. Nimelt, kui silp on suletud ühe või kahe konsonandiga (kinnine silp), saavad *e*, *o*, *õ* ja *ö* iseloomuliku kõla, mis on eespool (§ 2) tähistatud *ê*-, *ô*-, *õ̂*- ja *ö̂*-ga. Kui aga silbi lõppkonsonant lükkub sõna muutmisel teda asendava vokaali tõttu järgmisse silpi, saab vokaalist *ē*, *ō*, *ō̂* ja *ö̂*, nt *mêl*, *mêlt*, aga *mēle*, *jôt* : *jōdu*, *sôt* : *sōdū*, *sōrd* : *sōru*. Lahtiste silpide puhul olen märganud rasket rõhku vaid ühesilbilistes noomeni- ja verbitüvedes, nt *pō* (põu), *sōmā* (sööma), *jōma* (jooma).

Sõnamoodustus

§ 12. Ahrensi Tallinna murde grammatikas esitatud sõnamoodustussufiksids kehtivad ka Võru murdes, enesestmõistetavalt vokaalharmooniat järgides, nt küll *mustlane*, aga mitte *wenelane* nagu seal, vaid *wenelāne* jms. Siin jäävad kõrvale vaid vähesed sufiksids, mis Tallinna murdes näivad olevat vääralt tõlgendatud jäänukids kunagisest vokaalharmooniast, nt nimisõnalõpu *-us* kõrval esinev lõpp *-is* (ka *-es*), nagu *kütis* (Võru *kütüs*), omadussõnalõpu *-mane* kõrval esinev *-mene*, nt *ezimene* (Võru *edimāne*), verbi intransitiivi vormis esineva *-uma* kõrval esinev *-ima*, nagu *nägima*, *leppima*, *sündima* (Võru *nägümā*, *leppümā*, *sündümā*). Sellest peaks siinkohal piisama, et teha sissejuhatus Võru murde eripärasse.

ts-liitelised verbides tuletatud substantiivid märgivad objekti, kes (mis) midagi teeb või kes (mis) verbiga väljendatud omadust esindab, nt *likaťs* (logiseva pidemega vilets nuga) tuleb verbist *likahtama* (lonkama), *lōkaťs* (klopits jahulehtris) verbist *lōkatama* (lõgistama), *jopaťs* (lobiseja) verbist *jopatama* (lobisema, taga rääkima), *kukaťs* (keksleja, kekutaja) verbist *kukkama* (hüplema, keksima), *nālāťs* (näljarott) verbist *nālgāmā* (nālgima).

Puude nimetustest moodustatakse sufiksids *-ist* ja *-istu* abil vastavate puude kogumit tähistavaids substantiivids, nt *hāwist(u)* (haavasalu), *lepist(ū)* (lepasalu), *kōiwist(u)* (kasesalu), mis tulenevad puunimetustest *hāw*, *lepp*, *kōiw*. Tallinna murdes on selleks tuletis *hāwik* jne, soome keeles on mõlemad olemas.

Substantiva auf *mu* bezeichnen meist einen Platz von der Beschaffenheit oder wo das vor sich geht, was das Stammwort bezeichnet, z. B. *tsukeltu* (*Badeplatz*) von *tsuklema* (*baden*), *räelmü* (*Stelle, wo abgebrochenes Holz liegt*) von *rägä* (*Gebrück*), *tsungeltu* (*Stelle, welche von Schweinen aufgewühlt ist*) von *tsungma* (*wühlen*); von abweichender Bedeutung, aber eben so gebildet, sind auch: *nädzelmü hain* (*Vogelmiere*) von *nätsk* (*zäh, ungar, schlecht ausgebacken*), *nōdrmu* (*Stange, woran die Wiege hängt*) von *nōdr* (*schwach*), vielleicht auch *hāilmü* (*Blüthe*) von *hāitsemä* (*blühen*), aber vielleicht auch verwandt mit *hāilmä* (*glänzen*).

Substantive auf *aj* von Verben bezeichnen meist ein Instrument, womit eine Handlung ausgeführt wird, z. B. *tsakaj* (*Hackeisen*) von *tsagama* (*hacken*), *rapaj* (*Flachsschwinge*) von *rabama* (*schlagen*); von anderer Bedeutung ist z. B. *elläj* (*Thier*) von *elämä*.

Wie von onomatopoetischen Verben auf *izema* Substantive auf *in* gebildet werden, welche den Laut bezeichnen (wie im Revalehstnischen), so von denen auf *kśma*, *pśma* Substantive gleicher Bedeutung auf *na*, z. B. *plakśna*, *pokśna*, *plumpśna*, *ropśna*, *sopśna* u. s. w. von *plakśma* (*klatschen*), *pokśma* (*knallen*), *plumpśma* (*plumpsen*), *ropśma* (*schlagen*), *sopśma* (*klatschen*); die zweisylbigen Wörter, auf eine Liquida endigend mit vorhergehendem kurzen Vocal, welche im Revalehstnischen im Genitiv syncopirt werden (b. Ahrens die 5. Classe der 4. Declination), wie *kukur* G. *kukru*, *waher* G. *wahtra*, *keizer* G. *keizri*, *kañnur* G. *kañgru*, *wāgen* G. *wāgna* u. s. w., gebraucht das Werroehstnische schon im Nominativ in dieser syncopirten Form, und in demselben Verhältnisse stehen offenbar auch diese Wörter auf *śna* zu *nen* auf *in*, nach welchen es heissen sollte *plaksin*, *poksin*, *plumpsin* u. s. w., und wegen des ausgefallenen *i*, wodurch nun *s* die erste Sylbe schliesst, ist dieses *s* mouillirt (vergl. § 4).

Von Verben abgeleitete Substantive auf *ośk* haben theils abstracte Bedeutung, z. B. *paośk* (*Flucht*) von *pagema* (*fliehen*), theils concrete, z. B. *reośk* (*Scheusal*) von *reotama* (*besudeln*), eben so wie die viel häufigeren auf *us*.

Die Substantive auf *kas* werden sehr gewöhnlich mit einer Verkürzung auf *k* gebraucht, z. B. *tubak* st. *tubakas* (*Tabak*), welche stellenweise auch im Revalehstnischen vorkommt.

Eine seltene Substantivbildung ist noch auf *k*, z. B. *käräk* (*Krach, plötzlicher Hieb*) von *kärämä* (*krachen, schlagen*).

§ 13. Von abgeleiteten Verben sind im Werroehstnischen mannigfaltigere im Gebrauch als im Revalehstnischen. Namentlich sind hier hervorzuheben die intransitiven Verba, welche von den respectiven transitiven mit dem Bindevocal *u* (*ü*) gebildet werden, während diese selbst meist syncopirt sind. Im Revalehstnischen existiren nur wenige der Art, z. B. *wōjdma* (*schmieren*), *wōjduma* (*schmierig, schmutzig werden*) mit dem davon weiter gebildeten *wōjutama* (*beschmutzen*); meistens jedoch fällt die transitive mit der intransitiven zusammen, z. B. *rikkuma* (*verderben d. h. zu Grunde richten und zu Grunde gehen*), *werroehst. rikma* und *rikkuma*, oder das intransitive Verb zeigt nicht mehr den ursprünglich dieser Form zukommenden Vocal, wie *tekkima* (*entstehen*), *sündima* (*geboren werden*), *werr. tekkümä*, *sündümä*. Im Werroehstnischen sind einige Beispiele von dem Parallelismus der transitiven und intransitiven Verba fol-

mu-liitelised substantiivid väljendavad enamasti omaduse või tüvisõnaga tähistatud tegevuse toimumise paika, nt *tsukelmu* (supluskoht) verbist *tsuklema* (suplema), *räelmü* (raiesmik) substantiivist *rägä* (praht, prügi), *tsungelmu* (sigade songermaa) verbist *tsungma* (songima). Samamoodi tuletatud, kuid teistsuguse tähendusega on ka *nädzelmü hain* (vesihein) adjektiivist *nätsk* (püdel, mitte valmis, halvasti küpsenud), *nõdrmu* (kätktivibu) adjektiivist *nõdr* (nõrk), võimalik, et ka *hāilmü* (õitse-aeg) verbist *hāitsema* (õitsema), aga võib-olla hoopis verbist *hāilümä* (läikima).

Verbidest tuletatud *aj*-liitelised substantiivid tähistavad enamasti instrumenti, millega tegevust sooritatakse, nt *tsakaj* (hakkimisraud) verbist *tsagama* (hakkima), *rapaj* (ropsimõök, roobits) verbist *rabama* (lööma, peksma); tähenduselt erineb näiteks *ellāj* (elajas) verbist *elämä*.

Nii nagu onomatopoeetilistest *izema*-lõpulistest verbidest tuletatakse *in*-liitelisi substantiive, mis väljendavad vastavat heli (ka Tallinna murdes), moodustatakse *-ksma*, *-psma* lõpuga verbidest samasuguse tähendusega *na*-liitelisi substantiive, nt *plaksna*, *poksna*, *plumpsna*, *ropsna*, *sopsna* jne, mis on saadud verbidest *plaksma* (pladisema), *poksma* (paukuma), *plumpsma* (sulpsatama), *ropsma* (lööma), *sopsma* (laksama). Sellised kahesilbilised sõnad, mis lõpevad lühikese vokaali ja sellele järgneva liikvidaga ja mis on Tallinna murdes genitiivis allunud sisekaole (Ahrensil IV käändkonna V tüüp), nagu *kukur*, *g kukru*, *waher* : *wahtra*, *keizer* : *keizri*, *kaññur* : *kañgru*, *wāgen* : *wāgna* jne, on Võru murdes juba nominatiivis sisekaolised. Samas seoses on nähtavasti ka *sna*-liitelised substantiivid *in*-liitega, mille puhul need peaks kõlama *plaksin*, *poksin*, *plumpsin* jne. Väljalangenud *-i* tõttu suleb nüüd *-s* esimese silbi ja on muljeeritud (vrd § 4).

Verbidest tuletatud *osk*-liitelised substantiivid on osaliselt abstraktse, nt *paosk* (pagemine) verbist *pagema*, osaliselt konkreetse tähendusega: *reosk* (koletis) verbist *reotama* (määrima, rüvetama), nagu sagedama *us*-liitegi puhul.

kas-liitelisi substantiive kasutatakse sageli lühemal *k*-lisel kujul, nt *tubak*, mitte *tubakas*, mida esineb kohati ka Tallinna murdes.

Harv nimisõnatuletusliide on *-k*, nt *käräk* (kärakas, äkiline löök) verbist *kärämä* (kärjatama, lööma).

§ 13. Tuletatud verbe kasutatakse Võru murdes mitmekesisemalt kui Tallinna murdes. Nimelt eelistatakse siin intransitiivseid verbe, mis tuletatakse vastavatest enamjaolt sisekaolistest transitiivverbidest sidevokaali *-u-* (*-ü-*) abil. Tallinna murdes esineb ainult mõningaid samalaadselt moodustatud verbe, nt verbidest *wōidma* (võidma), *wōiduma* (võidunuks, rāpaseks saama) edasi tuletatud *wōiutama* (ära määrima). Enamasti aga langevad transitiivsed verbid intransitiivsetega kokku, nt *rikkuma* (põhja viima; põhja käima), Võru murdes *rikma* ja *rikkuma*, või ei ilmne intransitiivses verbis enam selles vormis algupärast vokaali, nagu *tekkima*, *sündima*, Võru *tek-kümä*, *sündümä*. Võru murde transitiivsete ja intransitiivsete verbide parallelismi

gende: wajwama (*quälen, abmatten*), wajbuma (*ermatten*) — härma (*fassen, ergreifen*), härduma (*treffen, gelangen*) — kaldama (*neigen, giessen*), kalduma (*sich neigen*) — kandma (*bringen, tragen*), kanduma (*sich beziehen, sich richten*) — kalma (*wägen*), kaluma (*wiegen*) — mütma (*verändern*), mütuma (*sich ändern*) — hukama (*vertilgen, zu Grunde richten*), hukuma, (*zu Grunde gehen*) — sompma (*verlieren*), sompuma (*verloren gehen*) — plëkmä (*bleichen tr.*), plëkümä (*bleichen intr.*); auch hierin zeigt sich grössere Uebereinstimmung mit dem Finnischen. Bei kurzer Stammsylbe schliesst sich das charakteristische u (ü) der Intransitiva auch an das a (ä) der Transitiva an, anstatt an dessen Stelle zu treten, z. B. pōrauma (*krachen, mit Krachen erschüttert werden*) von pōrama (*einen krachenden Ton hervorbringen*), päräümä (*heiser werden*) von pärämä (*einen heiseren Ton von sich geben*) u. a., wenn nicht vielleicht ein h dazwischen ausgefallen ist, vergl. unten pōrahtama und pōrahtuma und später das wahrscheinliche Ausfallen des h in revalehstnischen Verben. Von den intransitiven Verben kommen auch wieder causative vor, welche den ursprünglichen transitiven in der Bedeutung ähnlich werden, wie bei den schon oben angeführten auch revalehstnischen wōidma, wōiduma, wōjutama; derselben Art sind z. B. noch haudma (*brüten*), hauduma (*bebrütet werden, bähén intr.*), hawwutama (*bähén tr.*), hukutama (*zu Grunde richten, verführen*). Umgekehrt findet sich auch neben causativen Verben eine intransitive Form mit dem Bindevocal u (ü) statt a (ä) z. B. jämehtümä (*erschrecken intr.*) von jämehtämä (*erschrecken tr.*), nārwähtümä (*welken*) von nārwähtämä (*welk machen*), pōrahtuma (*ein Mal plötzlich mit Krachen erschüttert werden*) von pōrahtama (*so erschüttern*) u. s. w.

Ausser den auch im Revalehstnischen gebräuchlichen Frequentativen auf lema hat das Werroehstnische auch das Gegentheil davon, d. h. eine Verbalform, welche das Einmalige der Handlung bezeichnet, und zwar in zwei Schattirungen, 1) allgemein und 2) mit dem Nebengriff des Plötzlichen. Beispiele des ersten Falles sind: salwama, lōikama, rūpämä, hōikama (*ein Mal schneiden, beissen, schlürfen, rufen*) von salwma, lōikma, rūpma, hōikma; die einen Laut bezeichnenden Verba dieser Form drücken, im Vergleich mit den entsprechenden auf izema, das Schwächere, Undeutlichere aus, wie helämä (*klingen*), kahama (*rauschen*), mürämä (*krachen, dröhnen*) neben helizema, kahizema, mürizema. — Das zweite kommt namentlich bei onomatopoetischen Verben vor, und zwar in transitiver Form auf ahtama (*ähtämä*), in intransitiver auf ahtuma (*ähtümä*), z. B. kīdzahtama (*plötzlich ein Mal knarren machen, knarren mit etwas*), kīdzahtuma (*eben so ein knarrendes Geräusch hören lassen*) von kīdzma (*knarren*), eben so paugahtama und paugahtuma von paukma (*knallen*), plaksahatama und plaksahatuma von plaksma (*klatschen*), tsärähtämä und tsärähtümä von tsärämä oder tsärizema (*knistern*) u. a. m. Im Revalehstnischen kommen einige sonst eben so gebildete Verba vor, nur ohne das h in der Endung (welches auch schon im NW des südlichen Hauptdialekts selbst allmählich unhörbar wird). z. B. paugatama (*knallen*), plaksutama (*klatschen*). Berücksichtigt man, dass von mehreren dieser Formen onomatopoetischer Verba weiter noch Frequentativa gebildet werden, so ergibt sich von einem Stamme eine ziemlich ansehnliche Reihe von Ableitungen, ungerechnet noch die von substantivischer Bedeutung auf in (oder na) und us (üs), z. B. pragama, pragizema.

kohta võib tuua järgmisi näiteid: *waiwama* (vaevama, roituma), *waibuma* (roiduma); *hārma* (haarama, kinni võtma), *hārduma* (tabama); *kaldama* (kummardama, kallama), *kalduma*; *kandma*, *kanduma*; *kālma* (kaaluma), *kāluma* (kaaluma, raske olema); *mūtma* (muutma), *mūtuma* (muutuma); *hukkama*, *hukkuma*; *sompma* (kaotama), *sompuma* (kaotsi minema); *plēkmä* (pleekima), *plēkümä* (pleekuma). Ka siin ilmneb suur kokkulangevus soome keelega. Lühikese tüvesilbi puhul järgneb transitiivi *a-* (*ä-*)le intransitiivile iseloomulik *u-* (*ü-*), selle asemel et seda asendada, nt *põ-rauma* (kärgatuma) verbist *põrama*, *pärääümä* (kähisema) verbist *pärämä* (kähistama) jt, kui just pole toimunud *h* kadu, vrd alljärgnevaid *põrahtama* ja *põrahtuma*, ja hiljem tõenäolist *h* kadu Tallinna murde verbides. Intransitiivsetest verbidest tulevad taas esile kausatiivid, mis on tähenduselt sarnased algsete transitiivverbidega, nagu võis näha eespool osutatud tallinnamurdelistel *wõidma*, *wõiduma*, *wõiutama* puhul. Sama tüüpi on ka näiteks *haudma* (hauduma), *hauduma* (hautud saama, hautama intr), *hawwutama* (hautama tr), *hukutama* (põhja viima, ahvatlema). Vastupidi leidub ka kausatiivverbide kõrval intransitiivne vorm sidevokaaliga *-u-* (*-ü-*), *-a-* (*-ä-*) asemel, nt *jämehtümä* (ehmatama intr) verbist *jämehtämä* (ehmatama tr), *närwähtümä* (närtsima) verbist *närwähtämä* (närtsitama), *põrahtuma* (põrutatud saama) verbist *põrahtama* (põrutama) jne

Lisaks ka Tallinna murdes kasutatavatele *lema*-frekventatiividele leidub Võru murdes selle tähenduse vastand, s.o verbivorm, mis väljendab ühekordset tegevust ja isegi kahe varjundiga: 1) üldiselt ja 2) äkilisuse kõrvaltähendusega. Esimest juhtu ilmentavad näited: *salwama*, *lõikama*, *rüüpämä*, *hõikama* (ühekordne tegevus), mis on tuletatud verbidest *salwma*, *lõikma*, *rüüpmä*, *hõikma*. Sellise vormiga verbid, mis väljendavad ühekordset häämitsust, annavad võrreldes vastavate *izema*-verbidega edasi nõrgemat, ebaselgemat heli, nt *helämä* (kõlama), *kahama* (mühamä), *mürämä* (kõmama) *helizema*, *kahizema*, *mürizema* kõrval. Teine variant esineb just onomatopoeetilistes verbides ja nimelt transitiivse vormi *-ahtama* (*-ähtämä*) ja intransitiivse vormi *-ahtuma* (*-ähtümä*) puhul, nt *kīdzahtama* (kriiksumata), *kīdzahtuma* (üks kord kriiksuma) verbist *kīdzma* (kriiksuma), samamoodi *paugahtama* ja *paugahtuma* verbist *paukma* (paukuma), *plaksahtama* ja *plaksahtuma* verbist *plakśma* (plaksuma), *tsärähtämä* ja *tsärähtümä* verbist *tsärämä* või *tsärizemä* (pragisema) jmt. Tallinna murdes esineb mõningaid samamoodi moodustatud verbe, mille lõpus pole *h-d* (mis juba lõunaeesti peamurde loodeosas pole enam kuuldav), nt *paugatama*, *plaksutama*. Kui silmas pidada asjaolu, et paljudest sellistest onomatopoeetilistest verbidest on edasi tuletatud frekventatiive, siis on ühest tüvest saadud küllalt suur hulk tuletisi, arvestamata sealjuures veel *in-* (või *na-*) ja *us-* (*üs-*) liiteliste substantiivses tähenduses verbidega, nt *pragama*, *pragizema*, *pragistama*, *pragistelema*, *prakśma*, *praksahtama*, *praksahtelema*, *praksahtuma* subsatantiivide *prakin*, *prakśna*, *pragistus*, *praksahus* kõrval.

pragistama, pragistelema, prakśma, praksahama, praksahalema, praksahuma, nebst den Substantiven prakin, prakśna, pragistus, praksahus.

§ 14. Von der Bildung der Adverbe, mit Ausschluss der als Adverbe gebrauchten, sonst aber regelmässig gebildeten Casus, erwähnen wir hier vorzugsweise auch nur des vom Revalehstnischen Abweichenden (vergl. Ahrens § 158 ff.). — Die von Adjectiven abgeleiteten Adverbe endigen zwar auch auf ste, wie auzaste (*ehrlich*), verkürzt st, wie armsast (*freundlich*), oder sti, wie ilosti (*hübsch*), sonst aber haben sie auch die Endung des Illativs he (im NW de oder te), wie ilosahe, haleehe, armsahe. — Die Adverbialendung ti lautet hier eben so, aber auch te (de), ta, das Suffix li ist hier le (kōtule, ammule, pōlwile u. s. w.), statt küle oder kile ist kala, wie hier und da auch im Revalehstnischen, zum Theil auch uzi (üzi), z. B. kummaruzi (*gebückt*) st. kummarkile. Die Adverbe auf stiku sind eben so, die gleichbedeutenden auf kute fehlen. Die von Comparativen gebildeten Adverbe haben dieselbe Form wie die von Positiven, also rohkembaste (st. rohkemine), auch verkürzt auf a, was mundartlich Beides auch im Revalehstnischen vorkommt, besonders im SW; ausserdem endigen einige auch auf uzi (üzi), wie enāmbüzi (*mehr*), kōwembuzi (*härter*).

Formenlehre.

§ 15. I. Die Declination der Nomina ist ihrem Charakter nach dieselbe wie im Revalehstnischen. Die mit gleich bleibenden Suffixen gebildeten Casus sind dieselben wie dort, nur von dem von Ahrens mit aufgenommenen Essiv existiren wohl nur in ein Paar Adverbien noch schwache Spuren, wie koľmina (*selbdritter, zu dreien*), kogona (*ganz, durchaus*), hulgana (*in Menge*). Das Weglassen des Instrumentals aus der Reihe der Casus ist hier noch etwas besser motivirt als im Revalehstnischen. Im Plural bleibt nämlich vor dem Suffix desselben, welches dadurch eben den Charakter einer Postposition erhält, der Genitiv unverändert, wie vor anderen, jetzt noch selbständigen Postpositionen, wenn er vor den anderen Casussuffixen tenuirt wird, z. B. jalguga (*mit den Füßen*), wie jalgu all (*unter den Füßen*), aber jalul (*zu den Füßen*), jalust (*von den Füßen*). — Die Suffixe der einzelnen Casus sind grösstentheils auch die nämlichen wie im Revalehstnischen, also Adess. l, Allat. le, Ablat. lt, Elat. st, Carit. ta; abweichend sind nur die des Illat., wo er mit dem Suffix gebildet wird, nämlich he (st. se wie im Revalehstnischen oder de, te des nordwestlichen Theiles des südlichen Hauptdialektes), des Inessivs h (statt n im NW und s im Revalehstnischen) und des Factivs s (st. ks des Revalehstnischen). Im Singular ist die Form aller dieser achten Suffixcasus ganz einfach und ohne Schwierigkeit, indem sie, wie im Revalehstnischen, ohne Ausnahme an den Genitiv gehängt werden, z. B. jummal (*Gott*) G. jumala, Adess. jumalal, Allat. jumalale, Ablat. jumalalt, Iness. jumalah, Illat. jumalahe, Elat. jumalast, Factiv jumalas, Carit. jumalata. Im Plural ist sie darin vom Revalehstnischen verschieden, dass der Genitiv dort — wenigstens immer die Form desselben, mit welcher sich die Suffixe verbinden — nicht vom Infinitiv des Singulars, sondern vom Inf. des Plurals gebildet wird, und unter Umständen dann, wovon weiter

§ 14. Adverbide moodustamise kohta mainime siin ennekõike Tallinna murdest erinevaid moodustusviise, jättes kõrvale adverbidena kasutatavad, kuid muidu reegli-pärased käändevormid (vrd Ahrens § 158 jj). Adjektiividest moodustatud adverbid lõpevad kas *ste*-liitega, nagu *auzaste* (ausasti), lühema *st*-liitega, nagu *armsast* (armsasti), või *sti*-ga: *ilosti* (ilusti). Peale selle kasutatakse veel illatiivi lõppu *-he* (lõunaeeesti murde loodeosas *-de* või *-te*), nt *ilosahe*, *haleehe*, *armsahe*. Adverbiliide *-ti* kõlab siin samamoodi, ent ka *te-* (*de-*) või *ta*-na. Sufiks *-li* esineb siin kujul *-le* (*kõtule*, *ammule*, *põlwile* jne); *-küle* või *-kile* asemel on *-kala* nagu siin, nii ka Tallinna murdes, osaliselt ka *-uzi* (*-üzi*), nt *kummaruzi* (kummargil) *kummarkile* asemel. *stiku*-liitelised adverbid esinevad nagu Tallinna murdeski, samatähenduslikud *kute*-liitelised adverbid aga puuduvad. Komparatiivvormidest moodustatud adverbid esinevad samal kujul kui positiivvormidest moodustatudki, nt *rohkembaste* (*rohkemine* asemel), ka ilma *a*-ta. Mõlemad tulevad esile ka Tallinna murdes, eriti selle edelaosas. Peale selle lõpevad mõned sellised adverbid ka *uzi-* (*üzi-*)liitega, nt *enambüzi* (enam), *kõwembuzi* (kõvemini).

Vormiõpetus

§ 15. I. Noomenite käänamine on oma olemuselt sama mis Tallinna murdes. Sarnaste lõppudega käänded on samasugused nagu seal, kuid Ahrensi tutvustatud essii-vist on olemas vaid nõrku jälgi paari adverbi näol, nagu *kolmina* (kolmekesi), *kogona* (tervikuna, täiesti), *hulgana*. Instrumentaali²⁰ väljajätmine käänete hulgast on siin veidi paremini motiveeritud kui Tallinna murdes. Nimelt jääb genitiiv mitmuse su-fiksi ees, mis säilitab seeläbi postpositsiooni iseloomu, samamoodi muutumatuks na-gu nagu teistegi juba iseseisvunud postpositsioonide ees, samal ajal kui see muude käändelõppude ees tenueerub, nt *jalguga* (jalgega), nagu *jalgu all* (jalge all), aga *ja-lul*, *jalust*. Üksikult võttes on käändelõpud enamikus sarnased tallinnamurdelistega, nimelt ad *-l*, all *-le*, abl *-lt*, el *-st*, karitiiv²¹ *-ta*. Erinevad on vaid illatiiv, mis moo-dustatakse lõpuga *-he* (mitte *-se* nagu Tallinna murdes või *-de*, *-te* nagu lõunaeeesti peamurde loodeosas), samuti inessiivi lõpp *-h* (loodeosa *n-i* ja tallinnamurdelise *s-i* asemel) ja faktiivi²² *-s* (mitte *-ks* nagu Tallinna murdes). Ainsuses on kõigi kaheksa käändevormi moodustamine lihtne ja probleemideta, sealjuures sõltuvad need eranditult genitiivist nagu Tallinna murdeski, nt *jummal*, g *jumala*, ad *jumalal*, all *juma-lale*, abl *jumalalt*, in *jumalah*, ill *jumalahe*, el *jumalast*, faktiiv *jumalas*, karitiiv *ju-malata*. Mitmuses on käändevormid tallinnamurdelistest erinevad, sest seal moodus-

²⁰ Instrumentaal on vahendit märkiv kääne, mis vastab komitatiivile.

²¹ Karitiiv tähendab abessiivi.

²² Faktiiv tähendab translatiivi.

unten das Genauere, vor den Suffixen die tenuirte Form eintritt, z. B. *kaśś* (*Katze*) pl. *kaśi'*, G. *kaśse*, Adess. *kašel*, Allat. *kaśele*, Elat. *kaśest* u. s. w., *sañt* (*Bettler*) pl. *sañdi'*, G. *sañte*, Adess. *sañdel*, Allat. *sañdele* u. s. w., *kiwi* (*Stein*) pl. *kiwi'*, G. *kiwwe*, Adess. *kiwel*, Elat. *kiwest* u. s. w., im Revalehstnischen *kaśśide*, *kaśśidel*, *kaśśidele*, *kaśśidest*, *sañtide*, *sañtidel*, *sañtidele*, *kiwide*, *kiwidel*, *kiwidest*. Die Suffixcasus — der Genitiv selbst fast nie — werden zum Theil im Revalehstnischen auch vom Infinit. des Plurals abgeleitet, doch ist die Bildung vom Genitiv des Plurals, also mittelbar vom Infinitiv des Singulars, durchaus die vorherrschende, während im Werroehstnischen die Suffixcasus im Plural durchaus vom Infinitiv des Plurals gebildet werden, wenn auch, was bei einigen, besonders mehrsyllbigen Wortformen der Fall ist, der Genitiv selbst daneben auch vom Infinitiv des Singulars gebildet werden kann, z. B. *wōras* (*fremd*) pl. *wōra'*, G. *wōraste* oder *wōride*, aber nur *wōril*, *wōrist* u. s. w., nicht auch *wōrastel*, *wōrastest*, eben so *hammas* (*Zahn*) pl. *hamba'*, G. *hambide* und *hammaste*, aber nur *hambil*, *hambist* u. s. w., *hobene* (*Pferd*) pl. *hobese'*, G. *hobeside* und *hobeste*, aber nur *hobesil*, *hobesist* u. s. w.

Was die übrigen sechs, nicht mit Suffixen gebildeten Casus betrifft*), so ist der Nominativ des Plurals immer gleich dem Genitiv des Singulars, nur mit der Aspiration am Ende als Stellvertreter des im Revalehstnischen und Finnischen angehängten *d* und *t*, der Genitiv des Plurals ist entweder dem Infinitiv derselben Zahl gleich oder wird von ihm oder dem Infinitiv des Singulars abgeleitet, so bleiben also, da der Nominativ des Singulars als Grundform gegeben sein muss, noch die Casus von selbständiger Bildung übrig, die man von jedem Nomen wissen muss, um es richtig decliniren zu können, nämlich der Genitiv des Singulars, der Infinitiv des Singulars und der Infinitiv des Plurals, und je nach der verschiedenen Bildungsweise dieser ist es zweckmässig, die Nomina, wie schon Ahrens gethan hat, in gewisse Classen zu ordnen, auf welche man im Wörterbuch hinweisen kann, um dort nicht immer alle vier Casus nebst dem, was bei diesem oder jenem Worte noch für Unregelmässigkeiten oder Ausnahmen zu bemerken sind, anführen zu müssen. Declinationen, wenn man will, oder Hauptverschiedenheiten in dem Verhältniss dieser drei Casus zu der Grundform, dem Nominativ des Singulars, giebt es eigentlich im Ganzen und Grossen nur zwei, je nachdem im Singular der Genitiv tenuirt und der Infinitiv wieder firmirt wird, oder umgekehrt; wenn der Infinit. des Plur. eine Mutation erfährt, so ist sie fast immer Firmation. Zur 1. Abtheilung gehören meist einsyllbige, zur 2. mehrsyllbige Wörter. Da indessen auch viele zweisyllbige Wörter im Genitiv tenuirt werden, ein Theil derselben sogar diese Tenuation auch in den Infinitiven beibehält, da eine grosse Anzahl Wörter nur theilweise oder gar nicht mutirt wird, ausser etwa in der Betonung, da wegen der verschiedenen Bildung der beiden Genitive und Infinitive die beiden Hauptdeclinationen der besseren Uebersicht wegen doch in gewisse Unterabtheilungen gebracht werden müssten, so ist es besser, von der Zweitheilung hier ganz abzusehen und die Classeneintheilung allein bestehen zu lassen. Die verschiedene Bildung der beiden Infinitive und des Plural-

*) Bei den Wörtern, welche den Illativ des Singulars nicht mit dem Suffix (*he*) bilden, sondern vom Infinitiv ableiten, kommt auch noch dieser Casus in Betracht.

tatakse genitiiv – vähemalt see vorm, millele sufiksid liituvad – mitte ainsuse, vaid mitmuse infinitiivist, ja teatavil asjaoludel (sellest edaspidi) tekib enne sufikseid tenueeritud vorm, nt *kašš*, pl *kaši*’, pl g *kašše*, pl ad *kašel*, pl all *kašele*, pl el *kašest* jne; *sañt* : *sañdi*’ : *sañte* : *sañdel* : *sañdele* jne, *kiwi* : *kiwi*’ : *kiwwe* : *kiwel* : *kiwest* jne, Tallinna murdes *kaššide*, *kaššidel*, *kaššidele*, *kaššidest*; *sañtide*, *sañtidel*, *sañtidele*; *kiwide*, *kiwidel*, *kiwidest*. Sufiksilised käänded – peaaegu mitte kunagi genitiiv ise – moodustatakse ka Tallinna murdes osaliselt mitmuse infinitiivist. Ülekaalus on siiski mitmuse genitiivi põhjal moodustatud vormid, mis tulenevad kaudselt ainsuse infinitiivist. Samal ajal moodustatakse Võru murdes sufiksilised mitmuse käänded mitmuse infinitiivist, kuid sealjuures saab mõnel juhul, eriti mitmesilbilistes sõnavormides, moodustada ka mitmuse genitiivi enese ainsuse infinitiivist, nt *wõras*, pl n *wõra*’, pl g *wõraste* või *wõride*, aga ainult *wõril*, *wõrist* jne, mitte ka *wõrastel*, *wõrastest*, samuti *hammas*, pl n *hamba*’, pl g *hambide* ja *hammaste*, aga ainult *hambil*, *hambist* jne; *hobene*, pl n *hobese*’, pl g *hobeside* ja *hobeste*, aga ainult *hobesil*, *hobesist* jne.

Mis puutub ülejäänud kuude²³ lõputa käändesse²⁴, siis on mitmuse nominatiiv alati sarnane ainsuse genitiiviga, ainult lõpus aspireeritud nagu Tallinna murde ja soome keele *-d* ja *-t* asemik. Mitmuse genitiiv on sarnane sama arvu infinitiiviga või moodustatakse sellest või ainsuse infinitiivist. Nii jäävad peale nende käänete, kus põhivormiks on ainsuse nominatiiv, üle veel erilisel moodustatavad käänded, kus iga noomeni puhul peab teadma, kuidas õigesti moodustada ainsuse genitiivi, ainsuse infinitiivi ja mitmuse infinitiivi vorm. Vastavalt erinevale moodustusviisile on otstarbekas jagada noomenid (nagu juba Ahrens tegi) kindlatesse tüüpidesse, millele võib sõnaraamatus osutada, et poleks vaja alati märkida kõiki nelja käänet selle kõrval, mis on ühe või teise sõna puhul ebareeglipärast või erandlikku. Käändkondi, mis eristuvad nimetatud kolme käände suhte alusel põhivormi, ainsuse nominatiivi, on vaid kaks. Vastavalt tenueeritakse kas ainsuse genitiiv ja firmeeritakse infinitiiv või vastupidi. Kui mitmuse infinitiiv muutub, siis on peaaegu alati tegemist firmatsiooniga. Esimesse jaotisse kuuluvad peamiselt ühesilbilised, teise enamasilbilised sõnad. Et aga paljud kahesilbilised sõnad genitiivis tenueeruvad ja osa neist säilitab selle tenuatsiooni ka infinitiivis ning et suur osa sõnu muutub vaid osaliselt või ei muutu üldse, välja arvatud ehk rõhumuutus, samuti et mõlema põhikäändkonna ainsuse ja mitmuse genitiivi ja infinitiivi erineva moodustamise tõttu on parema ülevaate huvides vaja sisse tuua ka alltüübid, siis on mõttekam sellest [üldisest] kaheks jaotusest üldse loobuda ja jääda vaid tüüpideks jaotuse juurde. Mõlema infinitiivi ja mitmuse genitiivi erinev moodustusviis esitatakse nende tüüpide järgi, mis põhine-

²³ Nimetatud kuue käände all mõtleb autor ainsuse ja mitmuse nominatiivi, genitiivi ja partitiivi.

²⁴ Nende sõnade puhul, kus ainsuse illatiivi ei moodustata *he*-lõpu abil, vaid infinitiivist, tuleb arvesse ka see kääne. – F. J. W.

genitivs wird sich nun nach diesen Classen, die grösstentheils darauf beruhen, wohl in bestimmte Regeln fassen lassen, unmöglich aber ist diess für den Genitiv des Singulars, welchen daher das Wörterbuch ausser der Classenzahl bei jedem Nomen mit anzugeben hat. Der Vocal, welchen die einsylbigen und zum Theil die consonantisch auslautenden mehrsylbigen Nomina im Genitiv annehmen, ist im Finnischen noch an dem Nominativ vorhanden und gehört also mit zur Grundform des Wortes, im Ebstnischen beider Hauptdialekte aber meistens weggefallen und in diesem Falle durch keine Regel zu bestimmen.

Wir halten uns bei der Eintheilung in Classen, zur leichteren Vergleichung beider Hauptdialekte, so viel wie möglich an die von Ahrens für das Revalhestnische angenommene, und weichen nur da ab, wo sie uns im Einzelnen nicht recht zweckmässig erscheint, oder wo die Eigenthümlichkeit des Werroehstnischen es nöthig macht.

§ 16. Classe I. (bei Ahrens eben so). Einsylbige Wörter, im Genitiv einen Vocal annehmend und tenuirt oder nicht, im Infinitiv mit demselben Vocal aber wieder mit der starken Form des Nominativs, wenn der Genitiv tenuirt wird, und durch stärkere Betonung verschieden, wenn derselbe nicht tenuirt wird, Genitiv und Infin. des Plurals unter einander gleich und vom Infinitiv des Singulars nur durch den Endvocal unterschieden; aus a des Singulars wird nämlich o (nach a, i, õ in der Stammsylbe) oder e (nach o, u), aus ä wird i (bisweilen o daneben), aus e wird i, aus i wird umgekehrt e, aus o und u wird a (auch mit Verletzung der Vocalharmonie, wie tákka von tákko), aus ü wird ä. Der Illativ wird in dieser Classe nicht mit dem Suffix he gebildet, sondern ist dem Infinitiv derselben Zahl gleich, nur mit stärkerer Betonung. Zur Veranschaulichung dieser verschiedenen Fälle mögen die folgenden Beispiele dienen.

Ohne Tenuation: lang (*Zwirn*) G. langa, Inf. langa, Infinit. pl. lango, will (*Wolle*) willa, willa, willo, hörn (*Forelle*) hörna, hörna, hörno, eben so warz (*Füllen*), sann (*Badstube*), hajn (*Kraut*), rist (*Gefäss*), līn (*Stadt*), tōlw (*Keule*), nōlw (*Kante*), sōir (*Käse*) u. a.; — rong (*Stütze für die Wagenleiter*) G. ronga, I. ronga, I. pl. ronge, must (*schwarz*) musta, musta, muste, eben so kuīw (*trocken*), pung (*Beutel*), pūz (*Hüfte*), rūn (*Wallach*);

härm (*Spinne*) G. härmä, I. härmä, I. pl. härmi, eben so kärz (*Rüssel*), wän (*Ranke*), nānn (*Zitze*), kell (*Glocke*), kehw (*dürftig*) u. a.;

tamm (*Eiche*) G. tamme, I. tamme, I. pl. tammi, eben so kong (*Wagenverdeck*), majm (*ein kleiner Fisch*), lõjm (*Weberkette*) u. a.;

kōhr (*Höcker am Hals der Pferde*) G. kōhri, I. kōhri, I. pl. kōhre, eben so pīf (*Umkreis*), wīz (*Art*), nōps' (*Knopf*), krōjm (*Schmarre*), taīl (*Stall*), kāf (*Bogen*), sāng (*Bett*), sōnh (*Widder*), rišt (*Kreutz*) u. a.;

wīz (*Bastschuh*) G. wīzo. I. wīzo, I. pl. wīza, eben so wals (*weisslich*), kīl (*Keule*), kops (*Lunge*), krips (*Strich*) u. a.; hull (*toll*) G. hullu, I. hulla, I. pl. hulla, eben so kalm (*Grabstätte*), laul (*Gesang*), kirst (*Kasten*), wahr (*aus Ruthen geflochtener Ring*), last (*Span*) u. a.;

kähr (*Dachs*) G. kährü, I. kährü, I. pl. kährä u. a.;

Mit Tenuation: wakk (*Loof*) G. waka, I. wakka, I. pl. wakko, nahk (*Haut*) naha, nahka, nahko, kilt (*Tafel*) kilda, kilta, kilto, ajd (*Zaun*) aja, ajda, ajdo, rid (*Streit*) ria, rida,

vad suuremalt jaolt sellel, et need on kindlate reeglitega hõlmatavad. See ei ole aga võimalik ainsuse genitiivis, mis esitatakse sõnaraamatus iga noomeni juures lisaks tüübinumbrile. Vokaal, mis ühesilbilistele ja osale enamasilbilistele konsonantlõpulistele noomenitele genitiivis lisandub, on soome keeles nominatiivis veel olemas ja kuulub seega sõna põhivormi juurde. Mõlemast eesti keele peamurdest on see aga enamasti välja langenud ja pole sellisena reeglistatav.

Et kaks peamurret oleksid paremini võrreldavad, lähtume tüüpidesse jaotamisel nii palju kui võimalik Ahrensi Tallinna murde sõnade jaotusest, kaldudes sellest kõrvale ainult siis, kui see ei tundu üksikujuhtudel otstarbekas või kui seda nõuab Võru murde omapära.

§ 16. I tüüp (Ahrensil sama). Ühesilbilised tenueeruvad ja tenueerumatud sõnad, kus genitiivis lisandub vokaal. Genitiivi tenuatsiooni puhul on sama vokaaliga infinitiiv nominatiiviga sarnaselt tugevas astmes, või nominatiivist tugevama rõhuga, kui genitiiv pole tenueeritud. Mitmuse genitiiv ja infinitiiv on sarnased, erinedes ainsuse infinitiivist ainult lõppvokaali poolest: ainsuse *-a* muutub *o*-ks (kui tüves on vokaalid *a*, *i*, *õ*) või *e*-ks (kui tüves vokaalid *o*, *u*); *ä*-st saab *-i* (vahel *-o*), *e*-st *-i*, *i*-st vastupidi *-e*, *o*-st ja *u*-st saab *-a* (ka vokaalharmonia rikkumisega, nt *tätko* : *täkka*), *ü*-st aga *-ä*. Illatiivi ei moodustata *he*-lõpuga, vaid see sarnaneb sama arvu infinitiiviga, erinedes ainult tugevama rõhu poolest. Nende erinevate juhtude tutvustamiseks võiksid sobida järgmised näited.

Ilma tenuatsioonita: *lang* (lõng), *g langa*, *inf langa*, *pl inf lango*; *will* : *willa* : *willa* : *willo*; *hörn* (hõrnas, forell) : *hõrna* : *hõrna* : *hõrno*; samuti ka *warz* (varss), *sann* (saun), *hain* (hein), *rīst* (riist), *līn* (linn), *tōlw* (tõlv, nui), *nōlw*, *sōir* jt; *rong* (vankri osa) : *ronga* : *ronga* : *ronge*; *must* : *musta* : *musta* : *muste*, samuti *kuiw* (kuiv), *pung* (rahakott), *pūz* (puus), *rūn* (ruun);

härm (ämblik), *g härma*, *inf härma*, *pl inf härmi*, samuti *kärz* (kärss), *wān* (väärt), *nänn* (nisa), *kell*, *keh* jt;

tamm, *g tamme*, *inf tamme*, *pl inf tammi*, samuti *kong* (sõidukikate), *māim*, *lōim* jt; *kōhr* (kühm hobuse kaelal), *g kōhri*, *inf kōhri*, *pl inf kōhre*, samuti *pīr* (piir), *wīž* (viis), *nōps* (nööp), *krōim* (arm, kriim), *tall* (tall), *kār* (kaar), *säng*, *sōññ* (sönn), *rīst* (rist) jt;

wīz (viisk), *g wīzo*, *inf wīzo*, *pl inf wīza*, samuti *wals* (valkjās), *kīl* (kiil), *kops*, *krips* (kriips) jt; *hull* : *hullu* : *hullu* : *hulla*, samuti *kalm*, *lqul*, *kirst*, *wahr* (vitstest puutud võru), *last* (laast) jt;

kähr (mäger), *g kährü*, *inf kährü*, *pl inf kährä* jt;

Tenuatsiooniga: *wakk*, *g waka*, *inf wakka*, *pl inf wakko*; *nahk* : *naha* : *nahka* : *nahko*; *kilt* (kild) : *kilda* : *kilta* : *kilto*; *qid* (aed) : *qia* : *qida* : *qido*; *rīd* (riid) : *rīa* : *rīda*

rīdo, mass (*Leber*) masa, massa, masso, tark (*klug*) targa, tarka, tarko, tsilk (*Tropfen*) tsilga, tsilka, tsilko, wagja (*Keil*) waja, wakja, wakjo, sōrg (*Klaue*) sōra, sōrga, sōrgo, wald (*Gutsgebiet*) walla, walda, waldo, mōrd (*Fischreuse*) mōrra, mōrda, mōrdo, rind (*Brust*) rinna, rinda, rindo, eben so malk (*Stock*), wōlg (*Schuld*), rāg (*Ruthe*), sitt (*Dünger*), wāp (*Firniss*), tōld (*Kutsche*) u. a.;

lujk (*Schwan*) G. lujga, I. lujka, I. pl. lujke, tulp (*Pfosten*) tulba, tulpa, tulpe, kurb (*traurig*) kurwa, kurba, kurbe, kott (*Gegend*) kota, kotta, kotte, kupp (*Blase*) kupa, kuppa, kuppe, kighk (*Hauzahn*) kigha, kighka, kighke, oss (*Zweig*) osa, ossa, osse, konts (*Stumpf*) kondza, kontsa, kontse, eben so olg (*Schulter*), tuhk (*Asche*) u. a.;

kārp (*Gerüst*) G. kārbā, I. kārpā, I. pl. kārpi, kārē (*Morastinsel*) kārgā, kārkā, kārki, serb (*Rand*) serwā, serbā, serbi, wāhk (*Krebs*) wāhā, wāhkā, wāhki, hārg (*Ochse*) hārā, hārgā, hārgi, eben so pākk (*Daumen*), sālg (*Rücken*) u. a.;

sułg (*Feder*) G. sule, I. sułge, I. pl. sułgi, tupp (*Scheide*) tupe, tuppe, tuppi, leht (*Blatt*) lehe, lehte, lehti, eben so ōlg (*Strohhaln*), tāht (*Stern*), sāg (*Säge*) u. a.;

pałk (*Balken*) G. pałgi, I. pałki, I. pl. pałke, sañt (*Bettler*) sañdi, sañti, sañte, tōmp (*stumpf*) tōmbi, tōmpi, tōmpe, wārs (*Vers*) wārzi, wārsi, wārse, kōrts (*Schenke*) kōrdzi, kōrtsi, kōrtse, nupp (*Knopf*) nupi, nuppi, nuppe, tañt (*Schleim*) tañi, tañti, tañte, kaśś (*Katze*) kaśi, kaśsi, kaśse, klōnks (*Schluck*) klōngzi, klōnksi, klōnkse, rakk (*Hündchen*) raki, rakki, rakke, tuñd (*Stunde*) tuñni, tuñdi, tuñde, eben so kōrt (*Mehlsuppe*), pojś (*Knabe*), kañś (*Schale*), tomp (*Klumpen*), krōnks (*Krümmung*), rūt (*Fensterscheibe*), kōrk (*übermüthig*), rāk (*Schnarrwachtel*), kōrb (*braunes Pferd*), tsiŗ (*Sichel*), tsiŗts (*Spritze*), ōūts (*Nachtwache*), koñt (*Sack*), trepp (*Treppe*) u. a.;

kerk (*Fussbank*) G. kergo, I. kerko, I. pl. kerka, kurk (*Kehle*) kurgu, kurku, kurka, kirp (*Floh*) kirbu, kirpu, kirpa, kimp (*Bündel*) kimbo, kimpo, kimpā, sīb (*Flügel*) sīwo, sibo, sība, kōrts (*Runzel*) kōrdzo, kōrtso, kōrtsa, sōjt (*Fahrt*) sōjdu, sōjtu, sōjta, ōhk (*Hauch*) ōhu, ōhku, ōhka, lukk (*Schloss*) luku, lukku, lukka, tākk (*Hengst*) tāko, tākko, tākka, nejd (*Jungfrau*) nejō, nejido, nejda, ropp (*unsauber*) ropo, roppo, roppa, lipp (*Fahne*) lipu, lippu, lippa, kōtt (*Bauch*) kōtu, kōttu, kōtta, oht (*Gefahr*) oho, ohto, ohta, pejg (*Bräutigam*) pejō, pejgo, pejga, lind (*Vogel*), linnu, lindu, linda, eben so temp (*Streich*), pīp (*Pfeife*), konts (*Stumpf*), nārts (*Lappen*), kojt (*Morgenröthe*), mulk (*Loch*), wōjk (*gelbes Pferd*), tōuk (*Made*), tohk (*Birkenrinde*), jakk (*Zusatz*), lahk (*Spalt*), nāpp (*Fingerspitze*), jutt (*Rede*), patt (*Sünde*), org (*Thal*), turg (*Markt*), kund (*unfruchtbares Land*), kand (*Baumstumpf*), pōld (*Feld*) u. a.;

kūt (*streifig*) G. kūdū, I. kūtū, I. pl. kūtā, mūrē (*Schierling*) mūrgū, mūrku, mūrka, sūd (*Schuld*) sūū, sūdū, sūdā, pūtt (*Bütte*) pūtū, pūttū, pūttā, eben so pelg (*Flucht*) u. a.;

sāj (*Hochzeitszug*) G. saja, I. sāja, I. pl. sājo, krōn (*Krone*) krōni, krōni, krōne. lōw (*Sensenstiel*) lōwi, lōwi, lōwe, eben so pōr (*Riegel*), pōł (*Spule*), sōl (*Salz*), nōł (*Pfeil*) u. a.;

pojg (*Sohn*) G. poja, I. pojga, I. pl. pojge, laud (*Brett*) lawwa, lauda, laudo, lōug (*Kinnbacke*) lōwwa, lōuga, lōugo, peūg (*Felge*) pewwā, peūgā, peūgi, siug (*Schlange*) siwwu, siugu. siyga, mōk (*Degen*) mōga, mōka, mōko, rōg (*Speise*) ruwwa, rōga, rōge, eben so aig (*Zeit*),

rīdo; *mass* (maks) : *masa* : *massa* : *masso*; *tark* : *targa* : *tarka* : *tarko*; *tsilk* (tilk) : *tsilga* : *tsilka* : *tsilko*; *wagja* (vai) : *waja* : *wakja* : *wakjo*; *sōrg* : *sōra* : *sōrga* : *sōrgo*; *wald* : *walla* : *walda* : *waldo*; *mōrd* : *mōrra* : *mōrda* : *mōrdo*; *rind* : *rinna* : *rinda* : *rindo*, *samuti malk*, *wōlg*, *rāg* (raag), *sitt* (sõnnik), *wāp* (vaap), *tōld* jt;

luik, *g luiga*, *inf luika*, *pl inf luike*; *tulp* (post) : *tulba* : *tulpa* : *tulpe*; *kurb* : *kurwa* : *kurba* : *kurbe*; *kott* (koht) : *kota* : *kotta* : *kotte*; *kupp* (mull) : *kupa* : *kuppa* : *kuppe*; *kiyhk* (kihv) : *kiyhka* : *kiyhka* : *kiyhke*; *oss* (oks) : *osa* : *ossa* : *osse*; *konts* (jäänus) : *kondza* : *kontsa* : *kontse*, *samuti olg* (õlg), *tuhk* jt;

kärp (kärbis), *g kärbä*, *inf kärpä*, *pl inf kärpi*; *kärk* (soosaar) : *kärgä* : *kärkä* : *kärki*; *serb* (serv) : *serwä* : *serbä* : *serbi*; *wähk* : *wähä* : *wähkä* : *wähki*; *härğ* : *härä* : *härğä* : *härgi*, *samuti päkk*, *sälğ* jt;

sulğ, *g sule*, *inf sulge*, *pl inf sulgi*; *tupp* : *tupe* : *tuppe* : *tuppi*; *leht* : *lehe* : *lehte* : *lehti*; *samuti õlg* (õlekõrs), *täht*, *sāg* (saag) jt;

palk, *g palgi*, *inf palki*, *pl inf palke*; *sañt* (kerjus) : *sañdi* : *sañti* : *sañte*; *tömp* : *tömbi* : *tömpi* : *tömpe*; *wärś* (värss) : *wärzi* : *wärsi* : *wärse*; *kōrts* : *kōrdzi* : *kōrtsi* : *kōrtse*; *nupp* : *nupi* : *nuppi* : *nuppe*; *taťf* : *taťi* : *taťfi* : *taťte*; *kaśś* : *kaśi* : *kaśśi* : *kaśse*; *klōnks* (lonks) : *klōngzi* : *klōnksi* : *klōnkse*; *rakk* (väike koer) : *raki* : *rakki* : *rakke*; *tuñd* : *tuñni* : *tuñdi* : *tuñde*, *samuti kōřt* (jahusupp), *pqiś* (poiss), *kaus* (kauss), *tomp*, *krōnks* (kõverus), *rūf* (aknaruu), *kōřk*, *rāk* (rääk), *kōřb* (pruun hobune), *tsiřp* (sirp), *tsiřts* (sirts), *õuťs* (õits), *kottf*, *trepp* jt;

kerk (jalapink), *g kergo*, *inf kerko*, *pl inf kerka*; *kurk* : *kurgu* : *kurku* : *kurka*; *kirp* : *kirbu* : *kirpu* : *kirpa*; *kimp* : *kimbo* : *kimpo* : *kimpa*; *sīb* (tiib) : *sīwo* : *sibo* : *sība*; *kōrts* (korts) : *kōrdzo* : *kōrtso* : *kōrtsa*; *sōit* : *sōidu* : *sōitu* : *sōita*; *ōhk* : *ōhu* : *ōhku* : *ōhka*; *lukk* : *luku* : *lukku* : *lukka*; *tākk* : *tāko* : *tākko* : *tākka*; *nejd* : *nejo* : *nejdo* : *nejda*; *ropp* : *ropo* : *roppo* : *roppa*; *lipp* : *lipu* : *lippu* : *lippa*; *kōtt* (kõht) : *kōtu* : *kōttu* : *kōtta*; *oht* : *oho* : *ohto* : *ohta*; *peig* : *pejo* : *peigo* : *peiga*; *lind* : *linnu* : *lindu* : *linda*, *samuti temp*, *pīp* (piip), *konts*, *nārts* (narts), *koit*, *mulk* (auk), *wōik* (kollase karvaga hobune), *tōuk*, *tohk* (kasetoht), *jakk*, *lahk*, *nāpp*, *jutt*, *patt*, *org*, *turg*, *kund* (viljatu maa), *kand* (känd), *pōld* jt;

kūt (küüt, vöödiline), *g kūdū*, *inf kūtū*, *pl inf kūtā*; *mürk* (surmaputk) : *mürgū* : *mürkü* : *mürkā*; *sūd* (süü) : *sūū* : *sūdū* : *sūdā*; *pütt* : *pütū* : *püttū* : *püttā*, *samuti pelg* (pagemine) jt;

sāj (pulmad, pulmarong), *g saja*, *inf sāja*, *pl inf sājo*; *krōn* (kroon) : *krōni* : *krōni* : *krōne*; *lōw* (lüsi) : *lōwi* : *lōwi* : *lōwe*, *samuti pōř* (pöör), *pōl* (pool), *sōl* (sool), *nōl* (nool) jt;

poig (poeg), *g poja*, *inf poiga*, *pl inf poige*; *lāud* : *lawwa* : *lāuda* : *lāudo*; *lōug* : *lōwwa* : *lōuga* : *lōugo*; *peüg* (rattapöid) : *pewwā* : *peügā* : *peügi*; *siug* : *siwwu* : *siugu* : *siuga*; *mōk* (mõök) : *mōga* : *mōka* : *mōko*; *rōg* (roog) : *ruwwa* : *rōga* : *rōge*; *samuti qig* (aeg), *raud*, *tsōg* (pastel), *pōud*, *kiud* jt; *jōt* (joot), *g jōdu*, *inf jōtu*, *pl inf jōta*; *mōt* (mõõt) : *mōdu* : *mōtu* : *mōta*; *sōrd* (ale) : *sōru* : *sōrdū* : *sōrda*; *sōt* (söötis

raud (*Eisen*), tsög (*Bauerschuh*), pōud (*Dürre*), kiud (*Faden*) u. a.; jôt (*Gasterei*) G. jōdu, I. jōtu, I. pl. jōta, môt (*Maass*) mōdu, mōtu, mōta, sōrd (*Verhack*) sōru, sōrdu, sōrda, sôt (*unbebautes Land*) sōdū, sôtū, sôtā, kērd (*Drehung*) kēro, kērdō, kērda, eben so rōg (*Rohr*), kēt (*Kochspeise*), rôt (*Compagnie*), rōp (*Ofenkrücke*) u. a.; — lāšk (*Wittve*) G. lāzā, I. lāškā, I. pl. lāški, usk (*Religion*) uzu, usku, uska, kāsk (*Befehl*) kązū, kāskū, kāskā, pūtsk (*Röhre*) pūdze, pūtske, pūtski, rōsk (*Peitsche*) rōza, rōska, rōske, eben so tujsk (*Schneegestöber*), wašk (*Metall*), rask (*wolleses Fusstuch*), nīsk (*Fischmilch*) u. a.

Anmerk. 1. Im Nominativ mouillirte Wörter, an welchen im Genitiv die Mouillirung wegfällt, nehmen sie in beiden Infinitiven wieder an, wie oben hārg, sālg, lāšk u. a., eben so also auch, wo keine Elision Statt findet, z. B. piřw (*Wolke*) G. pilwe, I. piřwe, Inf. plur. piřwi, ōńń (*Glück*) ōnne, ōńńe, ōńńi, eben so peřw (*Abhang*), pōřř (*Schürze*), pōřw (*Knie*), tařw (*Winter*) u. a.

Anmerk. 2. Die Tenuation des dem Infinitiv gleichen Genitivs des Plurals zur Bildung der Suffixcasus geschieht ganz auf dieselbe Weise wie die des Genitivs im Singular. Wir geben als Beispiele von einigen der vorher und unten aufgeführten tenuirten Wörter den Genitiv und einen Suffixcasus des Plurals: nahk G. pl. nahko, Elat. pl. nahost — ajd, ajdo, ajost — tark, tarko, targost — wagja, wakjo, wajost — rind, rindo, rinnost, — wōlg, wōlgo, wōlost — lujk, lujke, lujgest — kurb, kurbe, kurwest — kott, kotte, kotest — konts, kontsa, kondzast — serb, serbi, serwist — sułg, sułgi, sulist — leht, lehti, lehist — pałk, pałke, pałgest — sańt, sańte, sańdest — tōmp, tōmpe, tōmbest — kaśś, kaśśe, kaśest — kōřts, kōřtse, kōřdzest — kotī, kotīe, kotēst — kurk, -kurka, kurgast — kimp, kimpa, kimbast — sīb, sība, siwast — kōřts, kōřtsa, kōřdzast — lukk, lukka, lukast — ropp, roppa, ropast — kōtt, kōtta, kōtast — peig, peiga, pejast — mulk, mulka, mulgast — lind, linda, linnast — tuńd, tuńde, tuńnest — kūt, kūtā, kūdast — pūtt, pūttā, pūtast — mūrķ, mūrķā, mūrģast — sāj, sājo, sajost — lōw, lōwe, lōwest — jauh, jauha, jahast — poig, poige, pojest — laud, laudo, lawwest — lōug, lōugo, lōwwost — peūg, peūgi, pewwist — siug, siuga, siwwast — rōg, rōge, ruwwest — jôt, jōta, jōdast — sōrd, sōrda, sōrast — rōg, rōga, rōast — kērd, kērda, kērast — lāšk, lāški, lāzist — pūtsk, pūtski, pūdizist — rōsk, rōske, rōzest u. s. w.

Eine Abweichung entsteht bisweilen dadurch, dass der Vocal i, wenn er durch Elision unmittelbar mit dem Stammvocal zusammenkommt, mit diesem einen Diphthong bildet, sajst oder saist von sāg, wobei auch dieselbe Ablautung vorkommt, wie beim kurzen Vocal (vergl. oben § 8, c), sōjst st. sūist von sūd G. pl. sūdā. Ausserdem hört man neben den angeführten regelmässigen Formen hin und wieder auch nicht regelmässig gebildete wie hullest neben hullast (hull), lāzost neben lāzist (lāšk), pojzast neben pojzest (pojś).

§ 17. Classe II (bei Ahrens noch I). Einsylbige Wörter, wie in der vorhergehenden Classe, ohne Tenuation im Genitiv, aber mit wirklicher consonantischer, nicht bloss in der Betonung liegender Firmation in den Infinitiven. Der Infinitiv des Singulars behält auch hier den Vocal des Genitivs, der Auslautsvocal des Infinitivs im Plural richtet sich nach den Regeln der

maa) : *sōdū* : *sōtū* : *sōtā*; *kêrd* (keerd) : *kêro* : *kêrdo* : *kêrda*, samuti *rôg* ((pilli)-roog), *kêt* (keeduroog), *rôt* (rood), *rôp* (roop) jt; *lâšk* (lesk), g *lâzā*, inf *lâškā*, inf pl *lâški*, usk : *uzu* : *usku* : *uska*; *kâsk* : *kâzū* : *kâskū* : *kâskā*; *pūtsk* (putk) : *pūdze* : *pūtske* : *pūtski*; *rôsk* (roosk) : *rōza* : *rōska* : *rōske*, samuti *tūisk*, *wašk* (vask), *rask* (villane jalarätik), *nīsk* (niisk) jt;

1. märkus. Sõnad, mis on nominatiivis muljeeritud ja genitiivis selle kaotanud, muljeeritakse taas mõlema arvu infinitiivis, nagu eespool *hārg*, *sālg*, *lâšk* jt, ka siis, kui ei toimu elisiooni, nt *piłw* (pilv), g *pilwe*, inf *piłwe*, pl inf *piłwi*; *ōññ* : *ōñne* : *ōñ-ñe* : *ōññi*, samuti *perw* (perv), *pōll*, *pōłw* (pōlv), *talw* (talv) jt.

2. märkus. Infinitiiviga sarnase mitmuse genitiivi puhul toimub tenuatsioon sufiksilistes käänetes samamoodi nagu ainsuse genitiivis. Esitame mõned näited eespool ning järgnevalt nimetatud genitiivis ja mitmuses tenueeritud sufiksilistes käänetes sõnade kohta: *nahk*, pl g *nahko*, pl el *nahost*; *qid* : *qido* : *qio*st; *tark* : *tarko* : *targost*; *wagja* : *wakjo* : *wajost*; *rind* : *rindo* : *rinnost*; *wōlg* : *wōlgo* : *wōlost*; *łuik* : *łuike* : *łuigest*; *kurb* : *kurbe* : *kurwest*; *kott* : *kotte* : *kotest*; *konts* : *kontsa* : *kondzast*; *serb* : *serbi* : *serwist*; *sulg* : *sulgi* : *sulist*; *leht* : *lehti* : *lehist*; *palk* : *palke* : *palgest*; *saht* : *sahte* : *sañdest*; *tōmp* : *tōmpe* : *tōmbest*; *kašš* : *kašše* : *kašest*; *kōrts* : *kōrtse* : *kōrdzest*; *kotf* : *kotfe* : *kofest*; *kurk* : *kurka* : *kurgast*; *kimp* : *kimpa* : *kimbast*; *sīb* : *siba* : *sīwast*; *kōrts* : *kōrtsa* : *kōrdzast*; *lukk* : *lukka* : *lukast*; *ropp* : *roppa* : *ropast*; *kōtt* : *kōtta* : *kōtast*; *peig* : *peiga* : *pejast*; *mulk* : *mulka* : *mulgast*; *lind* : *linda* : *linnast*; *tuñd* : *tuñde* : *tuññest*; *kūt* : *kūtā* : *kūdāst*; *pütt* : *püttā* : *pütāst*; *mürk* : *mürkā* : *mürgāst*; *sāj* : *sājo* : *sajost*; *lōw* : *lōwe* : *lōwest*; *jauh* : *jauha* : *jahast*; *poig* : *poige* : *pojest*; *laud* : *laudo* : *lawwost*; *lōug* : *lōugo* : *lōwwost*; *peüg* : *peügi* : *pewwist*; *siug* : *siuga* : *siwwast*; *rōg* : *rōge* : *ruwwest*; *jôt* : *jôta* : *jōdast*; *sōrd* : *sōrda* : *sōrast*; *rōg* : *rōga* : *rōast*; *kêrd* : *kêrda* : *kērast*; *lâšk* : *lâški* : *lâzist*; *pūtsk* : *pūtski* : *pūdizist*; *rôsk* : *rōske* : *rōzest* jne.

Mõnikord tekib erand siis, kui vokaal *-i* satub elisiooni tõttu tüvevokaali kõrvale ja moodustab viimasega diftongi, *saist* või *saist* sõnast *sāg*, sealjuures toimub samasugune tüvemuutus nagu lühikeste vokaalide puhul (vrd § 8, c) *sōist* mitte *sūist* sõnast *sūd*, pl g *sūdā*. Peale selle võib nimetatud reeglipärase vormide kõrval kuulda mõnikord ka ebareeglipäraseid vorme, nagu *hullast* kõrval esinev *hullest* (*hull*), *lāzist* kõrval *lāzost* (*lâšk*), *pojizest* kõrval *pojizast* (*poiš*).

§ 17. II tüüp (Ahrensil veel I). Ühesilbilised sõnad nagu eelmiseski tüübis. Genitiivis ilma tenuatsioonita, kuid infinitiivis esineb tegelik konsonandiline, mitte vaid rõhuline firmatsioon. Ainsuse infinitiiv säilitab ka siin genitiivi lõppvokaali. Mitmuse infinitiivi lõppvokaal käitub I tüübi reeglite järgi, samuti toimub käändelõpu ees mitmuse infinitiiviga sarnase mitmuse genitiivi tenuatsioon. Illatiiv nagu I tüübis. Kõik selle tüübi sõnad lõpevad liikvida (või *w-ga*), mille ees on nõrk konsonant, mis infinitiivis firmeerub. Mõnikord hääldatakse neid ainsuse nominatiivis pika ühesilbi-

Classe I, auch die Tenuation des mit dem Infin. im Plural gleichlautenden Genitivs vor Casus-suffixen ist so wie dort. Die Illative wie in der Classe I. Die hieher gehörigen Wörter enden alle mit einer Liquida (oder w) und einem diesen vorhergehenden schwachen Consonanten, welcher eben in den Infinitiven firmirt wird, und sie werden bisweilen im Nom. sing. statt einsylbig lang mit zwei kurzen Sylben gesprochen, indem man zwischen den beiden Schlussconsonanten einen Hülfsvocal einschiebt zu bequemerer Aussprache z. B. sōgel, nōder, st. sōgl, nōdr. Diese scheinbar zweisylbigen Wörter werden dadurch gewissen wirklich zweisylbigen Wörtern des Revalenstnischen (bei Ahrens Classe I der vierten Declination) sehr ähnlich, wie madal (*niedrig*), nādāl (*Woche*), kūbar (*Hut*), sūgaw (*tief*), wāgew (*stark*) u. d. gl., aber das Werroehstnische unterscheidet diese genau dadurch, dass es im Nominativ den starken Consonanten gebraucht (matal, nātāl, kūpār, sūkāw, wākew), und erst in den anderen Casus den schwachen eintreten lässt (madala, nādālā u. s. w.) und dadurch, dass in diesen anderen Casus wieder die Wörter unserer Classe II sofort den Hülfsvocal ausstossen und als wirklich einsylbige Stämme erscheinen. Solche Wörter sind z. B. mūgr (*Maulwurf*) G. mūgrā, I. mūkrā. I. u. G. pl. mūkri, Elat. pl. mūgrist, sōgl (*Sieb*) sōgla, sōkla, sōklo, sōglost, kōdr (*Schote*) kōdra, kōtra, kōtro, kōdrost, ōgw (*gerade*) ōgwa, ōkwa, ōkwo, ōgwost, sōbr (*Freund*) sōbra, sōpra, sōpro, sōbrost, lōdw (*schlaff*) lōdwa, lōtwa, lōtwo, lōdwozt, kezw (*Gerste*) kezwā, keswā, keswi, kezwist, eben so hōdr (*zart*), pōdr (*Elenthier*), nagl (*Nagel*), wagl (*Wurm, Made*), razw (*Fett*) u. a.

§ 18. Classe III (bei Ahrens ebenso). Sie enthält, so wie die beiden folgenden, zweisylbige Wörter, welche in der Flexion aber sich ganz nahe den einsylbigen der beiden ersten anschliessen. Sie haben nämlich die erste Sylbe kurz, und da das Ehstnische überhaupt nicht kurze einsylbige Nomina duldet, so haben sie den Endvocal nicht verlieren können, wie die Wörter der ersten beiden Classen den ihrigen, wenn man sie mit den entsprechenden finnischen vergleicht. Die Wörter der dritten, vierten und fünften Classe sind also der finnischen Form ganz treu geblieben. Die dritte enthält nun Wörter auf a (ä), o, u (ü), i, welche die Infinitive firmiren, wie in der zweiten Classe, und z. Th. den Genitiv des Singulars tenuiren wie in der ersten: wegen des Vocals, welchen der Infinitiv des Plurals anzunehmen hat, und wegen der Veränderung des mit ihm gleichlautenden Genitivs vor Suffixen gelten dieselben Regeln, wie in der ersten und zweiten Classe. Die Illative wie in den vorhergehenden Classen.

Ohne Tenuation: kari (*Motte*) G. kari, I. und Illat. kārri, I. pl. und G. pl. kārre, Elat. karest; peni (*Hund*) peni, penüi, penüe, penest — kiwi (*Stein*) kiwi, kiwwi, kiwwe, kiwest, lahi (*Spalt*) lahi, lahhi, lahbe, lahest, kälü (*Schwägerin*) kälü, källü, källä, käläst, raha (*Geld*) raha, rahha, rahho, rahost, maja (*Haus*) maja, maija, maijo, majost, kiza (*Geschrei*) kiza, kisa, kiso, kizost, pezä (*Nest*) pezä, pesä, pesi, pezist, sõna (*Wort*) sõna, sõnna, sõnno, sõnost, iho (*Leib*) iho, ihho, ihha, ihast, himo (*Begierde*) himo, himmo, himma, himast, elo (*Leben*) elo, ello, ella, elast, wilu (*kühl*) wilu, willu, willa, wilast, udzu (*Nebel*) udzu, utsu, utsa, udzast, hädä (*Noth*) hädä, hätä (Ill. hättä), hāti, hädist, abi (*Hülfe*) abi, api (Ill. appi), ape, abest, eben so hūwä (*gut*), hani (*Gans*), rahu (*Ruhe*), tülü (*Unruhe*), külä (*Dorf*), nizu

lise sõna asemel kahe lühikese silbiga, sel puhul tekib kahe lõppkonsonandi vahele mugavama hääldamise huvides abivokaal, nt *sõgel*, *nõder* sõnakujude *sõgl*, *nõdr* asemel. Need näiliselt kahesilbilised sõnad on väga sarnased vastavate Tallinna murde kahesilbiliste sõnadega (Ahrensil IV käändkonna I tüüp), nt *madal*, *nädal*, *kübar*, *sügaw*, *wägew* jms, ent Võru murdes eristatakse neid nominatiivis tugeva konsonandi kasutamisega (*matal*, *nätäl*, *küpär*, *sükaw*, *wäkw*), mis alles teistes käänetes nõrgeneb (*madala*, *nädälä* jne). Lisaks heidavad meie II tüübi sõnad abivokaali teistes käänetes jälle välja ja näevad välja nagu tõelised ühesilbilised tüved. Niisugused sõnad on näiteks *mügr* (mutt), *g mügrä*, inf *mükrä*, pl *g* ja pl inf *mükri*, pl el *mügrist*; *sõgl* (sõel) : *sõgla* : *sõkla* : *sõklo* : *sõglost*; *kõdr* (kõder) : *kõdra* : *kõtra* : *kõtro* : *kõdrost*; *õgw* (õgev, sirge) : *õgwa* : *õkwa* : *õkwo* : *õgwost*; *sõbr* (sõber) : *sõbra* : *sõpra* : *sõpro* : *sõbrost*; *lõdw* (lõtv) : *lõdwa* : *lõtwa* : *lõtwo* : *lõdwost*; *kezw* (kesv, oder) : *kezwä* : *keswä* : *keświ* : *kezwist*, samuti *hõdr* (habras), *põdr* (põder), *nagl* (nael), *wagl* (vagel), *razw* (rasv) jt.

§ 18. III tüüp (Ahrensil sama). Sisaldab kahesilbilisi tüvesid nagu kaks järgmist tüüpigi, sarnanedes muutmise poolest kahe esimese tüübi ühesilbiliste sõnadega. Nende sõnade esimene silp on lühike ja kuna eesti keeles ei ole üldse lühikesi ühesilbilisi noomeneid, siis ei ole siin saanud toimuda lõppvokaali kadu nagu esimeses kahes tüübis, kui võrrelda neid soome keelega. Kolmanda, neljanda ja viienda tüübi sõnad on säilitanud üsna täpselt soome keele vormi. Kolmas tüüp sisaldab *a-* (*ä-*), *o-*, *u-* (*ü-*), *i-lõpulisi* sõnu, mille mõlema arvu infinitiiv firmeerub nagu II tüübis ja ainsuse genitiiv tenueerub osaliselt nagu I tüübis. Vokaali tõttu, mis lisandub mitmuse infinitiivile, ja sellega sarnaselt kõlava genitiivi muutumise tõttu sufiksites, kehtivad samasugused reeglid nagu I ja II tüübis. Illatiivid nagu eelmistes tüüpides.

Ilma tenuatsioonita: *kari* (koi), *g kari*, inf ja ill *karri*, pl *g* ja pl inf *karre*, el *karest*; *peni* : *peni* : *peñni* : *peñne* : *penest*; *kiwi* : *kiwi* : *kiwwi* : *kiwwe* : *kiwest*; *lahi* (lõhe) : *lahi* : *lahhi* : *lahhe* : *lahest*; *kälü* (käli) : *kälü* : *källü* : *källä* : *käläst*; *raha* : *raha* : *rahha* : *rahho* : *rahost*; *maja* : *maja* : *mai* : *mai* : *majost*; *kiza* (kisa) : *kiza* : *kisa* : *kiso* : *kizost*; *pezä* (pesa) : *pezä* : *pesä* : *pesi* : *pezist*; *sõna* : *sõna* : *sõnna* : *sõnno* : *sõnnost*; *iho* (ihu) : *iho* : *ihho* : *ihha* : *ihast*; *himo* (himu) : *himo* : *himmo* : *himma* : *himast*; *elo* (elu) : *elo* : *ello* : *ella* : *elast*; *wilu* (vilu, külm) : *wilu* : *willu* : *willa* : *wilast*; *udzu* (udu) : *udzu* : *utsu* : *utsa* : *udzast*; *hädä* (häda) : *hädä* : *hätä* (ill hättä) : *hāti* : *hädist*; *abi* : *abi* : *api* (ill appi) : *ape* : *abest*, samuti *hüwä* (hüva, hea), *hani*, *rahu*, *tülü* (tüli), *külä* (küla), *nizu* (nisu), *kõzu* (kest), *muna*, *tano* (tanu), *kumo* (ahjukumm), *lümo* (lima), *pudzu* (ude), *sõba*, *naba*, *emä* (ema), *izä* (isa) jt.

(Weizen), kōzu (Hülse), muna (Ei), tano (Haube), kumo (Ofengewölbe), lūmo (Schleim), pudzu (feiner Abfall), sōba (Decke), naba (Nabel), emä (Mutter), izä (Vater) u. a.

Mit Tenuation: uba (Bohne) G. oa, I. upa, Illat. uppa, I. und G. pl. upe, Elat. oist (oder oist), mado (Wurm) mao, mato, matto, mata, madast, ido (Keim) eo, itu, ittu, ita, east, sōda (Krieg) sōa, sōta, sōtta, sōto, sōost, jago (Theil) jao, jako, jakko, jaka, jaast, suga (Hechel) soa, suka, sukka, suke, soest, tego (That) teo, teko, tekko, teka, teast, rūgä (Roggen) rōä, rūkă, rūkkă, rūki, rōist (od. rōist), tugi (Stütze), toe, tuke, tukke, tuki, toist (od. toist), jōgi (Fluss) jōe, jōke, jōkke, jōki, jōist (od. jōist), magu (Geschmack) mau, maku, makku, maka, maast, eben so kude (Einschlag der Weber), sado (Regen), mōdu (Meth), wido (Fuhr), pido (Fest), mago (Magen), wago (Furche), lugu (Lied) u. a.

Anmerk. Hieher gehört auch lagja (breit) G. laja, I. lakja, Inf. und G. pl. lakjo, Elat. lajost, eben so wagja (Keil), denn schwache Consonanten mit j verbunden werden so leicht ausgesprochen, dass sie fast nur wie mouillirt klingen und keine Position bilden (vergl. oben § 3).

§ 19. Classe IV (bei Ahrens II). Zweisylbige Wörter auf i mit kurzer erster Sylbe, wie in der vorhergehenden Classe, aber das i wird in der Flexion zu j, welches sich dem vorhergehenden Consonanten eben so anschliesst, wie in der vorstehenden Anmerkung angegeben ist, der Genitiv nimmt also einen neuen Vocal an, wie in der zweiten Classe, der Infinitiv und Illativ unterscheiden sich von ihm nur durch die Firmation, welche meistens nur in dem stärkeren Accent besteht, selten consonantisch ist, der Genitiv des Plurals, gleich dem Infinitiv, wird gebildet wie in der zweiten Classe, und vor den angehängten Suffixen tenuirt wird sein Stamm dem des Singulargenitivs wieder gleich. Der Vocal des Genitivs kann eben so wenig durch Regeln bestimmt werden, wie in der ersten Classe. Die hieher gehörigen Wörter sind übrigens nicht sehr zahlreich.

Beispiele davon sind: azi (Sache) G. azja (fast wie aza), I. ašja, I. und G. pl. ašjo, Elat. azjost (azost), ahi (Ofen) ahjo, ahjo, ahja, ahjast, wali (stark, streng) walja (waſa), walja, waljo, waljost (waſost), wari (Schatten) warjo (waſo), waſjo, waſja, warjast (waſast), eben so pōhi (Boden), tūhi (leer), wili (Getreide), puri (Segel), turi (Knüttel) u. a.

Anmerk. Auch hier scheint, wie in der zweiten Classe, die Zweisylbigkeit in Folge der erleichterten Aussprache eingetreten zu sein, denn nimmt man als ursprünglich einsylbigen Stamm azj, ahj, walj, warj u. s. w. an, so sind diese Wörter vollkommen denen der beiden ersten Classen gleich. Einige im Revalehstnischen zu dieser Classe gehörenden Wörter, als kahju (Schade) (statt kahi), lahi oder lahja (mager), sind im Werroehstnischen wirklich einsylbig, nur mit Umstellung des i, da die Verbindung hj als Auslaut zu wenig mundgerecht ist, und sie heissen also dort kaih, laih, werden aber ganz eben so declinirt, als ob sie kahi, lahi hieszen.

§ 20. Classe V (bei Ahrens zu III). Einige zweisylbige Wörter auf i mit vorhergehender kurzer erster Sylbe, welche im Genitiv das i in e verwandeln, aber nicht in Verbindung mit einer Tenuation wie in Cl. III. Der Infinitiv behält den Vocal des Genitivs und wird fir-

Tenuatsiooniga: *uba*, g *oa*, inf *upa*, ill *uppa*, pl g ja pl inf *upe*, el *oist* (või *qist*), *mado* (madu) : *mao* : *mato* : *matto* : *mata* : *madast*; *ido* (idu) : *eo* : *itu* : *ittu* : *ita* : *east*; *sōda* : *sōa* : *sōta* : *sōtta* : *sōto* : *sōost*; *jago* (jagu) : *jao* : *jako* : *jakko* : *jaka* : *jaast*; *suga* : *soa* : *suka* : *sukka* : *suke* : *soest*; *tego* (tegu) : *teo* : *teko* : *tekko* : *teka* : *teast*; *rügä* (rukis) : *röä* : *rükä* : *rükkä* : *rüki* : *röist* (või *röist*); *tugi* : *toe* : *tuke* : *tukke* : *tuki* : *toist* (või *toist*); *jōgi* : *jōe* : *jōke* : *jōkke* : *jōki* : *jōist* (või *jōist*); *magu* (maik) : *mau* : *maku* : *makku* : *maka* : *maast*, samuti *kude* ((kanga)kude), *sado* (sadu), *mōdu*, *wido* (vedu), *pido* (pidu), *mago* (magu), *wago* (vagu), *lugu* (laul) jt.

Märkus. Siia kuuluvad ka *lagja* (lai), g *laja*, inf *lakja*, pl g ja pl inf *lakjo*, el *lajost*, samuti *wagja* (vai), sest *j*-ga seotud nõrgad konsonandid häälduvad nii kergelt, et kõlavad peaaegu muljeeritult ega tekita positsiooni (vrd eespool § 3).

§ 19. IV tüüp (Ahrensil II). Kahesilbilised *i*-lõpulised sõnad lühikese esisilbiga nagu eelmiseski tüübis, kuid *-i* muutub sõna muutmisel *j*-ks, mis on eelneva konsonandiga samamoodi seotud nagu eelmises märkuses nimetatud. Genitiiv saab uue lõpuvokaali nagu II tüübis. Infinitiiv ja illatiiv erinevad sellest ainult rõhulise, harva ka konsonandilise firmatsiooni poolest. Nii mitmuse genitiiv kui ka infinitiiv moodustatakse nagu II tüübis ja enne lisanduvaid sufikseid tenueeritakse selle tüvi samamoodi nagu ainsuse genitiivis. Genitiivi vokaal allub reeglistamisele niisama vähe kui I tüübis. Sellesse tüüpi ei kuulu eriti palju sõnu.

Näited: *azi*, g *azja* (peaaegu *aža*), inf *ašja*, pl g ja pl inf *ašjo*, el *azjost* (*ažost*); *ahi* : *ahjo* : *ahjo* : *ahja* : *ahjast*; *wali* (vali) : *walja* (*waļa*) : *walja* : *waljo* : *waljost* (*walost*); *wari* (vari) : *warjo* (*waŕo*) : *warjo* : *warja* : *warjast* (*waŕast*), samuti *pōhi*, *tūhi*, *wili*, *puri*, *turi* (malakas, kaigas) jt.

Märkus. Ka selles nagu II tüübis näib kahesilbilisus olevat kergema häälduse tagajärg. Kui võtta algupärastena ühesilbilisi tüvesid *azj*, *ahj*, *walj*, *warj* jne, siis on need sõnad täiesti sarnased kahe esimese tüübi sõnadega. Mõned Tallinna murdes sellesse tüüpi kuuluvad sõnad, nagu *kahju* (*kahi* asemel), *lahi* või *lahja* (köhn), on Võru murdes tegelikult ühesilbilised, ainult *-i* on seal ümber paiknenud, kuna *hj*-ühend pole sõna lõpus eriti suupärane, ja need kõlavad seal *kaih*, *laih*, kuid käänduvad samamoodi nagu *kahi*, *lahi*.

§ 20. V tüüp (Ahrensil III). Mõned kahesilbilised *i*-ga lõppevad sõnad, millele eelneb lühike esisilp. Genitiivis muutub lõppvokaal *-i* *e*-ks, kuid mitte tenuatsiooniga seoses nagu III tüübis. Infinitiiv säilitab genitiivi vokaali ja firmeerub nagu III tüübis. Mitmuse genitiiv ja mitmuse infinitiiv lõpevad *i*-, mitte *e*-ga nagu esimeses tüübis. Mõlema arvu illatiivi ja mitmuse sufiksliste käänete vahetõke on sarnane kol-

mirt wie in der dritten Classe, Inf. und Genitiv des Plurals haben i st. e wie in der ersten, und das Verhältniss der beiden Illative so wie der Suffixcasus im Plural ist wie in der dritten. Von den Wörtern dieser Classe, welche sich zu der dritten ganz eben so verhält wie die zweite zur ersten, sind einige Beispiele folgende: nimi (*Name*) G. nime, I. nimme, I. und G. nimmi, Elat. nimist, läwi (*Schwelle*) läwe, läwwe, läwwi, läwist, töbi (*Krankheit*) töbe, töpe, töpi, töbist, eben so lumi (*Schnee*) u. a.

§ 21. Classe VI (bei Ahrens zweite Decl. Cl. I). Einsylbige Wörter mit einer mouillirten Liquida auslautend, welche wie die firmirende Declination den Inf. auf t bilden; der Genit. bekommt e und ist vocalisch oder durch den Accent tenuirt, Inf. und Genit. des Plur. haben i statt dessen, und vor den Casussuffixen tritt wieder die tenuirte Form des Singulargenitivs ein. Der Illat. des Plur. ist dem Inf. gleich, der des Singul. wird aus dem Inf. derselben Zahl gebildet durch Tenuation und Veränderung des t in de; Beispiele sind: hōī (*Sorge*) G. hōle, I. hōlt, I. und G. pl. hōli (hōlde), Elat. hōlist, kēī (*Zunge*) kēle, kēlt, kēli (kēlde), kēlist, eben so kōr (*Rinde*), sōñ (*Ader*), pōī (*Seite*), pēī (*Mastbaum*), sēr (*Schienbein*), mēī (*Sinn*) u. a.; — hūī (*Lippe*) hūle, hūlt, hūli, hūlist, sār (*Insel*) säre, särt, sārī, sārīst, eben so jūr (*Wurzel*), sūr (*gross*) u. a.

Anmerk. 1. In derselben Weise wird auch kūz (*Fichte*, revalehstnisch kūšk) declinirt, mit z statt der Liquida, nur dass hier vor dem starken t des Infinitivs st. des z ein s erfordert ist (vergl. § 6, a).

Anmerk. 2. Der Genitiv des Plurals kann, wie ebenfalls bei einigen mehrsyllbigen Wörtern, auch aus dem Inf. des Singulars gebildet werden, mit der Tenuation des Singulargenitivs, also nōlde, kēlde, hūlde, sārde u. s. w., aber die Suffixcasus des Plurals sind unabhängig von dieser Genitivform, wie schon oben bemerkt worden.

§ 22. Classe VII. Einsylbige Wörter auf h mit einem Diphthong oder gedehnten Vocal. Der Genitiv, vocalisch tenuirt (vergl. § 8, B), hat einen unbestimmten Vocal zur Endung wie in der ersten Classe, der Infinitiv hat t statt dieses Vocals und ist wieder firmirt; Infinit., Genitiv und die Suffixcasus des Plurals wie in der vorhergehenden Classe. Der Illat. des Singulars hängt e an den Infinit., der Illat. des Plurals ist dem Infinit. derselben Zahl gleich. Beispiele: rīh (*Dreschscheune*) G. rihe, I. riht, I. pl. rīhi, G. eben so oder rīhte, Elat. rīhist, rōh (*Kraut*) roho, rōht, rōhi, rōhi (rōhte), rōhist, jāuh (*Mehl*) jaha, jāht, jānha, jahast, eben so rūh (*Trog*), jōuh (*Pferdehaar*), mājh (*Splint*) u. a.

§ 23. Classe VIII. Einsylbige Wörter auf dz oder ts mit vorhergehendem Diphthong oder langem Vocal, die im Infinitiv den Endconsonanten in st verwandeln; der Genitiv hat e und wird consonantisch oder, wenn der Consonant schon ein schwacher ist, nur durch den Accent geschwächt, Infinitiv, Genit. und die Suffixcasus des Plurals, so wie beide Illative, wie in den beiden vorhergehenden Classen. Beispiele: wājts (*Messer*) G. wājdze, Inf. wājst, Inf. pl. wājtsi, G. wājtsi (wājste), Elat. wājdzist, kōūdz (*Strick*) kōūdze, kōūst, kōūdzi, kōūdzi (kōūste), kōūdzist, eben so nīdz (*Weberschaft*) u. a.

manda tüübiga. Selle tüübi sõnadest, mis suhestuvad kolmanda tüübiga samuti nagu teine tüüp esimesega, olgu toodud mõned näited: *nimi*, *g nime*, inf *nimme*, pl *g ja pl inf nimmi*, el *nimist*; *lävi* (lävi) : *läwe* : *läwwe* : *läwwi* : *läwist*; *tõbi* : *tõbe* : *tõpe* : *tõpi* : *tõbist*, samuti *lumi* jt.

§ 21. VI tüüp (Ahrensil II käändkonna I tüüp). Ühesilbilised muljeeritud liikvidaga lõppevad sõnad, mis saavad infinitiivis lõpu *-t* nagu teisteski firmeeruvates käändkondades. Genitiivi lõpuvokaal on *-e* ning see on vokaaliliselt või rõhuliselt tenueeritud. Mitmuse genitiivis ja infinitiivis on *-e* asemel *-i*. Käändelõppudele eelneb taas ainsuse genitiivi tenueeritud vorm. Mitmuse illatiiv on sarnane [mitmuse] infinitiiviga, ainsuse illatiiv moodustatakse sama arvu infinitiivist, mis tenueeritakse ning *-t* muutub *de*-ks. Näited: *hõl'* (hool), *g hõle*, inf *hõlt*, pl *g ja pl inf hõli* (*hõlde*), el *hõlist*; *kêl'* (keel) : *kêle* : *kêlt* : *kêli* (*kêlde*) : *kêlist*, samuti *kôr'* ((puu)koor), *sôn* (soon), *pôl'* (pool), *pêl'* (peel, mastipuu), *sêr'* (säär), *mêl'* (meel) jt; *hül'* (huul) : *hûle* : *hûlt* : *hûli* : *hûlist*; *sâr'* (saar) : *sâre* : *sârt* : *sâri* : *sârist*, samuti *jūr'* (juur), *sūr'* (suur) jt.

1. märkus. Samamoodi käänatakse ka sõna *kūz'* (kuusk, Tallinna murdes *kūšk*), millel on liikvida asemel lõpus *-z*, kuid enne infinitiivi *t*-d muutub *-z s*-ks (vrd § 6, a).

2. märkus. Mitmuse genitiivi võib moodustada nii nagu mõnede enamasilbilistegi sõnade puhul ka ainsuse infinitiivist, millega kaasneb ainsuse genitiivi tenuatsioon, nt *nõlde*, *kêlde*, *hülde*, *sârde* jne, ent mitmuse sufiksilised käänded ei sõltu sellest genitiivivormist, nagu juba eespool märgitud.

§ 22. VII tüüp. Ühesilbilised *h*-lõpulised sõnad, mille tüves esineb diftong või pikk vokaal. Genitiiv on vokaaliliselt tenueeritud (vrd § 8, B), lõppvokaal on määratlemata nagu esimeses tüübis. Infinitiivis on selle vokaali asemel *-t*, kääne on firmeeritud. Mitmuse genitiiv, infinitiiv ja sufiksilised käänded nii nagu eelmises tüübis. Ainsuse illatiivis lisatakse infinitiivi vormile *-e*, mitmuse illatiiv on sarnane sama arvu infinitiiviga. Näited: *rîh* (rehi), *g rihe*, inf *rîht*, pl inf *rîhi*, pl *g sama või rîhte*, el *rîhist*; *rôh* (rohi) : *roho* : *rôht* : *rôhi* : *rôhi* (*rôhte*) : *rôhist*; *jauh* (jahu) : *jaho* : *jauht* : *jauha* : *jahast*, samuti *rûh* (ruhi), *jôuh* (jõhv), *mâih* (mähk) jt.

§ 23. VIII tüüp. Ühesilbilised *dz-* või *ts-*ga lõppevad sõnad, millele eelneb diftong või pikk vokaal. Infinitiivis muutuvad lõppkonsonandid *st*-ks. Genitiivi lõppu tuleb *-e* ja vorm nõrgeb konsonandiliselt, aga kui konsonant on juba nõrk, siis rõhuliselt. Mitmuse genitiiv, infinitiiv ja sufiksilised käänded, samuti mõlema arvu illatiivid nagu kahes eelmises tüübis. Näited: *wâits* (väits), *g wâidze*, inf *wâist*, pl inf *wâitsi*, *g wâitsi* (*wâiste*), el *wâidzist*; *kõüdz* (köis) : *kõüdze* : *kõüst* : *kõüdzi* : *kõüdzi* (*kõüste*) : *kõüdzist*, samuti *nîdz* (niis) jt.

§ 24. Classe IX (bei Ahrens zu Cl. I der zweiten Declin.). Einsylbige Wörter auf z, welche im Genitiv ein e annehmen, im Infinitiv das z in t verwandeln; Genit. und Infinit. des Plurals behalten das z und endigen auf i. Im Genitiv des Singulars tritt eine Tenuation ein; entweder nämlich geht dem z ein r vorher, welchem sich das z assimiliert (vergl. § 8 A. 3), oder ein Diphthong, welcher je nach seiner Beschaffenheit eine wirkliche vocalische Tenuation erleidet (vergl. § 8, B.), oder schwächere Betonung erhält, in beiden Fällen mit Wegfallen des z. Die Illative werden wie in der sechsten Classe gebildet. Es giebt im Werroehstnischen viel weniger Wörter der Art als im Revalehstnischen, z. B. kōrz (*Halm*) G. kōrre, I. kōrt, G. und I. pl. kōrzi, Elat. kōrzist, täüz (*voll*) täwwe, täüt, täüzi, täüzist, reiz (*Schenkel*) reje, rejt, reizt, reizist, eben so warz (*Stiel*), orz (*Stange*), rajz (*Flugstange*) und vielleicht andere.

§ 25. Classe X (bei Ahrens dritte Declination). Einsylbige, schwerbetonte, vocalisch auslautende Wörter. Der Genitiv ist dem Nominativ gleich, der Infinitiv hat d st. t (vgl. § 6 b). Infinitiv und Genitiv des Plurals sind hier verschieden, der erste endigt auf id, wie it in der mehrsyllbigen Declination, so dass er sich von dem Infinitiv des Singulars nur durch den Diphthong statt des einfachen Stammvocalen unterscheidet, der Genit. des Plur. wird ebenfalls nach Analogie der mehrsyllbigen Wörter gebildet, nur dass hier wegen des einsylbigen Stammes eine Tenuation durch Elision des d eintritt. Es ist bemerkenswerth, dass diese Wörter die einzigen im Revalehstnischen sind, welche nicht bloss Suffixcasus, sondern auch diese Genitive selbst vom Infinitiv des Plurals bilden neben der gewöhnlichen Form vom Infinit. des Singulars, z. B. puie neben pūde. Der Illativ wird in dieser Classe mit dem Suffix gebildet, im Singular jedoch mit der Eigenthümlichkeit, dass theils der Vocal desselben dem Stammvocal gleich gemacht wird (pāhā, māha, sōho, pōho), theils ein t (vielleicht nach dem im NW gebräuchlichen Suffix te oder de) eingeschoben wird (sūhte, pūhte, lūhte). Beispiele: mā (*Land*) G. mā, I. mād, I. pl. majd, G. maje, Elat. majest, ô (*Nacht*) ô, ôd, ôjd, ôje, ôjest, pū (*Baum*) pū, pūd, pujd, puje, pujest, tē (*Weg*) tē, tēd, tejd, teje, tejest, sō (*Morast*) sō, sōd, sojd, soje, sojest, eben so pā (*Kopf*), sū (*Mund*), lū (*Knochen*), pō (*Busen*) u. a.

Anmerk. Die Wörter mit einem Diphthong st. des langen Vocalen folgen im Plural der Analogie der ersten Classe, z. B. hoj (*Spule im Weberschiffchen*) G. hoj, I. hojd, I. und G. pl. hoie, Elat. hoiest, wāū (*Schwiegersohn*) wāū, wāüd, wāñā, wāüäst u. a.

§ 26. Classe XI (bei Ahrens Cl. II der zweiten Declination). Zweisylbige Wörter mit einem z zwischen zwei kurzen Vocalen. Der Genitiv verwandelt das i des Nominativ in e wie in der fünften Classe, aber zugleich mit Elision des z, der Infinit. hat t (hier verdoppelt wegen des kurzen Vocalen) statt des e, der Inf. pl. hat wieder die volle Form des Nominat., aber firmirt (s st. z), in den Suffixcasus aber wieder tenuirt, also dem Nominat. des Singulars ganz gleich, der Genitiv hat ausserdem wieder die vom Infinitiv des Singulars durch Hinzufügung eines e gebildete Nebenform; eben so lautet der Illat. des Singulars, der des Plurals ist dem Infinit. gleich. Beispiele: kāzi (*Hand*) G. kāe, I. kätt, Illat. kätte, Inf. pl. kāsī, G. kāsī oder kätte, Elat. kāzist; eben so mezi (*Honig*), wezi (*Wasser*) u. a.

§ 27. Classe XII (bei Ahrens Cl. III der zweiten Declination). Zweisylbige Wörter

§ 24. IX tüüp (Ahrensil II käänkonna I tüüp). Ühesilbilised z-ga lõppevad sõnad, millele genitiivis lisandub *-e*, infinitiivis muutub aga *-z* *t*-ks. Mitmuse genitiivis ja infinitiivis *-z* säilib ning lõppu tuleb *-i*. Ainsuse genitiivis esineb tenuatsioon, juhul kui *z*-le eelneb *-r*, millega *-z* assimileerub (vrd 8 A. 3), või kui *z*-le eelneb diftong, mis allub oma iseloomu kohaselt vokaalilisele tenuatsioonile (vrd § 8 B) või säilitab nõrga rõhu. Mõlemal juhul langeb *-z* välja. Illatiivid moodustatakse sarnaselt kuuen-da tüübiga. Selliseid sõnu esineb Võru murdes palju vähem kui Tallinna murdes, nt *kõrz* (kõrs), *g kõrre*, *inf kõrt*, *pl g ja pl inf kõrzi*, *el kõrzist*; *täüz* (täis) : *täwwe* : *täüt* : *täüzi* : *täüzist*; *reiz* (reis) : *reje* : *rejt* : *reizi* : *reizist*, samuti *warz* (vars), *orž* (õrs), *rajz* (harkadra ais) ja võib-olla teisigi.

§ 25. X tüüp (Ahrensil III käändkond). Ühesilbilised raske rõhuga vokaallõpulised sõnad. Genitiiv on sarnane nominatiiviga. Infinitiivi lõpp on *-t* asemel *-d* (vrd § 6 b). Mitmuse infinitiiv ja genitiiv erinevad siin üksteisest. Esimese lõpus on *-id*, nagu *-it* enamasilbiliste sõnade käänamisel, nii et ainsuse infinitiivist erineb see ainult tüvevokaali asendava diftongi poolest. Mitmuse genitiiv moodustatakse enamasilbiliste sõnade analoogial, ainult ühesilbilisuse tõttu toimub siin tenuatsioon *-d* elisiooni teel. On märkimisväärne, et need sõnad on Tallinna murdes ainsad, kus lisaks sufiksilistele käänetele moodustatakse mitmuse infinitiivist (tavalise ainsuse infinitiivi kõrval) ka genitiivid ise, nt *püde* kõrval *puie*. Illatiiv moodustatakse selles tüübis sufiksiliselt, ainsuses selle omapäraga, et osa vokaallõppe muudetakse tüvevokaali sarnaseks (*pāhā*, *māha*, *sōho*, *pōho*), osal sõnadest tuleb vahele *-t* (võib-olla loodeosas kasutatavate sufiksile *-te* ja *-de* eeskujul): *sūhte*, *pūhte*, *lūhte*. Näited: *mā* (maa), *g mā*, *inf mād*, *pl inf mqid*, *pl g mqie*, *el mqiest*; *ō* (öö) : *ō* : *ōd* : *ōid* : *ōie* : *ōiest*; *pū* (puu) : *pū* : *pūd* : *puid* : *puie* : *puiest*; *tē* (tee) : *tē* : *tēd* : *teid* : *teje* : *teiest*; *sō* (soo) : *sō* : *sōd* : *sqid* : *soje* : *soiest*, samuti *pā* (pää), *sū* (suu), *lū* (luu), *pō* (põu) jt.

Märkus. Sõnad, milles on pika vokaali asemel diftong, järgivad mitmuses esimese tüübi analoogiat, nt *hoi* (kangapool), *g hoi*, *inf hqid*, *pl g ja pl inf hoie*, *el hoiest*; *wäü* (väi) : *wäü* : *wäüd* : *wäüä* : *wäüäst* jt.

§ 26. XI tüüp (Ahrensil II käändkonna II tüüp). Kahesilbilised sõnad *z*-ga kahe lühikese vokaali vahel. Genitiivis muutub nominatiivi lõpp *-i* *e*-ks nagu viiendas tüübis, aga samaaegselt toimub *z*-i elisioon. Infinitiivi lõpp on *-t* (siin lühikese vokaali tõttu kahekordne) *-e* asemel. Mitmuse infinitiiv on sarnane ainsuse nominatiiviga, kuid firmeeritud (*z*-i asemel *-s*), sufiksilistes käänetes aga jälle tenueeritud, nii et sarnaneb täiesti ainsuse nominatiiviga. Mitmuse genitiivil on taas paralleelvorm, mis moodustatakse ainsuse infinitiivist, lisades *-e*. Samamoodi kõlab ainsuse illatiiv, mitmuse illatiiv on aga sarnane [mitmuse] infinitiiviga. Näited: *kāzi* (käsi), *g kae*, *inf kätt*, *ill kätte*, *pl inf käsi*, *pl g käsi* või *kätte*, *pl el kázist*, samuti *mezi* (mesi), *wezi* (vesi) jt.

auf i mit einer Liquida (l, n, r) nach kurzem Stammvocal. Der Genitiv des Singulars so wie der Inf. und die Suffixcasus des Plurals folgen ganz der Analogie der fünften Classe, der Inf. des Singulars aber wird wieder mit consonantischer Endung gebildet, hier nicht t, sondern d (nach § 6, b); davon wird wieder eine Nebenform des Genit. plur. gebildet mit Hinzufügung eines e, eben so lautet der Illativ des Singulars und der des Plurals ist dem Infin. gleich. Beispiele: meri (*Meer*) G. mere, I. merd, I. pl. merri, G. eben so oder merde, Elat. merist, eben so tuli (*Feuer*), uni (*Schlaf*), weri (*Blut*), mõni (*mancher*), sūli (*Klafter*) u. a.

§ 28. Classe XIII (bei Ahrens Cl. I und zum Theil II der vierten Declination). Consonantisch auslautende zwei-, höchst selten (und wohl nur fremden Ursprungs) dreisylbige Wörter, welche im Genit. einen Vocal annehmen, der im Finnischen noch im Nomin. vorhanden, im Esthnischen aber durchgängig abgefallen und durch Regeln nicht zu bestimmen ist. Bis auf diese Schwierigkeit ist die Casusbildung einfach. Der Infinit. setzt t an den Vocal des Genit., der Infinit. des Plurals verwandelt ihn in it, der Genit. in ide, von welchem in den Suffixcasus das de wegfällt. Beide Illative werden mit dem Suffix he gebildet, eben so in allen folgenden Classen, wo nicht das Gegentheil besonders bemerkt ist. Diese Classe ist ungemein umfangreich, und von den dahin gehörigen Wörtern ist noch zweierlei Tenuation zu bemerken und ein seltener Fall der Mouillirung. Vocalisch auslautende Wörter aus zwei kurzen Sylben bestehend sind zwar in den vorübergehenden Classen vielfach vorgekommen, consonantisch schliessende mit dieser Quantität scheint aber das Werroehstnische nicht zu dulden, wenn nicht der mittlere Consonant ein starker (p, t, k, s) ist. Daher werden Wörter, welche im Revalehstnischen diese Form haben, regelmässig im Nominativ firmirt durch Induration oder Verdoppelung des Consonanten, und in den übrigen Casus, wo das Wort drei- oder viersylbig wird, erscheint durch regelmässige Tenuation (nach § 8, A. 1, 2) die schwache Form wieder, z. B. jummal G. jumala, wetel G. wedelä u. dgl. Ob die starke Form im Nominativ nur diesem Umstande zu verdanken ist, oder ob sie dem Worte schon überhaupt (auch im Revalehstnischen) zukommt, erkennt man sogleich am Genitiv, welcher im letzten Falle nicht tenuirt wird, z. B. kaput G. kaputa, pipar G. pipari. Ist die zweite Sylbe nicht auch kurz, sondern durch Position lang, so tritt auch das Bedürfniss der stärkeren Form für den Nominativ nicht ein, z. B. timohk, ezänd, alamb, auch nicht, wenn der Vocal des Genitivs o oder u ist, z. B. unik, ezäk. Dagegen ist bei langer erster Sylbe bisweilen die zweite Sylbe im Genitiv mehr oder weniger merklich tenuirt, wie bei einsylbigen Wörtern, z. B. hummok (*Morgen*), hūlits (*Strasse*), karbatš (*Peitsche*), nařřits (*Haarseil*), kammits (*Fussfessel*), im Genitiv fast wie hummogu, hūlidza, karbadzi, nařřidza, kammidza. — Die auf ts oder sk ausgehenden Wörter, welche im Genitiv i annehmen, lassen im Nominativ statt des abgefallenen i eine ziemlich deutliche Mouillirung hören, obgleich die Sylbe keine betonte ist (s. § 4), z. B. kodašk, kälūšk, hapats, nōglats, sikats. Einige von den vielen zu dieser Classe gehörigen Wörtern sind folgende, und zwar:

a) mit Tenuation des Mittelconsonanten: jummal (*Gott*) G. jumala, I. jumalat, I. pl. jumalit, G. jumalide, Elat. jumalist, kewwäj (*Frühling*) kewäjä, kewäjät, kewäjit, kewäjide, kewäjist, pallaj (*Bettlaken*) palaja, palajat, palajit, palajide, palajist, sōnnom (*Botschaft*) sō-

§ 27. XII tüüp (Ahrensil II käändkonna III tüüp). Kahesilbilised *i*-lõpulised sõnad, mille tüves järgneb lühikesele vokaalile liikvida (*l, n, r*). Nii ainsuse genitiiv kui ka infinitiiv ja mitmuse sufiksilised käänded järgivad V tüübi analoogiat. Ainsuse infinitiivi lõpp on aga taas konsonandiline, siin mitte *-t*, vaid *-d* (§ 6, b järgi), millest moodustatakse omakorda mitmuse genitiivi paralleelvorm *-e* lisamise teel. Samamoodi kõlab ka ainsuse illatiiv, mitmuse illatiiv on sarnane mitmuse infinitiiviga. Näited: *meri, g mere, inf merd, pl inf merri, pl g sama või merde, pl el merist, samuti tuli, uni, weri, mõni, süli* (süld) jt.

§ 28. XIII tüüp (Ahrensil IV käändkonna I ja osaliselt II tüüp). Konsonandiga lõppevad kahesilbilised, väga harva (ja ainult võõrtüvelised) kolmesilbilised sõnad, millele genitiivis lisandub vokaal, mis on soome keeles säilinud veel nominatiivis, kuid eesti keeles valdavalt välja langenud ja reeglitega määratlematu. Kuni selle probleemini on käändemoodustus lihtne. Infinitiivis lisandub genitiivi lõppvokaalile *-t*, mitmuse infinitiivis muutub see *it*-ks, mitmuse genitiivis *ide*-ks, millest sufiksiliste käänete puhul langeb *-de* välja. Mõlemad illatiivid moodustatakse sufiksi *-he* abil nagu ka järgnevates tüüpides, kus vastuolu pole eriti märgatav. See tüüp on erakordselt rikkalik ja sellesse kuuluvates sõnades võib täheldada veel kahte liiki tenuatsiooni ja ühel juhul muljeerumist. Kahest lühikesest silbist koosnevaid vokaallõpulisi sõnu on küll ka eelnevates tüüpides ette tulnud, kuid samasuguse kvantiteediga konsonantlõpulisi sõnu ei näi Võru murdes esinevat, kui just keskmine konsonant pole tugev (*p, t, k, s*). Vormilt sarnased Tallinna murde sõnad firmeeritakse nominatiivis reeglipäraselt induratsiooni ja konsonandi kahekordistamise teel. Ülejäänud käänetes, kus sõna muutub kolme- või neljasilbiliseks, ilmutab end reeglipärase tenuatsiooni tõttu (§ 8, A 1, 2) taas nõrk vorm, nt *jummal, g jumala, wetel, g wedelä* jms. Kas tugev nominatiivivorm võlgneb tänu ainult sellele asjaolule või kas ta üldse sõnasse (ka Tallinna murdes) sobib, selgub kohe genitiivis, mida viimasel juhul ei tenueerita, nt *kaput, g kaputa, pipar, g pipari*. Kui teine silp ei ole lühike, vaid positsiooni tõttu pikk, siis langeb ära vajadus nominatiivi tugeva vormi järele, nt *timohk, ezänd, alamb*, samuti juhul kui genitiivi lõppvokaal on *-o* või *-u*, nt *unik, ezäk*. Seevastu on teine silp genitiivis mõnikord pika esimese silbi tõttu vähem või rohkem tenueeritud nagu ühesilbilistegi sõnade puhul, nt *hummok* (hommik), *hülits* (uulits), *karbats* (piits), *na'rrits* (palmik), *kammiits* (jalaahel) kõlavad genitiivis umbes *hum-mogu, hülidza, karbadzi, na'ridza, kammidza*. *ts-* ja *sk-*lõpulistes sõnades, millele lisandub genitiivis *-i*, on nominatiivis välja langenud *-i* asemel kuulda selget muljeerumist, kuigi tegu on rõhutu silbiga (vt § 4), nt *kodašk, kälüşk, hapats, nõglats, si-kats*. Mõned paljudest sellesse tüüpi kuuluvatest sõnadest on järgmised:

a) **keskmiste konsonantide tenuatsiooniga:** *jummal* (jūmal), *g jumala*, *inf jumalat*, *pl inf jumalit*, *pl g jumalide*, *pl el jumalist*; *kewwāj* (kevad) : *kewājä* : *kewäjät* : *kewäjit* : *kewājide* : *kewäjist*; *pallaj* (voodilina) : *palaja* : *palajat* : *palajit* :

nome, sōnomet, sōnomit, sōnomide, sōnomist, ahhun (*Barsch*) ahuna, ahunat, ahunit, ahunide, ahunist, wetel (*dünn*) wedelä, wedelät, wedelit, wedelide, wedelist, hapen (*Bart*) habene, habenet, habenit, habenide, habenist, sukar (*Kienklotz*) sugara, sugarat, sugarit, sugaride, sugarist, usin (*schnell*) uzina, uzinat, uzinit, uzinide, uzinist, ebenso awwar (*geräumig*), kohhil (*locker*), kirriw (*bunt*), tannom (*Zaunweg*), allew (*Vorstadt*), kollin (*Geräusch*), wäkw (*stark*), tsakaj (*Hacke*), kōtar (*Speiche*), süküs (*Herbst*), utar (*Euter*), hutil (*Stange*), tsäpär (*kraus*), küpär (*Hut*), kusem (*Blase*), sōsar (*Schwester*) u. a.

b) Ohne diese Tenuation: tütrek (*Mädchen*) G. tütreku, Infin. tütrekut, Inf. pl. tütrekit, G. tütrekide, Elat. tütrekist, eben so ezäk (*Stiefvater*), ämmäk (*Stiefmutter*), tatrek (*Buchweizen*), räbäk (*abgenutztes Stück*), rätsäk (*Schlackerwetter*), pussak (*Gurt*), undrek (*Unterrock*), tōndzak (*derb*) u. a.;

nōrik (*junges Weib*) G. nōriko, Infin. nōrikot, Infin. pl. nōrikit, G. nōrikide, Elat. nōrikist, eben so unik (*Haufen*), näüdzik oder nädzik (*Magd*), wanik (*Kranz*), rupik (*schief*), mōdzik (*Dachs*), pätsik (*Brotlaib*), wērik (*Borte*) u. a.;

jōwihk (*Moosbeere*) G. jōwihke, Infin. jōwihket, Infin. pl. jōwihkit, G. jōwihkide, Elat. jōwihkist, käblik (*Zaunkönig*) käbliki (oder ko), käblikit (oder kot), käblikit, käblikide, käblikist, lazeng (*Schuss*) lazengu, lazengut, lazengit, lazengide, lazengist, hapats (*Pferdekober*) hapatsi, hapatsit, hapatsit, hapatside, hapatsist, ezänd (*Herr*) ezändä, ezändät, ezändit, ezändide, ezändist, eben so lēhik (*Bärentraube*), māzik (*Erdbeere*), timohk (*Büttel*), Ērik, Hindrek, leping (*Vertrag*), hainang (*Zeit des Heumähens*), murrang (*Bruch*), häong (*Zerstörung*), jalots (*Fussende*), nōglats (*Nähefaden*), lōkaṭs (*Klopfbrett*), karbaṭs (*Peitsche*), hūlits (*Strasse*), kodašk (*Adler*), kälūšk (*Schwägerin*), emänd (*Frau*), alamb (*unterer*), lähemb (*näher*), wikaht (*Sense*), wēränd (*Viertel*), paper (*Papier*) u. a., auch einige Adjective auf us, aber nur die mit kurzer erster Sylbe, wie löbus (*freundlich*) löbusa, löbusat u. s. w., mōnus (*gedeihlich*) u. a., während die mit langer erster Sylbe syncopirt werden (s. Classe XVI). Dreisylbige Wörter sind z. B. ugurits (*Gurke*), palahuñ (*leinener Sommerrock*).

Anmerk. Die Casusbildung dieser Declination haben auch einige durch Syncope einsylbig gesprochene Wörter, wie kask (*Pelz*) G. kaska, nüsk (*Melkeimer*) G. nüsko, käšk (*Schöpfgefäss*) G. käško u. a. st. kazuk, nüśsik, kázik.

§ 29. Classe XIV (bei Ahrens Classe III der vierten Declination). Zweisylbige Wörter auf s mit unbetonter Endsylbe, welche im Genitiv e annehmen; sie unterscheiden sich von denen der vorigen Classe nur darin, dass der Infin. des Singulars mit Ausstossung des e wieder zweisylbig wird, und dass der Genitiv des Plurals eine Nebenform auf ste hat statt side. Das Einschieben des k im Genitiv des Singulars, das auch im Revalebstnischen bei Weitem nicht überall gilt, kommt im Werroehstnischen nicht vor. Beispiele: hařjas (*Borste*) G. hařjase, I. hařjast, I. pl. hařjasit, G. hařjaside (hařjaste), Elat. hařjasist, eben so taos (*Kummet*), laos (*Treibbeef*), alos (*Unterraum*), katus (*Dach*), kotus (*Gegend*), jalus (*Steigbügel*), rajus (*Ausschnitt unten im Hemde*), löwwüs (*Fund*), pōrüs (*Quirl*), sēdüs (*Abzug für Wasser*), köüdüs (*Band*), wares (*Krähe*), jānes (*Hase*), imis (*Sau*) u. a.

palajide : palajist; sõnnom (sõnum) : sõnome : sõnomet : sõnomit : sõnomide : sõnomist; ahhun (ahven) : ahuna : ahunat : ahunit : ahunide : ahunist; wetel (vedel) : wedelä : wedelät : wedelit : wedelide : wedelist; hapen (habe) : habene : habenet : habenit : habenide : habenist; sukar (lõmmupuu, peerupakust lõhutud särme) : sugara : sugarat : sugarit : sugaride : sugarist; usin : uzina : uzinat : uzinit : uzinide : uzinist, samuti awwar (avar), kohhil (kohev), kirriw (kirev), tannom (tanum), allew (alev), kollin (kolin), wäkew (vägev), tsakaj (raieraud), kōtar (kodar), süküs (sügis), utar (udar), hutil (õngeritv), tsäpär (säbar), küpär (kübar), kusem (põis), sōsar jt.

b) ilma tenuatsioonita: *tütrek (tüdruk), g tütreku, inf tütrekut, pl inf tütrekit, pl g tütrekide, pl el tütrekist, samuti ezäk (kasuisa), ämmäk (kasuema), tatrek (tatar), rābāk (räbal), rätsäk (räitsak), pussak (lai meeste vöö), undrek (undruk), tōndzak (tõnts) jt;*

nōrik (noorik), g nōriko, inf nōrikot, pl inf nōrikit, pl g nōrikide, pl el nōrikist, samuti unik (hunnik), nāūdzik või nādzik (näitsik), wanik, rupik (vildak, kõver), mõdzik (metsik), pätsik (päts), wērik (äärispaal) jt;

jōwihk (jõhvikas), g jōwihke, inf jōwihket, pl inf jōwihkit, pl g jōwihkide, pl el jōwihkist; käblik : käbliki (või -ko) : käblikit (v -kot) : käblikit : käblikide : käblikist; lazeng (lask) : lazengu : lazengut : lazengit : lazengide : lazengist; hapats (hobuse peakott) : hapatsi : hapatsit : hapatsit : hapatside : hapatsist; ezänd (isand) : ezändä : ezändät : ezändit : ezändide : ezändist, samuti lēhik (leesikas), māzik (maasikas), timohk (timut), Ērik, Hindrek, leping, hainang (heinaaeg), murrang (murrak), häong (häving), jalots (jaluts), nōglats (nõelatais), lōkats, karbats (piits), hūlits (uulits), kodask (kotkas), kälüşk (käli), emänd (emand), alamb (alumine), lähemb (lähem), wikaht (vikat), wēränd (veerand), paper (paber) jt, samuti mõned us-lõpulised adjektiivid, aga ainult lühikese esisilbiga, nagu lõbus : lõbusa : lõbusat jne, mõnus jt, samal ajal kui pika esisilbi puhul toimub sisekadu (vt XVI tüüp). Kolmesilbilised sõnad on näiteks ugurits (kurk), palahuñ (linane suveselik).

Märkus. Selle käändkonna järgi käänduvad ka mõned sisekao tõttu ühesilbiliselt häälduvad sõnad, nagu *kask* (kasukas), *g kaska*, *nüşk* (lüpsik), *g nüşko*, *käsk* (ki-bu), *g käško* jt *kazuk*, *nüşšik*, *kāzik* asemel.

§ 29. XIV tüüp (Ahrensil IV käändkonna III tüüp). Kahesilbilised *s*-ga lõppevad rõhutu lõppsilbiga sõnad. Genitiivis lisandub *-e*. Need sõnad erinevad eelmise tüübi omadest vaid selle poolest, et ainsuse infinitiiv muutub *-e* väljajātu tõttu taas kahe-silbiliseks ja mitmuse genitiivi paralleelvormi *-side* asemel esineb *-ste*. Võru murre ei tunne *-k* vahelepaigutust ainsuse genitiivis, mida ei esine ka igal pool Tallinna murdes. Näited: *harjas*, *g harjase*, *inf harjast*, *pl inf harjasit*, *pl g harjaside* (*harjas-te*), *pl el harjasist*, samuti *taos* (rangid), *laos* (taimelava), *alos* (alus), *katus*, *kotus* (koht), *jalus*, *raius* (särgi lõhik), *lōwwūs* (leid), *pōrūs* (pudrumänd), *sēdūs* (vee äratõmbetoru), *kōūdūs* (kõidik), *wares*, *jānes*, *imis* (emis) jt.

Anmerk. Die Wörter auf us (üs) mit betonter Endsylbe, d. h. die dreisylbigen und die durch Syncope (vergl. § 11) zweisylbig gewordenen, tenuiren das s vor der Genitivendung und haben im Illativ ste statt zehe, im Inf. und Genit. plur. uzi (oder uizi) und üzi statt sid, side, z. B. kogodus (*Versammlung*) G. kogoduze, I. kogudust, Inf. pl. koguduzi (oder koguduizi), G. eben so oder koguduste, Elat. koguduzist (oder koguduizist), iherüs (*Lachsforelle*) iherüze, iherüst, iherüzi, iherüzi (iherüste), iherüzist, pettüs (*Betrug*) pettüze, pettüst, pettüzi, pettüzi (pettüste), pettüzist, eben so hukatus (*Verderben*), nēlähüs (*Schluck*), kīmahus (*Brunst*), raksahus (*Knall*), köhnus (*Schwäche*), kuſjus (*Bosheit*), kitus (*Lob*), pikküs (*Länge*), oppus (*Lehre*), rikkus (*Reichthum*) u. a. Es sind fast lauter Abstracta von Verben abgeleitet, die zweisylbigen namentlich von syncopirten Verben und mit der starken Form, oder von Adjectiven, und die letztern hört man auch wohl dreisylbig sprechen mit der durch Syncope sonst ausgefallenen unbetonten Mittelsylbe, z. B. pikiüs st. pikküs.

§ 30. Classe XV (bei Ahrens Classe IV der vierten Declination). Eben so wie in der vorigen Classe gebildete Wörter, meistens auf as, welche aber im Genitiv nicht um eine Sylbe wachsen, sondern ihr s abwerfen und dafür, so wie im Infinitiv und Genitiv des Plurals, firmirt oder wenigstens stärker betont werden. Die übrigen Casus werden ganz eben so gebildet wie in der Classe XIII. Die mehr als zweisylbigen oder die nur durch Syncope zweisylbig gesprochenen Wörter, welche den Nebenton auf der Endung haben, unterscheiden sich nur dadurch, dass sie auch im Infinit. des Singulars das s verlieren, und keine Firmation erleiden. Einige Beispiele sind folgende:

mit stärkerer Betonung im Genitiv: qinas (*Hammel*) G. qina, I. qinast, I. pl. qinit, G. qinide (qinaste), Elat. qinist, eben so taiwas (*Himmel*), säünäs (*Weissfisch*), ajwas (*Gähnen*). waſmis (*fertig*) u. a.;

mit Firmation: wabras (*wacker*) G. wapra, I. wabrast, I. pl. waprit, G. wapride (wabrase), Elat. waprist, sābas (*Stiefel*) sāpa, sābast, sāpit, sāpide (sābaste), sāpist, waldas (*Brunnenschwengel*) walta, waldast, waltit, waltide (waldaste), waltist, majas (*lecker*) makja, majast, makjit, makjide (majaste), makjist, warwas (*Zehe*) warba, warwast, warbit, warbide (warwaste), warbist, kuwwas (*Beilstiel*) kūda, kuwwast, kūdit, kūdide (kuwwaste), kūdist, wōras (*fremd*) wōra, wōrast, wōrit, wōride (wōraste), wōrist, rikas (*reich*) rikka, rikast, rikkit, rikkide (rikaste), rikkist, eben so tōbras (*Vieh*), kābas (*Grabhügel*), tāūdās (*Theer*), saįwas (*Knüttel*), tahas (*Teig*), puhas (*rein*), talos (*Ernteschmaus*), paras (*passend*), warras (*Spiess*), tōres (*roh*), rōdjas (*Zaunstange*) u. a. (vergl. § 9);

mehrsylbige: kuningas (*König*) G. kuninga, I. kuningat, I. pl. kuningit, G. kuningide, Elat. kuningist, eben so jōukas (statt jōukas); die im Revalohnischen hieher gehörigen Wörter werden im Werroehstnischen grösstentheils um die Endung as verkürzt und gehören dann zur Classe XIII, z. B. tubakas, kadakas u. s. w. werr. tubak, kataj.

§ 31. Classe XVI (bei Ahrens Cl. V der vierten Declination). Zweisylbige Wörter auf eine Liquida oder s (Adjective) ausgehend, vor welchen im Genitiv der Vocal ausfällt; der Genitiv endigt auf a (ä) oder e, wird firmirt oder nicht, und im ersten Falle haben auch Infin.

Märkus. Rõhulise lõppsilbiga *us-* (*üs-*)liitelistes sõnades, s.t kolmesilbilistes ja sisekao tõttu kahesilbiliseks muutunud sõnades (vrd § 11) toimub genitiivi lõpu ees *s-i* tenuatsioon ja illatiivis on *-ste* asemel *-zehe*, mitmuse infinitiivis ja genitiivis on *-sid* ja *-side* asemel *-uzi* (v *-uizi*) ja *-üzi*, nt *kogudus*, g *koguduze*, inf *kogudust*, pl inf *koguduzi* (v *koguduizi*), pl g sama v *koguduste*, pl el *koguduzist* (v *koguduizist*); *iherüs* (iherus, meriforell) : *iherüze* : *iherüst* : *iherüzi* : *iherüzi* (*iherüste*) : *iherüzist*; *pettüs* (*pettus*) : *pettüze* : *pettüst* : *pettüzi* : *pettüzi* (*pettüste*) : *pettüzist*, samuti *hukatus*, *nēlähüs* (*neelatus*), *kīmahus* (*kiim*), *raksahus* (*raksatus*), *kõhnus*, *kurjus*, *kītus* (*kiitus*), *pikküs* (*pikkus*), *oppus* (*õppus*), *rikkus* jt. Need on peaaegu alati verbidest tuletatud abstraktsed nimisõnad, mis kahesilbilisena on saadud tugevaastmelistest sisekaolistest verbidest või adjektiividest, viimaseid võib kuulda ka kolmesilbilise hääldusega, kus on säilinud muidu sisekao tõttu välja langenud keskmine rõhutu silp, nt *pikküs* asemel *pikiüs*.

§ 30. XV tüüp (Ahrensil IV kk IV tüüp). Siia kuuluvad enamasti *as-lõpulised* sõnad, mis on moodustatud sarnaselt eelmise tüübiga, kuid genitiivis ei lisandu üht silpi, vaid lõpust langeb välja *-s*, et saavutada firmatsioon nagu mitmuse infinitiivis ja genitiivis, või vähemalt tugevam rõhk. Ülejäänud käänded moodustatakse sarnaselt XIII tüübiga. Pikemad kui kahesilbilised või vaid sisekao tõttu kahesilbiliselt häälduvad sõnad, mille kastrõhk paikneb lõpus, erinevad ainult selle poolest, et neis kaob *-s* ka ainsuse infinitiivis ning nad ei firmeeru. Mõned näited:

genitiiv tugevama rõhuga: *qinas*, g *qina*, inf *qinast*, pl inf *qinit*, pl g *qinide* (*qinaste*), pl el *qinist*, samuti *taīwas* (*taevas*), *sāūnās* (*sāinas*), *qīwas* (*haigutus*), *waļmis* (*valmis*) jt;

firmatsiooniga: *wabras* (*vapper*), g *wapra*, inf *wabrast*, pl inf *waprit*, pl g *wapride* (*wabraste*), pl el *waprist*; *sābas* (*saabas*) : *sāpa* : *sābast* : *sāpit* : *sāpide* (*sābas-te*) : *sāpist*; *waldas* (*kaevukook*) : *walta* : *waldast* : *waltit* : *waltide* (*waldaste*) : *waltist*; *majas* (*maias*) : *makja* : *majast* : *makjit* : *makjide* (*majaste*) : *makjist*; *warwas* (*varvas*) : *warba* : *warwast* : *warbit* : *warbide* (*warwaste*) : *warbist*; *kuwwas* (*kirvevars*) : *kūda* : *kuwwast* : *kūdit* : *kūdide* (*kuwwaste*) : *kūdist*; *wōras* (*võõras*) : *wōra* : *wōrast* : *wōrit* : *wōride* (*wōraste*) : *wōrist*; *rikas* : *rikka* : *rikast* : *rikkit* : *rik-kide* (*rikaste*) : *rikkist*, samuti *tōbras* (*kariloom*), *kābas*²⁵ (*kääbas*), *tāūdās* (*tökat*), *sqiwas* (*teivas*), *tahas* (*tainas*), *puhas*, *talos* (*lõikuspidu*), *paras*, *warras* (*varras*), *tō-res* (*toores*), *rōdjas* (*roovitis*) jt (vrd § 9);

enamasilbilised: *kuningas*, g *kuninga*, inf *kuningat*, pl inf *kuningit*, pl g *kuningide*, pl el *kuningist*, samuti *jōukas* (*jōuukas* asemel); Tallinna murde sellesse tüüpi kuuluvad sõnad on Võru murdes enamasti *as-lõpu* võrra lühenenud ning kuuluvad XIII tüüpi, nt *tubakas*, *kadakas* jne, Võru *tubak*, *kataj*.

²⁵ Ilmselt trükiviga, sest sõna *kābas* peaks vokaalharmoonia reeglite kohaselt olema kujul *kābās*.

und Gen. plur. nebst den Suffixcasus die Firmation, wie in der vorübergehenden Classe, der Infinitiv fügt zum Nominativ ein t (nach dem s) oder d (nach der Liquida, vergl. § 6, b), die übrigen Casus wie in der vorigen Classe. Die Adjective haben im Infinitiv des Singulars noch eine Nebenform, in welcher das t nicht an den Nominativ, sondern an den Genitiv gehängt wird. Beispiele: külus (*berühmt*) G. külsa, I. külust (külsat), I. pl. külsit, G. külside, Elat. külsist, tütär (*Tochter*) tütre, tütärd, tüttrit, tüttride, tüttrist, eben so hirmus (*schrecklich*), ainus (*einzig*), armas (*lieb*) u. a.; — önis (*glücklich*) G. öndsä, Inf. önist (öndsat), Inf. pl. öndsit, G. öndsäside, Elat. öndsist, künäl (*Licht*) kündlä, künäld, kündlit, kündlide, kündlist, wemmel (*Knüttel*) wemle, wemmeld, wemblit, wemblide, wemblast, eben so pannel (*Schnalle*), pinnar (*Feldrain*), kämmel (*flache Hand*) u. a.

Anmerk. Der grösste Theil der im Revalehstnischen hieher gehörigen Wörter gehört im Werroehstnischen zur folgenden Classe, indem man es vorzieht, die vocalisch auslautende Form des Genitivs schon im Nominativ zu gebrauchen, dessen eigentliche Form zum Theil und mundartlich auch wohl daneben noch gehört wird. Von der Art sind alle im Genitiv auf i und u ausgehenden (z. B. hõwli, kangru, st. hõwel, kangur), aber auch sehr viele auf a (ä) und e (z. B. wahtra, wejdrä, kambre st. waher, wejder, kamber, die Adjective hõlpsa, jõudsä, rõmsa, sündsä, tähtsä u. a.).

§ 32. Classe XVII (bei Ahrens Cl. VI der vierten Declination). Vocalisch auslautende zweisylbige Wörter meist mit schwer betonter erster Sylbe, oder dreisylbige. Der Genit. lautet dem Nominativ gleich, der Infinitiv fügt t hinzu, die anderen Casus wie in der vorigen Classe mit Ausstossung des Endvocals, ausser wenn dieser ein u ist, welches bleibt und mit dem i einen Diphthong bildet, z. B. korma (*Fuder*) G. korma, Inf. kormat, Inf. plur. kormit, G. kormide, Elat. kormist, wejdrä (*wunderlich*) wejdrä, wejdrät, wejdrut, wejdride, wejdrist, wõde (*Bett*) wõde, wõdet, wõdit, wõdide, wõdist, pëkri (*Becher*) pëkri, pëkrit, pëkrit, pëkride, pëkrist, uibo (*Apfelbaum*) uibo, uibot, uibit, uibide, uibist, tõmmu (*schwarzbraun*) tõmmu, tõmmut, tõmmuid, tõmmuide, tõmmuist, eben so wahtra (*Ahorn*), mõrja (*Braut*), kañgla (*Achsel*), jupka (*Rock*), plaksa (*Klatsch*), wagna (*Schüssel*), päkna (*Nuss*), köstre (*Küster*), kämbre (*grosser Bohrer*), utje oder ute (*Lämmchen*), wõdre (*Unterfutter*), lehtre (*Trichter*), möldre (*Müller*), nejsi (*Jungfer*), kotsli (*Flachswickel*), mõzri (*Mörser*), wewli (*Schwefel*), rübli (*Rübel*), rõwli (*Räuber*), naudi (*Geld*), lapjo (*Schaukel*), kukru (*Nacken*), pörgu (*Hölle*), tõrdu (*Kufe*), nõdrmu (*Wiegenstange*), wainu (*Rasenplatz*) u. a. nebst den Participien auf nu und tu; — ülgejä (*Seehund*) G. ülgejä, I. ülgejät, I. pl. ülgejit, G. ülgejide, Elat. ülgejist, tsukelmu (*Badeplatz*) tsukelmu, tsukelmut, tsukelmuid, tsukelmuide, tsukelmuist, eben so alazi (*Ambos*), kartohwli (*Kartoffel*), tsungelmu (*aufgewühlte Stelle*), räelmü (*Gebrüch*), kõjwistu (*Birkengehölz*) u. a.; — die Adjective julge (*dreist*), tihke (*fest*), lõhke (*offen*), lõnge (*lauwarm*), kerge (*leicht*), korge (*hoch*), kahre (*rauh*), nilhe (*schlüpfzig*), windze (*zäh*) u. a. (vergl. die Anmerk. zur folgenden Classe).

§ 33. Classe XVIII (bei Ahrens Cl. VII der vierten Declination). Zweisylbige Wörter (fast nur auf e) mit der Aspiration am Ende, welche im Genitiv wegfällt, der dafür entwe-

§ 31. XVI tüüp (Ahrensil IV käändkonna V tüüp). Kahesilbilised liikvida või *s*-ga lõppevad sõnad (adjektiivid), *s*-i ees langeb genitiivis vokaal välja. Genitiiv lõpeb *a*- (*ä*-) või *e*-ga ja esineb nii firmeeritult kui ka ilma, esimesel juhul on ka mitmuse infinitiiv ja genitiiv ning sufiksilised käänded firmeeritud nagu eelmises tüübis. Infinitiivis liitub nominatiivi vormile *-t* (*s*-i järel) või *-d* (pärast liikvidat, vrd § 6, b). Ülejäänud käänded moodustatakse nii nagu eelmises tüübis. Adjektiividel esineb ainsuse infinitiivis veel paralleelvorm, mille puhul *-t* ei lisandu mitte nominatiivi, vaid genitiivi vormile. Näited: *kulus* (kuulus), *g kũlsa*, inf *kũlust* (*kũlsat*), pl inf *kũlsit*, pl *g kũlside*, pl el *kũlsist*; *tütär* (tütar) : *tütre* : *tütärd* : *tütrit* : *tütride* : *tütrist*, samuti *hirmus*, *ainus*, *armas* jt; *õnis* (õnnis), *g õndsa*, inf *õnist* (*õndsat*), pl inf *õñdsit*, pl *g õñdside*, pl el *õñdsist*; *kũnäl* (küünal) : *kũndlä* : *kũnäld* : *kũndlit* : *kũndlide* : *kũndlist*; *wemmel* (vemmal) : *wemle* : *wemmeld* : *wemblit* : *wemblade* : *wemblast*, samuti *pannel* (pannal), *pinnar* (peenar), *kämmel* (kämmal) jt.

Märkus. Suurem osa Tallinna murde selle tüübi sõnadest kuulub Võru murdes järgmisse tüüpi, mispuhul eelistatakse kasutada genitiivi vokaallõpulist vormi juba nominatiivis, mille kõrval on häälduses osaliselt kuulda ka tegelikku vormi. Vormilt lõpevad sõnad genitiivis *i*- ja *u*-ga (nt *hõwel*, *kangur* asemel *hõwli*, *kangru*), paljud ka *a*- (*ä*-) ja *e*-ga (nt *waher*, *weider*, *kamber* asemel *wahtra*, *weidrä*, *kambre*, adjektiivid *hõlpsa*, *jõudsa*, *rõmsa*, *süñdsä*, *tähtsä* jt).

§ 32. XVII tüüp (Ahrensil IV käändkonna VI tüüp). Kahesilbilised, enamasti rõhulise esisilbiga vokaallõpulised või ka kolmesilbilised sõnad. Genitiiv langeb kokku nominatiiviga, infinitiivis lisandub *-t*. Ülejäänud käänetes, nagu eelmiseski tüübis, langeb lõppvokaal välja, v.a *-u*, mis jääb alles ja moodustab *i*-ga diftongi, nt *kõrma* (koorem), *g kõrma*, inf *kõrmat*, pl inf *kõrmit*, pl *g kõrmide*, pl el *kõrmist*; *weidrä* (veider) : *weidrä* : *weidrät* : *weidrit* : *weidride* : *weidrist*; *wõde* (voodi) : *wõde* : *wõdet* : *wõdit* : *wõdide* : *wõdist*; *põkri* (peeker) : *põkri* : *põkrit* : *põkrit* : *põkride* : *põkrist*; *uibo* (uibu, õunapuu) : *uibo* : *uibot* : *uibit* : *uibide* : *uibist*; *tõmmu* : *tõmmu* : *tõmmut* : *tõmmuid* : *tõmmuide* : *tõmmuist*, samuti *wahtra* (vaher), *mõrõzja* (mõrsja), *kañgla* (kaenal), *jupka* (seelik), *plaksna* (plaks), *wāgna* (vaagen), *pākhnä* (pähkel), *kõstre* (köster), *kāmbre* (suur oherdi), *utje* v *ute* (talleke), *wõdre* (vooder), *lehtre* (lehter), *mõldre* (mõlder), *neitsi*, *kõtsli* (kootsel), *mõzri* (müüser), *wēwli* (väävel), *rūbli* (rubla), *rõwli* (rõövel), *nqudi* (raha), *lapjo* (labidas), *kukru* (kukal), *põrgu*, *tõrdu* (tõrs), *nõdrmu* (kätktivibu), *wainu* (vain) jt *nu*- ja *tu*-partitsiipide kõrval; *ülgejä* (hüljes), *g üljegä*, inf *ülgejät*, pl inf *ülgejit*, pl *g üljegide*, pl el *ülgejist*; *tsukelmu* (supluskoht) : *tsukelmu* : *tsukelmut* : *tsukelmuid* : *tsukelmuide* : *tsukelmuist*, samuti *alazi* (alasi), *kartohwli* (kartul), *tsungelmu* (songermaa), *räelmü* (raiesmik), *kõiwistu* (kaasik) jt; adjektiivid *julge*, *tihke*, *lõhke* (lahti), *lõuge* (leige), *kerge*, *korge* (kõrge), *kahre* (kare), *nilbe*, *windze* (vintske) jt (vrd märkusega järgmise tüübi juures).

§ 33. XVIII tüüp (Ahrensil IV käändkonna VII tüüp). Kahesilbilised (peaaegu ainult *e*-lõpulised) sõnad, mille lõpus on aspiratsioon, mis genitiivis firmatsiooni või

der firmirt oder wenigstens stärker betont wird; dieselbe stärkere Form haben auch Infinitiv, Genitiv und die Suffixcasus des Plurals, der Infinitiv des Singulars aber auf t wird von dem Nominativ gebildet mit mehr oder weniger hörbarer Aspiration. Beispiele sind:

mit Firmation: hōne' (*Haus*) G. hōne, I. hōnet (hōneht), I. pl. hōnit, G. hōnide, Elat. hōnist, mōte' (*Gedanke*) mōtte, mōtet, mōttit, mōttide, mōttist, lōke' (*Gluth*) lōkke, lōket, lōkkit, lōkkide, lōkkist, mure' (*Sorge*) murre, muret, murrit, murrade, murrist, ehe' (*Schmuck*) ehte, ehēt, ehtit, ehtide, ehtist, pale' (*Gesicht*) palge, palet, palgit, palgide, palgist, ūre' (*Fasskemme*) ūrde, ūret, ūrdit, ūrdide, ūrdist, anne' (*Gabe*) ande, annet, andit, andide, andist, rōjbe' (*Aas*) rōjpe, rōjbet, rōjpit, rōjpipe, rōjpit, kārde (*Dachtraufe*) kārte, kārdet, kārtit, kārtime, kārtime, kārtime, wōrge' (*Schnur*) wōrke, wōrget, wōrkit, wōrkide, wōrkist, ūdze' (*frisches Getreide*) ūtse, ūdzet, ūtsit, ūtside, ūtsist, eben so sōme' (*Schuppe*), rōne' (*Streifen*), kōme' (*Schelfer*), jāte' (*Ueberbleibsel*), kate' (*Decke*), pete' (*Betrug*), ose' (*Ausgebrochenes*), pere' (*Bauerhof*), sore' (*Geschwätz*), ime' (*Wunder*), kōne' (*Rede*), rahe' (*Hagel*), ranne' (*Handwurzel*), wanne' (*Fluch*), purre' (*Fusssteg*), rambe (*angefaultes Holz*), kōjide' (*Binde*), wīde' (*Aufenthalt*), rōge' (*Rülps*) u. a.;

ohne Firmation: lōuna' (*Süden, Mittag*) G. lōuna, I. lōunat, I. pl. lōunit, G. pl. lōunide, Elat. lōunist, kombe' (*Sitte*) kombe, kombet, kombit, kombide, kombist, eben so roste' (*Rost*), puhte' (*Begräbnisschmaus*), wōje' (*Schmiere*), rāme' (*Spitzmehl*), undze' (*Nebel*), kelme' (*Häutchen*) u. a.

Anmerk. Die im Revalhestnischen von Ahrens zu dieser Classe gerechneten zweisylbigen Adjective auf e unterscheiden sich im Werroehstnischen von den Substantiven dadurch, dass sie im Nominativ nicht die diese Classe charakterisirende Aspiration haben, und gehören daher zur vorübergehenden Classe; auch im Finnischen sind diese beiden Wortgattungen in der Form unterschieden, die Substantive auf et (z. B. huonet G. huoneen), die Adjective auf ia (z. B. julkia G. julkian).

§ 34. Classe XIX (bei Ahrens Cl. VIII der vierten Declination). Vocalisch auslautende Wörter (fast nur zweisylbige), welche im Genitiv die Endung me (ne) annehmen. Der Endvocal (meist e, aber auch a, i, u) wird dabei ausgestossen, wenn die erste Sylbe lang ist oder wenigstens der Mittelconsonant ein starker (k, p, t) ist, oder auch nur durch Firmation die erste Sylbe lang wird. Bei den syncopirten Wörtern tritt nämlich immer Firmation ein, wenn nicht am Consonanten oder Vocal, so doch wenigstens durch den Accent, und kommt die Endung me hinter einem Lippenbuchstab (p, m) zu stehen, so lautet sie ne. Von dem Genitiv werden auch die Casus des Plurals abgeleitet, also Inf. pl. mid, Gen. mide, der Infinitiv des Singulars (nicht syncopirt) verwandelt wegen seines Zungenlauts das m wieder in n und nach diesen wird dann das t selbst wieder zu d (nach § 6, b). Einige Beispiele von diesen verschiedenen Fällen sind folgende:

ohne Syncope: aze' (*Stelle*) G. azeme, I. azend, I. pl. azemit, G. azemide, Elat. aze-mist, eben so sāde' (*Funke*), pide' (*Handhabe*), sōä (oder sūdä *Herz*) u. a.

mit Syncope und firmirt: sōre' (*Nasenloch*) G. sōrme, I. sōrend, I. pl. sōrmit, G. sōr-

tugevama rõhu tõttu kaob. Samasugune tugev vorm esineb veel mitmuse infinitiivis, genitiivis ja sufiksilistes käänetes. Ainsuse infinitiiv moodustatakse ainsuse nominatiivist, lisades *-t*, ning on vähem või rohkem kuuldavalt aspireeritud. Näited:

firmatsiooniga: *hõne'*, g *hõne*, inf *hõnet* (*hõneht*), pl inf *hõnit*, pl g *hõnide*, pl el *hõnist*; *mõte'* : *mõtte* : *mõtet* : *mõttit* : *mõttide* : *mõttist*; *lõke'* : *lõkke* : *lõket* : *lõkkit* : *lõkkide* : *lõkkist*; *mure'* : *murre* : *muret* : *murrit* : *murride* : *murrist*; *ehe'* : *ehte* : *ehet* : *ehtit* : *ehtide* : *ehtist*; *pale'* : *palge* : *palet* : *palgit* : *palgide* : *palgist*; *üre'* (*uure*) : *ürde* : *üret* : *ürdit* : *ürdide* : *ürdist*; *anne'* : *ande* : *annet* : *andit* : *andide* : *andist*; *rõibe'* (*raibe*) : *rõipe* : *rõibet* : *rõipit* : *rõipide* : *rõipist*; *kärde* (*katuseräästas*) : *kärte* : *kärdet* : *kärtit* : *kärtide* : *kärtist*; *wõrge'* (*nöör*) : *wõrke* : *wõrget* : *wõrkit* : *wõrkide* : *wõrkist*; *üdze'* (*uudse(vili)*) : *ütse* : *üdzet* : *ütsit* : *ütside* : *ütsist*, samuti *sõme'* (*soomus*), *rõne'* (*triip*), *kõme'* (*koor*), *jäte'*, *kate'*, *pete'*, *ose'* (*okse*), *pere'*, *sore'* (*lora*), *ime'*, *kõne'*, *rahe'*, *ranne'*, *wanne'* (*vandumine*), *purre'*, *rambe'*²⁶ (*vettinud puu*), *kõüde'* (*kõide*), *wīde'* (*viibimine*), *rõge'* (*rõhatis*) jt;

firmatsioonita: *lõuna'*, g *lõuna*, inf *lõunat*, pl inf *lõunit*, pl g *lõunide*, pl el *lõunist*; *kombe'* (*komme*) : *kombe* : *kombet* : *kombit* : *kombide* : *kombist*, samuti *roste'* (*rooste*), *puhte'* (*peied*), *wõie'* (*võie*), *rāme'* (*kliid*), *undze'* (*udu*), *kelme'* (*kile*, *kirme*) jt.

Märkus. Ahrensi poolt sellesse tüüpi arvatud kahesilbilised *e*-lõpulised tallinnamurdelised adjektiivid erinevad Võru murde substantiividest selle poolest, et nominatiivis puudub sellele tüübile iseloomulik aspiratsioon, mistõttu need kuuluvad eelmisse tüüpi. Ka soome keeles erinevad mõlemad sõnaliigid vormiliselt: nimisõnade lõpp on *-et* (nt *huonet*, g *huoneen*), adjektiividel *-ia* (nt *julkia*, g *julkian*).

§ 34. XIX tüüp (Ahrensil IV käändkonna VIII tüüp). Siia kuuluvad vokaaliga lõppevad (peaaegu ainult kahesilbilised) sõnad, mille genitiivi lõpp on *-me* (*-ne*). Lõppvokaal (enamasti *-e*, kuid ka *-a*, *-i*, *-u*) langeb välja, kui esimene silp on pikk või kui vähemalt sõnasisene konsonant on tugev (*k*, *p*, *t*), samuti siis, kui esimene silp pikeneb ainult firmatsiooni tõttu. Sisekaoga sõnade puhul esineb alati firmatsioon, kui mitte konsonandiline või vokaaliline, siis vähemalt rõhuline. Kui lõpp *-me* esineb mõne huulhääliku (*p*, *m*) järel, siis kõlab see *-ne*. Genitiivist moodustatakse ka mitmuse käänded, nõnda on mitmuse infinitiivi lõpp *-mid*²⁷, genitiivis *-mide*, ainsuse infinitiiv (ilma sisekaota) muudab *m*-i keelhäälikuna taas *n*-ks ja nende järel muutub *-t* jälle *d*-ks (§ 6, b järgi). Mõned näited erinevatest juhtudest:

ilma sisekaota: *aze'* (*ase*), g *azeme*, inf *azend*, pl inf *azemit*, pl g *azemide*, pl el *azemist*, samuti *sāde'*, *pide'*, *söä* (või *sūdā*) jt;

sisekao ja firmatsiooniga: *sõre'* (*sõõre*), g *sõrme*, inf *sõrend*, pl inf *sõrmit*, pl g *sõrmide*, pl el *sõrmist*; *māhi* (*māhe*) : *māhkme* : *māhind* : *māhkmit* : *māhkmide* :

²⁶ Ilmselt trükiviga, peaks olema *rambe'*.

²⁷ Peaks olema *-mit*.

mide, Elat. sōrmist, māhi (*Windel*) mähkme, mähind, mähkmit, mähkmide, mähkmist, tsärke' (*Kerbe*) tsärkme, tsärgend, tsärkmit, tsärkmide, tsärkmist, hidza (*Furche*) hitskme, hidzand, hitskmit, hitskmide, hitskmist, eben so sēme' (*Same*), līge' (*Glied*), tsurge' (*Kerbe*), tsilge' (*Tropfen*), koīga (*Handvoll Flachs zum Schwingen*) u. a.; —

mit Syncope und stärkerer Betonung: hapu (*sauer*) G. hapne, Inf. hapund, I. pl. hapnit, G. hapnide, Elat. hapnist, luka (*Einschnitt*) lukme, lukand, lukmit, lukmide, lukmist, wōti (*Schlüssel*) wōtme, wōtind, wōtmit, wōtmide, wōtmist, eben so mitu (*viel*), iste' (*Sitz*), nāre' (*Halsdrüse*), tuka (*Ende*) u. a. —

Anmerk. Die Aspiration des Endvocals, wie in der vorigen Classe, habe ich nur bei dem e deutlich hören können, wo sie z. Th. auch wieder dem finnischen t entspricht (z. B. pi-det, sädet, liiket).

§ 35. Classe XX. Die in diese Classe gehörenden Wörter (zweisyblige auf e, meist Adjective) bilden zwar im Revalehstnischen die Cl. IX der vierten Declination bei Ahrens, die Flexion ist jedoch eine verschiedene. Im Nominativ und dem gleichlautenden Genitiv des Singulars tritt nämlich dieselbe Firmation ein wie in Classe XIII, und erst die übrigen Hauptcasus haben wieder die revalehstnische schwache Form, dabei aber noch die Eigenthümlichkeit, dass vor ihren Endungen et, it, ide das e des Stammes oder des Genitivs bleibt und so einen Hiatus bildet, nicht mit dem nachfolgenden i zu einem Diphthong zusammenfliessend. Beispiele: pimme (*dunkel*) G. pimme, Inf. pimeet, I. pl. pimeit, G. pimeide, Elat. pimeist, jahhe (*kühl*) jahhe, jaheet, jaheit, jaheide, jaheist, sake (*dicht*) sake, sageet, sageit, sageide, sageist, nope (*schnell*) nope, nobeet, nobeit, nobeide, nobeist, pute (*mürbe*) pute, pudeet, pudeit, pudeide, pudeist, tūse (*gewichtig*) tūse, tūzeet, tūzeit, tūzeide, tūzeist, kūtse (*gar*), kūtse, kūdzeet, kūdzeit, kūdzeide, kūdzeist, eben so tahhe (*trocken*), lahhe (*klar*), mahhe (*süss*), jölle (*thöricht*), kölle (*glatt*), helle (*hell klingend*), jämme (*dick*), tinne (*dumpf klingend*), hörre (*undicht*), kārre (*heftig*), sorre (*gröblich*), torre (*stolz*), tsirre (*schwach fliessend*), rase (*schwer*), like (*nass*), tike (*boshaft*), make (*fade*), sōke (*blind*), jupe (*grausig*), kipe (*scharf*) u. a.

Anmerk. Von Substantiven dieser Form sind mir nur hōpe (*Silber*) und lipe (*Lauge*), letzteres auch Adjectiv (*glatt*), vorgekommen.

§ 36. Classe XXI (bei Ahrens Cl. X der vierten Declination). Wörter auf ne, welche diese Endung im Genitiv in se (ze) verwandeln, wohin fast nur Ableitungen auf ne, kene, line, lane (läne), mane (mäne), mine gehören. Bedeutung und Accentstelle bewirken mancherlei Verschiedenheiten. Nach einer betonten Sylbe, also in zwei- und viersybligen Wörtern und in drei- und fünfsybligen, wenn sie eine von den in der Penultima betonten Endungen haben, endet der Genitiv auf ze (nach einem Consonanten se), nach einer unbetonten auf se (vgl. das ganz Analoge in Classe XIV), in Adjectiven auf tse; die übrigen Casus folgen ganz der Analogie von Classe XIV, der Infinitiv endigt also auf st, der Infinit. plur. auf zit (sit), tsit, der Genitiv auf zide (side), tside und daneben auf ste; die mehrsybligen mit betonter Penultima haben im Infinit. plur. die verkürzte Endung zi (wie in der Classe XIV) oder auch izi, wovon das erste i mit einem vorhergehenden i in einen langen Vocal zusammenfliesst, mit anderen

mähkmist; tsärge' (tärge) : tsärkme : tsärgend : tsärkmit : tsärkvide : tsärkmist; hi-dza (vagu) : hitskme : hidzand : hitskmit : hitskvide : hitskmist, samuti sēme', līge', tsurge' (täke), tsilge' (tilk), kolga (peotäis lina ropsimiseks) jt;

sisekao ja tugevama rõhuga: *hapu, g hapne, inf hapund, pl inf hapnit, pl g hapnide, pl el hapnist; luka (sälk või põikpulk (hrl tööriista varre otsas)) : lukme : lukand : lukmit : lukvide : lukmist; wōti : wōtme : wōtind : wōtmit : wōtvide : wōt-mist, samuti mitu, iste', nāre' ((kilp)nääre), tuka (lõpp) jt.*

Märkus. Sellist lõppvokaali aspiratsioonini nagu eelmises tüübis olen selles tüübis selgesti kuulnud ainult seoses *e*-ga, kus aspiratsioon vastab osaliselt taas soome *t*-le (nt *pidet, sädet, liiket*).

§ 35. XX tüüp. Selle tüübi sõnad (kahesilbilised *e*-ga lõppevad, enamasti adjektiivid) moodustavad küll Tallinna murdes Ahrensi järgi IV käändkonna XI tüübi, kuid muutmine on siiski erinev. Nominatiivis ja sellega sarnases ainsuse genitiivis esineb samasugune firmatsioon nagu XIII tüübis, alles ülejäänud põhikäänetes tuleb taas esile nõrk vorm nagu Tallinna murdeski, kuid selle eripäraga, et enne käändelõppe *-et, -it, -ide* jääb tüve või genitiivi *-e* alles ja moodustab järgneva *i*-ga hiaatuse, mitte aga diftongi. Näited: *pimme* (pime), *g pimme, inf pimeet, pl inf pimeit, pl g pimeide, pl el pimeist; jahhe* (jahe) : *jahhe : jaheet : jaheit : jaheide : jaheist; sake* (tihe) : *sake : sageet : sageit : sageide : sageist; nope* (nobe) : *nope : nobeet : nobeit : nobeide : nobeist; pute* (pude) : *pute : pudeet : pudeit : pudeide : pudeist; tüse : tüse : tüzeet : tüzeit : tüzeide : tüzeist; kütse* (küps) : *kütse : küdzeet : küdzeit : küdzeide : küdzeist; samuti tahhe* (tahe), *lahhe* (lahe), *mahhe* (mahe), *jõlle* (jõle), *kõlle* (sile), *helle* (heledalt kõlav), *jämme* (jäme), *tinne* (tumedalt kõlav), *hõrre* (hõre), *kärre* (käre), *sorre* (sõre), *torre* (tore), *tsirre* (nirisev), *rase* (raske), *like* (lige), *tike* (tige), *make* (mage), *sõke* (sõge), *jupe* (jube), *kipe* (kibe) jt.

Märkus. Selle vormiga substantiividest on mulle ette juhtunud ainult *hõpe* (hõbe) ja *lipe* (leelis), viimane on kasutusel ka adjektiivina (libe).

§ 36. XXI tüüp (Ahrensil IV käändkonna X tüüp). *ne*-lõpulised sõnad (peaaegu ainult *ne-, kene-, line-, lane-* (läne-), *mane-* (mäne-), *mine*-tuletised), mille lõpp muutub genitiivis *se-* (*ze-*)ks. Tähendus ja rõhukoht põhjustavad mitmeid erinevusi. Pärast rõhulist silpi, s.t kahe- ja neljasilbilistes ning kolme- ja viiesilbilistes sõnades, kui penultima²⁸ on rõhuline, lõpeb genitiiv *ze*-ga (konsonandi järel *-se*), pärast rõhutut silpi *se*-ga (vrd analoogilist kasutust XIV tüübis), adjektiivide puhul *tse*-ga. Ülejäänud käänded käituvad sarnaselt XIV tüübiga, infinitiivi lõpp on *-st*, mitmuses *-zit* (*-sit*), *-tsit*, mitmuse genitiivis *-zide* (*-side*), *-tside* ja paralleelvorm *-ste*. Rõhulise penultimaga enamasilbilistel sõnadel on mitmuse infinitiivi lõpus lühenenud *-zi* (nagu XIV tüübis) või *-izi*, mille esimene *-i* moodustab talle eelnenud *i*-ga pika vokaali,

²⁸ Penultima tähendab eelviimast silpi.

Vocalen einen Diphthong bildet, z. B. inemizi oder inemizi, warblazi od. warbläzi, tallukezi od. tallukejzi u. s. w. Einige Beispiele von allen diesen Verschiedenheiten sind:

zweisyblige Wörter: najne (*Weib*) G. najze, Inf. najst, I. pl. najzit, G. najzide (najste), Elat. najzist, wimne (*letzte*) wimse, wimäst (v. wimäne), wimsit, wimside (oder wimäste v. wimäne), wimsist, eben so waine (*arm*), tōjne (*anderer*), majne (*irdisch*) u. a.;

dreisyblige Wörter mit unbetonter Penultima: hobene (*Pferd*) G. hobese, I. hobest, I. pl. hobesit, G. hobeside (hobeste), Elat. hobesist, wimäne (*letzte*) wimnätse, wimäst, wimätsit, wimätside (wimäste), wimätsist, eben so kanane (*Kätzchen an Bäumen*), kabene (*Weib*), rebäne (*Fuchs*), sārāne (*solcher*), alone (*unter etwas befindlich*), kiwine (*steinig*) u. a.;

mehrsyblige Wörter mit betonter Penultima: inemine (*Mensch*) G. inemize, Inf. inemist, I. pl. inemizi (inemizi), G. eben so oder inemiste, Elat. inemizist (inemizist), kārblāne (*Fliege*) kārblāze, kārbläst, kārblāzi (kārbläzi), eben so oder kārblāste, kārblāzist (kārbläzist), mustlane (*Zigeuner*) mustlaze, mustlast, mustlazi (mustlāzi), eben so oder mustlaste, mustlazist (mustlāzist), eben so sārwiline (*gehört*), kōrwaline (*zur Seite befindlich*), lōwukene (*Lerche*), tūwikene (*Taube*), warblane (*Sperling*), wāblane (*Wespe*), hōrlāne (*Horniss*), jōmine (*Trinken*), andmine (*Geben*) u. a.

Anmerk. Die zweisybligen Adjective mit einem Consonanten vor der Endung ne scheinen alle nur syncopirt, denn vor der Endung st des Inf. im Singular nehmen sie sämtlich einen (ausgefallenen) Vocal wieder an, vergl. oben wimäst st. wimst.

§ 37. Classe XXII (bei Ahrens Cl. XI der vierten Declination). Adjective auf tu (tü), welche im Genitiv die Sylbe ma (mä) annehmen und dann ganz, wie wenn der Nominat. auf m endigte, nach der dreizehnten Classe declinirt werden, also Inf. umat, Inf. pl. umit, Gen. umide, Elat. umist, im Plural jedoch auch in einer verkürzten Form ohne das m, also Inf. ujd, Genit. ujde, Elat. uist. Beispiele: hōletu (*sorglos*) G. hōletuma, I. hōletumat, I. pl. hōletumit (hōletujd), G. hōletumide (hōletujde), Elat. hōletumist (hōletujst), inetū (*hässlich*) inetümā, inetümāt, inetümit, inetümide, inetümist, eben so kōlwatu (*untauglich*), rammutu (*schwach*), wallatu (*ungezogen*), kēletū (*sprachlos*), mārätū (*unermesslich*) u. a.

§ 38. Classe XXIII (bei Ahrens zu Cl. II der vierten Declination). Die mit den immer betonten (vergl. § 11) Ableitungssuffixen lik, nik, tik, dik, rik gebildeten mehrsybligen Wörter nehmen ganz die Declination der einsybligen an, als ob sie Composita wären, in welchen die genannten Ableitungssuffixe als selbständige Wörter declinirt würden, z. B. usklik (*gläubig*) G. uskliku, I. und Illat. uskliku, Inf. u., Illat. und Gen. plur. usklika (usklīke), Elat. usklikast (usklīkest), eben so rāgästik (*Gestrüpp*), wērändik (*Viertel*), kamarik (*Haidekraut*), mōjznik (*Gutsbesitzer*), kodanik (*Bürger*), rābüsnik (*Rebsverkäufer*), ümmārik (*convex*), awalik (*offenbar*) u. a.

Anmerk. Es wäre vielleicht nicht ganz unberechtigt, bei diesen Wörtern auch die starke und schwache Form zu unterscheiden und also zu schreiben usklik, uskliku, usklikku, usklikka, usklikast, da aber der Accent der ersten Sylbe doch so sehr vorwiegt, dass die Endung lik und die übrigen nicht als selbständige Wörter gehört werden, wenn sie es möglicher Weise

teiste vokaalidega diftongi, nt *inemizi* või *inemīzi*, *warblazi* või *warblāizi*, *tallukezi* või *tallukeīzi* jne. Mõned näited kõikidest eri juhtudest:

kahesilbilised sõnad: *nqine*, g *nqize*, inf *nqist*, pl inf *nqizit*, pl g *nqizide* (*nqiste*), pl el *nqizist*; *wīmne* (viimne) : *wīmse* : *wīmāst* (vormist *wīmāne*) : *wīmsit* : *wīmside* (või *wīmāste* vormist *wīmāne*) : *wīmsist*, samuti *waine* (vaene), *tōine* (teine), *maīne* (ajalik) jt;

kolmesilbilised sõnad rõhutu penultimaga: *hobene* (hobune), g *hobese*, inf *hobest*, pl inf *hobesit*, pl g *hobeside* (*hobeste*), pl el *hobesist*; *wīmāne* (viimane) : *wīmātse* : *wīmāst* : *wīmātsit* : *wīmātside* (*wīmāste*) : *wīmātsist*, samuti *kanane* (urb), *kabene* (naine), *rebāne* (rebane), *sārāne* (säärane), *alone* (alune), *kiwine* (kivine) jt;

enamasilbilised sõnad rõhulise penultimaga: *inimine* (inimene), g *inemize*, inf *inemist*, pl inf *inemizi* (*inemīzi*), pl g sama või *inemiste*, pl el *inemizist* (*inemīzist*); *kārblāne* (kärbes) : *kārblāze* : *kārblāst* : *kārblāzi* (*kārblāizi*) : sama või *kārblāste* : *kārblāzist* (*kārblāizist*); *mustlane* : *mustlaze* : *mustlast* : *mustlazi* (*mustlāizi*) : sama või *mustlaste* : *mustlazist* (*mustlāizist*), samuti *sa'rwiline* (sarviline), *kōrwaline* (kõrvaline), *lōwukene* (lõoke), *tūwikene* (tuvi), *warblane*, *wāblane* (vaablane), *hōrlāne* (herilane), *jōmine* (joomine), *andmine* jt.

Märkus. Kahesilbilised adjektiivid konsonandiga *-ne* ees näivad olevat kõik vaid sisekaolised, sest enne ainsuse infinitiivi lõppu *-st* võtavad need (väljalangenud) vokaali jälle tagasi, vrd eespool *wīmāst*, mitte *wīmst*.

§ 37. XXII tüüp (Ahrensil IV käändkonna XI tüüp). *tu-* (*tū-*)lõpulised adjektiivid, millele lisandub genitiivis silp *-ma* (*-mā*), ja seejärel, nagu lõpeks nominatiiv *m-*ga, käänduvad need nagu XIII tüübi *m-*lõpulised sõnad, niisiis inf *-umat*, pl inf *-umit*, pl g *-umide*, pl el *-umist*, mitmuses esineb *m-*ta lühem paralleelvorm, s.o pl inf *-uid*, pl g *-uide*, pl el *-uist*. Näited: *hōletu* (hooletu), g *hōletuma*, inf *hōletumat*, pl inf *hōletumit* (*hōletuid*), pl g *hōletumide* (*hōletuide*), pl el *hōletumist* (*hōletuist*); *inetū* (inetu) : *inetümā* : *inetümāt* : *inetümit* : *inetümide* : *inetümist*, samuti *kōlwatu* (kõlvatu), *rammutu*, *wallatu* (kasvatamatu), *kēletū* (keeletu), *mārätū* (määratu) jt.

§ 38. XXIII tüüp (Ahrensil IV käändkonna II tüüp). Siia kuuluvad alati rõhulise (vrd § 11) tuletusliitega *-lik*, *-nik*, *-tik*, *-dik*, *-rik* lõppevad enamasilbilised sõnad, mida käänatakse ühesilbiliste sõnade käändkonna eeskujul, nagu oleksid nad liit-sõnad, kus nimetatud tuletusliiteid käänatakse iseseisvate sõnadena, nt *usklik*, g *uskliku*, inf ja ill *uskliku*, pl inf, pl ill ja pl g *usklika*, (*usklike*), pl el *usklikast* (*usklikest*), samuti *rägāstik* (rägastik), *wērāndik* (veerandik), *kamarik* (kanarbik), *mōiznik* (mõisnik), *kodanik*, *rābūsnik* (kaltsukaupmees), *ūmmārik* (ümarik), *awalik* jt.

Märkus. Nende sõnade puhul poleks ehk põhjendamatu teha vahet tugeva ja nõrga vormi vahel ning kirjutada niisiis *usklik* : *uskliku* : *usklikku* : *usklikka* : *usklikast*. Kuna aga esimese silbi rõhk on nii valdav, et *-lik* jt liited ei kuuldu enam iseseisvate sõnadena, mis nad ehk varem on võinud olla, nagu ka instrumentaalisufiks *-ga* (vt § 15), siis eelistame siin kirjutada *-k* ühekordselt.

auch früher gewesen sein mögen, so wie das Instrumentalsuffix *ga* (s. § 15), so haben wir vorgezogen, das *k* hier nicht doppelt zu schreiben.

§ 39. Classe XXIV. In dieser vereinigen wir einige unregelmässige, d. h. in die vorhergehenden Classen nicht einzureihende Wörter, welche zu vereinzelt stehen, als dass man eigene Classen aus ihnen bilden könnte, und welche, wenn man sie bei anderen Classen erwähnen wollte, doch immer eine ausdrückliche Besprechung verlangen würden. Es sind in alphabetischer Ordnung folgende:

aig (*Zeit*) hat im Genitiv *aja* oder *ao*.

hüdzi (*Kohle*) folgt, obgleich der Mittelconsonant keine Liquida ist, fast ganz der Analogie der Classe XII, nämlich G. *hüdze*, I. *hüst*, Inf. plur. *hütsi*, Gen. eben so oder *hüste*, Elat. *hüdzist*.

käüs (*Aermel*) wird declinirt wie eine Contraction aus *käüs*, also nach Classe XIV, nämlich G. *käüse* (*käüze*), I. *käüst*, I. pl. *käüsit*, G. *käüside* (*käüste*), Elat. *käüsisit*.

laťs (*Kind*) G. *latse*, I. *last*, I. pl. *laťsi*, G. ebenso oder *laste*, Elat. *laťsisit*.

lämmi (*warm*) G. *lämmä*, I. *lämmind*, I. pl. *lämmit*, G. *lämmide*, Elat. *lämmist*.

lēm (*Suppe*) G. *lēme*, I. *lēmi*, I. und Gen. plur. *lēmi*, Elat. *lēmist*.

luĩts (*Löffel*) G. *luĩdza*, I. *luĩdzať*, I. pl. *luĩtsit*, G. *luĩtside*, Elat. *luĩtsist*.

mēs (*Mann*) G. *mehe*, I. *mēst*, I. pl. *mēhi*, Gen. ebenso oder *mēste*, Elat. *mēhist*.

ōz (*Höhlung*) G. *ōne*, I. *ōnt*, Inf. und G. pl. *ōzi*, Elat. *ōzist*.

pōrs (*Ferkel*) G. *pōrza*, I. *pōrst*, I. pl. *pōrsit*, G. *pōrside*, Elat. *pōrsist*.

wāra' pl. (*Pforte*) I. *wāriht*, G. *wārihte*, Elat. *wāriiste*.

weli (*Bruder*) G. *wele*, I. *weľä*, Inf. und G. pl. *weľjo*, Elat. *weľjost* (*weľost*).

§ 40. II. Die Comparativbildung der Adjectiva unterscheidet sich von der im Reval-ehstnischen bloss darin, dass der Comparativ nicht auf *m*, sondern *mb* (finnisch *mpi*) endet, welche Endung übrigens in den angrenzenden Theilen des reval-ehstnischen Sprachgebiets auch wohl gehört wird. Die Declination aller Comparative geschieht nach der dreizehnten Classe.

§ 41. III. Zahlwörter. Die einfachen Cardinalzahlen sind: *űťs* (1) G. *űte*, I. und Illat. *űtte*, *kaťs* (2) *kate*, *katte*, *kolm* (3) *kolme*, *kolme*, *neli* (4) *neljä* (*nelfä*), *neljä*, *wĩz* (5) *wĩe*, *wĩť*, *kűz* (6) *kuwwe*, *kűť*, *seťse* (7) *seťsme*, *seťsend*, *katesa* (8) nach Classe XVII. *űtesä* (9) eben so, *kűmme* (10) *kűmne*, *kűmmend*, *sada* (100) *saa*, *sata*, *tuhat* (1000) *tuhanda*, *tuhandat*. Die mehrfachen Zehner werden gebildet wie im Reval-ehstnischen, also *kaťs* *kűmmend* (20), *kolm* *kűmmend* (30) u. s. w., in Verbindung mit Einern ist im gewöhnlichen Leben nur der einfache Ausdruck *kaťs* *kűmmend* *kolm* (23), *wĩz* *kűmmend* *seťse* (57) u. s. w. gebräuchlich, die Schriftsprache hat noch die weitläufigere Form *kaťs* *kűmmend* *pāle* *kolm*, *wĩz* *kűmmend* *pāle* *seťse* u. s. w., das heisst «zwanzig (und) darüber drei», «fünfzig (und) darüber sieben»; von elf bis neunzehn werden die Einer der folgenden Zehn genannt, also *neli* *tűťist* *kűmmend* (14), *kűz* *tűťist* *kűmmend*, oder kürzer *neli* *tűťist*, *kűz* *tűťist* u. s. w., bei den folgenden Zehnern ist diese Art zu zählen nicht gebräuchlich.

§ 39. XXIV tüüp. Sellesse tüüpi koondame mõned reeglipäratud, s.t eelmistesse tüüpidesse sobimatud sõnad, mis on liiga erandlikud, et moodustada omaette tüüpi, ja mis vajaksid isegi siis selgitavaid kommentaare, kui neid teiste tüüpide juures mainida. Järgnevalt on need esitatud tähestikulises järjekorras:

gig (aeg), *g aja* või *ao*;

hüdzi (süsi), kuigi selle keskmine konsonant ei ole liikvida, järgib sõna XII tüübi analoogiat, nimelt, *g hüdze*, inf *hüst*, pl inf *hütsi*, pl *g sama* või *hüste*, pl el *hüdzist*;

käüs (käis), käändub nagu kontraktsioon sõnast *käüs*, nimelt XIV tüübi järgi: *g käüse* (*käüze*), inf *käüst*, pl inf *käüsit*, pl *g käüside* (*käüste*), pl el *käüsisist*;

lats (laps), *g latse*, inf *last*, pl inf *latsi*, pl *g sama* või *laste*, pl el *latsist*;

lämmi (soe), *g lämmä*, inf *lämmind*, pl inf *lämmit*, pl *g lämmide*, pl el *lämmist*;

lēm (leem), *g lēme*, inf *lēmi*, pl inf ja pl *g lēmi*, pl el *lēmist*;

luits (lusikas), *g luidza*, inf *luidzat*, pl inf *luitsit*, pl *g luitside*, pl el *luitsist*;

mēs (mees), *g mehe*, inf *mēst*, pl inf *mēhi*, pl *g sama* või *mēste*, pl el *mēhist*;

ôz (õõs), *g ône*, inf *ônt*, pl inf ja pl *g ôzi*, pl el *ôzist*;

põrs (põrsas), *g pörza*, inf *pörst*, pl inf *põrsit*, pl *g pörside*, pl el *põrsist*;

wärä' pl n (väravad), pl inf *wäriht*, pl *g wärihte*, pl el *wäriiste*;

weli, *g wele*, inf *weljä*, pl inf ja pl *g weljo*, pl el *weljost* (*welost*).

§ 40. II. Adjektiivide komparatiivi moodustamine erineb Tallinna murdest ainult selle poolest, et see vorm ei lõpe *m-i*, vaid *mb-ga* (soome keeles *-mpi*), mis on levinud veel ka Tallinna murdealaga külgnevates piirkondades. Kõiki komparatiivi vorme käänatakse XIII tüübi järgi.

§ 41. III. Arvsõnad. Lihtsad kardinaalid on: *üts* (1), *g üte*, inf ja ill *ütte*; *kats* (2) : *kate* : *katte*; *kolm* (3) : *kolme* : *kolme*; *neli* (4) : *neljä* (*nelä*) : *neljä*; *wiz* (5) : *wie* : *wit*; *küz* (6) *kuwwe* : *küt*; *seitse* (7) : *seitsme* : *seitsend*; *katesa* (8) XVII tüübi järgi, niisamuti *ütesä* (9); *kümme* (10) : *kümne* : *kümmend*; *sada* (100) : *saa* : *sata*; *tuhad* (1000) : *tuhanda* : *tuhandat*. Suuremaid kümneid moodustatakse nagu Tallinna murdes, nimelt *kats kümmend* (20), *kolm kümmend* (30) jne, koos ühelistega tavakeeles lihtsalt: *kats kümmend kolm* (23), *wiz kümmend seitse* (57) jne, kirjakeeles on säilinud veel pikemad vormid *kats kümmend päle kolm*, *wiz kümmend päle seitse* jne, s.t «kakkskümmend (ja) kolm peale», «viiskümmend (ja) seitse peale». Arvud üheteistkümnest üheksateistkümneni moodustatakse kümnele üheliste lisamise teel, nimelt *neli tõist kümmend* (14), *küz tõist kümmend* või lühemalt *neli tõist*, *küz tõist* jne. Järgnevate kümnete puhul taolist loendamisviisi ei kasutata.

§ 42. Järgarvud on *edimäne* (1.), *tõine* (2.), *kolmas* (3.), *neljäs* (*neläs*) (4.), *wies* (5.), *kuwves* (6.), *seitsmes* (7.), *katesas* (8.), *ütesas* (9.), *kümnes* (10.), *tuhandes*

§ 42. Die Ordnungszahlen heissen edimäne (1), tōjne (2), kolmas (3), neljäs (neñäs) (4), wies (5), kuwwes (6), seitsmes (7), katesas (8), ütesäs (9), kümnes (10), tuhandes (1000); saandes (100) ist nicht gebräuchlich. Declinirt werden diese Zahlen so: edimäne und tōjne nach Classe XXI, kolmas hat G. kolmanda oder kolmada, I. kolmandat, kolmadat oder kolmat, eben so die folgenden bis kümnes G. kümne, I. kümnet und tuhandes, tuhande, tuhandet. Die zusammengesetzten wie vorher, nur dass man für edimäne und tōjne dann z. Th. die Hauptzahlen üts und kašs gebraucht, also üts tōjst kümnes (11), kašs tōjst kümnes (12), aber kolmas tōjst kümnes (13) u. s. w., kašs kümnes (20), kolmaskümnes (30), kolmas kümnes edimäne (31) u. s. w.

§ 43. Bei dem Gebrauch der Zahlwörter ist manches vom Revalehstnischen Abweichende. Bei Brüchen ist, ausser pōl (*halb*), für den Nenner eine von der Ordnungszahl abgeleitete Wortform, nämlich kolmandik (*Drittel*), neljändik (*Viertel*), wiendik (*Fünftel*) u. s. w. Statt der adverbialen Factive ezmaks, teizeks, kolmandaks (*erstens, zweitens, drittens*) gebraucht man die Ablative edimält (verkürzt aus edimāzelt), tōjzelt, kolmandalt u. s. w. — Üte wōrra (*eben so viel*) und tōjze wōrra (*doppelt so viel*) gebraucht man unverändert ohne Rücksicht auf den Nominativ, Genitiv und Infinitiv, was übrigens auch im Revalehstnischen, obgleich es Ahrens für unrichtig hält, vielfach der Fall ist. Eine Gesamtheit auf die Frage «zu wie Vielen» drückt man nicht mit dem Genitiv aus, also nicht kuñ meje kūe mehe külwame (*wenn wir zu sechs säen*), sondern kuwwe mehega oder kuwwe keske.

§ 44. IV. Pronomina. 1) Personalpronomen.

Sg. N. mina od. ma (<i>ich</i>)	sina od. sa (<i>du</i>)	temä od. teñ (<i>er, sie, es</i>)
G. mino od. mu	sino od. su	temä
I. minno	sinno	tedä od. temmä
Allat. minole od. mulle	sinole od. sulle	temäle od. tälle
u. s. w.	u. s. w.	u. s. w.
Pl. N. me (<i>wir</i>)	te	nemä od. neä
G. me	te	näide
I. mejd	tejd	näjd
Allat. mejle	tejle	näjle
u. s. w.	u. s. w.	u. s. w.

§ 45. 2) Reflexivpronomen.

Substantivisch.		Adjectivisch.	
Sg. (N. ezi' <i>selbst</i>)	Pl. (N. wie im Sing.)	Sg. N. oma	Pl. N. oma'
G. hendä	G. hendide	G. oma	G. omme
I. hendät	I. hendit	I. omma	I. omme
Allat. hendäle	Allat. hendile	Allat. omale	Allat. ommile
u. s. w.		u. s. w.	

(1000.) – *saandes* (100.) aga pole kasutusel. Neid arvsõnu käänatakse järgnevalt: *edimäne* ja *tõine* XXI tüübi järgi, *kolmas* käändub g *kolmanda* või *kolmada*, inf *kolmandat*, *kolmadat* või *kolmat*, samamoodi kuni arvuni *kümnes*, g *kümne*, inf *kümnet* ja *tuhandes* : *tuhande* : *tuhandet*. Liitjärgarvud moodustatakse nagu eelnevad, ainult vormi *edimäne* ja *tõine* asemel kasutatakse osaliselt põhjarvsõnu *üts* ja *kats*, nimelt *üts tõist kümnes* (11.), *kats tõist kümnes* (12.), aga *kolmas tõist kümnes* (13.) jne, *kats kümnes* (20.), *kolmas kümnes* (30.), *kolmas kümnes edimäne* (31.) jne.

§ 43. Arvsõnade kasutamine erineb mõneti Tallinna murdest. Murdarvude puhul, v.a *põl* (pool), kasutatakse nimetajana järgarvust tuletatud sõnavormi, nimelt *kolmandik*, *neljändik* (neljandik), *wiendik* (viieandik) jne. Adverbiaalsete faktiivide ezmaks (esiteks), teizeks (teiseks), *kolmandaks* asemel tarvitatakse ablatiive *edimält* (lühendatud vormist *edimäzelt*), *tõizelt*, *kolmandalt* jne. Vorme *üte wõrra* (ühevõrra) ja *tõize wõrra* (kahevõrra) tarvitatakse muutumatult, arvestamata nominatiivi, genitiivi ja infinitiivi. Sellist kasutust esineb tihti ka Tallinna murdes, kuigi Ahrens seda õigeks ei pea. Tervikut ei väljendata küsimuse *mitmekesi?* puhul genitiiviga, seega mitte *kui meie kõe mehe külwame* (kui me kuuekesi külwame), vaid *kuwwe mehega* või *kuwwe keske*.

§ 44. IV. Pronoomenid. 1) Personaalpronoomenid

sg	n	<i>mina</i> v <i>ma</i>	<i>sina</i> v <i>sa</i>	<i>temä</i> v <i>teä</i>
	g	<i>mino</i> v <i>mu</i>	<i>sino</i> v <i>su</i>	<i>temä</i>
	inf	<i>minno</i>	<i>sinno</i>	<i>tedä</i> v <i>temmä</i>
	all	<i>minole</i> v <i>mulle</i>	<i>sinole</i> v <i>sulle</i>	<i>temäle</i> v <i>tälle</i>
		jne	jne	jne
pl	n	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>nemä</i> v <i>neä</i>
	g	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>näide</i>
	inf	<i>meid</i>	<i>teid</i>	<i>näid</i>
	all	<i>meile</i>	<i>teile</i>	<i>näile</i>
		jne	jne	jne

§ 45. 2) Refleksiivpronoomenid

substantiivsed					adjektiivsed						
sg	(n	<i>ezi'</i> (ise))	pl	(n	nagu sg)	sg	n	<i>oma</i>	pl	n	<i>oma'</i>
	g	<i>hendä</i>		g	<i>hendide</i>		g	<i>oma</i>		g	<i>omme</i>
	inf	<i>hendät</i>		inf	<i>hendit</i>		inf	<i>omma</i>		inf	<i>omme</i>
	all	<i>hendäle</i>		all	<i>hendile</i>		all	<i>omale</i>		all	<i>ommile</i>
		jne						jne			

§ 46. 3) Demonstrativpronomen.

Sg. N. sê (<i>dieser</i>)	Pl. N. nê'	Sg. N. tô (<i>jener</i>)	Pl. N. nô'
G. sê	G. neide	G. tô	G. noide
I. sedâ	I. nejd	I. toda, tôd	I. nojd
Allat. selle	Allat. neile	Allat. tolle	Allat. noile
Elat. sest	Elat. nejst	Elat. tost	Elat. nojst
u. s. w.		u. s. w.	

§ 47. 4) Relativpronomen.

Persönlich.		Sächlich.	
Sg. N. kes od. keä	Plur. = Singul.,	Sg. N. mis od. meä	Plur. = Singul.,
G. kelle od. kinka	nur im Inf. kedi	G. mis, minka	nur im Inf. midi
I. kedä	oder keti.	I. midä	oder miti.
Allat. kellele, kinkale		Allat. minkale	
u. s. w.		u. s. w.	

Anmerk. Die Schriftsprache gebraucht noch manche Formen, welche jedoch der Volkssprache, wenigstens in unserem werroehstnischen Theil des Sprachgebiets, fremd sind, wie Elat. mist, Fact. missis.

§ 48. 5) Interrogativpronomen.

Die Formen des Relativpronomens dienen auch für die Frage. «Welcher von beiden» ist kumb (kummas) G. kumma, I. kumba, welches — wohl nur missbräuchlich — von der Schriftsprache auch als adjectivisches Interrogativ (*welches, was für ein*) überhaupt und als relatives Pronomen statt der beiden im vorigen Paragraph genannten verwendet wird.

§ 49. 6) Indefinite Pronomina.

Dabin gehören ega (*jeder*), adjectivisch und regelmässig flectirt, G. ega, I. eka, und ega üts (*Jeder*) substantivisch, wo beide Wörter flectirt werden, kōjk (*all*) G. kōjge, I. kōjk, im Pl. kōjk (*alle*), G. u. I. kōiki, mū (*anderer*) nach Classe X, tōjne (*der eine oder der andere von zweien*) nach Classe XXI, mitu (*viele*) nach Cl. XIX, mōni (*manche, viele*) nach Cl. XII, keäki (*irgend Jemand*) und meäki (*irgend etwas*) nur an dem ersten Worte der Zusammensetzung flectirt, obgleich die Schriftsprache freilich die Casussuffixe zum Theil auch an das Ende des Wortes anfügt, wie kenkist (Luk. 8, 43), kenkiga (Ap. 24, 12).

Ein besonderes reciprokes Pronomen ist nicht vorhanden, und es wird daher umschrieben wie im Revalehstnischen, am gewöhnlichsten mit dem wiederholten tōjne oder, wenn von Personen die Rede ist, auch mēs, wobei das erste tōjne oder mēs immer, als Subject, im Nominativ steht, das zweite in demjenigen Objectcasus, welchen das Verbum des Satzes erfordert.

§ 50. V. Zeitwort. Im Ganzen und Allgemeinen zeigt das Zeitwort denselben Charakter wie im Revalehstnischen. Es hat ebenso nur zwei einfache Zeiten des Indicativs, eine des Optativs, aber verschiedene theils substantivische, theils adjectivische Verbalnomina, durch de-

§ 46. 3) Demonstratiivpronoomenid

sg	n	<i>sê</i> (see)	pl	n	<i>nê'</i>	sg	n	<i>tô</i> (too)	pl	n	<i>nô'</i>
	g	<i>sê</i>		g	<i>neide</i>		g	<i>tô</i>		g	<i>noide</i>
	inf	<i>sedä</i>		inf	<i>nejd</i>		inf	<i>toda, tód</i>		inf	<i>nojd</i>
	all	<i>selle</i>		all	<i>neile</i>		all	<i>tolle</i>		all	<i>noile</i>
	el	<i>sest</i>		el	<i>nejst</i>		el	<i>tost</i>		el	<i>noist</i>
jne						jne					

§ 47. 4) Relatiivpronoomenid

elus				eluta			
sg	n	<i>kes v keä</i>	pl = sg,	sg	n	<i>mis v meä</i>	pl = sg,
	g	<i>kelle v kinka</i>	ainult inf		g	<i>mis, minka</i>	ainult inf
	inf	<i>kedä</i>	<i>kedi v keti</i>		inf	<i>midä</i>	<i>midi v miti</i>
	all	<i>kellele, kinkale</i>			all	<i>minkale</i>	
jne				jne			

Märkus. Mõned kirjakeeles kasutatavad vormid on kõnekeelele võõrad, vähemalt keeleala võrumurdelises osas, nt el *mist*, faktiiv *missis*.

§ 48. 5) Interrogatiivpronoomenid. Relatiivpronoomeni vormid esinevad ka küsisõnana tähenduses 'missugune kahest': *kumb* (*kummas*), g *kumma*, inf *kumba*, mida – küll ainult vääralt – kasutatakse ka kirjakeeles üldise adjektiivse interrogatiiv- (*mis*, *missugune*) ja relatiivpronoomenina mõlema eelmises paragrahvis nimetatud [pronoomeni] asemel.

§ 49. Indefiniitpronoomenid. Siia kuuluvad omadussõnaline ja reeglipäraselt muutuv *ega* (iga), g *ega*, inf *eka*; nimisõnaline *ega üts* (igaüks), mille puhul käänduvad mõlemad sõnad; samuti *kõik*, g *kõige*, inf *kõik*, pl n *kõik*, pl g ja pl inf *kõiki*; *mü* (muu), mis käändub X tüübi järgi; *tõine* (üks või teine kahest), mis käändub XXI tüübi järgi; *mitu* – XIX tüübi järgi; *mõni* – XII tüübi järgi; *keäki* (keegi) ja *meäki* (miski), millest käändub ainult esimene sõnapool, kuigi kirjakeel lubab osaliselt lisada käändelõppe ka teisele sõnaosale, nagu *kenkist* (Luk²⁹ 8, 43), *kenkiga* (Ap³⁰ 24, 12).

Omaette retsiprookpronoomenit ei ole, sellepärast väljendatakse seda tähendust teiste sõnade abil nagu Tallinna murdeski, tavaliselt sõna *tõine*, või kui juttu on isikutest, siis *mês* kordamise abil, kusjuures esimene *tõine* või *mês* jääb subjektina alati nominatiivi, teine on aga selles objektikäandes, mida verb lauses nõuab.

§ 50. V. Tegusõna. Üldiselt käitub tegusõna nii nagu Tallinna murdeski. Sellel on samuti vaid kaks lihtaega indikatiivis, üks optatiivis³¹, aga erinevad verbaalnoomenid, mis on osalt substantiivsed, osalt adjektiivsed, moodustavad koos abiverbide-

²⁹ Lühend viitab Piibli kirjakahale Luuka evangeeliumist.

³⁰ Lühend viitab Piibli «Apostlite tegude» osale.

³¹ Optatiiv e sooviv kõneviis, millele tänapäeva eesti keeles vastab konditsionaal e tingiv kõneviis.

ren Verbindung mit Hülfsverben eine Menge periphrastischer Zeitformen gebildet werden. Als eigenthümlich dem Werroehstnischen ist hervorzuheben ein vollständiger Conjunctiv, welcher bis auf wenige einzelne Fragmente im Revalehstnischen ganz geschwunden ist, ein Relativ in etwas vollständigerer Form als dort, ferner für die beiden einfachen Tempora zwei verschiedene Negationen, wie im Livischen, und neben dem unpersönlichen Passiv noch ein persönliches, wie im Finnischen. Die besondere Negation des Imperfects findet sich zwar mundartlich hier und da auch im Revalehstnischen, namentlich bei den Insulanern, aber sie wird wenigstens anders gebraucht, nämlich regelmässig wohl nicht mit der Verbalwurzel verbunden, wie die Negation des Präsens, sondern mit dem Part. präterit., zu welchem sonst im Revalehstnischen nur dieselbe Negation gesetzt wird wie im Präsens. — Eine im Revalehstnischen nicht vorkommende Schwierigkeit bildet hier die dritte Singularperson des ersten sowohl wie des zweiten Tempus, welche grösstentheils nicht mit Suffixen gebildet werden, sondern mit einer Mutation (Abwandlung des Stammes selbst) der ersten, was die Schriftsprache jedoch nur für das Präteritum beibehalten hat.

Die kürzeste Form des Zeitworts bietet die dritte Singularperson des ersten Tempus, sie ist aber deshalb als Grundform für die Conjugation nicht brauchbar, weil sie in manchen Classen von Verben doch mit einem Suffix gebildet wird, welches freilich von dem der Schriftsprache verschieden ist; die 1. Person des Präs. ist es auch nicht, weil sie bei einer sehr grossen Anzahl von Verben tenuirt ist, und weil es in der Praxis bequemer ist, eine starke Form zu Grunde zu legen, weil sich aus dieser leichter die schwache Form ableiten lässt als umgekehrt. So nehmen wir denn als Grundform den Stamm des Verbalnomen auf *ma*, welcher fast ohne Ausnahme die starke Form repräsentirt, wenn in der Conjugation des Zeitworts eine Mutation Statt findet, und wir thun es um so eher, da sich zwischen ihm, der ersten Person des Präsens und dem Infinitiv eine sehr grosse Analogie mit dem der Declination zu Grunde gelegten Nominativ, dem Genitiv und dem Infinitiv zeigt, man vergleiche z. B. *kand(ma)* Präs. *kanna* Infin. *kanda'*, *luge(ma)* *loe luke'*, *jōnd(ma)* *jōwwa jōnda*, *kēt(mā)* *kēdā kētā'*, *lask(ma)* *laze laske'*, *sōima(ma)* *sōima sōimada* u. s. w. mit *rind* Genit. *rinna* Infin. *rinda*, *tugi toe tuke*, *pōnd pōwwa pōnda*, *sōt sōdü sōtü*, *wašk waze waške*, *wahtra wahtra wahtrat*. — Mit Uebergangung einstweilen der periphrastischen Verbalformen betrachten wir zunächst die Bildung der einfachen und ihr Verhältniss zu dem Stamme.

§ 51. I. Affirmatives Verbum. A) Activ. Das erste Tempus (Präsens oder Futur) des Indicativs endigt, wie der Genitiv, immer auf einen Vocal, welcher, wenn ihn der Stamm nicht schon hat, eben so wenig wie beim Genitiv durch Regeln bestimmt werden kann und daher immer vom Wörterbuch neben dem Stamme noch angegeben werden muss, z. B. *lajmama* (*tadeln*) *lajma*, *kōnelema* (*sprechen*) *kōnele*, *harima* (*pflügen*) *hari*, *ojoma* (*schwimmen*) *ojo*, *kuluma* (*sich abnutzen*) *kulu*, *andma* (*geben*) *anna*, *jōskma* (*laufen*) *jōze*, *plēkmā* (*bleichen*) *plēgi*, *lahkma* (*spalten*) *laho*, *lakma* (*lecken*) *laku* u. s. w. — Die zweite Person fügt zu diesem Vocal ein *t*, die erste Pluralperson *me*, die zweite *te*, die dritte *wa* (*wä*); wird die dritte Singularperson mit einem Suffix gebildet, so ist diess *s*, und die dritte Pluralperson hat dann auch

ga hulgaliselt perifrastilisi verbivorme. Võru murde eripärana väärib esiletõstmist täielik konjunktiiiv³², mis on Tallinna murdes peaaegu täiesti kadunud, v.a mõned üksikud fragmendid ja mõnevõrra täielikum relatiiv kui Tallinna murdes. Peale selle esineb kaks erinevat eitust mõlemas lihtajas nagu liivi keeles ja umbisikulisele lisaks veel isikuline passiiv nagu soome keeles. Erilist lihtminevikku eitust leidub küll kõnekeeles paiguti ka Tallinna murdes, eriti saartel, aga Võru murdes kasutatakse seda pisut teisiti, nimelt reeglina mitte verbitüvega seoses nagu oleviku eituses, vaid koos mineviku partitsiibiga, mille jaoks Tallinna murdes on ainult seesama eitus mis olevikus. Raskusi, mida Tallinna murdes ei esine, põhjustab Võru murdes nii esimese³³ kui ka teise lihtaja³⁴ ainsuse 3. pööre, mida enamasti ei moodustata sufiksiliselt, vaid 1. pöördest mutatsiooni (tüvemuutuse) abil, mille kirjakeel on säilitanud vaid minevikku väljendamiseks.

Kõige lühem tegusõnavorm on esimese aja ainsuse 3. pööre. Seda aga ei kasutata pööramisel põhivormina, kuna mõnes verbitüübis moodustatakse see siiski sufiksi abil, mis erineb kindlasti kirjakeelest. Ka pole põhivormiks oleviku 1. pööre, sest väga paljudes verbides esineb sel puhul tenuatsioon ja praktikas on mugavam võtta põhivormiks tugev vorm, millest on lihtsam nõrka vormi tuletada kui vastupidisel juhul. Nii võtame põhivormiks *ma*-verbaalnoomeni tüve, mis on juhul, kui tegusõna pööramisel esineb tüvemuutus, peaaegu eranditult tugevas vormis. See vorm sobib seda enam, et selle, oleviku 1. pöörde ja infinitiivi vahel on tuntav analoogia käänamisel aluseks olevate nominatiivi, genitiivi ja infinitiiviga, võrreldagu omavahel nt *kand(ma)*, pr *kanna*, inf *kanda'*; *luge(ma)* : *loe* : *luke'*; *jõud(ma)* : *jõwwa* : *jõuda*; *kêt(mä)* : *kēdä* : *kētä'*; *lask(ma)* : *laze* : *laske'*; *sõima(ma)* : *sõima* : *sõimada* jne, ja *rind*, g *rinna*, inf *rinda*; *tugi* : *toe* : *tuke*; *põud* : *põwwa* : *põuda*; *sõt* : *sōdü* : *sōtü*; *wašk* : *waze* : *waške*; *wahtra* : *wahtra* : *wahtrat*. Jättes esialgu vahele perifrastilised verbivormid, vaatleme lähemalt lihtverbide moodustamist ja nende vahekorda tüvega.

§ 51. I. Afirmatiivverbid. A) Aktiiv. Esimene indikatiivi aeg (olevik v tulevik) lõpeb nagu genitiivgi alati vokaaliga, mida on (kui see just tüvesse ei kuulu) niisama võimatu reeglitega kindlaks määrata nagu genitiivigi, ja mille peab seetõttu sõnaraamatus alati tüve kõrval välja tooma, nt *lajimama* : *lajima*; *kõnelema* : *kõnele*; *harima* : *hari*; *ojoma* (ujuma) : *ojo*; *kuluma* : *kulu*; *andma* : *anna*; *jõskma* (jooksma) : *jõze*; *plēkmä* (pleekima) : *plēgi*; *lahkma* (lõhkuma) : *laho*; *lakma* (lakkuma) : *laku* jne. Teises pöördes lisandub sellele vokaalile *-t*, mitmuse 1. pöördes *-me*, 2. pöördes *-te*, 3. pöördes *-wa* (*-wä*). Kui ainsuse 3. pööre moodustatakse sufiksiliselt, siis on see *-s*, mitmuse 3. pöördes sel juhul *-wa* kõrval *-se*. Kui ainsuse 3. pööre moodustatakse ilma sufiksita, siis vorm ei tenueeru, olles mõnel puhul koguni firmeeritud tüvi

³² Konjunktiiiv on asjaoludest sõltuvat kaheldavat või tingimuslikku tegevust väljendav kõneviis.

³³ Esimese lihtaja all on mõeldud olevikku.

³⁴ Teise lihtaja all mõtleb autor lihtminevikku.

se neben wa, wird sie aber ohne Suffix gebildet, so ist sie der untenuirte, in manchen Fällen sogar noch firmirte Stamm selbst, und von ihr wird dann die dritte Pluralperson gemacht, worüber unten bei der Classeneintheilung das Genauere nachzusehen ist. Beispiele: sōjmama (*schelten*), sōjma, sōjmat, sōjmas, sōjmame, sōjmate, sōjmawa oder sōjmase — andma (*geben*) anna, annat, and, anname, annate, andwa — laskma (*lassen*) laze, lazet, lask, lazeme, lazete, laskwa — kēlmä (*verbieten*) kēlä, kēlät, kēld, kēläme, kēläte, kēldwä.

§ 52. Das zweite Tempus (Imperfect) hat wie im Revalehstnischen (sin und in) in der ersten Singularperson zwei Formen, si (zi) und einen blossen Vocal, nur dass die erste im Werroestnischen, wie auch im Finnischen, eine ungleich geringere Ausdehnung hat. Die vollere Endung wird im Ganzen — das Einzelne bei der Classeneintheilung — bei zweisylbigen Stämmen gebraucht, welche auf ein unbetontes a (ä) oder e ausgehen, welche Vocale dann, wenn die erste Sylbe lang ist, ausgestossen werden, z. B. magama (*schlafen*) magäsi, pagema (*fluchten*) pagesi, oskama (*treffen*) oksi, lahkema (*spalten*) lahksi, palkama (*dingen*) palksi, wihkama (*hassen*) wihksi u. a. Bei anderen Auslautsvocalen des Stammes, bei ein-, drei- und vier-sylbigen Stämmen, bei solchen zweisylbigen endlich, welche durch Syncope aus eigentlich dreisylbigen entstanden sind (z. B. wehkema, umblema neben kōnelema) und daher die zweite Sylbe betont haben, hat das Imperfect in der Regel statt der Endung si einen blossen Vocal, nämlich bei den ein-, drei- und mehrsylbigen Stämmen ein i (oder e, wenn das Präsens schon i, zum Theil auch wenn es u hat), und zwar bei den ersten mit derselben Tenuation wie im Präsens, die zweisylbigen syncopirten haben eben so i, wie sie es in der unsyncopirten dreisylbigen Gestalt haben würden, die nicht syncopirten haben denselben Vocal wie im Präsens, unterscheiden sich dann aber durch Firmation oder stärkeren Accent, oder sie setzen wieder e anstatt i. Beispiele: tapma (*tödten*) Präs. tapa, Imperf. tapi — jauhma (*mahlen*), jaha, jahi — masma (*bezahlen*), masa, masi — laskma (*lassen*), laze, lazi — kōlma (*hören*), kōle, kōli — pōlgma (*fürchten*), pōle, pōli — pōrmä (*drehen*), pōrä, pōri — kajwma (*graben*), kajwa, kajwi — kołkma (*schlagen*), kołgi, kołge — opma (*lernen*), opi, ope — plēkmä (*bleichen*), plēgi, plēge — kiřgmä (*krähen*), kiri, kire — hulkma (*umherlaufen*), hulgu, hulge — lōjkma (*schneiden*), lōjgu, lōjge — wandma (*schwören*), wannu, wanne — umblema (*nähen*), umble, umbli — kujwatama (*trocknen*), kujwata, kujwati — parandama (*bessern*), paranda, parandi — tabaelema (*fangen*), tabaele, tabaeli — harima (*pflegen*), hari, haře — ojoma (*schwimmen*), oju, ojjo (ojju) — plēkūmä (*bleichen*), plēgū, plēkū — mūtuma (*sich verändern*), mūdu, mūtu — ilmuma (*erscheinen*), ilmu, ilmu. — Die Suffixe für die übrigen Personen sind die nämlichen wie im ersten Tempus, nur die dritte Singularperson macht wieder Schwierigkeit, weil sie ohne Suffix gebildet wird. Die Zeitwörter, welche in der ersten Person si haben, werfen das i ab, stellen aber dafür den vor dem s ausgestossenen Vocal wieder her, und sie haben die schwache Form, wenn das Zeitwort überhaupt ein solches ist, wo Tenuation vorkommt, also magasi (*schliefe*) maaś, tōnksi (*stiess*) tōnğaś, oksi (*traf*) ozaś, lahksi (*spaltete*) laheś, palksi (*mietete*) palğaś, wihksi (*hasste*) wihaś, tōmbksi oder tōmpksi (*zog*), tōmmaś; wo das Imperfect ohne s gebildet wird, da tritt an die Stelle des i der ersten Person ein e, welches aber sehr gewöhn-

ise, ja sel juhul moodustatakse sellest ka mitmuse 3. pööre. Seda käsitletakse lähemalt allpool tüübijaotuse juures. Näited: *sõimama* : *sõima* : *sõimat* : *sõimas* : *sõima-me* : *sõimate* : *sõimawa* v *sõimase*; *andma* : *anna* : *annat* : *and* : *anname* : *annate* : *andwa*; *laskma* : *laze* : *lazet* : *lask* : *lazeme* : *lazete* : *laskwa*; *kēlmä* (keelama) : *kēlä* : *kēlät* : *kēld* : *kēläme* : *kēläte* : *kēldwä*.

§ 52. **Teine aeg (lihtminevik).** Sellel on nagu ka Tallinna murdes ainsuse 1. pöördes (-*sin* ja -*in*) kaks vormi: -*si* (-*zi*) ja vokaal[lõpp], kuid esimene variant on Võru murdes nagu ka soome keeles suhteliselt vähe levinud. Täielikku lõppu kasutatakse üldiselt – üksikjuhtudest tüübijaotuse juures – kahesilbilistes tüvedes, mis lõpevad rõhutu *a-* (*ä-*) või *e-ga*, mis langevad välja, kui esisilp on pikk, nt *magama* : *magasi*; *pagema* : *pagesi*; *oskama* (tabama) : *osksi*; *lahkema* (lõhkuma) : *lahksi*; *pal-kama* : *palksi*; *wihkama* (vihkama) : *wihksi* jt. Teiste tüvelõpuvokaalide puhul ühe-, kolme- ja neljasilbilistes tüvedes ja sellistes kahesilbilistes tüvedes, mis on saadud sisekao tulemusel tegelikult kolmesilbilistest tüvedest (nt *wehklema*³⁵, *umblema* – vrđl *kõnelema*) ja mille teisele silbile on langenud rõhk, on imperfekti lõpuks -*si* asemel vaid vokaal. Nimelt ühe-, kolme- ja enamasilbiliste tüvede puhul -*i* (või -*e*, kui olevikus on juba -*i*, osaliselt ka -*u* puhul), ja esimestes samasugune tenuatsioon nagu olevikus. Sisekaoliste kahesilbiliste tüvede lõpp on samuti -*i*, justnagu oleks need omandanud kolmesilbilise kuju. Sisekaota kahesilbilistel sõnadel on lõpus sama vokaal mis olevikus, need erinevad olevikust vaid firmatsioonini või tugevama rõhu poolest või on neis jälle -*i* asemel -*e*. Näited: *tapma*, pr *tapa*, ipf *tapi*; *jauhma* (jahvata-ma) : *jaha* : *jahi*; *masma* (maksma) : *masa* : *masi*; *laskma* : *laze* : *lazi*; *külma* (kuul-ma) : *küle* : *küli*; *põlgma* (pelgama) : *põle* : *põli*; *põrmä* (pöörama) : *põrä* : *põri*; *kaiwma* (kaevama) : *kaiwa* : *kaiwi*; *kolkma* (kolkima) : *kolgi* : *kolge*; *opma* (õppima) : *opi* : *ope*; *plēkmä* (pleekima) : *plēgi* : *plēge*; *kirgmä* (kirema) : *kiri* : *kire*; *hulkma* (hulkuma) : *hulgu* : *hulge*; *lõikma* (lõikama) : *lõigu* : *lõige*; *wandma* (vanduma) : *wannu* : *wanne*; *umblema* (õmblema) : *umblē* : *umbli*; *kuiwatama* (kuivatama) : *kui-wata* : *kuiwati*; *parandama* : *paranda* : *parandi*; *tabaelema* (tabama) : *tabaele* : *tabaeli*; *harima* : *hari* : *hare*; *ojoma* (ujuma) : *oju* : *ojo* (*oju*); *plēkümä* (pleekima) : *plēgü* : *plēkü*; *mütuma* (muutuma) : *müdu* : *mütu*; *ilmuma* : *ilmu* : *ilmu*. Ülejäänud pööretes on kasutusel samad lõpud mis esimeses ajas, ainult ainsuse 3. pööre valmis-tab raskusi, kuna see moodustatakse ilma sufiksita. Tegusõnades, mille 1. pöördes on -*si*, langeb -*i* välja ja selle asemel taastub *s-i* eest välja langenud vokaal. Need [vormid] on nõrgas astmes, kui verbil üleüldse on selline vorm, kus saab esineda tenuatsioon, nt *magasi* (magasin) : *maas*; *toiksi* (tõukasin) : *tougas*; *osksi* (oskasin) : *ozas*; *lahksi* (lõhkusin) : *laheš*; *palksi* (palkasin) : *palgas*; *wihksi* (vihkasin) : *wihaš*;

³⁵ Sõna esineb selles uurimuses kahel korral vokaalharmooniat järgides (*wehklemä*) ja kolmel korral ilma vokaalharmooniata nagu siinses näites, viidates sellele, et autor pole vokaalharmoonia edasiandmisel suutnud päris järjekindl olla.

lich, bei mehrsyllbigen Stämmen immer, ausgelassen wird, die davorstehenden Consonanten werden, wenn ihre Natur es erlaubt, mouillirt, und die starke, in der ersten Person tenuirte Form wird wieder hergestellt, die anderen Vocale der ersten Person bleiben auch in der dritten, und diese unterscheidet sich nur durch Firmation oder stärkere Betonung, also von den oben angeführten Verben *tapi* (*tödtete*) *tappe*, *jahi* (*mahlte*) *jauhe*, *masi* (*bezahlte*) *maße*, *küli* (*hörte*) *külde*, *pöli* (*fürchtete*) *pöfge*, *pöri* (*drehte*) *pörde*, *kajwi* (*grub*) *kajwe*, *kolge* (*schlug*) *kofke*, *opi* (*lernte*) *oppe*, *plêke* (*bleichte*) *plêke*, *kire* (*krähte*) *kirge*, *hulge* (*lief umher*) *hulke*, *lôjge* (*schnitt*) *lôjke*, *wanne* (*schwor*) *wanne* (*wande*), *kuiwati* (*trocknete*) *kuiwat*, *parandi* (*besserte*) *parañd*, *hafe* (*pflgte*) *hafe*, *oijo* (*oiju schwamm*) *oijo* (*oiju*), *plêkü* (*blüch*) *plêkü*, *mütu* (*veränderte sich*) *mütu*, *ilmu* (*erschien*) *ilmu*; eine Ausnahme machen die syncopirten Frequentativformen auf *lema*, welche die dritte Person nicht firmiren, sondern tenuiren, wie die Verba mit der ersten Person auf *si*, z. B. *wehkli* (*focht*) *weheſ*, *umbli* (*nähte*) *ummeſ*, andere einzelne Ausnahmen, deren überhaupt nicht viele sind, werden besser bei der Classeneintheilung besprochen, da es hier nur darauf ankam, eine Uebersicht im Ganzen von der schwierigen Bildung der dritten Person des Präsens und Imperfects zu geben*).

§ 53. Der Optativ oder Conditional wird einfach von der ersten Person des Präsens gebildet, indem man die Personalsuffixe *si*, *sit*, *s*, *sime*, *site*, *siwa* (*siwä*) oder *se* daran hängt. Daneben ist aber eine andere Form auf *s* allein, ohne Personalendungen und Unterscheidung der Personen, noch mehr im Gebrauch. Auch in der Schriftsprache herrscht in diesem Modus grosse Ungleichheit, bald ist die erste Pluralperson um den Endvocal verkürzt, bald ist die Endung *s* oder *se* für allerlei Personen ohne Unterschied gebraucht; ähnlich hört man im SW des revalehstnischen Gebiets die Endung *ks* (eigentlich dritte Singularperson) promiscue für alle Personen des Singulars und des Plurals.

Der Imperativ hat nur drei Endungen, indem statt der ersten Pluralperson als Aufforderung dieselbe Person des Präsens steht, wie auch im revalehstnischen Gebiet durchaus vorwaltend in der Volkssprache. Die zweite Singularperson ist durchaus der ersten Person des Präsens gleich, die zweite Pluralperson endigt auf *ke*, die dritte des Singulars und Plurals auf *ku* (ohne Rücksicht auf die Vocalharmonie), nach schwachen Consonanten (*b*, *d*, *g*, *z*) und fast immer nach Vocalen hört man *ge*, *gu* statt *ke*, *ku*, nach *l* und *r* Beides. Diese Endungen wer-

*) In der Schriftsprache herrscht hinsichtlich des Imperfects — dass sie der Schwierigkeit bei der dritten Singularperson des Präs. dadurch entgeht, dass sie dieselbe den anderen Personen analog mit einem Suffix (*p*) bildet, ist schon oben bemerkt — eine grosse Confusion, und es ist schwer zu entscheiden, wie viele Inconsequenzen durch die Contingente verschiedener Mundarten hineingekommen sind, und wie viele durch die Nachlässigkeit der Schreibenden, indem sie lieber selbst erdachten Analogien folgen, als auf die Sprache des Volkes hören wollten. Namentlich sind sehr verbreitet und beliebt die mit der Endung *si* gebildeten Imperfecte, und wenn man auch annehmen wollte, dass diese Imperfectformen wirklich aus dem Revalehstnischen, wie manches Andere, in dem NW des Sprachgebiets eingedrungen wären, dessen Mundart die Mutter der Schriftsprache ist, so ist es jedenfalls eine nicht zu billigende Inconsequenz, wenn die reinere Form ohne das *s* daneben gebraucht wird. Einige Beispiele hiervon sind: *istsiwa* (*sie sassen*) Matth. 9, 10, *istsiwa* 27, 36, *istewa* Marc. 6, 22, *oſtsiwa* (*sie kauften*) Matth. 21, 12, *oſtiwa* 27, 7, *tahtsiwa* (*sie wollten*) Joh. 6, 21, *tahiwa* 15, *aſtsiwa* (*sie traten*) Marc. 6, 54, *aſtiwa* 6, 35, zu geschweigen der *upsiwa* (*ertranken*), *iksiwa* (*wecinten*), *puſsiwa* (*berührten*),

tõmbsi või *tõmpsi* (tõmbasin) : *tõmmaś*. Kui imperfekt on moodustatud ilma *s*-ta, asub 1. pöörde *-i* asemele *-e*, mis jääb harilikult, enamasilbiliste tüvede puhul aga alati välja. Selle ees paiknevad konsonandid muljeeruvad, kui nende iseloom seda võimaldab. Tugev, 1. pöördes tenueeritud vorm taastub, 1. pöörde teised lõppvokaalid säilivad ka 3. pöördes, nii et see erineb esimesest vaid firmatsiooni või tugevama rõhu poolest. Eespool toodud verbide varal: *tapi* (tapsin) : *tappe*; *jahi* (jahvatasin) : *jauhe*; *masi* (maksin) : *maśśe*; *kūli* (kuulsin) : *kūlde*; *pōli* (põlgasin) : *pōlge*; *pōri* (pöörasin) : *pōrde*; *kaiwi* (kaevasin) : *kaiwe*; *kolge* (kolkisin) : *kolke*; *opi* (õppisin) : *oppe*; *plēke* (pleegitasin) : *plēke*; *kire* (kiresin) : *kirge*; *hulge* (hulkusin) : *hulke*; *lōige* (lõikasin) : *lōike*; *wanne* (vandusin) : *wanne* (*wande*); *kuiwati* (kuivatasin) : *kuiwat*; *parandi* (parandasin) : *parańd*; *haře* (harisin) : *haře*; *oijo* (*oiju*) (ujusin) : *oijo* (*oiju*), *plēkü* (pleekisin) : *plēkü*; *mūtu* (muutusin) : *mūtu*; *ilmu* (ilmusin) : *ilmu*. Erandiks on sisekaolised *lema*-lõpulised frekventatiivvormid, mis 3. pöördes ei firmeeru, vaid tenueeruvad nagu verbid, mille 1. pöörde lõpp on *-si*, nt *wehkli* (vehklesin) : *wehel*; *umbli* (õmblesin) : *ummel*. Ülejäänud üksikerandeist, mida pole palju, räägitakse pikemalt tüübijaotuse juures. Praegu oli eesmärgiks anda oleviku ja lihtmineviku 1. ja 3. pöörde moodustamisraskustest ainult ülevaatlik pilt³⁶.

§ 53. Optatiiv ehk konditsionaal moodustatakse lihtsalt oleviku 1. pöördest, millele lisatakse pöördelõpud *-si*, *-sit*, *-s*, *-sime*, *-site*, *-siwa* (*-siwä*) või *-se*. Veel rohkem kasutatakse eelnevate kõrval ilma pöördelõppude ja *-eristuseta s*-lõpulist vormi. Ka kirjakeeles valitseb selle kõneviisiga seoses suur ebaühtlus. Kord on mitmuse 1. pööre lõppvokaali võrra lühenenud, kord kasutatakse *s*- või *se*-lõppu kõikides pööretes. Sarnaselt käitub Tallinna murdeala edelaosas lõpp *-ks* (tegelikult ainsuse 3. pööre), mis on sellisena kasutusel kõikides ainsuse ja mitmuse pööretes.

Imperatiivil on ainult kolm lõppu, kusjuures üleskutsuva mitmuse 1. pöörde vormi asemel kõlab oleviku sama pööre, mis on domineeriv ka Tallinna murde rah-

³⁶ Kirjakeeles valitseb imperfekti osas suur segadus – eespool on juba märgata, et oleviku ainsuse 3. pööre pääseb raskustest seeläbi, et see moodustatakse analoogiliselt teiste pööretega lõpu (*-p*) abil – ja raske on otsustada, kui palju vasturääkivusi tuleneb eri murrete kasutustavast ning kui palju kirjutajate hooletusest, kes järgivad pigem iseenese väljamõeldud analoogiaid kui rahvakeelt. Nimelt on väga levinud ja armastatud *si*-lõpuline imperfekt, ja kui ka tahetakse uskuda, et see (või mõni teine) imperfektivorm on tõesti pärit Põhja-Eestist – keeleala loodeosast, mille murre on kirjakeele ema –, siis pole igal juhul liigne kasutada paralleelselt ka ilma *s*-ta puhtamat vormi. Järgmised näited sellest on: *istsiwa* (nad istusid) – Matth. 9, 10, *istsiwa* (27, 36), *istewa* – Marc. 6, 22; *ostsiwa* (ostsid) – Matth. 21, 12, *ostsiwa* – 27, 7; *tahtsiwa* (nad tahtsid) – Joh. 6, 21, *tahiwa* – 15; *astsiwa* (astusid) – Marc. 6, 54, *astsiwa* – 6, 35, rääkimata vormidest *upsiwa* (uppusid), *iksiwa* (itkesid), *puťsiwa* (puutusid), *tap-siwa* (tapsid), *uśksiwa* (uskusid), *mōistsiwa* (mõistsid), mis pole otseselt pärit neistsamadest verbidest, vaid on korrektselt moodustatud vormid samalaadsetest verbidest. – F. J. W.

den jedoch nicht an die zweite Singularperson gehängt, sondern an den Stamm, wenn aber dieser Stamm im Infinitiv tenuirt wird, so ist er es auch in diesen Personen des Imperativs, also z. B. *tênmä* (*dienen*) *tēni*, *tēnke*, *tēnku* — *lahkma* (*spalten*) *laho*, *lahkke*, *lahkku* — *kētmä* (*kochen*) *kēdä*, *kētkē*, *kētku* — *lajtma* (*tadeln*) *lajda*, *lajtkē*, *lajtku* — *armastama* (*lieben*) *armasta*, *armastage*, *armastagu* — *lugema* (*lesen*) *loe*, *lugege*, *lugegu* — *leppümä* (*sich vertragen*) *lepü*, *leppüge*, *leppügu*, — *andma* (*geben*) *anna*, *andge*, *andgu* — *rībma* (*scharren*) *rību*, *rībge*, *rībgu* — *pōlgma* (*fürchten*) *pōle*, *pōlgge*, *pōlggu* — *tōzema* (*aufstehen*) *tōze*, *tōzege* (*tōzge*), *tōzegu* (*tōzgu*) — *kēlmä* (*verbieten*) *kēlä*, *kēlge* (*kēlke*), *kēlgu* (*kēlku*) — *pōrmä* (*drehen*) *pōrā*, *pōrge* (*pōrke*), *pōrgu* (*pōrku*) — *nakkama* (*anfangen*) *nakka*, *nakake*, *nakaku* — *palkama* (*mietzen*) *palka*, *palgake*, *palgaku* — *rōskama* (*peitschen*) *rōska*, *rōzake*, *rōzaku* — *tōmbama* (*ziehen*) *tōmba*, *tōmmake*, *tōmmaku*.

Der Conjunctiv oder Potential hat die Endungen *ne*, *net*, *nes*, *neme*, *nete*, *newa* (*newä*) oder *nese*, welche eben so angehängt werden wie die des Optativs und eben so wie dort — wenn auch nicht so gewöhnlich — durch die unveränderte Endung *nes* ersetzt werden können, z. B. *sāne* (*ich mag oder kann bekommen*), *sānet*, *sānes*, *sāneme*, *sānete*, *sānewa* oder *sānese* von *sāma*, *paranene* u. s. w. von *paranema* (*besser werden*) u. a., bisweilen auch mit Elision des *e* vor der Endung, namentlich nach dem *l*, wie *olne* u. s. w., von *olema* (*sein*).

Der Relativ, der Modus, welcher eine Handlung oder einen Vorgang als von einem Anderen angegeben ausdrückt, ist defectiv. Das Präsens ist gleich dem Infinitivcasus des Part. präsent. unverändert für alle Personen z. B. *mina*, *sina* u. s. w. *olewat* (*ich sei, du seist* u. s. w.); das Perfect ist ebenfalls für alle drei Personen gleich, aber verschieden für Singular und Plural. Der Singular ist gleich dem Partic. präterit., der Plural fügt *wa* hinzu, z. B. *mina*, *sina* u. s. w. *olnu* (*ich sei, du seist gewesen*), plur. *olnuwa*.

§ 54. Die Verbalnomina haben so ziemlich dieselbe Bildung wie im Revalehstnischen. Das hier als Grundform angenommene auf *ma* unterscheidet sich nur dadurch, dass in demselben der Stamm viel häufiger syncopirt erscheint; es fällt nämlich nicht blos *e* und *a* aus, wie im Revalehstnischen, sondern meistens auch das *i* und *u*(*ü*) der dort zweisylbigen Stämme mit langer erster Sylbe. und die Verba mit langer erster Sylbe, welche das *u*(*ü*) behalten, sind meist solche, die dem Revalehstnischen fehlen (vergl. § 13.) Von dem Verbalnomen auf *ma*, welches selbst seiner Grundbedeutung nach als ein Illativ aufzufassen ist, kommen ferner dieselben anderen Casus vor wie im Revalehstnischen, nämlich ein Inessiv auf *mah*, Elat. auf *mast*, Caritiv auf *mata*.

Ein vollständig in allen Casus (nach Classe XXI) declinirbares Substantiv ist das Nomen actionis auf *mine*, in welche Endung das *ma* des vorübergehenden Verbalnomens zu verwandeln ist.

Von einem dritten existiren nur zwei Casus, der Infinitiv und der Inessiv, welcher letz-

tapsiwa (*tödteten*), *uksiwa* (*glaubten*), *mōištsiwa* (*verstanden*), denen ich gerade eben nicht von demselben, sondern nur von gleichartigen Verben die correct gebildeten Formen zur Seite zu stellen wüsste.

vakeeles. Ainsuse 2. pööre on täiesti sarnane oleviku 1. pöördega. Mitmuse 2. pööride lõpp on *-ke*, ainsuse ja mitmuse 3. pööride lõpp on *-ku* (sõltumata vokaalhar-mooniast). Pärast nõrku konsonante (*b, d, g, z*) ja peaaegu alati pärast vokaale hääl-datakse *-ke, -ku* asemel *-ge, -gu, l-i* ja *r-i* järel võib kuulda mõlemat varianti. Neid lõppe ei lisata ainsuse 2. pööridele, vaid tüvele. Kui aga tüvi infinitiivis tenueerub, siis on see nõrk ka imperatiivi vastavates pööretes, nt *tēnmā* (teenima) : *tēni* : *tēnke* : *tēnku*; *lahkma* (lõhkuma) : *laho* : *lahkke* : *lahkku*; *kētmā* (keetma) : *kēdā* : *kētke* : *kētku*; *lāitma* : *lāida* : *lāitke* : *lāitku*; *armastama* : *armasta* : *armastage* : *armastagu*; *lugema* : *loe* : *lugege* : *lugegu*; *leppumā* (leppima) : *lepū* : *leppūge* : *leppūgu*; *andma* : *anna* : *andge* : *andgu*; *rībma* (riisuma) : *rību* : *rībge* : *rībgu*; *põlgma* (pelgama) : *põle* : *põlgge* : *põlggu*; *tōzema* (tõusma) : *tōze* : *tōzege* (tõzge) : *tōzegu* (tõzgu); *kēlmā* (keelama) : *kēlā* : *kēlge* (kēlke) : *kēlgu* (kēlku); *põrmā* (pöörama) : *põrā* : *põrge* (põrke) : *põrgu* (põrku); *nakkama* (hakkama) : *nakka* : *nakake* : *nakaku*; *palkama* : *palka* : *palgake* : *palgaku*; *rōskama* (rooskama) : *rōska* : *rōzake* : *rōzaku*; *tōmbama* : *tōmba* : *tōmmake* : *tōmmaku*.

Konjunktiivi ehk potentsiaali lõpud on *-ne, -net, -nes, -neme, -nete, -newa* (*-newā*) või *-nese*, mis lisatakse samamoodi nagu optatiivi lõpud, ja nii nagu seal – aga mitte nii tavaliselt – asendatakse nad muutumatu lõpuga *-nes*, nt *sāne* (ma võin või saan saada) : *sānet* : *sānes* : *sāneme* : *sānete* : *sānewa* või *sānese* verbist *sāma*, *paranene* jne verbist *paranema* jt. Mõnikord esineb enne sufiksit *-e* elisioon, eriti pärast *l-i*, nagu vormis *olne* jne verbist *olema*.

Relatiiv, kõneviis, mis väljendab tegevust või sündmust kellegi teise poolt vahendatuna, on puudulik. Olevik on sarnane oleviku partitsiibi infinitiiviga, olles kõi-kides pööretes muutumatu, nt *mina, sina* jne *olewat* (mina olevat, sina olevat jne). Perfekt on samuti kõigis kolmes pöördes sarnane, aga ainsuses ja mitmuses erinev. Ainsus on sarnane mineviku partitsiibiga, mitmuses lisatakse *-wa*, nt *mina, sina* jne *olnu* (ma olevat olnud, sa olevat olnud), mitmuses *olnuwa*.

§ 54. Verbaalnoomenid moodustatakse nii nagu Tallinna murdes. Põhivormiks valitud *ma*-infinitiiv erineb vaid selle poolest, et siin [Võru murdes] näib tüvi olevat palju sagedamini sisekaoline. Välja ei lange mitte ainult *-e* ja *-a* nagu Tallinna mur-des, vaid pika esisilbiga kahesilbiliste tüvede puhul enamasti ka *-i* ja *-u* (*-ü*). Pika esisilbiga verbid, mis sisaldavad *u-d* (*ü-d*), on enamasti sellised, mida Tallinna mur-des ei leidu (vrd § 13). *ma*-verbaalnoomenist, mida võib põhitähenduselt käsitada il-latiivina, tulenevad ka teised käänded nagu Tallinna murdeski, nimelt *mah*-lõpuline inessiiv, *mast*-lõpuline elatiiv, *mata*-lõpuline karitiiv.

Kõikides käänetes täielikult (XXI tüübi järgi) käänduv substantiiv on *mine*-lõ-puline *nomen actionis*³⁷, kus *ma*-verbaalnoomeni lõpp muutub *mine*-ks.

³⁷ *nomen actionis* (ld) – teonimi

tere als Verbaladverb gebraucht wird in der Bedeutung des französischen *Gérondif*. Diess Adverb wird von dem Infinitiv gebildet, indem man dessen Endvocal in das Suffix des Inessivs (eh) verwandelt, z. B. walleh, isteh, uskeh, elleh, wihadeh, nakadeh, umeldeh von walla', istu', usku', ellä', wihada, nakada, ummelda; besteht der Stamm aus zwei kurzen Sylben, so tritt gegen die schwache Form des Infinitivs öfters eine Verstärkung ein, z. B. paeteh, häbeteh, määtēh, taateh u. s. w. von paeda, häbedä, määdä, taada. — Der Infinitiv selbst hat, wie der gleichnamige Casus in der Declination, zwei Hauptformen, er wird nämlich theils mit dem Suffix da (dä), entsprechend dem t der Nomina, theils ohne diess Suffix mit der Aspiration allein gebildet. Im ersten Falle ist er, wenn in dem Verbum Mutation Statt findet, tenuirt, im zweiten firmirt. Da nun aber nicht überall Mutation Statt findet, wo sie Statt finden könnte, so kann auch nicht durch allgemeine Regeln die Bildung des Infinitivs von jedem einzelnen Verbum gelehrt werden, und das Lexikon hat ausser dem Verbalnomen auf ma, als Stellvertreter des Stammes, und ausser der ersten Person des Präsens immer auch noch den Infinitiv mit anzugeben. Der Infinitiv auf da wird einfach aus dem Stamme gebildet, an dessen Vocal das Suffix angehängt wird, nur die Frequentative auf lema stossen das e aus, also z. B. ohne Tenuation: armastada, ajwastada, paugahtada, wärizedä, parandada, näütädä, lajmada, ilmuda, hārduda, süttüdä, rabada, könelda, tabaelda von armastama, ajwastama, paugahtama, wārizemä, parandama, näütämä, lajmama, ilmuma, hārduma, süttümä, rabama, kōnelema, tabaelema, mit Tenuation: kirädä, tqugada, nakada, ozada, tōmmada, kōrweda, laheda, maada, paeda, ummelda, wehelda von kirgāmā, tqukama, nakkama, oskama, tōmbama, kōrbema, lahkema, magama, pagema, umblema, wehklema. Der Infinitiv mit der blossen Aspiration hat immer die starke Form, wird also nöthigen Falls firmirt; er hat vor der Aspiration den Vocal des Stammes, und wenn dieser ausgefallen ist (in den syncopirten Verben), so wird er wieder hergestellt, wie er aus dem Präsens zu erkennen ist. Diese Form des Infinitivs haben die einsylbigen (syncopirten) Stämme und die zweisylbigen mit kurzer erster Sylbe, z. B. sompi', haudu', lakku', pītsku', sōklu', pūdä', kiuhku', laske', pōrdä', plēki', tsuški', jaka', luke', pōte', hiko', imme', ellä' von sompma Pr. sombi, haudma Pr. hawwu, lakma Pr. laku, pītskma Pr. pīdzu, sōglma Pr. sōglu, pūdmä Pr. pūwwä, kiuhkma Präs. kiuhu, laskma Pr. laze, pōrmä Pr. pōrā, plēkmä Pr. plēgi, tsuškma Pr. tsuzi, jagama, lugema, pōdema, higoma, imemä, elämä. Die etwas abweichende Bildung des Infin. der einsylbigen vocalischen Stämme s. unten in der betreffenden Classe.

Das Particip des Präsens hängt ein w an die zwei- und mehrsylbigen Stämme und wird dann declinirt nach der Classe XIII, wobei eben so wie dort im Nominativ eine Firmation vorkommt, wenn von zweisylbigen Stämmen die erste Sylbe kurz ist, z. B. wallaw G. walawa von walama, pōtew G. pōdewa von pōdema, immew G. imewä von imemä u. dgl. — Die syncopirten einsylbigen Stämme stellen nicht den weggefallenen Vocal wieder her, wie im Infinitiv, sondern es wird ihnen wa (wä) angehängt und das Particip dann nach Classe XVII declinirt, z. B. pūdwä, kajtswa, jōskwa, nūswä von pūdmä, kajtsma, jōskma, nūsmä. — Das Particip der vergangenen Zeit auf nu (nū) hängt diese Endung an den Stamm ganz nach Ana-

Kolmandast [verbaalnoomenist] on olemas vaid kaks käännet: infinitiiv ja inessiiv, millest viimast kasutatakse verbaaladverbina prantsuse gerundiivi (*gérondif*) tähenduses. See adverb moodustatakse infinitiivist, mille lõppvokaal muutub inessiivi sufiksiks (-eh), nt *walleh*, *isteh*, *uskeh*, *elleh*, *wihadeh*, *nakadeh*, *umeldeh* vormidest *walla'*, *istu'*, *usku'*, *ellä'*, *wihada*, *nakada*, *ummelda*. Kui tüvi koosneb kahest lühikesest silbist, siis toimub tihti infinitiivi nõrga vormi tugevnemine, nt *paeteh*, *häbeteh*, *määteh*, *taateh* jne vormidest *paeda*, *häbedä*, *määdä*, *taada*. Infinitiivil endal, nagu samanimelisel käändelgi, on kaks põhivormi: nimelt moodustatakse osa vormidest *da-* (*dä-*)sufiksiga abil, millele vastab noomenite puhul lõpp -*t*; teine osa moodustatakse ilma sufiksita, ainuüksi aspiratsiooniga. Esimesel juhul, kui verbides esineb mutatsioon, on infinitiivi vorm tenueeritud, teisel juhul aga firmeeritud. Kui aga seal, kus mutatsioon võiks esineda, seda ei toimu, ei saa üksikute verbide suhtes rakendada üldisi reegleid ja leksikonis tuleb lisaks *ma*-verbaalnoomenile kui tüve asendajale ja oleviku ainsuse 1. pöörde vormile välja tuua ka infinitiiv. *da*-infinitiiv moodustatakse lihtsalt tüvest, mille lõppvokaalile lisatakse sufiks. Vaid *lema*-lõpulistes frekventatiivides jääb -*e* välja, näiteks **ilma tenuatsioonita**: *armastada*, *aiwastada*, *paugahtada*, *wärizedä*, *parandada*, *näütädä*, *lajmada*, *ilmuda*, *hårduda*, *süttüdä*, *rabada*, *kõnelda*, *tabaelda* vormidest *armastama*, *aiwastama*, *paugahtama*, *wärizemä*, *parandama*, *näütämä*, *lajmama*, *ilmuma*, *hårduma*, *süttümä*, *rabama*, *kõnelema*, *tabaelema*; **tenuatsiooniga**: *kirädä*, *toygada*, *nakada*, *ozada*, *tõmmada*, *kõrweda*, *laheda*, *maada*, *paeda*, *ummelda*, *wehelda* vormidest *kirgämä*, *toykama*, *nakkama*, *oskama*, *tõmbama*, *kõrbema*, *lahkema*, *magama*, *pagema*, *umblema*, *wehkema*. Aspireeritud infinitiiv on alati tugevas vormis, vajaduse korral seda firmeeritakse. Aspiratsiooni ees on türevokaal ja kui see on välja langenud (sisekaoga verbides), siis taastatakse see sellisel kujul nagu olevikus. Selline infinitiivivorm tuleb esile ühesilbilistes (sisekaolistes) ja kaheasilbilistes lühikese esisilbiga tüvedes, nt *sompi'*, *haudu'*, *laku'*, *pitsku'*, *sõklu'*, *püädä'*, *kiuhku'*, *laske'*, *põrdä'*, *plēki'*, *tsuški'*, *jaka'*, *luke'*, *põte'*, *hiko'*, *imme'*, *ellä'* verbidest *sompma*, pr *sombi*; *haudma*, pr *hawwu*; *lakma*, pr *laku*; *pitskma*, pr *pīdzu*; *sõglma*, pr *sõglu*; *püdmä*, pr *püwwä*; *kiuhkma*, pr *kiuhu*; *laskma*, pr *laze*; *põrmä*, pr *põrā*; *plēkmä*, pr *plēgi*; *tsuškma*, pr *tsuzi*; *jagama*, *lugema*, *põdema*, *higoma*, *imemä*, *elämä*. Mõnevõrra erandlikumat infinitiivimoodustust ühesilbiliste vokaaltüvede korral vt vastava tüübi juures edaspidi.

Oleviku partitsiibis lisandub kahe- ja enamasilbilistel tüvedel lõpp -*w* ja vormi käänatakse XIII tüübi järgi. Samamoodi nagu selle tüübi nominatiivis, esineb ka siin firmatsioon, juhul kui kaheasilbiliste tüvede esimene silp on lühike, nt *wallow*, g *walawa* vormist *walama*, *põtew*, g *põdewa* vormist *põdema*, *immew*, g *imewä* vormist *imemä* jmt. Ühesilbilistes sisekaoga tüvedes välja langenud vokaal ei taastu nagu infinitiiviski, vaid siin lisatakse lõppu -*wa* (-*wä*) ja partitsiip käändub siis XVII tüübi järgi, nt *püdwä*, *kajitswa*, *jõskwa*, *nüšwä* vormidest *püdmä*, *kajitsma*, *jõskma*, *nüšmä*.

logie der Endung kn (gu) des Imperativs (s. § 53), also z. B. armastanu, parandanu, kõnelnu, lajmanu, ilmunu, sündünü, tekkünü, rabanu, pōdenu, lugenu, andnu, lasknu, opnu, sõnu von armastama, parandama, kõnelema, lajmama, ilmuma, sündümä, tekkümä, rabama, pōdema, lugema, andma, laskma, opma, sõmä, oder kirānū, ozanu, kölwanu, lahenu, nuhelnu, wehelnū von kirgmä, oskama, kölbama, lahkema, nuhtlema, wehklemä. Declinirt wird dieses Particip, wie schon früher bemerkt worden, nach Classe XVII.

Das adjectivische und substantivische Nomen auf ja (jä) wird ganz nach Analogie des Particips auf w oder wa (wä) gebildet und ebenfalls nach Classe XVII declinirt; die dort vorkommende Firmirung des Nominat. unterbleibt hier natürlich, da das Wort nur durch Syncope zweisylbig wird, also: walaja, pōdeja, imejä, pūdjä, kaitsja, jōskja, nūsjä. Die im Revalehstnischen vorkommende Verwandlung des e in i von Verben auf ema (emä) scheint hier auf die ohnehin unregelmässigen nägemä (*sehen*) und tegemä (*thun*) beschränkt zu sein, also nägijä, tegijä.

§ 55. B) Passiv. Der Charakter des Passivs ist ein ta, welches dem Stamme hinzugefügt wird, jedoch, wenn dieser einer Mutation unterworfen ist, an die schwache Form desselben, gleichviel ob sie am Präs. oder am Inf. sich zeigt. Vocalisch auslautende Stämme behalten vor dem ta immer ihren Vocal, nur die dreisylbigen (sehr selten auch zweisylbige) verwandeln a (ä) in e, dasselbe thun die syncopirten einsylbigen, deren Vocal erst im Präsens wieder erscheint, und zum Theil die zweisylbigen mit kurzer erster Sylbe. Beispiele: lajmatama (von lajmama), jakatama (von jakkama), rōzatama (von rōskama), wihatama (von wihkama), tōmatama (v. tōmbama), palgatama (v. palkama), tēnitāmā (v. tēnmä), kidzotama (v. kitskma), hawwutama (v. hauduma), sulutama (v. sulgma), kizotama (v. kiskma), armastetama (v. armastama), parandetama (v. parandama), puistetama (v. puistama), laidetama (v. lajtma Präs. lajdan), kēdetāmā (v. kētmä Pr. kēdä), tapetama (v. tapma Pr. tapa), waletama (v. walama), koetama (v. kudama), jaetama (von jagama). Die syncopirten einsylbigen Stämme, welche auf l, n, r, s, z ausgehen, ergänzen ihren Vocal vor dem ta nicht, und die Frequentative auf lema stossen ihr e aus, also: kältama (von külma), antama (v. andma), murtama (von murdma), nūstāmā (von nūsmä), lastama (von laskma Präsens laze), rōmusteltama (von rōmustelema), auch diejenigen syncopirten, welche in der tenuirten Form durch Elision vocalisch auslauten, bedürfen keines anderen Vocals weiter vor dem ta, z. B. pūtāmā (von pūdmä Pr. püwwä), lōūtāmā (von lōüdmä Pr. löwwä). Die einsylbigen vocalisch auslautenden Stämme haben da (dä) st. ta (tä), z. B. sōdāmā (von sōmä), sādama (von sāma), pōdama (von pōma); dasselbe geschieht bei den zwei- und dreisylbigen Stämmen der Frequentativform, wie kõneldama (von kõnelema), ummeldama (von umblema). Von einigen einzelnen Ausnahmen weiter unten.

Das Präsens fügt dem passiven Stamme ein s hinzu, also: lajmatas, rōzatas, tēnitäs, sulutas, armastetas, waletas, koetas, kõneldas, ummeldas u. s. w. Die zweisylbigen Stämme erleiden Tenuation, indem t zu d, und d elidirt wird, also: andas, küldas, murdas, pūdäs, löü-däs, süwwäs, aber nūstäs, lastas, da st nicht tenuirt wird. Das Präsens ist unpersönlich, in der dritten Person aber hat es auch eine Pluralform auf e (wie im Activ), und wird dann persön-

nu- (*nü-*)lõpulis **mineviku partitsiibis** lisatakse tunnus tüvele analoogiliselt imperatiivi lõpuga *-ku* (*-gu*) (vt § 53), nimelt *armastanu*, *parandanu*, *kõnelnu*, *lqimanu*, *ilmunu*, *sündinü*, *tekkünü*, *rabanu*, *põdenu*, *lugenu*, *andnu*, *lasknu*, *opnu*, *sõnü* verbidest *armastama*, *parandama*, *kõnelema*, *lqimama*, *ilmuma*, *sündüma*, *tekküma*, *rabama*, *põdema*, *lugema*, *andma*, *laskma*, *opma*, *sõmä*, või *kiränü*, *ozanu*, *kõlwanu*, *lahenu*, *nuhelnu*, *wehelnü* verbidest *kirgmä*, *oskama*, *kõlbama*, *lahkema*, *nuhtlema*, *wehklemä*. Seda partitsiipi käänatakse, nagu varem märgitud, XVII tüübi järgi.

Omadus- ja nimisõnaline noomen lõpuga *-ja* (*-jä*) moodustatakse analoogiliselt *w-* või *wa-* (*wä-*)partitsiibiga ning seda käänatakse samuti XVII tüübi järgi. Seal esinevat nominatiivi firmeerumist ei toimu siin loomulikult juhul, kui sõna muutub kahesilbiliseks ainult sisekao tõttu, nimelt: *walaja*, *põdeja*, *imejä*, *püdjä*, *kaifsja*, *jõskja*, *nüsjä*. Tallinna murdes esinev muutus *e : i* *ema-* (*emä-*)lõpulistes verbides näib siin lisaks niigi reeglipäratutele verbidele *nägemä* (*nägema*), *tegemä* (*tegema*) piiratud olevat, niisiis *nägijä*, *tegijä*.

§ 55. B) Passiiv. Passiivi tunnus on *-ta*, mis lisandub tüvele. Kui tüvi muutub, siis liitub tunnus nõrgale tüvele, ilmnegu see siis kas olevikus või infinitiivis. Vokaaliga lõppevad tüved säilitavad *-ta* ees alati vokaali, ainult kolmesilbilistes (väga harva kahesilbilistes) tüvedes muutub *-a* (*-ä*) *e*-ks. Sama juhtub sisekaolistes ühesilbilistes tüvedes, milles vokaal ilmneb alles olevikus, ja osaliselt lühikese esimese silbiga kahesilbilistes tüvedes. Näited: *lqimatama* (vormist *lqimama*), *jakatama* (*jakkama*), *rōzatama* (*rōskama*), *wihatama* (*wihkama*), *tōmmatama* (*tōmbama*), *palgatama* (*palkama*), *tēnitämä* (*tēnmä*), *kidzotama* (*kitskma*), *hawwutama* (*hauuduma*), *sulutama* (*sulgma*), *kizotama* (*kiskma*), *armastetama* (*armastama*), *parandetama* (*parandama*), *puistetama* (*puistama*), *laidetama* (*lqitma*, pr *laidan*), *kēdetämä* (*kētmä*, pr *kēdä*), *tapetama* (*tapma*, pr *tapa*), *waletama* (*walama*), *koetama* (*kudama*), *jaetama* (*jagama*). Sisekaolistes ühesilbilistes *l-*, *n-*, *r-*, *s-*, *z-*lõpulistes tüvedes ei jää vokaal enne *ta*-d alles ja *lema*-frekventatiivid heidavad *-e* välja. Seega: *kültama* (verbist *külma*), *antama* (*andma*), *murtama* (*murdma*), *nüštämä* (*nüsmä*), *lastama* (*laskma*, pr *laze*), *rōmusteltama* (*rōmustelema*). Ka selliste sisekaoliste tüvede korral, mis elisiooni tõttu lõpevad tenueeritud vormis vokaaliga, ei esine *-ta* ees teisi vokaale, nt *pütämä* (vormist *püdmä*, pr *püwwä*), *lõütämä* (*lõüdmä*, pr *lõwwä*). Ühesilbilistes vokaaliga lõppevates tüvedes on *-ta* (*-tä*) asemel *-da* (*-dä*), nt *sōdämä* (vormist *sõmä*), *sādama* (*sāma*), *pōdama* (*pōma*), seesama toimub ka kahe- ja kolmesilbilistes frekventatiivvormide tüvedes, nt *kōneldama* (vormist *kõnelema*), *ummeldama* (*umblemä*). Mõnest üksikust erandist edaspidi.

Olevikus lisandub passiivsele tüvele *-s*, nimelt: *lqimatas*, *rōzatas*, *tēnitäs*, *sulutas*, *armastetas*, *waletas*, *koetas*, *kōneldas*, *ummeldas* jne. Kahesilbilistes tüvedes esineb tenuatsioon, mille puhul *-t* muutub *d*-ks, ja *-d* elideeritakse, nt *andas*, *kūldas*, *murdas*, *püädas*, *lõüädas*, *süwwäs*, aga *nüštäs*, *lastas*, kus *-st* ei nõrgene. Olevik on impersonaalne, mitmuse 3. pöördes on sellel aga *e*-line mitmusevorm (nagu aktiiv-

lich construirt mit dem Nominativ statt des Objectcasus, also neid waletas oder nê' waletase (*sie werden ausgegossen* *).

Im Imperfect wird das ta (da) des Stammes in ti verwandelt ohne Tenuation, also auch anti, kûlti, murti, pûti, lûti, sôdi. Das Imperfect kann unpersönlich gebraucht werden oder auch persönlich, und die Personen lauten dann z. B. anti, antit, anti, antime, antite, antiwa.

Vom Imperativ ist nur die dritte Person vorhanden, welche eben so gebildet wird wie im Activ, z. B. armastetagu, lajdetagu, sulutagu, kôneldagu, andaku u. s. w. Der Relativ kann im Passiv eben so ausgedrückt werden wie im Activ, nämlich mit Hülfe der Participe, also im Präsens z. B. lajmatawat, lastawat u. s. w., im Präterit. lajmatu, lajmatuwa, wie im Finnischen, doch mag er wohl nur wenig vorkommen. Die übrigen Modi scheinen im Passiv nicht vorzukommen.

Von Verbalnomina kommen ausser dem schon zu Anfange genannten, den Stamm enthaltenden noch die zwei Participe vor. Das Particip des Präsens endet wie im Activ auf w und wird eben so gebildet wie dort, also z. B. lajmataw, wihataw, palgataw, kizotaw, armastataw, kēdetāw, antaw, lastaw, sôdāw u. s. w.; das Particip der Vergangenheit verwandelt das ta des Stammes in tu und wird nach Classe XVII declinirt, im Nominativ aber wird es gewöhnlich verkürzt ausgesprochen, z. B. rōzat, wihat, tōmmat, parandet, pñstet, kizot, ant, murt, last, kōnelt, pūt, lōūt, sôd u. s. w.

§ 56. II. Negatives Verb. A) Activ. Das Werroehstnische hat im Indicativ für jede der einfachen Zeiten eine besondere Negation wie das Livische, unterscheidet aber nicht, so wie dieses, die Personen. Das ebenfalls unflektirte Verb, das dazu gesetzt wird, ist immer gleich der ersten Person des Präsens im affirmativen Verb. Das Präsens heisst also z. B. ej oska (*ich finde nicht* u. s. w.) von oskama, das Imperfect es oska (*ich fand nicht* u. s. w.), ej taha (*ich will nicht* u. s. w.) und es taha (*ich wollte nicht* u. s. w.) von tahtma. Stellenweise hört man dafür die ganz eigenthümliche Nachsetzung der Negation, wobei ihr Vocal sich dem Schlussvocal des davor stehenden Zeitworts assimiliert, z. B. Präs. wōta aj, tule ej, lā aj, Imperf. wōta as, tule es, lā as von wōtma (*nehmen*), tulema (*kommen*), minemā (*gehen*). — Der Optativ hat dieselbe Negation es mit der ersten Person des affirmativen Optativs, also es oskasi, es tahasi u. s. w. — Die Zeiten des Relativs, welche schon im affirmativen Zeitwort keinen Unterschied der Personen haben, setzen nur die jedem Tempus zukommende Negation voran. — Der Imperativ ist ebenfalls unverändert wie im affirmativen Verb, es wird aber eine flektirte Negation davor gesetzt, welche dieselben Personalendungen hat, also z. B. ārā wōta (*nimm nicht*), ārge wōtke (*nehmet nicht*), dritte Person ārgu wōtku; ein Missbrauch, den aber die Schriftsprache ebenfalls hat, scheint es zu sein, dass zu ārā das Zeitwort auch in der drit-

*) In der Schriftsprache wird dieses persönliche Passiv auch auf die anderen Personen ausgedehnt, wie minā ristita (*ich werde getauft*) Marc. 10, 39, meje lōitame (*wir werden gefunden*) Gal. 2, 17.

vis), mis konstrueeritakse isikuliselt nominatiivis objektikäände asemel, niisiis *neid waletas* või *nē' waletase* (neid valatakse³⁸).

Imperfektis muutub tüve *-ta (-da)* ilma tenuatsioonita *ti-ks*, nt *anti, kulti, murti, püti, lõüti, sõdi*. Imperfekt võib olla nii impersonaalne kui ka personaalne, viimasel juhul kõlab see isikuti *anti, antit, anti, antime, antite, antiwa*.

Imperatiivis on olemas ainult 3. pööre, mis moodustatakse nagu aktiivis, nt *armastetagu, laidetagu, sulutagu, kõneldagu, andaku* jne. **Relatiivi** väljendatakse passiivis samamoodi nagu aktiivis, nimelt partitsiibi abil, nt olevikus *lajimatawat, lastawat* jne, minevikus *lajimatu, lajimatuwa* nagu soome keeles, kuigi seda esineb vähe. Ülejäänud kõneviise nähtavasti passiivis ei kasutata.

Verbaalnoomenitest esineb peale alguses mainitud tüve sisaldavate juhtude veel kaks partitsiipi. Oleviku partitsiibi lõpp on nagu aktiivis *-w* ja see vorm moodustatakse samamoodi nagu seal, nt *lajimataw, wihataw, palgataw, kizotaw, armas-tetaw, kēdetāw, antaw, lastaw, sõdāw* jne. Mineviku partitsiip muudab tüve *ta-* tun-nuse *tu-ks* ja käandub XVII tüübi järgi, nominatiivis kasutatakse tavaliselt lühemat varianti, nt *rōzat, wihat, tõmmat, parandet, puistet, kizot, ant, murt, last, kõnelt*³⁹, *püt, lõüt, sõd* jne.

§ 56. II. Eitav verb. A) Aktiiv. Võru murde kindlas kõneviisis on iga lihtaja tarvis eraldi eitus nagu ka liivi keeles, kuid erinevalt eelmisest ei erista Võru murre pöördede. Ühtmoodi muutumatu verbivorm, mida sealjuures kasutatakse, on alati sarnane afirmatiivverbi oleviku 1. pöördega. Olevik on nt *ej oska* (ma ei taba jne) verbist *oskama*, imperfekt *es oska* (ma ei tabanud jne); *ej taha* (ma ei taha jne) ja *es taha* (ma ei tahtnud) verbist *tahtma*. Kohati esineb päris omapärast järeleitust, mille puhul eitussõna vokaal assimileerub eelneva verbi lõppvokaaliga, nt pr *wōta qj, tule ej, lā āj*, ipf *wōta as, tule es, lā ās* verbidest *wōtma, tulema, minemä* (minema). Optatiivis esineb sarnane eitussõna *es* koos afirmatiivse optatiivi 1. pöörde vormiga, nt *es oskasi, es tahasi* jne. Relatiivis, kus juba afirmatiivsete verbide puhul pole pööretel vahet, lisatakse iga ajavormi ette ainult sobiv eitussõna. Imperatiiv on samamoodi muutumatu nagu afirmatiivsete verbide puhul, vormi ette tuleb aga pöörduv eitus-sõna, millel on samasugused pöördelõpud, nt *ärä võta* (ära võta), *ärge wõtke* (ärge võtke), 3. pööre *ärge wõtku*. Väärkasutuse juhtum näib nagu kirjakeeleski olevat see, kui verbile lisandub *ärä* ka 3. pöördes, nimelt *ärä wõtku* = *ärä wōta*⁴⁰. Ülejäänud afirmatiivse pööramise juures esitatud juhud ei tule [eituse puhul] esile.

³⁸ Kirjakeeles laieneb selline isikuline passiiv ka teistele pööretele, nt *mina rištita* (mind risti-takse) Marc. 10, 39, *meje lõitame* (meid leitakse) Gal. 2,17. – F. J. W.

³⁹ Selle sõna on Wiedemann toonud näiteks §-s 6, kus ta ütleb, et teatud tingimustel muutub *t* *l*-i järel *d*-ks, seega peaks olema *kōneld*, mitte *kōnelt*.

⁴⁰ Tallinna murde edelaosas, saartel võib kuulda peaaegu sarnast, aga lühenenud vormi, nt *ära magak, ära tehk, ära olg, ära armastak, ära andak* jne (*maga, tē, ole, armasta, anna* asemel). – F. J. W.

ten Person gesetzt wird, also *ärä wōtku* = *ärä wōta* *). — Die übrigen Theile der affirmativen Conjugation kommen nicht vor.

§ 57. B) Passiv. Das negative Passiv ist sehr einfach. Es hat nur ein Präsens und Imperfect des Indicativs, d. h. den passiven Stamm mit den Negationen *ej* und *es*, z. B. *ej anta* (*man giebt nicht*), *es anta* (*man gab nicht*), den Imperativ *ärgu andaku* (*man gebe nicht*), und vielleicht noch einen Relativ gleich dem affirmativen mit den Negationen *ej* und *es*; das Uebrige kommt nicht vor.

§ 58. Zur Bildung periphrastischer Conjugationen dienen, abgesehen von Hilfszeitwörtern des Modus wie *pidāmā* (*sollen*) oder *wōima* (*können*), wie im Revalehstnischen namentlich *olema* (*sein*) und *sāma* (*werden, bekommen*). Das Präsens und Imperfect von *olema* mit dem Particip der vergangenen Zeit des Activs oder des Passivs bildet ein Perfectum und Plusquamperfectum, der Optativ eben so ein Präteritum des Optativs. *Sāma* in allen seinen Theilen, auch den periphrastischen Zeiten selbst, in Verbindung mit dem Part. präter. des Passivs bildet ein vollständiges Passiv, das aber vom Volke wohl weniger häufig gebraucht wird als von deutschen Schriftstellern; eben so verhält es sich mit der Umschreibung des Futurs durch *sāma* mit dem Verbalnomen auf *ma*, womit eigentlich ausgedrückt wird «dahin gelangen etwas zu thun, nicht durch eigenes Unvermögen oder Mangel an Zeit daran gehindert werden.» Die Construction des *sāma* mit dem Particip ist darin von der revalehstnischen verschieden, dass wegen der Bedeutung des Hilfszeitworts («werden, in einen Zustand übergeben») das Particip nicht im Nominativ steht, sondern im Factiv wie im Livischen, z. B. *temä sajje tapetus* (*er wurde getödtet*), nicht *tapetu* oder *tapet*. Eben so wird das active Partic. präter. mit *sama* construiert, um im Präsens ein Futurum exactum, im Präteritum ein Perfect oder einen Aorist auszudrücken, z. B. *kui ma sā sōnūs* (*wenn ich gegessen haben werde*), *joba ma sajje sōnūs* (*ich habe schon gegessen*), *kui ma sajje sōnūs* (*als ich gegessen hatte*). In demselben Casus steht endlich dasselbe Particip des Passivs auch mit *sāma*, um zu bezeichnen, dass man mit etwas zu Stande gekommen, fertig geworden ist, wobei übrigens auch sonst noch die Construction von der revalehstnischen etwas abweicht, z. B. *mulle sajje kirotetus* (*ich wurde fertig mit Schreiben*), revalehstnisch *ma sain kirjutatud*.

§ 59. Es ist oben bei Betrachtung der einzelnen Theile der Conjugation schon darauf hingewiesen, dass bei der Bildung derselben und bei der Ableitung von dem Stamme oder gewissen anderen Theilen sich die Zeitwörter nicht alle gleich verhalten, so gleichmässig auch im Ganzen die Suffixe, durch welche diess geschieht, sein mögen, dass es daher nicht möglich ist, nach irgend einem gegebenen Paradigma alle Zeitwörter richtig zu conjugiren. Für das Lexicon genügt es, drei Grundformen von jedem Zeitwort zu geben, so wie es vom Nomen den Genitiv geben muss, und zur besseren Uebersicht, wie diese drei sich bei den verschiedenen Zeitwörtern verhalten, und wie von ihnen alle übrigen Theile der Conjugation gebildet

*) Bei den Insulanern im SW des Revalehstnischen hört man ganz Aehnliches, nur verkürzt, z. B. *ära magak*, *ära tehk*, *ära olg*, *ära armastak*, *ära andak* u. s. w. (st. *maga*, *tö*, *ole*, *armasta*, *anna*).

§ 57. B) Passiiv. Eitav passiiv on väga lihtne. See esineb ainult indikatiivi preesensis ja imperfektis, st kasutatakse passiivset tüve koos eitussõnadega *ei* ja *es*, nt *ei anta*, *es anta* (ei antud), imperatiivis *ärgu andaku* (ärgu antagu), ja ehk ka relatiivis sarnaselt afirmatiiviga koos eitussõnadega *ei* ja *es*. Ülejäänud ei leia kasutust.

§ 58. Perifrastiliste pöördvormide moodustamisel kasutatakse, vaatamata modaalsele abiverbidele *pidämä* (pidama) või *wõima*, nagu Tallinna murdeski eeskätt verbe *olema* ja *sāma* (saama). *olema* preesens ja imperfekt koos aktiivi või passiivi mineviku partitsiibiga moodustavad perfekti ja pluskvamperfekti, optatiiv samamoodi optatiivi minevikuvormi. *sāma* moodustab kõikide oma vormide, ka perifrastiliste aegade endi abil koos passiivi mineviku partitsiibiga täieliku passiivi, mida aga rahvas kasutab palju vähem kui sakslastest kirjamehed. Sama kehtib *sāma*-tuleviku kasutamise kohta koos *ma*-verbaalnoomeniga, millega tegelikult väljendatakse tähendust «millegi tegemiseks suuteline olema, mitte enese võimetuse ega ajapuuduse tõttu selles takistatud saada». Partitsiibiga *sāma*-konstruktsioon erineb Tallinna murdest selle poolest, et abitegusõna tähenduse tõttu («saama, mingisse seisundisse sattuma») ei ole partitsiip nominatiivis, vaid faktiivis nagu liivi keeles, nt *temä saije tapetus* (ta tapeti), mitte *tapetu* või *tapet*. Samamoodi konstrueeritakse *sama*-ga⁴¹ aktiivi mineviku partitsiip, et väljendada olevikus *futurum exactum*⁴², minevikus perfekti või aoristi⁴³, nt *kui ma sā sōnūs* (kui ma sõnuks saan), *joba ma saije sōnūs* (sain juba sõnuks), *kui ma saije sōnūs* (kui ma olin sõnuks saanud). Selles käändes esineb lõpuks *sāma*-ga seesama passiivi partitsiip, et kirjeldada millegagi teatud seisu jõudmist, valmis saamist, kusjuures konstruktsioon erineb pisut tallinnamurdelisest, nt *mulle saije kirotetus* (ma sain kirjutamisega valmis), Tallinna murdes *ma sajn kirjutatud*.

§ 59. Juba eespool on pööramise üksikküsimuste juures viidatud sellele, et pööramise ega tuletamise puhul, nagu ka teatud muudes üksikasjades ei käitu kõik tegusõnad sarnaselt. Olgu sufiks, mida kasutatakse, nii korrapärased kui tahes, ikkagi ei ole mingi etteantud paradigma järgi võimalik pöörata kõiki tegusõnu õigesti. Sõnaraamatu jaoks piisab, kui anda igast tegusõnast kolm [põhivormi], nagu noomeni puhul peab esitama genitiivi. Et anda paremat ülevaadet sellest, kuidas need kolm põhivormi erinevates tegusõnades käituvad ja kuidas neist moodustada ülejäänud pöördvorme, selleks jagame ka tegusõnad tüüpidesse, nagu tegime noomenite puhul. Seejuures piisab reeglina sellest, kui lisaks kolmele põhivormile (*ma*-verbaalnoomen, infinitiiv, oleviku 1. pööre) antakse veel oleviku 3. pööre, imperfekti 1. ja

⁴¹ Trükiviga, *a* pealt on vokaali pikkuse märk ära jäänud, p.o *sāma*.

⁴² *Futurum exactum* tähistab tulevikus lõpetatud tegevust.

⁴³ Aorist tähendab verbi perfektset minevikuvormi.

werden können, ordnen wir auch die Verba hier in Classen, wie es bei der Declination mit den Nomina geschehen ist. Es wird dabei in der Regel genügen, wenn ausser den drei Grundformen (Verbalnomen auf *ma*, Infinit., erste Person des Präsens) noch die dritte Singularperson des Präsens, die erste und dritte des Imperfects, die beiden Participle der vergangenen Zeit und die dritte Person des Imperfects angegeben werden, als diejenigen Stücke, bei deren Bildung vielleicht einige Unsicherheit eintreten könnte. Man sieht sogleich, dass die Conjugationsunterschiede in den Classen in dem nächsten Zusammenhange stehen mit der Anzahl, der Quantität, der Betonung und dem consonantischen oder vocalischen Auslaut der Sylben des Stammes.

Classe I. Verba, welche keine Art Mutation erleiden, und deren Conjugation in so fern also die einfachste und regelmässigste ist. Sie bilden die dritte Person des Präsens auf *s*, des Imperf. mit Elision des *i* der ersten Person, z. B. *armastama* (*lieben*), Inf. *armastada*, Präs. *armasta*, *armastas*, Imperf. *armasti*, *armašt*, Partic. act. *armastanu*, pass. *armastet*, Imperat. *armastagu*. — Hiernach gehen zunächst die Verba mit dreisylbigem Stamme auf *a* (*ä*), nämlich die grosse Anzahl der mit der Causativform auf *tama* (*tämä*), *sama* (*stämä*), *ndama* (*ndämä*), *rdama* (*rdämä*), *ldama* (*ldämä*), z. B. *hawwutama* (*bähen*), *kujwatama* (*trocknen*), *awitama* (*helfen*), *ärätämä* (*wecken*), *rōmustama* (*erfreuen*), *käristämä* (*klirren*), *helistämä* (*läuten*), *pau-gahtama* (*knallen*), *plaksahtama* (*klatschen*), *parandama* (*bessern*), *alandama* (*erniedrigen*), *wä-herdämä* (*wälzen*), *trommeldama* (*trommeln*); — ferner gehören mit geringen Abweichungen hieher mit dreisylbigen Stämmen noch die Verba auf *zema* (*zämä*), meistens und vielleicht ursprünglich alle onomatopoetisch, welche nur in der dritten Person des Imperfects das *i* der ersten behalten, z. B. *pragizema* (*krachen*), Inf. *pragizeda*, oder sehr gewöhnlich in der Aussprache syncopirt *pragista*, Pr. *pragize*, *pragizes*, Imp. *pragizi*, *pragizi*, Part. *pragizenu*, Imperat. *pragizegu*, eben so *pizizemä* (*zischen*), *kolizema* (*poltern*), *krabizema* (*knittern*), *kärizemä* (*rasseln*), *wärizemä* (*zittern*), *wabizema* (*schlottern*) u. a., und die auf *tuma* (*tämä*) oder *duma* (*dämä*), die intransitiven zu den transitiven auf *tama* (*tämä*) oder *dama* (*dämä*), welche beide Personen des Imperfects auf *u* haben, eben so wie die dreisylbigen intransitiven Verba auf *uma* (s. § 62), z. B. *pau-gahtuma* (*knallen*) Inf. *pau-gahtuda*, Präs. *pau-gahtu*, *pau-gahtus*, Imperf. *pau-gahtu*, *pau-gahtu*, Partic. *pau-gahtunu*, Imperat. *pau-gahtugu*, eben so *plaksahtuma* (*klatschen*), *ko-hahtuma* (*rauschen*), *raksahtuma* (*krachen*), *wäherdümä* (*sich wälzen*) u. a. — Mehr abweichend sind die auf *lema*, *nema*, *tsema*, von welchen weiter unten.

§ 60. Classe II. Verba auf *lema* (*lemä*) mit viersylbigem Stamme, wohin fast nur die von Verben der vorhergehenden Classe abgeleiteten Frequentativa gehören. Sie behalten ebenfalls in der dritten Person des Imperf. das *i* der ersten und elidiren ausserdem das *e* der vierten Sylbe im Infinit., Imperat. und in den Participen, z. B. *rōmustelema* (*erfreuen*) Inf. *rō-mustelda*, Präs. *rōmustele*, *rōmusteles*, Imperf. *rōmusteli*, *rōmusteli*, Part. act. *rōmustelnu*, pass. *rōmustelt*, Imperat. *rōmustelgu*, eben so *tabaelema* (*fangen*), *ajwastelema* (*niesen*), *helistelemä* (*klingeln*), *käristelemä* (*rasseln*) u. a. Hiernach geben ferner auch einige viersylbige Verba gleicher Form, theils von einem Verbum abgeleitet, wie *kihkelema* (*kreischen*) v. *kih-k-*

3. pööre, mineviku mõlemad partitsiibid ja imperatiivi 3. pööre kui sellised, mille moodustamisel võib tekkida kahtlusi. On kohe näha, et järgmiste ühenduste puhul seisnevad tüüpide muutmiserinevused arvus, kvantiteedis, rõhus ja tüve konsonant- või vokaallõpus.

I tüüp. Siia kuuluvad muutumatu tüvega verbid, mis pöörduvad kõige lihtsamini ja reeglipärasemalt. Oleviku 3. pöörde lõpus on *-s*, imperfekti sama pöörde puhul toimub 1. pöörde *-i* elisioon, nt *armastama*, inf *armastada*, pr *armasta*, *armastas*, ipf *armasti*, *armašt*, aktiivi pts *armastanu*, passiivi pts *armastet*, imp *armastagu*. Selle tüübi järgi pöörduvad eelkõige *a-* (*ä-*)lõpulised kolmesilbilise tüvega verbid, nimelt suur hulk kausatiivverbe lõpuga *-tama* (*-tämä*), *-stama* (*-stämä*), *-ndama* (*-ndämä*), *-rdama* (*-rdämä*), *-ldama* (*-ldämä*), nt *hawwutama* (hautama), *kuiwatama* (kuivata-ma), *awitama* (aitama), *ärätämä* (äratama), *rõmustama* (rõõmustama), *käristämä* (käristama), *helistämä* (helistama), *paugahtama* (paugatama), *plaksahtama* (plaksa-tama), *parandama*, *alandama*, *wäherdämä* (vähkrema), *trommeldama* (trummelda-ma). Väikeste kõrvalekalletega kuuluvad siia ka kolmesilbilise tüvega *-zema* (*-zemä*) lõpuga verbid, mis on enamikus ja võib-olla algselt kõik onomatopoeetilised. Nad säilitavad vaid imperfekti 3. pöördes 1. pöörde *-i*, nt *pragizema* (pragisema), inf *pra-gizeda* või tavalises häälduses sisekaoliselt *pragista*, pr *pragize*, *pragizes*, ipf *pragi-zi*, *pragizi*, pts *pragizenu*, imp *pragizegu*, samuti *pizizema* (pisisema), *kolizema* (ko-lisema), *krabizema* (krabisema), *kärizemä* (kärisema), *wärizemä* (värisema), *wabize-ma* (vabisema) jt; ja *tuma-*, (*tümä-*), *duma-* (*dümä-*)lõpulised verbid, mis on intransi-tiivsed vormid transitiivsetest *tama-* (*tämä-*) või *dama-* (*dämä-*)lõpulistest verbidest, mille imperfekti mõlema pöörde lõpp on *-u*; lisaks kolmesilbilised intransitiivsed *uma-*lõpulised verbid (vt § 62), nt *paugahtuma* (paugatuma), inf *paugahtuda*, pr *paugahtu*, *paugahtus*, ipf *paugahtu*, *paugahtu*, pts *paugahtunu*, imp *paugahtugu*, sa-muti *plaksahtuma* (plaksatuma), *kohahtuma* (kohatuma), *raksahtuma* (raksatuma), *wäherdümä* (väherduma) jt. Rohkem kalduvad kõrvale *lema-*, *nema-*, *tsema-*lõpuli-sed verbid, millest alljärgnevalt.

§ 60. II tüüp. Siia kuuluvad peaaegu ainult eelmise tüübi verbidest tuletatud nelja-silbilise tüvega *lema-* (*lemä-*)lõpulised frekventatiivid. Imperfekti 3. pöördes säilita-vad need samuti 1. pöörde *-i*, infinitiivis, imperatiivis ja partitsiipides toimub neljan-da silbi *-e* kadu, nt *rõmustelema* (rõõmustama), inf *rõmustelda*, pr *rõmustele*, *rõmus-teles*, ipf *rõmusteli*, *rõmusteli*, akt pts *rõmustelnu*, pass pts *rõmustelt*, imp *rõmustel-gu*, samuti *tabaelema* (tabama), *qiwastelema* (aevastama), *helistelemä* (helistama), *käristelemä* (käristama) jt. Lisaks kuuluvad siia mõned sarnase vormiga neljasilbili-sed verbid, mis on osaliselt tuletatud verbidest, nt *kiuhkelema* (kriiskama) verbist *kiuhkma*, osaliselt noomeneist, nt *kõnelema* sõnast *kõne*, ainult selle vahega, et siin on passiivi partitsiibis *-t* asemel *-d* (vrd § 6, b ja § 55) ja imperfekti 3. pöördes ei

ma, theils von einem Nomen, wie *kōnelema* (*reden*) von *kōne'* (*Rede*), nur mit dem Unterschiede, dass sie das passive Particip auf *d* bilden, statt *t* (vgl. § 6, b u. § 55) und in der dritten Person des Imperfects das *i* der ersten nicht behalten, als *kōneſ*, *kiqhkeſ*; dreisylbige Verba dieser Frequentativform, wie *wehklema* od. *umblema*, gehören nicht mehr hieher, da ihr zweisylbiger Stamm schon der Tenuation unterliegt.

§ 61. Classe III. Die Verba inchoativa auf *nema* bilden das Imperf. und das Partic. präter. von einer kürzeren Stammform ohne die Ableitungssylbe *ne*, also nach Classe VI—VIII, häufig auch den Infinitiv, zum Theil mit der vollständigen Form daneben. Die zweite Singularperson des Imperativs ist, als gleichlautend mit der ersten des Präsens, natürlich immer regelmässig, in den anderen ist aber oft daneben auch die kürzere Form im Gebrauch. Nach der längeren Stammform geht natürlich ausser dem Präsens und dem Verbalnomen auf *ma* auch Alles, was zunächst an diese in der Bildung sich anschliesst, und daher bei den Classen überhaupt nicht besonders hervorgehoben wird (zweite Singularperson des Imperativs, Coniunctiv, Optativ, die übrigen Verbalnomina). Einige Beispiele dieser Verba sind: *alanema* (*niedriger werden*), Infinit. *alaneda*, Präsens *alane*, *alanes*, Imperf. *alazi*, *alazi* (*alaš*), Partic. *alanu*, Imperat. *alanegu*, eben so *paranema* (*besser werden*), *kahanema* (*abnehmen*), *tahenema* (*trocken werden*) *edenemä* (*vorwärts gelangen*), *wähänemä* (*geringer werden*), die beiden letzten vorzugsweise mit der unverkürzten Endung in der dritten Person des Imperfects; ferner *hābenemä* (*sich schämen*) Infinit. *hābenedä* (*hābedä*), Präs. *hābene*, *hābenes*, Imperf. *hābezi*, *hābezi* (*hābeš*), Partic. *hābenü*, Imperat. *hābenegu* (*hābeku*), *tüdinemä* (*müde werden*), Infinit. *tüdinedä* (*tüti'*), Präs. *tüdine*, *tüdines*, Imperf. *tüdizi*, *tüdizi*, Partic. *tüdinü*, Imperat. *tüdinegu*; endlich *ligonema* (*im Wasser weichen*), Infinit. *leoda*, Präs. *ligone*, *ligones*, Imperfect. *ligozi*, *ligozi*, Partic. *leonu*, Imperat. *ligonegu* (*leoku*), eben so *higonema* (*schwitzen*), *lagonema* (*zerfallen*), *mädänemä* (*faulen*) Infinit. *määädä*, Präs. *mädäne*, *mädānes*, Imperf. *mädāzi*, *mädāzi* (*määš*), Partic. *mädänü* (*määnü*), Imperat. *mädānegu* (*määku*), eben so *taganema* (*zurückweichen*) Infinit. *taada*, *pudenema* (*sich zerbröckeln*) Infinit. *poeda*. Nur ein Verbum, *hapnema* (*sauer werden*) ist mir vorgekommen, dessen kürzerer Stamm eine lange erste Sylbe hat (*hap-pama*), und das daher die zu dieser kürzeren Form gehörigen Theile der Coniugation nach Cl. V bildet, also Infinit. *hapada*, Präs. *hapne*, *hapnes*, Imperf. *hapsi*, *hapaš*, Partic. *hapanu*, Imperat. *hapnegu* gewöhnl. *hapaku*.

Anmerk. 1. Die Mannichfaltigkeit der zu dieser Classe gehörenden Verba rührt, wie man sieht, nur von dem mannichfachen kürzeren Thema her, während Alles, was von dem eigentlichen, längeren Thema (auf *nema*) gebildet wird, durchaus regelmässig ist.

Anmerk. 2. Den Verbis inchoativis schliessen sich in der Coniugation ziemlich genau einige Verba auf *tsema* an, in so fern sie auch von einem kürzeren Thema (ohne die Sylbe *tse*) gebildete Formen, zum Theil neben den regelmässigen haben, z. B. *walitsema* (*wählen*) Infinit. *walida*, Präs. *walitse*, *walitses*, Imperf. *walitsi*, *walitsš*, Partic. *walinu*, *walit*, Imperat. *walitsegu* (*waligu*), eben so *tahotsema* (*behauen*), *palmitsema* (*flechten*) u. a.

§ 62. Classe IV. Dreisylbige intransitive Verba auf *uma* (*ümä*), welchen meistentheils

säili 1. pöörde *-i*, nt *kõnel'*, *kiuhkel'*. Kolmesilbilised frekventatiivid nagu *wehklema* või *umblema* ei kuulu enam sellesse tüüpi, kuna nende kahesilbilises tüves toimub juba tenuatsioon.

§ 61. III tüüp. *nema*-lõpulised inhoatiivverbid, kus imperfekt ja mineviku partitsiip moodustatakse lühemast tüvekujust ilma tuletusliiteta *-ne*, niisiis VI–VIII tüübi järgi. Sageli moodustatakse nii ka infinitiiv, mis esineb osaliselt paralleelselt täisvormiga. Imperatiivi ainsuse 2. pööre on oleviku 1. pöördega sarnasena loomulikult alati reeglipärane, teiste pöörete puhul kasutatakse sageli ka lühemaid paralleelvorme. Pikema tüvevormiga moodustatakse peale oleviku ja *ma*-verbaalnoomeni ka kõik ülejäänud vormid, mis neist lähtuvad ja mida tüüpideks jaotuse juures eraldi esile ei tõsteta (imperatiivi ainsuse 2. pööre, konjunktiiiv, optatiiv, ülejäänud verbaalnoomenid). Mõned näited seda tüüpi verbidest: *alanema*, inf *alaneda*, pr *alane*, *alanes*, ipf *alazi*, *alazi* (*alas*), pts *alanu*, imp *alanegu*, samuti *paranema*, *kahanema*, *tahenema*, *edenemä* (*edenema*), *wähänemä* (*vähenema*). Kahe viimase puhul eelistatakse imperfekti 3. pöördes lühenemata vormi. Lisaks *häbenemä* (*häbenema*), inf *häbenedä* (*häbedä*), pr *häbene*, *häbenes*, ipf *häbezi*, *häbezi* (*häbes*), pts *häbenü*, imp *häbenegu* (*häbeku*), *tüdinemä* (*tüdinema*), inf *tüdinedä* (*tüti'*), pr *tüdine*, *tüdines*, ipf *tüdizi*, *tüdizi*, pts *tüdinü*, imp *tüdinegu*. Viimaks ka *ligonema* (*ligunema*), inf *leoda*, pr *ligone*, *ligones*, ipf *ligozi*, *ligozi*, pts *leonu*, imp *ligonegu* (*leoku*), samuti *higonema* (*higistama*), *lagonema* (*lagunema*), *mädänemä* (*mädanema*), inf *määdä*, pr *mädäne*, *mädänes*, ipf *mädäzi*, *mädäzi* (*määs*), pts *mädänü* (*määnü*), imp *mädänegu* (*määku*), samuti *taganema*, inf *taada*, *pudenema*, inf *poeda*. Ainus pika esisilbiga lühem tüvevorm, mida olen märganud, on verbi *hapnema* vorm *happama*, mis pöördub selle tõttu V tüübi järgi, nimelt inf *hapada*, pr *hapne*, *hapnes*, ipf *hapsi*, *hapaś*, pts *hapanu*, imp *hapnegu*, tavaliselt *hapaku*.

1. märkus. Selle tüübi vormivariantide mitmekesisus tuleneb, nagu näha, verbi lühikesest tüvevariandist, samal ajal kui kõik, mis pärineb tegelikust, pikemast tüvest (*-nema*), on täiesti reeglipärane.

2. märkus. Peaaegu sarnaselt inhoatiivverbidega pöörduvad mõned *tsema*-lõpulised verbid, millel esineb osaliselt samuti tüve lühivariandist (ilma *tse*-ta) moodustatud paralleelvorme, nt *walitsema* (*valima*), inf *walida*, pr *walitse*, *walitses*, ipf *walitsi*, *walits*, pts *walinu*, *walit*, imp *walitsegu* (*waligu*), samuti *tahotsema* (*tahuma*), *pałmitsema* (*palmitsema*) jt.

§ 62. IV tüüp. Siia kuuluvad kolmesilbilised *uma-* (*üma-*)lõpulised intransitiivsed verbid, mille taustaks on enamasti kahesilbilised sisekaolised vastavat transitiivset tähendust kandvad verbid. Muutmisel järgivad need verbid I tüübi *tuma-* (*tü-*

zweisyblige, syncopirte mit der entsprechenden transitiven Bedeutung zur Seite stehen. Sie folgen in der Flexion durchaus der Analogie der viersybligen Verba auf *tuma* (*tümä*) der Classe I, nur dass ihre Stämme als zweisyblige schon einer Mutation fähig sind. Diese erscheint als Tenuation im Präsens und im passiven Particip der wenigen Verba, deren Bedeutung ein solches zulässt. Merkwürdig ist es, dass die dritte Person des Präsens, obgleich mit dem Suffix *s* von der ersten gebildet, doch dabei öfters mit untenuirtem Stammconsonanten gehört wird, z. B. *uhus* oder *uhtus* von *uhtuma* Pr. *uhu*, *plęgus* oder *plékus* von *plékümä* Pr. *plęgü*. Die Verba, in welchen keine Tenuation eintritt, haben dafür wenigstens eine schwächere Betonung im Präsens. Einige Beispiele ohne Tenuation sind: *ilmuma* (*erscheinen*) Infin. *ilmuda* Präs. *ilmu*, *ilmus*, Imperf. *ilmu*, *ilmu*, Partic. *ilmunu*, Imperat. *ilmugu*, *kāluma* (oder *kālduma* *wiegen*) Infin. *kāluda* (*kālduda*), Präs. *kālu*, *kālus*, Imperf. *kālu*, *kālu* (*kāldu*, *kāldu*), Partic. *kālunu* (*kāldunu*), Imperat. *kālugu* (*kāldugu*), ferner *kalduma* (*sich neigen*), *kanduma* (*sich richten*), *pūduma* (*fehlen*), *wirguma* (*aufwachen*) u. a.; — mit Tenuation *hārduma* (*treffen, zustossen*) wie oben *kālduma*, *sündümä* (*geboren werden*) Inf. *sündüdä*, Präs. *sünnü*, *sünnüs*, Imperf. *sündü*, *sündü*, Part. *sündünü*, Imperat. *sündügu*, *plékümä* (*bleichen*) Inf. *pléküdä*, Präs. *plęgü*, *plęgus* u. s. w., *tekkümä* (*entstehen*), Infin. *tekküdä*, Präs. *tekü*, *teküs*, u. s. w., *sompuma* (*sich verlieren*) Infin. *sompuda*, Präs. *sombu*, *sombus* u. s. w., *leppümä* (*sich vertragen*) Infin. *leppüdä*, Präs. *lepü*, *lepüs* u. s. w., *mütuma* (*anders werden*) Infin. *mütuda*, Präs. *müdu*, *müdus* u. s. w., *uhtuma* (*ausgelaugt werden*) Infin. *uhtuda*, Präs. *uhu*, *uhus* u. s. w., *süttümä* (*heilen, genesen*), Inf. *süttüdä*, Präs. *sütü*, *sütüs* u. s. w., *uppuma* (*ertrinken*), *rikkuma* (*verderben*) u. a.

§ 63. Classe V. Dreisyblige Verba mit langer erster Sylbe und dem Stammauslaut *a* (*ä*) oder *e* (die *revalehstnischen* mit *u* und *i* sind, mit Ausnahme der zur vorhergehenden Classe gehörigen, im *Werroehstnischen* syncopirt, also zweisyblig, wie *rištümä*, *nōmma*, *hulkma*, *lakma* für *rištima*, *nōmima*, *hulkuma*, *lakkuma*). Die von der Mutation getroffenen Zeitwörter dieser Classe tenuiren die dritte Person des Imperf., den Infinitiv, Imperativ und die beiden Participle; die dritte Person des Präsens wird mit dem Suffix *s* gebildet, die erste des Imperfects endigt auf *si*, vor welchem das *a* oder *e* des Stammes elidirt wird, so dass ein nun mit dem *s* etwa zusammentreffendes *b*, *g* oder *z* härter wie *p*, *k* oder *s* klingt, die dritte Person stellt den Stammvocal wieder her und lässt dafür das *i* aus der Endung der ersten Person weg. Beispiele, ohne Tenuation: *hajzama* (*riechen*) Infin. *hajzada*, Präs. *hajza*, *hajzas*, Imperf. *hajssi* (für *hajzsi*), *hajzaś*, Partic. act. *hajzanu*, pass. *hajzat*, Imperat. *hajzaku*, *lajmama* (*tadeln*) Infinit. *lajmada*, Präs. *lajma*, *lajmas*, Imperf. *lajmsi*, *lajmaś*, Partic. act. *lajmanu*, pass. *lajmat*, Imperat. *lajmaku*, eben so *arwama* (*meinen*), *äugämä* (*anbieten*), *kñiwama* (*trocken werden*), *lajnama* (*leihen*), *inustama* (*schwärzen*), *sōjmama* (*schelten*) u. a.; mit Tenuation: *kōlbama* (*taugen*) Infin. *kōlwada*, Präs. *kōlba*, *kōlbas*, Imperf. *kōlpsi* (für *kōlbsi*), *kōlwaś*, Part. act. *kōlwanu* (pass. *kōlwat*), Imperat. *kōlwaku*, *tōmbama* (*ziehen*) Infin. *tōmmada*, Präs. *tōmba*, *tōmbas*, Imperf. *tōmpsi* (f. *tōmbsi*), *tōmmaś*, Partic. *tōmmanu*, *tōmmat*, Imperat. *tōmmaku*, *kirgāmä* (*funkeln*) Infin. *kirädä*, Präs. *kirgä*, *kirgäs*, Imperf. *kirksi* (f. *kirgsi*), *kirās*, Partic. *ki-*

mä-)lõpuliste neljasilbiliste verbide analoogiat, kuid kahesilbilisuse tõttu allub tüvi juba mutatsioonile. See tähendab mõne verbi oleviku ja passiivse partitsiibi tenuatsiooni, kui verbi tähendus seda võimaldab. Märkimisväärne on see, et kuigi oleviku 3. pööre moodustatakse 1. pöördest *s*-sufiksi abil, võib selle puhul sageli kuulda ka tenueerimata tüvekonsonante, nt *uhus* või *uhtus* vormist *uhtuma*, pr [1. pööre] *uhu*, *plēgūs* v *plēkūs* vormist *plēkumā*, pr *plēgū*. Tenuatsioonita verbides on see-eest olevikus vähemalt nõrgem rõhk. Näited **ilma tenuatsioonita** verbidest: *ilmuma*, inf *ilmuda*, pr *ilmu*, *ilmus*, ipf *ilmu*, *ilmu*, pts *ilmunu*, imp *ilmugu*; *kāluma* või *kālduma* (kaaluma), inf *kāluda* (*kālduda*), pr *kālu*, *kālus*, ipf *kālu*, *kālu* (*kāldu*, *kāldu*), pts *kālunu* (*kāldunu*), imp *kālugu* (*kāldugu*), lisaks *kalduma*, *kanduma*, *pūduma* (puuduma), *wirguma* jt. **Tenuatsiooniga**: *hārduma* (tabama, juhtuma) pöördub nagu *kālduma*, *sünduma* (sündima), inf *sündüdä*, pr *sünnü*, *sünnūs*, ipf *sündü*, *sündü*, pts *sündünü*, imp *sündügu*; *plēkumā* (pleekima), inf *plēküdü*, pr *plēgū*, *plēgūs* jne, *tekkumā* (tekkima), inf *tekküdä*, pr *tekü*, *tekūs* jne, *sompuma* (kaduma), inf *sompuda*, pr *sombu*, *sombus* jne, *leppumā* (leppima), inf *leppüdä*, pr *lepü*, *lepūs* jne, *mūtuma* (muutuma), inf *mütuda*, pr *müdu*, *müdus* jne, *uhtuma*, inf *uhtuda*, pr *uhu*, *uhus* jne, *süttümä* (paranema), inf *süttüdä*, pr *sütü*, *sütüs* jne, *uppuma*, *rikkuma* jt.

§ 63. **V tüüp.** Pika esisilbi ja *a-* (*ä-*) või *e*-lõpulise tüvega kolmesilbilised verbid (Tallinna murdes *u-* ja *i*-lõpulised, v. a eelmisse tüüpi kuuluvad verbid, on Võru murdes sisekaolised, järelikult kahesilbilised, nagu *rištmä*, *nõmma*, *hulkma*, *lakma* [Tallinna murde] *rištima*, *nõmima*, *hulkuma*, *lakkuma* asemel). Selle tüübi tüvemuutuslikud tegusõnad tenueeruvad imperfekti 3. pöördes, infinitiivis, imperatiivis ja mõlemas partitsiibis. Oleviku 3. pööre moodustatakse sufiksi *-s* abil. Imperfekti 1. pööre lõpeb *si*-ga, mille ees toimub tüve [lõpuvokaali] *-a* või *-e* kadu, nii et *s-i* kõrvale sattunud *-b*, *-g* või *-z* kõlab tugevamini, seega *p-*, *k-* või *s-na*, 3. pöördes tüvevokaal taastub, mistõttu 1. pöörde lõppvokaal *-i* kaob. Näiteid **ilma tenuatsioonita**: *hāizama* (haisema), inf *hāizada*, pr *hāiza*, *hāizas*, ipf *hāissi* (*hāizsi* asemel), *hāizaš*, akt pts *hāizanu*, pass pts *hāizat*, imp *hāizaku*; *lāimama*, inf *lāimada*, pr *lāima*, *lāimas*, ipf *lāimsi*, *lāimaš*, akt pts *lāimanu*, pass pts *lāimat*, imp *lāimaku*, samuti *arwama*, *āngāmā* (pakkuma), *kuiwama*, *lāinama* (laenama), *mustama*, *sōimama* jt; **tenuatsiooniga**: *kōlbama*, inf *kōlwada*, pr *kōlba*, *kōlbas*, ipf *kōlpsi* (*kōlbsi* asemel), *kōlwaš*, akt pts *kōlwanu* (pass pts *kōlwat*), imp *kōlwaku*; *tōmbama*, inf *tōmmada*, pr *tōmba*, *tōmbas*, ipf *tōmpsi* (*tōmbsi* asemel), *tōmmaš*, pts *tōmmanu*, *tōmmat*, imp *tōmmaku*; *kirgāmā* (kiirgama), inf *kirädä*, pr *kirgä*, *kirgäs*, ipf *kirksi* (*kirgsi* asemel), *kiräš*, pts *kirānū* (*kirät*), imp *kirākū*⁴⁴; *toukama* (tõukama), inf *tougada*, pr *touka*, *toukas*, ipf *touksi*, *tougaš*, pts *touganu*, *tougat*, imp *tougaku*; *nakkama* (hakkama), inf

⁴⁴ Ilmselt trükiviga, sest *ku-*, *gu*-tunnus ei allu Wiedemanni enese väitel vokaalharmooniale (vt § 7).

ränü (kirät). Imperat. kiräkü, toukama (*stossen*) Infin. tougada, Präs. touka, toukas, Imperf. touksi, tongas, Part. touganu, tougat, Imperat. tougaku, nakkama (*anfangen*) Inf. nakada, Präs. nakka, nakkas, Imperf. naksi, (f. nakksi), nakaš, Part. nakanu, nakat, Imperat. nakagu, kakkema (*reissen*), Inf. kakeda, Präs. kakke, kakkes, Imperf. kaksi (st. kakksi), kakeš, Part. kakenu (kaket), Imperat. kakeku, rôskama (*peitschen*) Inf. rôzada, Präs. rôska, rôskas, Imperf. rôsksi, rôzaš, Partic. rôzanu, rôzat, Imperat. rôzaku, lahkema (*platzen*) Infinit. laheda, Präs. lahke, lahkes, Imperf. lahksi, laheš, Partic. lahenu (lahet), Imperat. laheku, palkama (*miethen*) Inf. palgada, Präs. palka, palkas, Imperf. palksi, palgaš, Partic. palganu, palgat, Imperat. palgaku, tennämä (*danken*) Inf. tenädä, Präs. tennä, tennäs, Imperf. tensi (f. tennsi), tenäs, Part. tenänü, tenät, Imperat. tenäku, mäsämä (*toben*) Inf. mäsädä, Präs. mäsä, mäsäs, Imperf. mäsäsi (f. mässsi), mäsäs, Partic. mäsänü, mäsät, Imperat. mäsäku, eben so algama (*anfangen*), heikämä (*rufen*), jakkama (*verlängern*), kaibama (*klagen*), kargama (*springen*), kõrbema (*anbrennen*), lõikama (*schneiden*), nũskama (*schnauben*), oskama (*treffen*), pelgämä (*fürchten*), rajskama (*verschleudern*), salgama (*läugnen*), sũlgämä (*speien*), tsuskama (*stechen*), wihkama (*hassen*) u. a.

Anmerk. 1. Eine kleine Schwierigkeit machen die Verba, in deren Stamme das j als zweiter Buchstabe die Position bildet, indem es in der 1. Person des Imperfects nach mouillirbaren Consonanten in der Mouillirung aufgeht, nach anderen Consonanten aber, und eben so auch in der 3. Person, wo es die Sylbe anfängt, immer regelmässig hörbar bleibt, also z. B. orjama (*dienen*) Imperf. orsi, orjaš (oder oraš, vergl. § 3), eben so kořjama (*sammeln*), sařjama (*mit dem grossen Kornsiebe sieben*), tuřjama (*an den Haaren zausen*), hařjama (*dachförmig machen*), wařjama (*beschatten*), aber põhjama (*einen Boden machen*) Imperf. põhjsi, põhjaš, eben so kuhjama (*kegelförmig aufhäufen*) und lupjama (*mit Kalk tünchen*), lupjsi, lubjaš mit der Tenuirung des p.

Anmerk. 2. Einige Verba auf tama (tämä) und stama (stämä) gehen nach der Classe I, weil sie ebenfalls mit dieser Endung gebildete Causative sind oder ursprünglich sein mögen, welche durch Contraction dreisylbig geworden sind, so näütämä (*zeigen*) Inf. näütädä, Präs. näütä, näütäs, Imperf. näüti, näüt, Part. näütänü, näütet, näütägu von nägemä (*sehen*), eben so läütämä (*in Flammen setzen*) von läükämä (*flimmern, flammen*), puistama (*schütten*) u. a. Zum Theil hört man daneben auch die Formen nach dieser Classe V gebildet, oder mit den Endungen der ersten Classe, aber tenuirt, als: Präs. näütdä, Imperf. näüdi, näüdäš. Imperat. näüdäkü.

Anmerk. 3. Nach dieser Classe zum Theil gehen auch die durch Syncope dreisylbig gewordenen Verba auf lema (Frequentativformen vergl. § 60), nur dass sie das Imperf. bilden wie die viersylbigen und in den tenuirten Formen das e der letzten Stammsylbe elidiren und das der vorbergehenden dafür wieder herstellen (wegen des d statt t im Passiv vgl. § 6, b und § 55) z. B. umblema (*nähen*) Infin. ummelda, Präs. umble, umbles, Imperf. umbli, ummeļ, Part. ummelnu, ummeld, Imperat. ummelgu, wehklemä (*fechten*) Inf. weheldä, Präs. wehkle, wehkles, Imperf. wehkli, weheļ, Partic. wehelnü, weheld, Imperat. wehelgu, madlema (*käm-*

nakada, pr *nakka*, *nakkas*, ipf *naksi* (*nakksi* asemel), *nakaś*, pts *nakanu*, *nakat*, imp *nakagu*; *kakkema* (*katkema*), inf *kakeda*, pr *kakke*, *kakkes*, ipf *kaksi* (*kakksi* asemel), *kakeś*, pts *kakenu* (*kaket*), imp *kakeku*; *rôskama* (*rooskama*), inf *rôzada*, pr *rôska*, *rôskas*, ipf *rôsksi*, *rôzaś*, pts *rôzanu*, *rôzat*, imp *rôzaku*; *lahkema* (*lõhkema*), inf *lahe-da*, pr *lahke*, *lahkes*, ipf *lahksi*, *laheś*, pts *lahenu* (*lahet*), imp *laheku*; *palkama*, inf *palgada*, pr *palka*, *palkas*, ipf *palksi*, *palgaś*, pts *palganu*, *palgat*, imp *palgaku*; *ten-nämä* (*tänama*), inf *tenädä*, pr *tennä*, *tennäs*, ipf *tensi* (*tennsi* asemel), *tenäś*, pts *ten-nänü*, *tenät*, imp *tenäku*; *mässämä* (*mässama*), inf *mäsädä*, pr *mässä*, *mässäs*, ipf *mässi* (*mässsi* asemel), *mäsäs*, pts *mäsänü*, *mäsät*, imp *mäsäku*, samuti *algama*, *hej-kämä* (*hõikama*), *jakkama* (*pikendama*), *kaibama* (*kaebama*), *kargama*, *kõrbema*, *lõikama*, *nõskama* (*nuuskama*), *oskama* (*tabama*), *pelgämä* (*pelgama*), *raiskama*, *salgama*, *sulgämä* (*sulgama*), *tsuskama* (*torkama*), *wihkama* jt.

1. märkus. Mõningast raskust tekitavad verbid, mille tüves moodustab -j teise tähe-na positsiooni, assimileerudes imperfekti 1. pöördes pärast muljeeruvaid konsonante, kuid pärast teisi konsonante, samuti 3. pöördes, on seda silbi alguses alati reegli-päraselt kuulda, nimelt *orjama*, ipf *orśi*, *orjaś* (või *orāś*, vrd § 3), samuti *korjama*, *sarjama* (suure sarja abil tuuluma), *turjama* (juustest sakutama), *harjama* (katuse-kujuliseks tegema), *warjama* (varjama), aga *põhjama* (põhja tegema), ipf *põhjsi*, *põhjaś*, samuti *kuhjama* ja *lupjama*, ipf *lupjsi*, *lubjaś*, kus -p tenueerub.

2. märkus. Mõned *tama-* (*tämä-*) ja *stama-* (*stämä-*)lõpulised verbid pöörduvad I tüübi järgi, kuna need on kas praegu või on algselt olnud selle lõpuga moodustatud kausatiivid, mis on lühenenud kontraksiooni tulemusel kolmesilbiliseks, nt *näütämä* (*näitama*), inf *näütädä*, pr *näütä*, *näütäs*, ipf *näüti*, *näüit*, pts *näütänü*, *näüitet*, imp *näütägu* verbist *nägemä*, samuti *läütämä* (*läitma*) verbist *läükämä* (*läigitama*, *leeki-ma*), *puistama* jt. Osaliselt kuuleb selle kõrval ka V tüübi järgi moodustatud või I tüübi lõppudega, kuid tenueeritud vorme, nt pr *näüdə*, ipf *näüdi*, *näüdäs*, imp *näü-däku*.

3. märkus. Selle tüübi järgi pöörduvad mõningaid sisekao tõttu kolmesilbiliseks lühe-nenud *lema*-lõpulisi verbe (vrd frekventatiivvormidega § 60), kuid imperfektis pöör-duvad need nagu neljasilbilised verbid ja tenueeritud vormides toimub viimase tüve-silbi -e kadu, mispuhul taastub eelmise [silbi -e] (passiivis -d tõttu -t asemel, vrd § 6, b ja § 55), nt *umblema* (*õmblema*), inf *ummelda*, pr *umble*, *umbles*, ipf *umbli*, *um-mel*, pts *ummelnu*, *ummeld*, imp *ummelgu*; *wehklemä* (*vehklema*), inf *weheldä*, pr *wehkle*, *wehkles*, ipf *wehkli*, *wehel*, pts *wehelnü*, *weheld*, imp *wehelgu*; *mädlema* (*maadlema*), inf *mäelda*, pr *mädle*, *mädles*, ipf *mädli*, *mael*, pts *mäelnu*, *mäeld*, imp *mäelgu*, samuti *wõitlema*, inf *wõidelda*, *waidlema*, inf *waielda*; *ütlemä* (*ütlemä*

pfen) Inf. mǎelda, Präs. mǎdle, mǎdles, Imperf. mǎdli, maeĭ, Partic. mǎelnu, mǎeld, Imperat. mǎelgu, eben so wõitlema (*kämpfen*) Inf. wõidelda, waidlema (*disputiren*) Inf. waielda; ütlemā (f. ütlemā *sagen*) Inf. üteldā, Präs. ütle, ütles, Imperf. ütli, ütelĭ, Part. ütelnü, üteld, Imperf. üteltu, local auch mit Verkürzung, wie im Revalehnischen, Infin. üldā, Part. ült, u. a. Der Sprachgebrauch ist übrigens in diesen Verben nicht ganz consequent, denn von karglema, Frequent. zu kargama (*springen*) habe ich in beiden Personen des Imperfects kargeli gehört, ohne Syncope.

§ 64. Classe VI. Verba mit zweisylbigem Stamme, dessen erste Sylbe kurz ist, und dessen inlautender Consonant (d, g) der Tenuation unterliegt. Diese Verba haben grosse Aehnlichkeit mit den Nomina der Classe III, in so fern sie auch drei Stufen der Stärke zeigen, von welchen der Stamm die mittlere einnimmt, wie dort der Nominativ, das Präsens ist tenuirt, der Infinitiv hat eine stärkere Form als der Stamm. Das Imperf. hat ebenfalls die schwache Form, die dritte Person des Präsens hat wieder die Stärkestufe des Stammes, eben so die dritte Person des Imperf. (ausser bei den Verben auf ima, wo zum Unterschied vom Präsens das Imperf. eine etwas andere Form hat), das active Partic. und der Imperat. haben die Stärke des Stammes, das passive Particip ist tenuirt und verwandelt das a (ä) des Stammes in e. Der Infinitiv hat statt des Suffixes da nur die Aspiration, z. B. lugema (*lesen*) Inf. luke', Präs. loe, luge, Imperf. loj, lugi, Part. act. lugenu, pass. loet, Imperat. lugegu, higoma (*wetzen*) Inf. hiko', Präs. heo, higo, Imperf. hej, higi, Partic. higonu, heot, Imperat. higogu, pügāmā (*scheeren*) Infin. pūkā', Präs. pōā, pügā, Imperf. pōi, pūgi, Partic. pügānū, pōet, Imperat. pügāgu, sugima (*hecheln*) Inf. suki', Präs. suj, sugi, Imperf. suje (suije), suje (suije), Partic. suginu, sujt, Imperat. sugigu, eben so ragoma (*hauen*), tsagama (*hacken*), jagama (*vertheilen*) u. a. — Die Verba, in welchen die Tenuation ein d trifft, schwanken im Imperfect zum Theil zwischen dieser und der folgenden Classe, z. B. pōdema (*kränkeln*) Inf. pōte', Präs. pōe (pō), pōde, Imperf. pōdezi (pōsi), pōdezi (pōsi), Partic. pōdenu (pōenu, pōnnu), pōet, Imperat. pōdegu, aber regelmässig kudama (*weben*) Inf. kuta', Präs. koa, kuda, Imperf. koj, kudi, Part. kudanu, koet, Imperat. kudagu, pidāmā (*halten*) Inf. pitā', Präs. peā, pidā, Imperf. pej, pidi, Partic. pidānū, peet (pēt), Imperat. pidāgu, eben so widāmā u. a.*).

§ 65. Classe VII. Aehnliche Verba, wie die der vorhergehenden Classe, die aber den Stammconsonanten (b, g) im Präsens nicht tenuiren, sondern firmiren. Ausser dem Präsens bleibt der Stamm unverändert, oder wenn tenuirte Formen vorkommen, so sind sie wenigstens in der Regel nicht die ausschliesslich gebräuchlichen, ausser zum Theil im Infinitiv, welcher mit dem Suffix da gebildet wird, die dritte Person des Präsens ist der ersten gleichlautend, das Imperfect endigt auf zi, in der dritten Person eben so oder zu s verkürzt, z. B. rabama (*schlagen*) Inf. rabada, Präs. rapa, rapa, Imperf. rabazi, rabazi (rabaš), Part. rabanu, rabat, Imperat. rabagu, eben so lubama (*versprechen*), läbemā (*mögen*), ferner magama (*schlafen*) Inf. maada, Präs. maka, maka, Imperf. magazi, magazi (maas), Part. maganu (maanu), maat,

*) Pidāmā in der Bedeutung «müssen» hat im Präsens pidā, pidās, im Imperfect pidi, pidi.

asemel) (ütleva), inf *üteldä*, pr *ütte*, *ütles*, ipf *ütli*, *ütel'*, pts *ütelnü*, *üteld*, ipf⁴⁵ *ütelgu*, kohati esineb lühenenud variant nagu Tallinna murdes: inf *üldä*, pts *ült* jt. Üldiselt pole keelekasutus nende verbide puhul eriti järjekindel, sest verbi *kargama* frekventatiivi *karglema* imperfekti mõlemas pöördes olen kuulnud sisekaota varianti *kargeli*.

§ 64. VI tüüp. Siia kuuluvad kaheasilbilise tüvega verbid, mille esimene silp on lühike. Tenuatsiooni tõttu toimub tüves konsonandi (*d*, *g*) kadu. Need verbid sarnanevad väga III tüübi noomenitega, kuivõrd neilgi on kolm tugevusastet, millest tüvi esineb keskmises nagu III tüübis nominatiiv. Olevik on tenueeritud, infinitiiv on tugevamas astmes kui tüvi. Imperfekt [1. pööre] on samuti nõrgas astmes, oleviku 3. pööre on tüvega samas astmes, samuti ka imperfekti 3. pööre (v.a *ima*-lõpulised verbid, kus imperfektil on olevikust pisut erinevad vormid). Aktiivi partitsiip ja imperatiiv on tüvega samas astmes, passiivi partitsiip on tenueeritud ja tüve[lõpu] -a (-ä) on muutunud *e*-ks. Infinitiivis on -da lõpu asemel ainult aspiratsioon, nt *lugema*, inf *luke'*, pr *loe*, *luge*, ipf *loi*, *lugi*, akt pts *lugenu*, pass pts *loet*, imp *lugegu*; *higoma* (ihuma), inf *hiko'*, pr *heo*, *higo*, ipf *hei*, *higi*, pts *higonu*, *heot*, imp *higogu*; *pügämä* (pügama), inf *pükä'*, pr *pöä*, *pügä*, ipf *pöi*, *pügi*, pts *pügänü*, *pöet*, imp *pügägu*; *sugima* (sugema), inf *suki'*, pr *sui*, *suki*, ipf *suie* (*suije*), *suie* (*suije*), pts *suginu*, *suit*, imp *sugigu*, samuti *ragoma* (raiuma), *tsagama* (hakkima), *jagama* jt. Mõned verbid, milles tenuatsioon puudutab *d*-d, kõiguvad imperfektis osaliselt selle ja järgmise tüübi vahel, nt *põdema*, inf *põte'*, pr *põe* (*põ*), *põde*, ipf *põdezi* (*põsi*), *põdezi* (*põsi*), pts *põdenu* (*põenu*, *põnnu*), *põet*, imp *põdegu*, aga reeglipäraselt pöörduvad *kudama* (kuduma), inf *kuta'*, pr *koa*, *kuda*, ipf *koi*, *kudi*, pts *kudanu*, *koet*, imp *kudagu*; *pidämä* (pidama, hoidma), inf *pitä'*, pr *peä*, *pidä*, ipf *pei*, *pidi*, pts *pidänü*, *peet* (*pêt*), imp *pidägu*, samuti *widämä* jt⁴⁶.

§ 65. VII tüüp. Eelmise tüübiga sarnased verbid, kuid tüvekonsonandid (*b*, *g*) olevikus ei tenueeru, vaid firmeeruvad. Peale oleviku jääb tüvi muutumatuks, või kui tenueeritud vorme esineb, siis pole need vähemalt reeglina erandlikud, v.a osaliselt infinitiiv, mis moodustatakse sufiksi -da abil. Oleviku 3. pööre langeb kokku 1. pöördega, imperfekti [1. pöörde] lõpp on -zi, 3. pöördes sama või lühem variant -s, nt *rabama* (lööma), inf *rabada*, pr *rapa*, *rapa*, ipf *rabazi*, *rabazi* (*rabas*), pts *rabanu*, *rabat*, imp *rabagu*, samuti *lubama*, *läbemä*, lisaks *magama*, inf *maada*, pr *maka*, *maka*, ipf *magazi*, *magazi* (*maas*), pts *maganu* (*maanu*), *maat*, imp *magagu* (*maaku*, *mäku*), samuti *pagema*, *kogoma* (koguma), inf *kogoda* (*kooda*), pr *koko*, *koko*, ipf *kogoz* (*kogos*), pts *kogonu* (*koonu*), *kogot* (*koot*), imp *kogogu*, samuti *segämä* (segama) jt.

⁴⁵ Viga, peab olema *imperatiiv* (imp).

⁴⁶ *pidämä* 'kohustatud olema' oleviku vormid on *pidä*, *pidäs*, lihtminevikus *pidi*, *pidi*. — F. J. W.

Imperat. magagu (maaku, māku), eben so pagema (*fliehen*), kogoma (*sammeln*) Infin. kogoda (kooda), Präs. koko, koko, Imperf. kogozi, kogozi (kogoš), Partic. kogonu (koonu), kogot (koot), Imperat. kogogu, eben so segämä (*vermischen*) u. a.

§ 66. Classe VIII. Verba mit zweisylbigem Stamme und kurzer erster Sylbe, deren inlautender Consonant keiner Tenuation fähig ist (l, m, n, r, z, dz, h, j). Das Präsens ist gleich dem Stamme, die dritte Person hat s (ausser wenn die erste Person auf i endigt), das Imperfect ist firmirt (wieder mit Ausnahme der Verba, welche im Präsens i haben), lautet gleich in der ersten und dritten Person und hat e bei Stämmen auf i, o und ü, (nur die mit einem j vor dem o haben u), i bei denen auf a (ä) und e, die auf u behalten ihren Vocal; der Infinitiv, mit der Aspiration endigend, behält den Vocal des Stammes und ist firmirt, im Uebrigen bleibt der Stamm unverändert, nur dass im Part. pass. a (ä) in e verwandelt wird. Beispiele mit i, o und ü: harima (*pflegen*) Inf. harfi', Präs. hari, hari, Imperf. harē, harē, Partic. harinu, harit, Imperat. harigu, küzümä (*fragen*) Inf. küsü', Präs. küzü, küzüs, Imperf. küse, küse, Partic. küzünü, küzüt, Imperat. küzügu, tazoma (*ausgleichen*) Inf. taso', Präs. tazo, tazos, Imperf. taze, taze, Partic. tazonu, tazot, Imperat. tazogu, wajoma (waoma *sinken*) Inf. wajjo', Präs. wajo (wao), wajos (waos), Imperf. wajju, wajju, Partic. wajonu (waonu), (wajot, waot), Imperat. wajogu (waogu), eben so salima (*dulden*), kozima (*freien*), köhimä (*husten*), sonima (*phantasiren*), wüzümä (*ermüden*), ojoma (*schwimmen*) u. a. — Beispiele mit a (ä), e: walama (*giessen*) Inf. walla', Präs. wala, walas, Imperf. walfi, walfi, Part. walanu, walet, Imper. walagu, elämä (*leben*) Inf. ellä', Präs. elä, eläs, Imperf. elfi, elfi, Partic. elänü, elet, Imperat. elägu, küdzämä (*gar werden*) Inf. kütsä', Präs. küdzä, küdzäs, Imperf. kütsi, kütsi, Partic. küdzänü, (küdzet), Imperat. küdzägu, imemä (*saugen*) Inf. imme', Präs. ime, imes, Imperf. immi, immi, Part. imenü, imet, Imperat. imegu, eben so palama (*brennen*), sulama (*schmelzen*) u. a. —

Anmerk. 1. Imperfecte wie imezi, tazozı sind aus dem NW eingedrungen.

Anmerk. 2. Mit sehr geringen Abweichungen gehört hieher auch ajama (*treiben*), welches z. Th. das j elidirt, und kajema (*sehen*), welches ganz gewöhnlich auch überhaupt ohne j gesprochen wird (kaema), nämlich Inf. ajja', Präs. aja, aja (āze), Imperf. aj (ajje), aj (ajje), Part. ajanu, aet, Imperat. ajagu, und Inf. kajja', Präs. kae, kaes, Imperf. kaj (kajje), kaj (kajje), Part. kaenu, kaet, Imperat. kaegu (vergl. oben waoma st. wajoma).

§ 67. Classe IX. Einige Verba von derselben Form, wie vorher, welche aber in der Conjugation zum Theil einen ungebräuchlichen einsylbigen Stamm mit einem Zungenbuchstab (d, t) statt des letzten Vocals substituiren: nur ein Verbum, pandma (st. panema, wie reval-ehstnisch), zeigt diese Form schon im wirklich gebräuchlichen Verbalnomen. Von dem zweisylbigen Stamme wird das Präsens und das Imperfect gemacht, letzteres mit der Firmation, nur pandma bildet in beiden Zeiten die dritte Person vom einsylbigen. Das Imperf. endigt auf i, welches in der dritten Person nach l wegfällt, alles Uebrige ist vom einsylbigen Stamme, dessen Endconsonant (d) im Infinitiv nach dem l assimilirt wird. Die hieher gehörigen Verba sind folgende: tulema (*kommen*) Inf. tulla', Präs. tule, tule, Imperf. tullfi, tull, Part. tulnu (tullu),

§ 66. VIII tüüp. Kahesilbilised lühikese esisilbiga verbid, mille tüves esinev konsonant pööramisel ei tenueeru (*l, m, n, r, z, dz, h, j*). Oleviku 1. pööre on tüvega sarnases astmes, 3. pöördel lõpp on *-s* (v.a juhul kui 1. pööre lõpeb *i*-ga), imperfekt on firmeeritud (taas v.a juhul kui oleviku 1. pöördel lõpp on *-i*), 1. pööre sarnaneb 3. pöördel. Kui tüvi on *i-, o-* või *ü-lõpuline*, on imperfektis *-e* (kui aga *-o* asub *j-i* ees, siis *-u*); *a- (ä-)* või *e-lõpu* korral *-i*; *u-lõpp* säilib ka imperfektis. Aspiratsiooniga lõppev infinitiiv säilitab tüvevokaali ja firmeerub. Ülejäänud juhtudel tüvi ei muutu, ainult passiivi partitsiibis muutub tüve *-a (-ä)* *e*-ks. Näited tüvelõpuvokaalidega *-i, -o, -ü*: *harima*, inf *harri*’, pr *hari, hari*, ipf *harē, harē*, pts *harinu, harit*, imp *harigu*; *küzümä* (küsimä), inf *küsü*’, pr *küzü, küzüs*, ipf *küse, küse*, pts *küzünü, küzüt*, imp *küzügu*; *tazoma* (tasuma), inf *taso*’, pr *tazo, tazos*, ipf *taze, taze*, pts *tazonu, tazot*, imp *tazogu*; *wajoma* (waoma) (vajuma), inf *wajjo*’, pr *wajo (wao), wajos (waos)*, ipf *wajju, wajju*, pts *wajonu (waonu), (wajot, waot)*, imp *wajogu (waogu)*, samuti *salima* (sallima), *kozima* (kosima), *kõhimä* (kõhima), *sonima, wüzümä* (väsima), *ojoma* (ujuma) jt. Näiteid vokaalidega *-a (-ä), -e*: *walama*, inf *walla*’, pr *wala, walas*, ipf *walli, wal-
li*, pts *walanu, walet*, imp *walagu*; *elämä* (elama), inf *ellä*’, pr *elä, eläs*, ipf *elli, ell-
li*, pts *elänü, elet*, imp *elägu*; *küdzämä* (küpsema), inf *kütsä*’, pr *küdzä, küdzäs*, ipf *küt-
si, kütsi*, pts *küdzänü, (küdzet)*, imp *küdzägu*; *imemä* (imema), inf *imme*’, pr *ime,
imes*, ipf *immi, immi*, pts *imenü, imet*, imp *imegu*, samuti *palama* (põlema), *sulama* jt.

1. märkus. Imperfektivormid nagu *imezi, tazosi* on sisse tunginud [murdeala] loodeosast.

2. märkus. Väikeste kõrvalekalletega kuuluvad siia ka verbid *ajama*, mille puhul esineb osaline *j-i* kadu, ja *kajema* (vaatama), mida tavaliselt hääldatakse üldse ilma *j*-ta (*kaema*), niisiis inf *ajja*’, pr *aja, aja (āze)*, ipf *qi (ajje), qi (ajje)*, pts *ajanu, aet*, imp *ajagu*, ja inf *kajja*’, pr *kae, kaes*, ipf *kaj (kajje), kaj (kajje)*, pts *kaenu, kaet*, imp *kaegu* (vrd eespool *waoma wajoma* asemel).

§ 67. IX tüüp. Mõned eelmise tüübiga sarnased verbid, mille pööramisel asendatakse osaliselt mittekasutatav ühesilbilise tüve viimane vokaal keelhäälikuga (*d, t*). Ainult üks verb, s.o *pandma* (mitte *panema* nagu Tallinna murdes), esindab seda vormi juba tegelikult kasutatava verbaalnoomenina. Kahesilbilisest tüvest moodustatakse preesens ja imperfekt, viimane on firmeeritud, ainult *pandma*-verbis moodustatakse mõlema aja 3. pööre ühesilbilisest tüvest. Imperfekt lõpeb *i*-ga, mis 3. pöördes pärast *l-i* välja langeb. Ülejäänud [muuted] moodustatakse ühesilbilisest tüvest, mille lõppkonsonant (*-d*) assimileerub infinitiivis *l-i* järel. Sellesse tüüpi kuuluvad verbid: *tulema*, inf *tulla*’, pr *tule, tule*, ipf *tulli, tull*, pts *tulnu (tullu), tult*, imp *tulgu*, samuti *olema* kuni oleviku 3. pöördeni vormis *om*, mitte *ole*; *purema*, inf *purda*’, pr *pure, pure*,

tult, Imperat. tulgu, eben so olema bis auf die dritte Person des Präsens om st. ole, purema (beissen) Inf. purda', Präs. pure, pure, Imperf. puřfi, puřfi, Partic. purnu, purt, Imperat. purgu, pandma (legen) Inf. panda', Präs. pane, pand, Imperf. pańńi, pańd, Partic. pandnu, pant, Imperat. pandgu, tōzema (aufstehen) Inf. tōsta', Präs. tōze, tōzes, Imperf. tōši, tōši, Part. tōznu (tōzenu), Imperat. tōzgu (tōzegu), eben so kuzema (harnen).

Anmerk. Sehr nahe verwandt mit diesen Verben ist kazuma, nur dass hier der Vocal (u) nicht mit einem Zungenbuchstab, sondern mit w wechselt; kazuma ist das mundgerechter gemachte kazwma, revalehstnisch kaswama, also Infinit. kazwa', Präs. kazu, kazus, Imperf. kaźwi, kaźwi, Part. kazunu, Imperat. kazugu.

§ 68. Classe X. Verba mit einsylbigem, syncopirtem Stamme. Zu den im Revalehstnischen gebräuchlichen kommt hier noch die Mehrzahl der dort zweisylbigen mit langer erster Sylbe und dem Stammauslaut i, u (ü), auch a (ä). Der Stamm ist immer eine lange Sylbe, und wenn vor der Endung ma des Verbalnomens nur eine Sylbe mit einfachem Consonanten und kurzem Vocal steht (z. B. tapma, lakma, putma, pilma, masma, kruwma), so ist nur von Doppelconsonanten der zweite nicht geschrieben, weil er bei der durch das nachfolgende m gemachten Position für das Ohr doch nicht vernehmbar wäre (st. tappma, lakkma, puttma, pillma, massma, kruwwma). Der Inf. endigt mit dem Vocal des Präs. (nur u st. o) und der Aspiration, hat aber immer die starke Form des Stammes, wenn das Präsens tenuirt ist*); der Vocal der ersten Person des Präsens ist bisweilen aus der Mouillirung des Stammauslauts als i zu erkennen (z. B. tēni von tēńmā), sonst aber nicht durch Regeln zu bestimmen, die dritte Person hat die starke Form ohne den Vocal der ersten, ist also dem Stamme gleich, doch hört man bisweilen auch hier statt dessen die von der ersten Person mit dem s gebildete (also schwache) Form, wie kōles, opis, putus, tohis, wannus (st. kōld, opp, put, toht, wand), aber diese Form ist nur selten und vielleicht nur missbräuchlich, veranlasst durch die Sprache im NW, welche die dritte Person immer vermittelt eines Suffixes von der ersten ableitet (kōlep, opip, putup, tohip, wannup); von der dritten Singularperson wird in dieser Classe regelmässig auch die dritte Pluralperson, also ebenfalls syncopirt, gebildet, z. B. pūdwa, tahtwa, tapwa, jauhwa, kastwa, laskwa, pōlgwa, hulkwa, lakwa u. s. w. st. pūwwāwā, tahawa, tapawa, jahawa, kastewa, lazewa, pōlewa, hulguwa, lakuwa, nur ist nach einer Liquida das d des Singulars nicht hörbar, als kēlwā, kūlwā, pōrwā, anwa, kōńwa, wanwa u. s. w. statt kēldwā, kūldwa, pōrdwā, andwa, kōńdwa, wandwa oder kēławā, pōrawā, annawa, kōńńiwa, wannuwa. Die erste Person des Imperfects ist schwach, wenn es die erste des Präsens ist, aber durch den Endvocal unterschieden, i statt a (ä), e und o (selten u), e statt i und meistens u (ü); die dritte Person

*) Eine eigenthümliche Verstärkung ist das d bei Stämmen auf l oder r mit vorhergehendem langen Vocal, wo man stellenweise freilich auch im Verbalnomen auf ma das d hört, aber durchaus nicht überall, z. B. pōrdā', kēldā', kūldā', nārdā', hārdā' u. a. wie von pōrdmā, kēldmā, kūldma, nārdma, hārdma, auch da, wo man statt dessen nur pōrmā, kēlmā, kūlma, nārma, hārma spricht. Dasselbe d bleibt dann auch in der dritten Person des Präsens und des Imperfects (vergl. weiter unten).

ipf *puŕri*, *puŕri*, pts *puŕnu*, *puŕt*, imp *puŕgu*; *paŕma* (panema), inf *paŕda* ', pr *pane*, *pand*, ipf *paŕŕi*, *paŕd*, pts *paŕnu*, *paŕt*, imp *paŕgu*; *tõzema* (tõusma), inf *tõsta* ', pr *tõze*, *tõzes*, ipf *tõši*, *tõši*, pts *tõznu* (*tõzenu*), imp *tõzgu* (*tõzegu*), samuti *kuzema* (kusema).

Märkus. Nendele verbidele on väga lähedane *kazuma*, aga selle puhul ei vahetu vokaal mitte keelhäälikuga, vaid *w*-ga; *kazuma* on suupärasem variant verbist *kazwma*, Tallinna murdes *kaswama*, niisiis inf *kazwa* ', pr *kazu*, *kazus*, ipf *kažwi*, *kažwi*, pts *kazunu*, imp *kazugu*.

§ 68. X tüüp. Ühesilbilised sisekaolise tüvega verbid. Lisaks Tallinna murdes esinevatele kuulub sellesse tüüpi verbe, mis on seal kahesilbilised, pika esisilbi ja tüvevokaaliga *-i*, *-u*, (*-ū*), ka *-a* (*-ä*). Tüvi on alati pikasilbiline ja kui enne *ma*-verbaalnoomeni lõppu esineb silp, mis koosneb lühikesest vokaalist ja ühekordsest konsonandist (nt *tapma*, *lakma*, *putma*, *pilma*, *masma*, *kruwma*), siis pole lihtsalt teist konsonanti välja kirjutatud, kuna selline positsioon *m*-i kõrval ei oleks kuuldeliselt tajutav (*tappma*, *lakkma*, *puttma*, *pillma*, *massma*, *kruwwma* asemel). Infinitiiv lõpeb sama vokaaliga mis olevikus (ainult *-o* asemel esineb *-u*), ja aspiratsiooniga, on aga alati tugevas vormis, kui olevik on nõrgenenud⁴⁷. Oleviku 1. pöörde lõppvokaal on mõnikord tuvastatav tüvelõpuhääliku muljeerumisest *i*-ks (nt *tēni* vormist *tēnmä*), kuid mitte reeglipäraselt. 3. pööre on tugevas vormis ilma 1. pöörde vokaalita, niisiis sarnane tüvega; mõnikord on selle asemel siiski kuulda ka 1. pöördest moodustatud *s*-lõpulist (niisiis nõrka) vormi, nagu *kõles*, *opis*, *putus*, *tohis*, *wannus* (*köld*, *opp*, *put*, *toht*, *wand* asemel), aga selline vorm esineb harva ja ehk vaid ekslikult, laenatuna murdeala loodeosast, kus 3. pööre moodustatakse alati 1. pöördest sufiksi abil (*kõlep*, *opip*, *putup*, *tohip*, *wannup*). Ainsuse 3. pöördest moodustatakse selles tüübis reeglipärselt ka mitmuse 3. pööre, mis on samuti sisekaoline, nt *pūdwa*, *tahtwa*, *tapwa*, *jauhwa*, *kastwa*, *laskwa*, *põlgwa*, *hulkwa*, *lakwa* jne, mitte *püwwäwä*, *tahawa*, *tapawa*, *jahawa*, *kastewa*, *lazewa*, *põlewa*, *hulguwa*, *lakuwa*, ainult pärast liikvidaid pole ainsuse *d*-d kuulda, nagu *kēlwä*, *kūlwä*, *põrwä*, *anwa*, *kõñwa*, *wanwa* jne *kēldwä*, *kūldwa*, *põrdwä*, *andwa*, *kõndwa*, *wandwa* või *kēläwä*, *põräwä*, *annawa*, *kõñniwa*, *wannuwa* asemel. Kui oleviku 1. pööre on nõrgas astmes, siis on seda ka imperfekti 1. pööre, erinedes vaid lõppvokaali poolest: *-a* (*-ä*), *-e* ja *-o* (harvem *-u*) asemel

⁴⁷ *-d* saab iseloomuliku tugevduse *l*- ja *r*-lõpuliste pika vokaaliga tüvede puhul, kus kohati kuuldu *d*-d ka *ma*-verbaalnoomenis, kuigi mitte alati, nt *põrdä* ', *kēldä* ', *kūlda* ', *nārdä* ', *hārdä* ' jt on nagu pärit vormidest *põrdmä*, *kēldmä*, *kūldma*, *nārdma*, *hārdma*, ka sel juhul, kui nende asemel hääldatakse *põrmä*, *kēlmä*, *kūlma*, *nārma*, *hārma*. Seesama *-d* jääb siis alles ka preesensi ja imperfekti 3. pöördes (vrd järgnevaga). — F. J. W.

ist wieder stark wie die des Präsens, von der sie sich aber durch den Endvocal e unterscheidet, wozu noch, durch das i der ersten Person veranlasst, die Mouillirung kommt, wenn die Stammconsonanten dazu geeignet sind, und durch diese Mouillirung unterscheidet sich dann die dritte Person des Imperfects auch da noch genugsam von der des Präsens, wo, wie es öfters geschieht, das e im Sprechen elidirt wird. Eine gleiche Mouillirung findet auch in der ersten Person schon Statt, wenn die des Präsens sie wegen ihres i haben muss. Die Verba, welche durch Elision des d nach Vocalen tenuirt werden, bilden ein eigenthümliches Imperfect auf ze, für beide Personen gleich, nur stärker betont in der dritten, z. B. pūze von pūdmā Pr. pūwwā, lōūze von lōūdmā Pr. lōwwā, hauze von haudma Pr. hawwu, selten auch bei Assimilirung des d, wie murze von murdma Pr. murra und sogar tūze von tundma Pr. tunne, wo n und d zugleich durch das z vertreten werden (vgl. noch tēze von tēdmā § 71). Das active Particip wird von der starken Form gemacht, eben so der Imperativ, bei welchem oft ku und gu promiscue vorkommt, das passive von der schwachen, also etwa von der ersten Person des Präsens, deren a (ä) aber wieder, wie schon in den vorhergehenden Classen, in e verwandelt wird. Bisweilen wird durch eine Syncope dieses Particip einsylbig, und zwar 1) wenn der Stamm auf d endigt, wo dann nur das d in t verwandelt wird ohne Tenuation, z. B. pūt von pūdmā, lōūt von lōūdmā, tunt oder tutt von tundma, ant von andma u. s. w.; 2) wenn der Stamm zwar das d nicht zeigt, diess aber im Infin. erscheint (vergl. die Note oben), also pōrt, kēlt, kūlt, wārt u. s. w.; 3) wenn das Präsens auf ze endigt durch Tenuirung eines Stammes auf sk, oder aufza, sa, so hat das Particip st statt zet od. set, z. B. last von laskma Pr. laze, mōst von mōskma Pr. mōze, saist von saizma Pr. saiza, mast von masma Pr. masa u. a.; 4) endlich noch jauht von jauhma Pr. jaha, daneben hört man jedoch auch regelmässig zweisylbig jahet, eben so von einigen unter (1), wie pūwwet statt pūt. Das zu diesen abgekürzten Participen gehörige Präsens ist wieder tenuirt, und bei denen unter (3) wirkt dann das d auch auf das s zurück, das wie z lautet, also pūdās (od. pūwwetās), lōūdās, tundas od. tutas, pōrdās, kēldās, kūldas, wārdās, lazdas, mōzdas, saizdas, jauhadas oder jahetas.

Die Behandlung des Stammes in dieser Classe ist durchaus analog der des Stammes der Nomina in der Classe I (§ 16), und wenn hier im Präsens Tenuation eintritt, so geschieht sie ganz in derselben Weise wie dort beim Genitiv, während der Infinitiv hier wie dort der starken Form angehört. Wir theilen also die erläuternden Beispiele hier auch in die zwei Hauptgruppen der Verba ohne und mit Tenuation.

Ohne Tenuation. Hier sind die in der folgenden zweiten Abtheilung starken Formen durch stärkere Betonung von den dort tenuirten unterschieden. Beispiele: kastma (*benetzen*) Inf. kasta', Präs. kasta, kast, Imperf. kašti, kašte, Partic. kastnu, kastet, Imperat. kastku, kaiwma (*graben*) Inf. kaiwa', Präs. kaiwa, kaiw, Imperf. kaiwi, kaiwe, Part. kaiwnu, kaiwet, Imperat. kaiwku (kaiwgu), eben so kostma (*erwiedern*) Infinit. kosta', mōjstma (*verstehen*) Infinit. mōjista', ostma (*kaufen*) Infinit. osta', pajstma (*scheinen*) Infinit. pajsta', walwma (*wachen*) Infinit. walwa', līmma (*leimen*) Infinit. līmi', mālma (*malen*), māngmā (*spielen*), mūgmā (*brüllen*) Infinit. mūgi', otsma (*suchen*), pāfma (*paaren*), rištmā (*taufen*), tiŋgmā (*dingen*), istma

on *-i*; *-i* ja enamasti *-u* (*-ü*) asemel *-e*; 3. pööre on taas tugev nagu olevikus, millest see erineb ainult lõppvokaali *-e* poolest. 3. pöördes esineb ka 1. pöörde *i*-st põhjustatud muljeerumine, kui tüvekonsonandid on selleks sobivad. Just muljeerumise tõttu erineb seal imperfekti 3. pööre piisavalt oleviku 3. pöördest, kus tihti kaob kõnes *-e*. Samasugune muljeerumine esineb juba ka [imperfekti] 1. pöördes, kui oleviku sama pöörde tõttu peab esinema lõpp *-i*. Verbides, kus toimub seoses vokaaljärgse *-d* elisiooniga tenuatsioon, moodustatakse omapärane *ze*-imperfekt, mis on sama mõlemas pöördes, olles 3. pöördes siiski tugevamalt rõhutatud, nt *pūze* verbist *pūdmā*, pr *pūw-wā*, *lōūze* verbist *lōūdmā*, pr *lōwwā*, *hauze* verbist *haudma*, pr *hawwu*, harvem koos *-d* assimilatsiooniga, nt *murze* verbist *murdma*, pr *murra*, ja isegi *tūze* verbist *tundma*, pr *tunne*, kus *-n* ja *-d* asendatakse üheaegselt *z*-ga (vrd veel *tēze* vormist *tēdmā* § 71). Aktiivi partitsiip moodustatakse tugevaastmelisest vormist, samuti imperatiiv, mille moodustamisel kasutatakse vahelduvalt sufiksit *-ku* ja *-gu*, passiivi partitsiip nõrgast vormist, seega nagu oleviku 1. pöördest, mille lõpp *-a* (*-ā*) muutub *e*-ks nagu eelmises tüübis. Mõnikord muutub see partitsiip sisekao tõttu ühesilbiliseks, ja nimelt: 1) kui tüvi lõpeb *d*-ga, kus *-d* muutub ilma tenuatsioonita *t*-ks, nt *pūt* verbist *pūdmā*, *lōūt* verbist *lōūdmā*, *tunt* või *tutt* verbist *tundma*, *ant* verbist *andma* jne; 2) kui tüves *-d* puudub, tulles aga esile infinitiivis (vrd eelneva märkusega), nt *pōrt*, *kēlt*, *kūlt*, *wārt* jne; 3) kui *sk*-lõpulise tüve puhul on tenueerimise tõttu oleviku lõpp *-ze*, *-za* või *-sa*, siis on partitsiibi lõpp *-st* *zet*-i või *set*-i asemel, nt *last* verbist *laskma*, pr *laze*, *mōst* verbist *mōskma*, pr *mōze*, *saist* verbist *saizma*, pr *saiza*, *mast* verbist *masma*, pr *masa* jt; 4) lõpuks ka *jauht* verbist *jauhma*, pr *jaha*, mille kõrval võib kuulda ka kahesilbilist reeglipärast vormi *jahet* nagu järgnevalt mõnest sõnast (näide (1)), nt *pūt* asemel *pūwwet*. Lühendatud partitsiipidega seotud olevik on taas tenueeritud ja *-d* mõjutab *s*-i (näide (3)), nii et see kõlab nagu *-z*, nt *pūdās* (või *pūwwetās*), *lōūdās*, *tundas* või *tutas*, *pōrdās*, *kēldās*, *kūldas*, *wārdās*, *lazdas*, *mōzdas*, *saizdas*, *jauhdas* või *jahetas*.

Selle tüübi tüve käsitletakse täiesti sarnaselt noomenite I tüübi tüvega (§ 16) ja kui siin esineb olevikus tenuatsioon, siis toimub see samamoodi nagu noomenite genitiivis, samal ajal kui infinitiiv on siin samuti tugevas astmes nagu seal. Järgmised näited jagame kahte rühma: tenuatsioonita ja tenuatsiooniga verbid.

Ilma tenuatsioonita. Siia kuuluvad tenueeritutest erinevad tugevaastmelised tugevama rõhuga vormid. Näited: *kastma*, inf *kasta*’, pr *kasta*, *kast*, ipf *kašti*, *kašte*, pts *kastnu*, *kastet*, imp *kastku*; *kaiwma* (kaevama), inf *kaiwa*’, pr *kaiwa*, *kaiw*, ipf *kaiwi*, *kaiwe*, pts *kaiwnu*, *kaiwet*, imp *kaiwku* (*kaiwgu*), samuti *kostma*, inf *kosta*’, *mōjstma*, inf *mōjista*’, *ostma*, inf *osta*’, *paistma*, inf *paista*’, *walwma* (valvama), inf *walwa*’, *līmma* (liimima), inf *līmi*’, *mālma* (maalima), *māngmä* (mängima), *mūgmä* (möögima), inf *mügi*’, *otsma* (otsima), *pārma* (paaritama), *rištmä* (ristima), *tiņgmä* (tingi-

(sitzen) Infinit. istu', pāstma (fasten) Infinit. pāstu', rībma (scharren) Infinit. rību', wingma (quieken) Infinit. wingu' u. a. *).

Mit Tenuation: krōnma (krönen) Infinit. krōni', Präs. krōni, krōn, Imperf. krōne, krōne, Partic. krōnnu, krōnit, Imperat. krōnku, tēnmā (dienen) Infinit. tēni', Präs. tēni, tēn, Imperf. tēne, tēne, Partic. tēnnū, tēnit, Imperat. tēnku, pūdmā (fangen) Infinit. pūdā', Präs. pūwwā, pūd, Imperf. pūze, pūze, Partic. pūdnū, pūt (pūwwet), Imperat. pūdgu, haudma (brüten) Inf. haudu', Präs. hawwu, haud, Imperf. haenze, haenze, Part. haudnu, hawwut (haut), Imper. haudgu, eben so nōmma (ermahnen), lōudmā (finden) Pr. lōwwā, jōudma (vermögen) Pr. jōwwa u. a.;

rūpmā (schlürfen) Infinit. rūpi', Präs. rūbi, rūp, Imperf. rūbe, rūpe, Particip. rūpnū, rūbit, Imperat. rūpku, sompma (verlieren) Infinit. sompi', Präs. sombi, somp, Imperf. sombe, sompe, Particip. sompnu, sombit, Imperat. sompku, lajtma (tadeln) Infinit. lajta', Präs. lajda, lajt, Imperf. lajdi, lajte (lajt), Partic. lajtnu, lajdet, Imperat. lajtku, kołkma (klopfen) Infinit. kołki', Präs. kołgi, kołk, Imperf. kołge, kołke, Partic. kołknu, kołgit, Imperat. kołkku, lōikma (schneiden) Infinit. lōiku', Präs. lōigu, lōjk, Imperf. lōige, lōjke, Partic. lōjknu, lōjgut, Imperat. lōjkku, kajtsma (behüten) Infinit. kajtsa', Präs. kajdza, kajts, Imperf. kajdzi, kajtse, Partic. kajtsnu, kajdzet, Imperat. kajtsku, eben so hejtmā (werfen) Pr. hejdā, kōjtmā (binden) Pr. kōūdā, nītmā (mähen) Pr. nīdā, sātmā (schicken) Pr. sāda, sōjtmā (fahren) Pr. sōjda, tojtmā (ernähren) Pr. tojda, majtsma (schmecken) Pr. maidze, sujtsma (räuchern) Pr. sujdze, kompma (klopfen) Pr. kombi, pałkma (gerben) Pr. pałgi, tsirismā (sprützen) Pr. tsirdzi, sołkma (besudeln) Pr. sołgi, sołpma (zaubern) sołbi, tārkmā (kerben) Pr. tārgi, hulkma (umherlaufen) Pr. hulgu, tōlkma (erklären) Pr. tōlgu u. a. —

sādmā (einrichten) Infinit. sādā', Präs. sād (sā), sād, Imperf. sāj, sād', Part. sādnū, sät, Imperat. sādgu, kiłgmā (krähen) Infinit. kiłgi', Präs. kiri, kiłg, Imperf. kire, kiłge, Part. kiłgnū, kiret, Imperat. kiłggu, pōlgma (fürchten) Infinit. pōlge', Präs. pōle, pōlg, Imperf. pōli, pōlge (pōlg), Part. pōlgnu, pōlet, Imperat. pōlggu, kiskma (ziehen) Infinit. kisku', Präs. kizo, kisk, Imperf. kizi, kiške (kišk), Partic. kisknu, kizot, Imperat. kiskku, puskma (stossen) Infinit. puske', Präs. puze, pusk, Imperf. puzi, puške (pušk), Part. pusknu, pust, Imperat. puskku, lahkma (spalten) Inf. lahku', Präs. laho, lahk, Imperf. lahi, lahke, Part. lahknu, lahot, Imperat. lahkku, pītskma (pfeifen) Inf. pītsku', Präs. pīdzu, pītsk, Imp. pīdze, pītske, Part. pītsknu, pīdzut, Imperat. pītskku, uhtma (ausspülen) Infinit. uhta', Präs. uha, uht, Imperf. uhi, uhte, Part. uhtnu, uhet, Imperat. uhtku, eben so kiuhkma (kreischen) Pr. kiuhu, tahtma (wollen) Pr. taha, laskma (lassen) Pr. laze, mōskma (waschen) Pr. mōze, kitskma (jäten) Pr. kidzo,

*) Hieher gehören auch solche Verba, die im Stamme eigentlich einen Doppelconsonanten haben, der aber im Verbalnomen, und sonst vor Consonanten, der Position wegen nur einfach zu hören ist, so dass im Präsens scheinbar gegen die Stammform eine Fimiation eintritt, z. B. pilma (verstreut, ausgegossen werden) Stamm pill, Infinit. pillu', Präs. pillu, pill, Imperf. pille, pille, Partic. pilnu, pillut, Imperat. pilgu (pilku), kruwma (schroten) St. kruww, Inf. kruwwi', Präs. kruwwi, kruww, Imperf. kruwwe, kruwwe, Partic. kruwnu, kruwwit, Imper. kruwku u. a. (vergl. die ganz ähnliche Erscheinung gleich unten bei den tenuirten Verben).

ma), *istma* (istuma), inf *istu* ', *pāstma* (paastuma), inf *pāstu* ', *rībma* (riisuma), inf *rību* ', *wingma* (vinguma), inf *wingu* ' jt⁴⁸.

Tenuatsiooniga: *krōnma* (kroonima), inf *krōni* ', pr *krōni*, *krōn*, ipf *krōne*, *krōne*, pts *krōnnu*, *krōnit*, imp *krōnku*; *tēnma* (teenima), inf *tēni* ', pr *tēni*, *tēn*, ipf *tēne*, *tēne*, pts *tēnnü*, *tēnit*, imp *tēnku*; *pūdma* (püüdma), inf *pūda* ', pr *püwwä*, *pūd*, ipf *pūze*, *pūze*, pts *pūdnü*, *pūt* (*püwwet*), imp *pūdgu*; *hauḍma* (hauduma), inf *hauḍu* ', pr *hawwu*, *hauḍ*, ipf *hauze*, *hauze*, pts *hauḍnu*, *hawwut* (*haut*), imp *hauḍgu*, samuti *nōmma* (noomima), *lōūdmā* (leidma), pr *lōwwä*, *jōudma*, pr *jōwwa* jt;

rūpmā (rüüpama), inf *rūpi* ', pr *rūbi*, *rūp*, ipf *rūbe*, *rūpe*, pts *rūpnü*, *rūbit*, imp *rūpku*; *sompma* (kaotama), inf *sompi* ', pr *sombi*, *somp*, ipf *sombe*, *sompe*, pts *sompnu*, *sombit*, imp *sompku*; *lajtma*, inf *lajta* ', pr *lajda*, *lajit*, ipf *lajdi*, *lajte* (*lajit*), pts *lajtnu*, *lajdet*, imp *lajtku*; *kolkma* (kolkima), inf *kolki*, pr *kolgi*, *kolk*, ipf *kolge*, *kolke*, pts *kolgnu*, *kolgit*, imp *kolčku*; *lōikma* (lōikama), inf *lōiku* ', pr *lōigu*, *lōik*, ipf *lōige*, *lōike*, pts *lōiknu*, *lōigut*, imp *lōikku*; *kajtsma*, inf *kajtsa* ', pr *kajdza*, *kajts*, ipf *kajdzi*, *kajitse*, pts *kajtsnu*, *kajdzet*, imp *kajtsku*, samuti *hejtmā* (heitma), pr *hejdä*, *kōūtma* (kōitma), pr *kōüda*, *nītmā* (niitma), pr *nīdä*, *sātmā* (saatma), pr *sāda*, *sōitma*, pr *sōida*, *toitma*, pr *toida*, *majtsma*, pr *majdze*, *suitsma* (suitsutama), pr *suidze*, *kompma* (kompima), pr *kombi*, *par̄kma* (parkima), pr *par̄gi*, *tsir̄tsmā* (siristama), pr *tsir̄dzi*, *solkma* (solkima), pr *solgi*, *sōrpma* (nōiduma), pr *sōrbi*, *tār̄kmā* (täkestama), pr *tār̄gi*, *hulkma* (hulkuma), pr *hulgu*, *tōlkma* (selgitama), pr *tōlgu* jt;

sādmā (seadma), inf *sāda* ', pr *sāä* (*sā*), *sād*, ipf *sāi*, *sād*, pts *sādnü*, *sāet*, imp *sādgu*; *kīgmā* (kirema), inf *kīrgi* ', pr *kiri*, *kīg*, ipf *kire*, *kīge*, pts *kīrgnü*, *kiret*, imp *kīrggu*; *pōlgma* (pōlgama), inf *pōlge* ', pr *pōle*, *pōlg*, ipf *pōli*, *pōlge* (*pōlg*), pts *pōlgnu*, *pōlet*, imp *pōlggu*; *kiskma* (kiskuma), inf *kisku* ', pr *kizo*, *kisk*, ipf *kizi*, *kiške* (*kišk*), pts *kisknu*, *kizot*, imp *kiskku*; *puskma* (puskama), inf *puske* ', pr *puze*, *pusk*, ipf *puzi*, *puške* (*pušk*), pts *pusknu*, *pust*, imp *puskku*; *lahkma* (lōhkuma), inf *lahku* ', pr *laho*, *lahk*, ipf *lahi*, *lahke*, pts *lahknu*, *lahot*, imp *lahkku*; *pītskma* (piiksuma), inf *pītsku* ', pr *pīdzu*, *pītsk*, ipf *pīdze*, *pītske*, pts *pītsknu*, *pīdzut*, imp *pītskku*; *uhtma*, inf *uhta* ', pr *uha*, *uht*, ipf *uhi*, *uhte*, pts *uhtnu*, *uhet*, imp *uhtku*, samuti *kiyhkma* (kilkama), pr *kiyhu*, *taht*

⁴⁸ Siia kuuluvad ka sellised verbid, mille tüves on tegelikult kahekordne konsonant, mis aga verbaalnoomenites ja üldse konsonantide ees kuuldub positsiooni tõttu ühekordsena, nii et olevikuvorm näib erinevalt tüvevormist firmeeruvat, nt *pilma* (pilduma) tüvi *pill*, inf *pillu* ', pr *pillu*, *pill*, ipf *pille*, *pille*, pts *pilnu*, *pillut*, imp *pilgu* (*pilku*); *kruwma* (tükeldama, jämedalt jahvatama) tüvi *kruww*, inf *kruwwi* ', pr *kruwwi*, *kruww*, ipf *kruwwe*, *kruwwe*, pts *kruwnu*, *kruwwit*, imp *kruwku* jt (vrd järgnevaid samasuguseid ilminguid tenueeritud verbide juures). – F. J. W.

nülgmä (*schinden*) Pr. nüli, pühkmä (*wischen*) Pr. pühi, tsuškma (*stechen*) Pr. tsuzi, tohtma (*dürfen*) Pr. tohi, puhkma (*blasen*) Pr. puhu, sulgma (*verstopfen*) Pr. sulu, uskma (*glauben*) Pr. uzu u. a.; —

andma (*geben*) Infinit. anda', Präs. anna, and, Imperf. aññi, añd (añde), Partic. andnu, ant, Imperat. andgu, kōñdma (*gehen*) Infinit. kōñdi', Präs. kōññi, kōñd, Imperf. kōññe, kōñde, Partic. kōñdnu, kōññit, Imperat. kōñdgu, murdma (*brechen*) Infinit. murda', Präs. murra, murd, Imperf. murze, murze, Part. murdnu, murt, Imperat. murdgu, eben so kandma (*tragen*) Pr. kanna, kōrdma (*überpflügen*) Pr. kōrra, kündmä (*pflügen*) Pr. künnä, tundma (*kennen*) Pr. tunne, suñdma (*zwingen*) Pr. suññi, wandma (*schwören*) Pr. wannu u. a.; —

plékmä (*bleichen*) Infinit. pléki', Präs. plēgi, plēk, Imperf. plēge, plēke, Partic. pléknü, plēgit, Imperat. plékku, ôتما (*warten*) Inf. ôta', Präs. ôda, ôt, Imperf. ôdi, ôte (ôti), Partic. ôtnu, ôdet, Imperat. ôtku, jôskma (*laufen*) Inf. jôske', Präs. jôze, jôsk, Imperf. jôzi, jôske (jôšk), Partic. jôsknu, jôzet, Imperat. jôskku, eben so kêtma (*kochen*) Pr. kēdä, pôتما (*pfropfen*) Pr. pōda, rōkma (*brüllen*) Pr. rōgi, mōتما (*messen*) Pr. mōda u. a.

Verba, deren starke Form an dem Verbalnomen (eben so wie am Partic. act. und am Imperativ) nicht zu ersehen ist, weil wegen der Position mit dem m (n, k) der Endsylbe der im Stamme liegende Doppelconsonant als solcher nicht mehr hörbar ist, sind z. B.: tapma (*tödten*) Stamm tapp, Inf. tappa', Präs. tapa, tapp, Imperf. tapi, tappe (tapp), Partic. tapnu, tapet, Imperat. tapku, masma (*bezahlen*) St. mass, Infinit. massa', Präs. masa, mass, Imperf. maši, mas's'e (mas's'), Particip. masnu, mast (statt maset), Imperat. mašku, lakma (*lecken*) St. lakk, Inf. lakku', Präs. laku, lačk, Imperf. laki, lakke (lakk), Partic. laknu, lakut, Imperat. lakku, atma (*stopfen*) St. att, Infinit. atta', Präs. ata, att, Imperf. ati, atte (ätt), Partic. atnu, atet, Imperat. atku, eben so lōpma (*aufhören*), opma (*lernen*), nüsmä (*melken*), pesmä (*schlagen*), trükmä (*drucken*), ikma (*weinen*), rikma (*verderben*), sōkma (*treten*), jätmä (*lassen*), kitma (*loben*), matma (*begraben*), petmä (*betrügen*), putma (*berühren*) u. a.

Ganz ähnlich verhält es sich mit den Verben, welche im Stamme nach langem Vocal eigentlich eine Liquida mit nachfolgendem d haben, welches d aber vor den consonantisch anlautenden Suffixen meistens nicht hörbar gemacht wird. Der Infinitiv endigt hier immer auf a (ä), wenn auch das Präsens einen andern Vocal annehmen sollte, z. B. kēlmä (*verbieten*) Infinit. kēldä', Präs. kēlä, kēld, Imperf. kēli, kēlde (kēld), Partic. kēlnü, kēlt, Imperat. kēlku (kēlgu), kŭlma (*hören*) Infinit. kŭlda', Präs. kŭle, kŭld, Imperf. kŭli, kŭlde (kŭld), Partic. kŭlnu, kŭlt, Imperat. kŭlku (kŭlgu), pōrmä (*drehen*) Infinit. pōrdä', Präs. pōrä, pōrd, Imperf. pōri, pōrde (pōrd), Partic. pōrnü, pōrt, Imperat. pōrku (pōrgu), eben so hārma (*ergreifen*), nārma (*lachen*), kālma (*wägen*), kōlma (*sterben*), laulma (*singen*) u. a. Die halbstarke Form des Infinitivs (kēldä', pōrdä' st. kēldä', pōrdä') ist wohl dadurch veranlasst, dass die Sprache diese Infinitivformen wie mit dem Suffix gebildet ansieht, wie in den ersten Classen, und daher rührt wohl auch der immer gleiche Endvocal a (ä). Auch bei den diesen Verben analogen Nomina findet sich der Infinitiv mit dem Suffix gebildet ungeachtet des einsylbigen Stammes (kēl, Genit. kēle, Infin. kēlt).

ma, pr *taha*, *laskma*, pr *laze*, *mõskma*, pr *mõze*, *kitskma* (kitkuma), pr *kidzo*, *nülgma* (nülgima), pr *nüli*, *pühkmä* (pühkima), pr *pühi*, *tsuskmä* (suskama), pr *tsuzi*, *tohtma* (tohtima), pr *tohi*, *puhkma* (puhuma), pr *puhu*, *sulgma* (sulgema), pr *sulu*, *uskma* (uskuma), pr *uzu* jt;

andma, inf *anda* ', pr *anna*, *and*, ipf *añni*, *añd* (*añde*), pts *andnu*, *ant*, imp *and-gu*; *kõndma* (kõndima), inf *kõñdi* ', pr *kõñni*, *kõñd*, ipf *kõñne*, *kõñde*, pts *kõñdnu* *kõñ-nit*, imp *kõñdgu*; *murdma*, inf *murda* ', pr *murra*, *murd*, ipf *murze*, *murze*, pts *murd-nu*, *murt*, imp *murdgu*, samuti *kandma*, pr *kanna*, *kõrdma* (üle kündma), pr *kõrra*, *kündmä* (kündma), pr *künnä*, *tundma*, pr *tunne*, *suñdma* (sundima), pr *suñni*, *wandma* (vanduma), pr *wannu* jt;

plëkmä (pleekima), inf *plëki* ', pr *plëgi*, *plëk*, ipf *plëge*, *plëke*, pts *plëknü*, *plëgit*, imp *plëkku*; *õtma* (ootama), inf *õta* ', pr *õda*, *õt*, ipf *õdi*, *õte* (*õt*), pts *õtnu*, *õdet*, imp *õtku*; *jõskma* (jooksma), inf *jõske* ', pr *jõze*, *jõsk*, ipf *jõzi*, *jõske* (*jõsk*), pts *jõsknu*, *jõ-zet*, imp *jõskku*, samuti *këtmä* (keetma), pr *këdä*, *põtma* (poetama), pr *põda*, *rõkma*⁴⁹ (rõökima), pr *rõgi*, *mõtma* (mõõdta), pr *mõda* jt.

Verbid, mille tugev aste pole verbaalnoomenis (samuti aktiivi partitsiibis ja imperatiivis) näha, kuna positsiooni tõttu lõppsilbi *m-* (*n-*, *k-*)ga ei ole tüves esinev to-peltkonsonant enam sellisena kuuldav, nt *tapma*, tüvi *tapp*, inf *tappa* ', pr *tapa*, *tapp*, ipf *tapi*, *tappe* (*tapp*), pts *tapnu*, *tapet*, imp *tapku*; *masma* (maksma), tüvi *mass*, inf *massa* ', pr *masa*, *mass*, ipf *maši*, *mašše* (*mašs*), pts *masnu*, *mast* (*maset asemel*), imp *masku*; *lakma* (lakkuma), tüvi *lakk*, inf *lakku* ', pr *laku*, *lakk*, ipf *laki*, *lakke* (*lakk*), pts *laknu*, *lakut*, imp *lakku*; *atma* (ahtma) tüvi *att*, inf *atta* ', pr *ata*, *att*, ipf *ati*, *aite* (*ait*), pts *atnu*, *atet*, imp *atku*, samuti *lõpma* (lõppema), *opma* (õppima), *nüsmä* (lüpsma), *pesmä* (peksma), *trükmä* (trükkima), *ikma* (nutma), *rikma* (rikkuma), *sõkma* (sõtkuma), *jätmä* (jätma), *kitma* (kiitma), *matma*, *petmä* (petma), *putma* (puutu-ma) jt.

Samamoodi käituvad verbid, mille tüves on pika tüvevokaali järel liikvida ja *-d*, kus *-d* pole enne konsonandiga algavaid sufikseid enamasti kuuldav. Infinitiiv lõpeb alati *a-* (*ä-*)ga, isegi kui oleviku vormis on teistsugune lõppvokaal, nt *këlmä* (keelama), inf *këldä* ', pr *këlä*, *këld*, ipf *këli*, *këld* (*këld*), pts *këlnü*, *këlt*, imp *këlku*, (*kël-gu*); *külma* (kuulma), inf *külda*, pr *küle*, *küld*, ipf *küli*, *külde* (*küld*), pts *külnu*, *kült*, imp *külku* (*külgu*); *põrmä* (pöörama), inf *põrdä* ', pr *põrä*, *põrd*, ipf *põri*, *põrde* (*põrd*), pts *põrnü*, *põrt*, imp *põrku* (*põrgu*), samuti *härma* (haarama), *närma* (naerma), *kälma* (kaaluma), *kõlma* (koolma), *laulma* jt. Infinitiivi pooltugev vorm (*këldä* ', *põrdä* ', mitte *këldä*, *põrdä*) on põhjustatud sellest, et keel käsitab neid vorme sufiksilistena nagu esimestes tüüpides ja sealt on pärit ka alati sama lõppvokaal *-a* (*-ä*). Ka nende verbidega sarnanevate noomenite puhul leidub sufiksilist infinitiivi, vaatamata ühesilbilisele tüvele (*kël* ', *g kële*, inf *këlt*).

⁴⁹ Ilmselt trükiviga, peaks olema *rõkmä*.

Anmerk. Noch ein Paar Verba dieser Classe, von welchen eins, *jauhma*, tenuirt wird, das andere, *saizma*, nicht, haben dieselbe verstärkte oder suffixive Form des Infinitivs wie die zuletzt genannten, also: *jauhma* (*mahlen*) Infinit. *jauhda'*, Präs. *jaha*, *jauh*, Imperf. *jahi*, *jauhe*, Partic. *jauhnu*, *jahet* (*jauht*), Imperat. *jauhku*, und *saizma* (*stehen*) Infinit. *saizda'*, Präs. *saiza*, *saiz*, Imperf. *saizi*, *saize* (*saiz*), Partic. *saiznu*, *saist*, Imperat. *saizgu*.

§ 69. Classe XI. Wie die Verba der vorigen Classe in ihrer Flexion den Nomina der ersten gleichen, so giebt es auch einige wenige Verba, deren Conjugation analog ist der Declination der Nomina der zweiten Classe. Sie tenuiren nämlich den Stamm nicht, sondern firmiren ihn nur im Infinitiv. Der Art ist *söglma* (*sieben*) Infinit. *söklü*, Präs. *söglu*, *sögl*, Imperf. *sögli*, *söglē*, Partic. *söglnu*, *söglut*, Imperat. *söglgu* (vgl. *sögl*, Genit. *söglä*, Infinit. *sökla* § 17), eben so *nöglma* (*nadeln*), *naglma* (*nageln*).

§ 70. Classe XII. Verba mit einsylbigem Stamme, welcher auf einen langen, schwer betonten Vocal ausgeht, auch nur in geringer Anzahl. Die erste Person des Präsens ist gleich dem Stamme, die dritte tenuirt den Vocal desselben oder betont ihn schwächer und hat die Endung *ze* (vergl. § 66 Anmerk. 2 die Nebenform derselben Person in *ajama*); das Imperfect hat die erste und dritte Person gleich, nämlich mit der Endung *i*, welche mit dem Stammvocal einen Diphthong bildet, wozu noch die Sylbe *je* als Verlängerung kommen kann, der Infinitiv endigt mit der Aspiration und hat als Firmation *ww*, wenn der Stamm *ô*, *ò*, *ü* hat, und *jj* (d. h. *ij* vgl. § 6, c), wenn er *a* (*ä*), *e*, *i* hat; Imperat. und Part. act. werden regelmässig vom Stamme gemacht, das Particip. pass. hat *d* statt *t* (nach § 6, b; vgl. auch die dieser Verbalclasse analoge Classe X der Nomina). Die hieher gehörigen Verba sind: *jôma* (*trinken*) Infinit. *juwwa*, Präs. *jô*, *jôze*, Imperf. *jōi* (*jōije*), *jōi* (*jōije*), Partic. *jônu*, *jôd*, Imperat. *jôgu*, eben so *lôma* (*erschaffen*), *tôma* (*holen*), *pôma* (*aufhängen*); *sômä* (*essen*) Infinit. *süwwä*, Präs. *sô*, *sôze*, Imperf. *sej* (*seije*), *sej* (*seije*), Partic. *sônü*, *sôd*, Imperat. *sôgu*, eben so *lômä* (*schlagen*); *mûmä* (*verkaufen*) Infinit. *müwwä*, Präs. *mü*, *mûze*, Imperf. *mōi* (*mōije*), *mōi* (*mōije*), Partic. *mûnü*, *müd*, Imperat. *mûgu*, *sâma* (*bekommen*) Infinit. *sajja'*, Präs. *sä*, *säze*, Imperf. *saj* (*sajje*), *saj* (*sajje*), Partic. *sânu*, *säd*, Imperat. *sâgu*, eben so *jâmä* (*bleiben*), *kêmä* (*kochen* intr.); *wîmä* (*bringen*) Infinit. *wîjä* (st. *wijjâ*), Präs. *wî*, *wîze*, Imperf. *wej* (*weije*), *wej* (*weije*), Part. *wînü*, *wîd*, Imperat. *wîgu*.

Anmerk. Diesen Verben schliessen sich fast ganz an ein Paar andere, welche statt des langen Vocals einen Diphthong im Stamme haben, nämlich *käüma* (*gehen*) Infinit. *käwwä'*, Präs. *käü*, *käüze*, Imperf. *käwwe*, *käwwe*, Partic. *käünü*, *käüd*, Imperat. *käügu*, und *wōima* (*können*) Präs. *wōi*, *wōize*, Imperf. *wōizi*, *wōize*, Partic. *wōiuu*.

§ 71. Classe XIII. Einige Verba, hier alphabetisch geordnet, welche wegen einzelner besonderen Eigenheiten nicht füglich sich einer der anderen Classen unterordnen liessen, also unregelmässige, nämlich:

hojdma (*bewahren*), gewöhnlich *hojtma* gesprochen, hat eine aus beiden Stämmen gemischte Conjugation, nämlich Inf. *hojta'*, Präs. *hoja*, *hojt*, Imperf. *hoize*, *hoize*, Partic. *hoitnu*, *hoiet*, Imperat. *hoitku*;

Märkus. Ainult veel paaril selle tüübi verbil, millest üks, *jauhma*, on tenueeritud, teine, *saizma*, mitte, esineb seesama tugev või sufiksiline infinitiivivorm nagu viimati mainitudel, seega: *jauhma* (jahvatama), inf *jauhda*’, pr *jaha*, *jauh*, ipf *jahi*, *jauhe*, pts *jauhnu*, *jahet* (*jauht*), imp *jauhku*, ja *saizma* (seisma), inf *saizda*’, pr *saiza*, *saiz*, ipf *saizi*, *saize* (*saiz*), pts *saiznu*, *saist*, imp *saizgu*.

§ 69. XI tüüp. Nii nagu eelmise tüübi verbid on muutmisviisilt sarnased I tüübi noomenitega, leidub mõningaid verbe, mille pööramine on sarnane II tüübi noomenite käänamisega. Selliste verbide tüvi ei tenueeru, vaid firmeerub ainult infinitiivis. Sellised on *sõglma* (sõeluma), inf *sõklu*, pr *sõglu*, *sõgl*, ipf *sõgli*, *sõgel*, pts *sõglnu*, *sõglut*, imp *sõglgu* (vrd *sõgl*, g *sõgla*, inf *sõkla* § 17), samuti *nõglma* (nõeluma), *naglma* (naelutama).

§ 70. XII tüüp. Väike hulk ühesilbilisi verbe, mille tüvi lõpeb pika rõhulise vokaaliga. Oleviku ainsuse 1. pööre sarnaneb tüvega, 3. pöördes tüvesisene vokaal tenueeritakse või hääldub nõrgema rõhuga ja lõpus on *-ze* (vrd § 66, 2. märkus, *ajama*-verbi paralleelvorm 3. pöördes). Imperfekti 1. ja 3. pööre on sarnased, nimelt lõpuga *-i*, mis moodustab tüvevokaaliga diftongi, millele võib lisanduda pikendus silbi *-je* näol. Infinitiiv lõpeb aspiratsiooniga ja esineb firmatsioon *-ww-*, kui tüves on *-ô*, *-ỗ*, *-ũ*, või *-jj-* (st *-ij* vrd § 6, c), kui tüves on *-a* (*-ä*), *-e*, *-i*. Imperatiiv ja aktiivi partitsiip moodustatakse reeglipäraselt tüvest, passiivi partitsiibis on *-t* asemel *-d* (§ 6, b järgi; vrd ka selle verbitüübiga sarnanevat noomeni X tüüpi). Sellesse tüüpi kuuluvad verbid *jõma* (jooma), inf *juwwa*⁵⁰, pr *jõ*, *jõze*, ipf *jõi* (*jõije*), *jõi* (*jõije*), pts *jõnu*, *jõd*, imp *jõgu*, samuti *lõma* (looma), *tõma* (tooma), *põma* (pooma); *sõmä* (sõoma), inf *süwwä*, pr *sõ*, *sõze*, ipf *sei* (*seije*), *sei* (*seije*), pts *sõnü*, *sõd*, imp *sõgu*, samuti *lõmä* (lõoma); *mümä* (müüma), inf *müwwä*, pr *mü*, *müze*, ipf *mõi* (*mõije*), *mõi* (*mõije*), pts *münnü*, *müd*, imp *mügu*; *sāma* (saama), inf *saija*’, pr *sā*, *sāze*, ipf *sai* (*saije*), *sai* (*saije*), pts *sānu*, *sād*, imp *sāgu*, samuti *jāmā*, (jääma), *kēmā* (keema); *wimā* (viima), inf *wijä* (mitte *wijjā*), pr *wī*, *wīze*, ipf *wei* (*weije*), *wei* (*weije*), pts *wīnnü*, *wīd*, imp *wīgu*.

Märkus. Nende verbidega liitub paar muud verbi, mille tüves on pika vokaali asemel diftong, nimelt *käümä* (käima), inf *käwwä*’, pr *käü*, *käüze*, ipf *käwwe*, *käwwe*, pts *käünü*, *käüd*, imp *käügu*, ja *wõima* (võima), pr *wõi*, *wõize*, ipf *wõizi*, *wõize*, pts *wõinu*.

§ 71. XIII tüüp. Siia kuuluvad mõned järgnevalt alfabeetiliselt järjestatud verbid, mis ei sobi oma üksikute eriomaduste tõttu muudesse tüüpidesse, niisiis ebareeglipärased verbid:

hoidma, tavaliselt hääldatud *hoitma*, pööratakse kahe erineva tüve järgi, nimelt inf *hoita*’, pr *hoia*, *hoit*, ipf *hoize*, *hoize*, pts *hoitnu*, *hoiet*, imp *hoitku*;

⁵⁰ Kuigi eelnevalt on öeldud, et infinitiiv lõpeb aspiratsiooniga, ei ole Wiedemann seda siinsetes näidetes märkinud.

kaoma (*verloren gehen*, anderswo auch kadoma) Infinit. kato', Präs. kao, kaos, Imperf. katte, katte, Part. kaonu, Imperat. kaogu;

kullema (*nachforschen*) Inf. kullelda, Präs. kulle, kuelles, Imperf. kułsi, kulleł, Partic. kullelnu, kullelt, Imperat. kullelgu;

küdzämä (*braten, gar machen*) Inf. kütsä', Präs. küdzä, küdzä, Imperf. küdzi, küdzi, Part. küdzänü, küdzet, Imperat. küdzägu;

külwämä (*säen*) Infinit. külwä', Präs. külwä, külw, Imperf. külwi, külw, Partic. külwänü, külwet, Imperat. külwägu, wie das vorhergehende zum Theil von einem syncopirten Stamme külw, küdz;

minemä (*gehen*) Infinit. minnä', Präs. lää, läť, Imperf. läťsi, läťs, Partic. lännü, mint, Imperat. mine, mingu;

môduma, auch mōoma (*hinanreichen, einwirken*) Infinit. môduda oder mōjo', Präs. mōo, mōos, Imperf. môdu, môdu oder mōju, mōju, Partic. môdunu oder mōonu, Imperat. môdugu oder mōogu;

nägemä (*sehen*) Inf. nätä', Präs. näe, näge, Imperf. näj, nägi, Partic. nännü, nätt, Imperat. nägegu oder näku;

näğümä (*erscheinen, sich zeigen*) Präs. näüs, defect;

pallema (*bitten*) Inf. pallelda, Präs. palle, palles, Imperf. pałsi, palleł, Partic. pallelnu, pallelt, Imperat. pallelgu;

sadama (*fallen*) Infinit. sata', Präs. sata, satas, Imperf. satte, satte, Partic. sadanu, Imperat. sadagu;

sutma (*vermögen*) Inf. sutta', Präs. suta, sutas, Imperf. sutse, sutse, Part. sutnu, tutet, Imperat. sutku;

têdmä (*wissen*) Inf. tēdä', Präs. tīä, tēd, Imperf. tēze, tēze, Partic. tēdnü, tēt, Imperat. tēdgu;

tegemä (*machen*) Inf. tetä', Präs. tee (tē), tege, Imperf. tej, tegi, Partic. tennü, tett, Imperat. tegegu oder teku.

§ 72. VI. Unflectirte Wörter. Ueber die Bildung und Form der Adverbe, verglichen mit den revalehstnischen, ist schon oben § 14 gesprochen worden. Hier nur noch einige Worte über die als Postpositionen gebrauchten, und sonst einige Adverbe, welche theils durch ihre Endung, theils durch ihren Stamm anders lauten als im Revalehstnischen.

Für nenda (*so*) ist, dem finnischen nīn ähnlicher, nur nī, das indessen auch im Bezirke des nördlichen Hauptdialektes bekannt ist; täna (*heute*), eile (*gestern*), tōna (*neulich*) sind werroehstnisch tām̄bä, ēlä', tōna'; ülese und k̄āza sind nicht gebräuchlich, sondern nur üles und üteh, für ial ist das correcter gebildete eäl (von iga Genit. eä, *Zeit*); von kēl' (*Sprache*) ist der adverbiale Casus nur kēli (nicht kēle), z. B. wene kēli (*auf russisch*); «zu dreien, selbdritte» ist sowohl kolme kezi als kolme keske, auch kolmina, welche letzte Form aber von den übrigen Zahlen nicht gilt; mullu (*im vorigen Jahre*) ist ungebräuchlich und wird umschrieben durch

kaoma, kohati ka *kadoma* (kaduma), inf *kato* ', pr *kao*, *kaos*, ipf *katte*, *katte*, pts *kaonu*, imp *kaogu*;

kullema (järele kuulama), inf *kullelda*, pr *kulle*, *kulles*, ipf *kuksi*, *kullel*, pts *kullelnu*, *kullelt*, imp *kullelgu*;

küdzämä (küpsetama, valmis tegema), inf *kütsä* ', pr *küdzä*, *küdzä*, ipf *küdzi*, *küdzi*, pts *küdzänü*, *küdzet*, imp *küdzägu*;

külwämä (külvama), inf *külwä* ', pr *külwä*, *külw*, ipf *külwi*, *külw*, pts *külwänü*, *külwet*, imp *külwägu*, moodustatakse nagu ka eelmine verb osalt sisekaolisest tüvest *külw*, *küdz*;

minemä (minema), inf *minnä* ', pr *lā*, *lät*, ipf *lätsi*, *läts*, pts *lännü*, *mint*, imp *mine*, *mingu*;

mõduma, ka *mõoma* (mõju(sta)ma), inf *mõduda* või *mõio* ', pr *mõo*, *mõos*, ipf *mõdu*, *mõdu* või *mõiu*, *mõiu*, pts *mõdunu* või *mõonu*, imp *mõdugu* või *mõogu*;

nagemä (nägema), inf *nätä* ', pr *näe*, *näge*, ipf *näi*, *nägi*, pts *nännü*, *nätt*, imp *nägegu* või *näku*;

nägümä (näima), pr *näüs*, defektiivne;

pallema (paluma), inf *pallelda*, pr *palle*, *palles*, ipf *palsi*, *pallel*, pts *pallelnu*, *pallelt*, imp *pallelgu*;

sadama (kukkuma, langema), inf *sata* ', pr *sata*, *satas*, ipf *satte*, *satte*, pts *sadanu*, imp *sadagu*;

sutma (suutma), inf *sutta* ', pr *suta*, *sutas*, ipf *sutse*, *sutse*, pts *sutnu*, *sutet*, imp *sutku*;

tēdmä (teadma), inf *tēdä* ', pr *tīä*, *tēd*, ipf *tēze*, *tēze*, pts *tēdnü*, *tēt*, imp *tēdgu*;

tegemä (tegema), inf *tetä* ', pr *tee* (*tē*), *tege*, ipf *teji*, *tegi*, pts *tennü*, *tett*, imp *tegegu* või *teku*.

§ 72. VI. **Muutumatud sõnad.** Adverbide moodustamisest ja vormist tallinnamurdelistel määrsõnadega võrreldes on juttu olnud juba eespool paragrahvis 14. Siin esitatakse veel mõningaid postpositioonina kasutatavaid sõnu, lisaks mõningaid adverbe, mis kõlavad osalt lõpu, osalt tüve tõttu teisiti kui tallinnamurdelised sõnad.

Sõna *nenda* (nõnda) on kasutusel vaid kujul *nī*, sarnanedes soome sõnaga *nīn*, ja on samal ajal tuntud ka põhjaeesti peamurde alal. *tāna*, *eile*, *tōna* (toona) vasted Võru murdes on *tāmbä*, *ēlä* ', *tōna* '. *üle*se ja *kāza* pole kasutusel, nende asemel on *üles* ja *üteh*. *ial* asemel on korrektsemalt moodustatud *eäl* (vormist *iga*, gen *eä*). Sõnast *kēl'* (keel) esineb adverbina ainult *kēli* (mitte *kēle*), nt *wene kēli* (vene keeli). Adverbi *kolmekesi* väljendatakse nii vormiga *kolme kezi* kui ka *kolme keske*, samuti *kolmina*, millest viimane teiste arvsõnade puhul ei kehti. *mullu* (eelmisel aastal) pole kasutusel, seda asendab *minnew* (läinud). *ratsa* asemel on *ratsala*, sellest ka *kat'si ratsala* (kaksiratsa) ja *ratsala hobene* (ratsahobune).

minnew (*vergangen*); für ratsa (*reitend, zu Pferde*) ist die Form ratsala, davon auch katsi ratsala (*schrittlings zu Pferde sitzend*) und ratsala hobene (*Reitpferd*).

Die localen Adverbe, welche eigentlich Localcasus von Nomina sind, unterscheiden sich von den revalehstnischen nicht immer nur durch die Casusendung, sondern öfters auch sonst. Mäha dient nicht bloß für revalehstn. maha (*hinunter*), sondern auch für mäse (*in die Erde*); eigenthümliche Contraction zeigt kokko (*zusammen*), kôh (st. kooh, *beisammen*), kôst (st. koost, *aus der Gemeinschaft*), eigenthümliche Firmation kodo (*nach Hause*), kotoh (*zu Hause*), kotost (*von Hause*), und taade (*zurück, nach hinten*), takah (*hinten*), takast (*von hinten*); ülewäh (*oben, revalehstn. ülewal*) hat alle drei Casus, ülewähe (*hinauf*), ülewäst (*von oben*); etwas regelmässiger gebildet sind sia (*hieher*), sin (*hier*), sist (*von hier*) und sisse (*hinein*), sizeh (*darin*), sizest (*von innen*); für kaugele (*in die Ferne*) u. s. w. ist kaugehe, kaugeh, kaugest, oder auch eigenthümlicher kawwetehe, kawwete (kawweh), kawwetest (kawwest); für wälja (*hinaus*), wäljas (*draussen*), wäljast (*von aussen*), ist entweder von demselben wäli (*Feld, Raum ausserhalb des umzäunten Hofes*) analog gebildet wäljä (*wälkä*), wäljäh (*wäläh*), wäljäst (*wäläst*) oder eigenthümlicher usse, useh, usest von uss (*Thür*) Gen. use.

Von den als Postpositionen gebrauchten Adverben ist vielleicht Folgendes hervorzuheben. Tötu (*kraft, wegen*) und pähä (*statt, für*), statt töttu und pähä sind nur die unregelmässig gebildeten Casus; kaidu (*durch*) und sädik (*bis*) sind nicht gebräuchlich, sondern dafür kaolt und sāni'; waral (*vermittelt*) fehlt, eben so wastu, wofür nur wasta (*gegen, gegenüber*) und die correlativen Casus, aber nicht Inessiv und Elativ, sondern wastal, wastalt, eben so kōrwale (*an, neben*), kōrwal, kōrwalt für revalehstnisch kōrwa, kōrwas, kōrwast, umgekehrt ist es bei keskehe (*mitten in*), keskeh, keskest. revalehstnisch keskele, keskel, keskelt; gleiche Correlativcasus sind in ette (*vor*), êh (*statt eeh*), êst (*statt eest*), külge (*an die Seite, an*), küleh, külest und sekkä (*unter, zwischen*), seäh, seäst. Anstatt der im Revalehstnischen von ār (*Rand*) und järg (*Folge*) gebildeten äre (*an den Rand, an*) u. s. w. und järele (*nach*) u. s. w. gebraucht das Werroehstnische die von dem gleichbedeutenden wêr und von perä (*Hintertheil*) gemachten wêre, wêreh, wêrest und perrä, peräh, peräst. Kallale (*auf . . . zu, an*) u. s. w. und jüres, jüre, jürest (*bei, zu, von*) sind nicht gebräuchlich und werden ersetzt durch päle (*auf*), pāl, pält, revalehstn. peal u. s. w., und man, mano, mant. Für kohta (*über, gegenüber*), kohal, kohalt sind die von einem ungebräuchlichen Nomen gebildeten kottale, kottal, kottalt, denn statt koht (*Ort, Gegend*), wovon die revalehstnischen Postpositionen abgeleitet sind, gebraucht das Werroehstnische kotus Gen. kotuse. Von denselben Stämmen, nur mit geringen Verschiedenheiten gebildet, sind nōale (*angelehnt, gestützt an*), nōal, nōalt, wie man übrigens auch im Bezirk des Revalehstnischen wohl hört statt des in der Schriftsprache gewöhnlichen naale u. s. w.; ferner ümbre od. ümbrele (*um*), ümbrel, ümbrelt, st. ümber, ümber, ümbert, und wajhele (*zwischen*), wajhel, wajhelt statt wafele u. s. w., alla (*unter*), ala, alt, statt alla, all, alt.

An den Conjunctionen, woran das Ehstnische überhaupt nicht reich ist, giebt es nur wenig Besonderes zu bemerken. Nink (*und*) ist ganz gebräuchlich, während das entsprechende

Kohaadverbid, mis tegelikult on noomeni kohakäänded, ei erine Tallinna murde omadest mitte ainult käändelõpu, vaid tihti ka muu poolest. [Võru murde] *māha* ei tähenda mitte ainult tallinnamurdelist *maha*, vaid ka *māse* (maasse). Omapärast kontraktsiooni näitab *kokko* (kokku), *kôh* (koos), mitte *kooh*, ja *kôst*, mitte *koost*; omapärast firmatsiooni *kodo* (koju), *kotoh* (kodus), *kotost* (kodust), ja *taade* (taha), *takah* (taga), *takast* (tagant). Vormil *ülewāh* (üleval, Tallinna murdes *ülewāl*) on kõik kolm kääned, ka *ülewāhe* (üles), *ülewāst* (ülevalt). Mõnevõrra reeglipärasemalt on moodustatud *sīa* (siia), *sīn* (siin), *sīst* (siit) ja *sisse*, *sizeh* (sees), *sizest* (seest). Vormidele *kaugele* jne vastavad [Võru murdes] *kaugehe*, *kaugeh*, *kaugest* või veel iseloomulikumat *kawwetehe*, *kawwete* (*kawweh*), *kawwetest* (*kawwest*). Vormidele *wälja*, *wäljas*, *wäljast* vastab kas samast sõnast *wāli* (väli, ruum väljaspool tarastatud õue) analoogselt moodustatud *wālĵä* (*wāllä*), *wäljäh* (*wāläh*), *wäljāst* (*wālāst*) või iseloomulikumat *usse*, *useh*, *usest* sõnast *uśś* (uks), *g use*.

Postpositioonina kasutatavatest adverbidest väärisksid ehk esiletoomist järgmised. *tōtu* (tõttu) ja *pāhā* (pähe, asemel) *tōttu* ja *pāhā* asemel on ainult ebareeglipäraselt moodustatud käändevormid. *kādu* ja *sādik* (saadik) pole kasutusel, nende asemel on *kaolt* ja *sāni*. *waral* puudub, samuti *wastu*, millele vastab *wasta* (vastu) ja korrelatiivkäänded, kuid mitte inessiiv ja elatiiv, vaid *wastal*, *wastalt*. Samuti on kasutusel *kōrwale*, *kōrwāl*, *kōrwalt* Tallinna murde *kōrwa*, *kōrwas*, *kōrwast* vastetena. Vastupidi on sõnadega *keskehe*, *keskeh*, *keskest*, mis on Tallinna murdes *keskele*, *keskel*, *keskelt*. Sarnased korrelatiivkäänded on vormidel *ette*, *ēh* (*eeh* asemel), *ēst* (*eest* asemel), *külge*, *küle* (*küljes*), *külest* (*küljest*) ja *sekkä* (*sekka*), *seäh* (*seas*), *seäst* (*seast*). Tallinnamurdelistest sõnadest *ār* (*äär*) ja *järĵ* moodustatud *āre* (*äärde*) jne ja *järele* asemel kasutatakse Võru murdes samatähenduslikest sõnadest *wēr* ja *perä* (*pära*, *ülejääk*) moodustatud vorme *wērde*, *wēreh*, *wērest* ja *perrä*, *peräh*, *peräst*. Vorme *kallale* jne ja *jüres*, *jüre*, *jürest* (*juures*, *juurde*, *juurest*) [Võru murdes] ei kasutata, nende asemel on *pāle* (*peale*), *pāl*, *pālt*, põhjeestilised vastavalt *peal* jne, samuti ka *man*, *mano*, *mant*. Vormide kohta, kohal, kohalt asemel tarvitatakse [Võru murdes] ühest käibelt kadunud noomenist moodustatud vorme *kottale*, *kottal*, *kottalt*, nii et sõna *koht* asemel, millest Tallinna murde postpositioonid on moodustatud, kasutatakse Võru murdes sõna *kotus*, *g kotuse*. Samadest tüvedest, kuid väikeste erinevustega on moodustatud *nōale* (*najale*), *nōal* (*najal*), *nōalt* (*najalt*), mida kuuleb peale selle ka Tallinna murde alal kirjakeelse *naale* jne asemel. Lisaks *ümbre* või *ümberle* (*ümber*), *ümbrel*, *ümbrelt* adverbide *ümber*, *ümber*, *ümbert* asemel, ja *wāhele* (*vahele*), *wāhel* (*vahel*), *wāhelt* (*vahelt*) [tallinnamurdeliste] *wahele* jne asemel; *alla*, *all*, *alt* asemel on *alla*, *ala*, *alt*.

Sidesõnade kohta, mille poolest eesti keel ei ole eriti rikas, on vähe erilist esile tuua. *nink* (ning) on täiesti kasutatav, samal ajal kui vastav Tallinna murde *nīng* näib ole-

revalehstnische niŋg wohl als im mündlichen Gebrauch veraltet anzusehen ist, ausser etwa im äussersten Südwesten; für ommeti ist entweder ommete oder eigenthümlicher ummeht; wet (*doch, jedoch*) stammt vielleicht aus dem Russischen; für waid (*sondern*) ist enge; ent (*aber*) statt aga ist mehr der Schriftsprache und dem NW eigen.

Ohne Zweifel würde bei einem längeren Aufenthalt an Ort und Stelle, als mir möglich war, sich wohl noch Manches haben wahrnehmen lassen, was mir jetzt entgangen sein mag, vielleicht sogar Manches, wofür in dem hier aufgestellten grammatischen System noch nicht ein ganz geeignetes Unterkommen vorgesehen ist, allein ich hoffe doch, dass auch das, was ich habe geben können, wohl hinreichen wird, ein anschauliches Bild von dem werroehstnischen Dialekt und von seiner Stellung zum revalehstnischen zu geben.

vat suulises kõnes vananenud, v.a ehk edelapoolsed äärealad. Vormile *ommeti* vastab [Võru murdes] *ommete* või iseloomulikum *ummeht. wet*⁵¹ (siiski, ometi) on võib-olla pärit vene keelest. Sõnale *waid* vastab *enge. aga* asemel kasutatav *ent* on rohkem omane kirjakeelele ja loodeosale.

Kahtlemata oleks mulle pikema siinviibimise korral, kui see võimalik oli, veel mõni- gi nähtus silma jäänud, mis mul praegu võis märkamata jääda. Võib-olla isegi midagi niisugust, millele siin esitatud grammatikasüsteemis oma kohta ei leidu, kuid ma loodan siiski, et ka see, mida ma pakkuda suutsin, loob piisavalt ülevaatliku pildi Võru murdest ja selle asendist Tallinna murde suhtes.

LÜHENDID

abl — ablatiiv ehk alaltütlev kääne	intr — intransitiiv
ad — adessiiv ehk alalütlev kääne	ipf — imperfekt ehk lihtminevik
akt — aktiiv	n — nominatiiv ehk nimetav kääne
all — allatiiv ehk alaleütlev kääne	p — partitiiv ehk osastav kääne
el — elatiiv ehk seestütlev kääne	pass — passiiv
g — genitiiv ehk omastav kääne	pl — pluural ehk mitmus
ill — illatiiv ehk sisseütlev kääne	pr — preesens ehk olevik
imp — imperatiiv ehk käskiv kõneviis	pts — partitsiip ehk kesksõna
in — inessiiv ehk seesütlev kääne	sg — singular ehk ainsus
inf — infinitiiv, märgib käändsõnade	sg 1 — ainsuse 1. pööre
puhul partitiivi, verbide puhul	tr — transitiiv
da-tegevusnime	

⁵¹ Mari Musta andmetel on tõepoolest tegemist vene laenuga (vt. Mari Must «Vene laen- sõnad eesti murretes». Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk. 469.

BERICHTIGUNGEN.

Seite 3 Zeile 16 fehlt ein Komma nach «Sprache».

- 5 « 22 lies wāits, ōūts, pūtsk st. wāits, ōūts, pūtsk.
— « 26 « wāidze, ōūdzi . . . tsīrdzi st. wāidze, ōūdzi . . . tīrdzi.
10 « 9 v. u. l. kaši st. kasi.
14 « 15 lies ō st. ō — mēlt st. mēlt.
16 « 14 « wōidma st. wōidma.
22 « 18 « kešwi st. keswi.
24 « 9 v. u. l. jaho st. jaha.
40 « 2 « « nūšwā . . . nūsmā st. nūswā . . . nūsmā.
43 « 4 lies passiven st. passiven.
44 « 5 « Imperativs st. Imperfects.
46 « 16 « plēgūs st. plegūs.
47 « 8 v. u. l. nāūdāku st. nāūdākū.
52 « 7 lies haut, haudgu st. haut, haudgu.
— « 18 « majdze st. maidze.
-

ISSN 1406-0183
ISBN 9985-4-0248-0